

วารสารวิจัยรำไพพรรณี

Rajabhat Rambhai Barni Research Journal

ISSN 1906-327X ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม 2557

การพัฒนาแบบแผนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวิสัยทัศน์ตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา	7
ขวัญศิริ กันแดง จรัสลักษณ์ รัตนาพันธ์ ปริษา เนาว์เย็นผล สุริน ชุมสาย ณ อยุธยา	
รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา	18
สุริยมาศ สุทธิกิจ	
การรับรู้ความจริงแท้ของประสบการณ์ทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทตลาดเกษตรกร	27
ธนภูมิ อติเวทิน	
การศึกษาพัฒนาการพัฒนากับการพัฒนาระบบและเยาวชนในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนม	34
ประจัญ กิ่งมิ่งแสง	
ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษา วัดนามสมมุติกับชุมชนนามสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี	44
ดำรงศักดิ์ มีสุนทร	
กระบวนการสืบทอดและแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา การเล่นทายใจ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	54
พัชรินทร์ ฐาภิวันท์กุล, เกศินี ศิริสุนทรไพฑูรย์	
การพัฒนาแบบแผนการเรียนรู้เพื่อสร้างจริยธรรมในตนเองแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย	64
พิชญ์รักษ์ ทุ่งเรืองศรี	
การวิเคราะห์การเป่าปี่ชาวเพลงใหม่ในวงเครื่องสายมอญ ตรีโมทรณศึกษาครูบ๊อบ คงลายทอง	71
กมล แก้วสว่าง	
หน้าทับเพลงชุดใหม่ในวงเครื่องสายมอญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูโม ปรี๊ดปรีชา	77
ประสงค์ จันทพันธ์	
การจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในบริเวณคลอง	85
จักรกริช กวัญจนกิจ, วิสาลา ภูจินดา, จำลอง ไชยบุญ	
บทบาทของตะกอนแขวนลอยต่อคุณภาพน้ำในการเลี้ยงปลาในกระชังแบบเปิด	93
เอกนรินทร์ ธนะกิจไพรัตน์, สรวิศ เม้าทองสุข, วิบูลย์ลักษณ์ ที่งษ์วัฒน์	

วารสารวิจัยรำไพพรรณี

Rajabhat Rambhai Barni Research Journal

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ประจำปี 2557 (กุมภาพันธ์ 2557 - พฤษภาคม 2557) ISSN 1906-327X

ชื่อ	วารสารวิจัยรำไพพรรณี	
เจ้าของ	สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี 41 ม. 5 ถ. รักศักดิ์ชุมล ต. ท่าช้าง อ. เมือง จ.จันทบุรี	
ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไวกูณฑ์ ทองอร่าม	
บรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ	ศาสตราจารย์ พิเศษ ดร.ยุวัฒน์ วุฒิเมธี	ศาสตราจารย์ ดร.อำไพ สุจริตกุล
	ศาสตราจารย์ ดร.เปี่ยมศักดิ์ เมณะเศวต	ศาสตราจารย์ ดร.สนธิ สมครการ
	ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน	ดร.ติเรก พรสีมา
	ศาสตราจารย์ นพ.ศาสตร์ เสาวคนธ์	ศาสตราจารย์ ดร.สุทัศน์ ยกส้าน
	ศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช	Professor Dr.V.Subramanian
	Professor Dr.Mohamad Pauzi zakari	Professor Dr. Gil S. Jacinto
บรรณาธิการ	ว่าที่เรือโทเอกชัย กิจเกษมเจริญ	
กองบรรณาธิการ	รองศาสตราจารย์อร่าม อรรถเจดีย์	อาจารย์สมภพ จรพิภพ
	ดร.ชวัลรัตน์ สมนึก	นางสาวเรืองอุไร วรรณโก
	อาจารย์สุทธินันท์ โสติวิธิ	นางสาวบุศรา สารเกษ
	นางสาวกรรณิกา สุขสมัย	นางสาวชุติมา พิมพ์ภาพ
	นางสาวชลธิรัตน์ ผดุงสิน	นางสาวนิตยา ต้นสาย
	นางสาวปิยาภรณ์ กระจ่างศรี	นางสาวอุไรวรรณ แสนเขียววงศ์

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในกองบรรณาธิการประเมินบทความ ประจำฉบับ (Peer Review)

สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

รองศาสตราจารย์วรุณา ภูเสดวงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
รองศาสตราจารย์วิมล เอ็มโอช	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
รองศาสตราจารย์พรทิพา นิโรจน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
รองศาสตราจารย์อัมพวัน ประเสริฐภักดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
รองศาสตราจารย์ดารณี นวพันธุ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คมพล สุวรรณภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อรุพงศ์ คันธวัลย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉวี สิงหาต	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จิตติมา สิงห์ธรรม	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ดร.เยาวเรศ ใจเย็น	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ดร.พรสวัสดิ์ ศิรศานันท์	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ดร.สวัสดิ์ชัย ศรีพนมธนากร	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ดร.สุรีย์มาศ สุขกลี	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ดร.นริศ สวัสดิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ว่าที่เรือโทเอกชัย กิจเกษมเจริญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
อาจารย์นคร เมื่อนำผล	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ดร.ประชา อินัง	มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.บุญรอด บุญเกิด	มหาวิทยาลัยบูรพา
อาจารย์วัชรพงษ์ แจ่มประจักษ์	มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.ศิริเพ็ญ ดาบเพชร	มหาวิทยาลัยนเรศวร

สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ดร.ชวลรัตน์ สมนึก	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ดร.หยาดรุ้ง สุวรรณรัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
รองศาสตราจารย์ ดร.มานิชญ์ ศิริพิทักษ์เดช	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนกฤต เทียนหวาน	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชนวัฒน์ ตันตวิธานุรักษ์	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานะ เขารัตน์	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิรัชย์ กุลชัย	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
	เจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ดร.เกตุสุขเดช กำแพงแก้ว	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ออกแบบรูปเล่มและจัดพิมพ์

ปีที่พิมพ์

พิมพ์ที่

นางสาวนิตยา ต้นสาย
พ.ศ. 2557
บริษัท กิรติการพิมพ์ จำกัด 83/73 ม.3 ต.บ้านสวน อ.เมือง จ.ชลบุรี 20000

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

บทบรรณาธิการ

วารสารวิจัยรำไพพรรณี สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เป็นวารสารวิจัยที่เผยแพร่บทความบทความวิจัย ของนักวิจัย นักศึกษา บัณฑิตศึกษา คณาจารย์ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยที่สนใจมาอย่างต่อเนื่องเป็นปีที่ 8 โดยบทความวิจัยที่ได้รับการคัดเลือกให้ตีพิมพ์ในวารสารนี้ ได้ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญตามสาขาวิชา และวารสารวิจัยรำไพพรรณี ได้จัดอยู่ในฐานข้อมูล TCI เรียบร้อยแล้ว สำหรับการเผยแพร่วารสารวิจัยรำไพพรรณี ได้เผยแพร่ไปยังเครือข่ายมหาวิทยาลัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ทั่วประเทศ

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้เขียนทุกท่านที่ส่งบทความวิจัยมาให้พิจารณาตีพิมพ์ ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณาบทความ (Peer reviews) ทุกท่านที่ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขบทความทางวิชาการให้มีความถูกต้อง และขอขอบพระคุณ ทุกท่าน ที่มีส่วนสนับสนุนการจัดทำวารสารวิจัยรำไพพรรณี ฉบับนี้ ให้เสร็จสมบูรณ์ด้วยดี หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารวิจัยรำไพพรรณี ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2556 – มกราคม 2557 จะสามารถตอบสนองความสนใจของผู้อ่าน และหากท่านผู้สนใจต้องการส่งบทความวิจัยตีพิมพ์ในวารสารวิจัยรำไพพรรณี สามารถส่งมายังกองบรรณาธิการวารสาร ซึ่งจะได้ดำเนินการรวบรวม คัดกรอง เพื่อนำไปสู่การเผยแพร่ผลงานด้านการวิจัย อันจะส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาต่อไป

ว่าที่เรือโทเอกชัย กิจเกษาเจริญ
บรรณาธิการวารสารวิจัยรำไพพรรณี

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

**การพัฒนาแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานิสัยในตนเองโดยใช้
กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา**
**Development of an Instructional Model with the use of
Cooperative Discipline Process for Developing Self-Discipline of
Primary Education students**

ขวัญศิริ กันแดง¹ จรีลักษณ์ รัตนพันธ์¹ ปรีชา เนาว์เย็นผล¹ สุริน ชุมสาย ณ อยุธยา²
¹มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ²มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานิสัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา และ (2) ศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานิสัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

การดำเนินการวิจัยและพัฒนาประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน ขั้นที่ 2 การตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการเรียนการสอน ขั้นที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอน และขั้นที่ 4 การปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำนวน 2 ห้องเรียน ห้องละ 38 คน โดยการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย รูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานิสัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา แบบวัดวินัยในตนเอง แบบสังเกตพฤติกรรมวินัยในตนเอง และแบบประเมินวินัยในตนเอง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าที

ผลการวิจัยพบว่า (1) รูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานิสัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ หลักการ วัตถุประสงค์ ขั้นตอนกระบวนการจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล ขั้นตอนกระบวนการจัดการเรียนการสอนมี 6 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 ขั้นรู้จักตนเอง ขั้นที่ 2 ขั้นเตรียมความพร้อม ขั้นที่ 3 ขั้นสร้างความตระหนัก ขั้นที่ 4 ขั้นนำความคิดสู่การปฏิบัติกิจกรรมขั้นที่ 5 ขั้นค้นพบคุณค่าของตนเอง และขั้นที่ 6 ขั้นวินัยในตนเอง (2) ผลการศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบพบว่ารูปแบบมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด นักเรียนที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานิสัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัย มีวินัยในตนเองหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และนักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานิสัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัย มีวินัยในตนเองสูงกว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

คำสำคัญ : รูปแบบการเรียนการสอน วินัยในตนเอง กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัย ประถมศึกษา

Abstract

The purposes of this research were (1) to develop an instructional model with the use of cooperative discipline process for developing self-discipline of primary education students; and (2) to investigate the effectiveness of the instructional model with the use of cooperative discipline process for developing self-discipline of primary education students.

The research and development process comprised four stages, namely, Stage 1: Development of the Instructional Model; Stage 2: Quality Verification of the Developed Instructional Model; Stage 3: Experimentation with the Instructional Model; and Stage 4: Final Improvement of the Instructional Model. The research sample consisted of Prathom Suksa IV students in two intact classrooms, each of which consisting of 38 students, obtained by cluster sampling from a school under Samut Prakan Primary Education Service Area Office 2. The employed research instruments comprised the developed instructional model with the use of cooperative discipline process for developing self-discipline of primary education students, a self-discipline assessment scale, a self-discipline behavior observation form, and a self-evaluation form on self-discipline. Statistics employed for data analysis were the percentage, mean, standard deviation, and t-test.

Research findings showed that (1) the developed instructional model with the use of cooperative discipline process for developing self-discipline of primary education students was composed of four components: the principles, the objectives, the instructional management process steps, and the measurement and evaluation; furthermore, the instructional management process steps consisted of six steps, namely, Step 1: The Step of Knowing Oneself, Step 2: The Step of Readiness Preparation, Step 3: The Step of Awareness Establishment, Step 4: The Step of Implementation of Idea into Practice, Step 5: The Step of Self-Esteem Discovery, and Step 6: The Step of Self-Discipline; and (2) regarding the model effectiveness investigation results, it was found that the developed model was appropriate at the highest level; the level of post-experiment self-discipline of the students who received instruction under the instructional model with the use of cooperative discipline process for developing self-discipline was significantly higher than that of their pre-experiment self-discipline at the .05 level; and the self-discipline level of students in the group receiving instruction under the instructional model with the use of cooperative discipline process for developing self-discipline was significantly higher than that of self-discipline of students in the group receiving instruction under the conventional instruction at the .05 level.

Keywords : Instructional model, Self-discipline, Cooperative discipline process, Primary education

บทนำ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงมีพระราชโราชากับบัณฑิตมหาวิทยาลัยรามคำแหงในเรื่องที่เกี่ยวกับวินัยว่า “วินัยมีสองอย่าง อย่างหนึ่งคือระเบียบข้อบังคับที่บัญญัติไว้ให้ทุกคนถือปฏิบัติ อีกอย่างคือ วินัยในตนเอง ซึ่งเป็นวินัยแท้และเป็นประโยชน์จริง วินัยในตนเองเกิดจากความวินิจฉัยตัดสินของบุคคล ว่าการกระทำความประพฤติอย่างนั้นๆ เป็นความถูกต้องเป็นธรรม นำมาซึ่งประโยชน์และความก้าวหน้า” (2537) และทรงมีพระดำรัสเกี่ยวกับการศึกษาว่า “การศึกษาคือการพัฒนาคนพัฒนาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องพัฒนาคนให้มีคุณธรรมกำกับความรู้เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมนี้ได้ เช่น ไม่เอาเปรียบกันเกินไป การปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎเกณฑ์การมีวินัยในตนเอง และการมีหลักการดำรงชีวิตอย่างมั่นคงปลอดภัย” (รัตนพินิจ, 2542 : 86-87) ดวงเดือน พันธุมนาวินได้อธิบายเกี่ยวกับ วินัยในตนเองว่า (2523 : 3) “วินัยในตนเองเป็นหัวใจของการแสดงออกซึ่งคุณธรรม เพราะผู้ที่มีวินัยในตนเองจะสามารถควบคุมตนเองได้ดี ทำความดีด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยยับยั้งและป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิด” นอกจากนั้นพระธรรมปิฎก อธิบายว่า (2538 ข : 18) “วินัยเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่งในการจัดการศึกษา เนื่องจากวินัยจะช่วยให้การศึกษาพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้เจริญรุ่งเรือง”

ในยุคปฏิรูปการศึกษา การพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต โดยเยาวชนจะต้องได้รับการฝึกฝนให้เป็นคนมีคุณภาพดี มีวินัย มีความรับผิดชอบ ดังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545) มุ่งพัฒนานคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 3) แต่จากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงขึ้นเด็กประถมจำนวนมากติดคอมพิวเตอร์ไม่สนใจการเรียนขาดความรับผิดชอบในหน้าที่ ขาดความอดทน ในการทำงานไม่มีวินัยในตนเอง ทำงานบ้านไม่เป็น และเด็กวัยรุ่นลอกเลียนแบบวัฒนธรรมทางตะวันตกอย่างเปิดเผย (อวยพร เรื่องตระกูล, 2549: 39) ซึ่งเป็นปัญหาที่จะต้องทำการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวินัยในตนเองผู้วิจัยพบว่า มีนักการศึกษาไทยและต่างประเทศได้ศึกษาตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวกับวินัยในตนเองไว้ต่างกัน ผลการวิเคราะห์และจัดลำดับตัวแปรพบว่า มีตัวแปรที่

นักการศึกษาเชื่อว่าเกี่ยวกับวินัยในตนเองเรียงลำดับมากที่สุดถึงลำดับที่ 4 คือ 1) ความเชื่อมั่นในตนเอง 2) ความรับผิดชอบ 3) ความอดทน และ 4) ความซื่อสัตย์ สอดคล้องกับงานวิจัยของสุรพงษ์ ชูเดช (2542: 12-13) จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเพื่อยืนยันความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของ กัลยา สุวรรณรอด (2537) และการทำการวิเคราะห์โดยอาศัยกลุ่มที่มีลักษณะสอดคล้องกับตัวแปรทางจิตวิทยา เพื่อหาความตรง เชิงจำแนกของ ดวงใจ เนตรโรจน์ (2527) พบว่าคุณลักษณะที่ได้รับการยืนยันในเรื่องความเที่ยงตรงของคุณลักษณะความมีวินัยในตนเอง ผู้วิจัยจึงนำมาใช้เป็นคุณลักษณะในการวิจัยในครั้งนี้

กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยของอัลเบิร์ต (Albert Linda : 1996) เป็นกระบวนการสำหรับการส่งเสริมบรรยากาศที่ดีในการเรียนการสอน การส่งเสริมความสามารถในการรับรู้ตนเอง (Self - concept) การทำให้เกิดความร่วมมือในการสร้างวินัยร่วมกัน โดยเริ่มจากตัวนักเรียน ครู เพื่อน และผู้ปกครองโดยใช้หลักการ 5 ขั้นตอน คือ 1. การพิจารณาพฤติกรรมนักเรียน 2. การจัดการกับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ 3. การเพิ่มพูนความเข้มแข็งให้นักเรียน โดยการสร้างความภาคภูมิใจ ส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงความสามารถ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น และการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม 4. การมีส่วนร่วม และ 5. การสร้างความไว้วางใจ ด้วยกระบวนการดังกล่าวจะทำให้ให้นักเรียนภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง

แนวคิดหลักการเรียนรู้ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) บลูม (Bloom : 1956) ได้ลำดับขั้นตอนของการพัฒนาไว้ 5 ลำดับ โดยเริ่มจากขั้นที่ 1 การรับรู้ เป็นการที่ผู้เรียนได้รับผลประโยชน์จากสภาพแวดล้อม ขั้นที่ 2 การตอบสนอง เป็นปฏิกิริยาที่ผู้เรียนมีต่อสิ่งเร้าโดยมีพฤติกรรมการตอบสนอง ขั้นที่ 3 การสร้างคุณค่า เป็นการสร้างคุณค่าเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขั้นที่ 4 การจัดระบบคุณค่า เป็นการที่ผู้เรียนจะต้องมีการคิดพิจารณาและรวบรวมคุณค่าภายหลัง จากที่ผู้เรียนได้สร้างค่านิยมย่อยๆ เกี่ยวกับสิ่งเร้าต่างๆ แล้ว ซึ่งการจัดคุณค่าเป็นระบบ และขั้นที่ 5 การสร้างลักษณะนิสัย ในขั้นตอนนี้ ความคิด ความรู้สึกและค่านิยมที่เกิดขึ้นมาในระดับก่อนหน้านี้ จะกลายมาเป็นความประพฤติ คุณสมบัติ คุณลักษณะของแต่ละบุคคล

ดังนั้นจากความสำคัญของวินัยในตนเอง สภาพปัญหา แนวทางการจัดการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยของอัลเบิร์ต แนวคิดหลักการเรียนรู้ด้านจิตพิสัยของบลูม ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

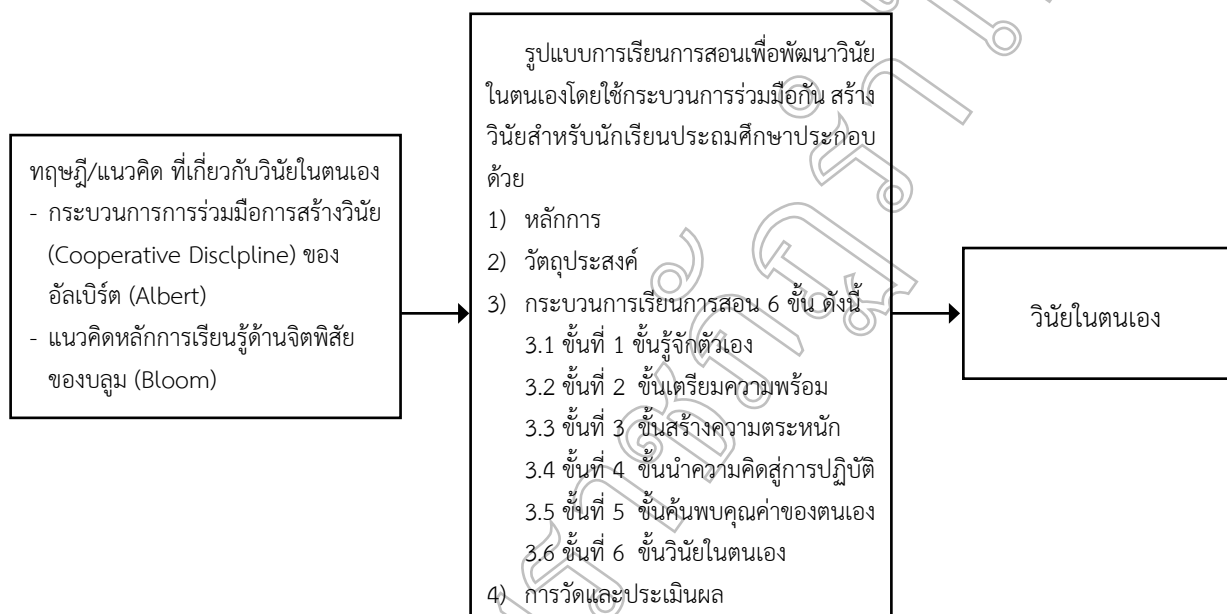
1. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยการเปรียบเทียบผลใน 2 ประเด็น ดังนี้

1) เปรียบเทียบวินัยในตนเองของนักเรียนกลุ่มทดลอง ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น

2) เปรียบเทียบวินัยในตนเองหลังเรียนระหว่างกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น และกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามปกติ

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

สมมติฐานการวิจัย

1. นักเรียนที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัย มีวินัยในตนเองหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน
2. นักเรียนที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัย มีวินัยในตนเองสูงกว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนแบบปกติ

3. ตัวแปรที่ศึกษา ประกอบด้วย

1) ตัวแปรอิสระ ได้แก่

(1) รูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

(2) การเรียนการสอนตามปกติ

2) ตัวแปรตาม ได้แก่ วินัยในตนเอง

ขอบเขตของการวิจัย

1. งานวิจัยในครั้งนี้เป็นรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา
2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้

กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ได้ดำเนินการโดยใช้ รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอน

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการเรียนการสอน

ขั้นตอนที่ 4 ปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอน

การดำเนินการวิจัยแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แผนภาพแสดงขั้นตอนการดำเนินการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเอง

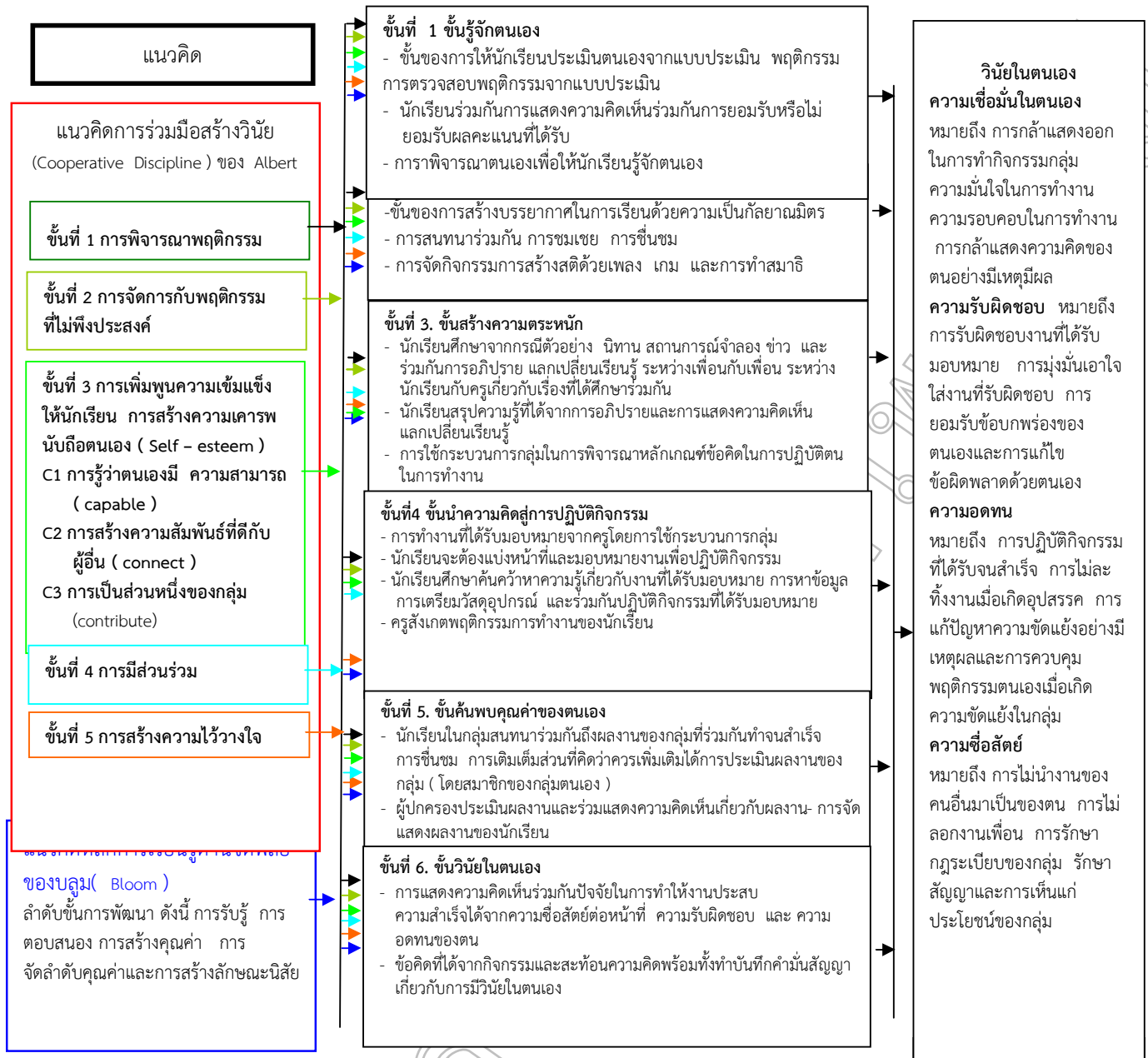
จากแผนภาพผู้วิจัยได้ดำเนินการมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

ได้ดำเนินการเป็น 3 ขั้นสรุปได้ดังนี้

1. ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเองตามแนวคิดของหน่วยงานและบุคคลต่างๆ จำนวน 13 แนวคิดพบว่า คุณลักษณะตามแนวคิดและสอดคล้องกับงานวิจัยที่มีองค์ประกอบยืนยันได้คุณลักษณะ 4 ด้านในการพัฒนาความมีวินัยในตนเอง คือ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความรับผิดชอบ ความอดทน และความซื่อสัตย์

2. ศึกษาเอกสารงานวิจัย ศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมีวินัยในตนเอง โดยใช้แนวคิดกระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยของอัลเบิร์ต และแนวคิดหลักการเรียนรู้ด้านจิตพิสัยของบลูม มาพัฒนาได้หลักการ วัตถุประสงค์ ขั้นตอนกระบวนการเรียนการสอน 6 ขั้นตอนและ การวัดและประเมินผล ดังแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ดังนี้

แผนภาพที่ 2 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดหลัก และขั้นตอนกระบวนการพัฒนาวินัยในตนเอง

3. การสร้างเครื่องมือประกอบรูปแบบการเรียนการสอน ได้แก่ แผนการจัดการเรียนการสอน คู่มือการใช้รูปแบบ แบบวัดความมีวินัยในตนเอง แบบประเมินพฤติกรรมตนเองและแบบสังเกตพฤติกรรมวินัยในตนเอง

การจัดทำแผนการจัดการเรียนการสอน ได้จัดทำหน่วยการเรียนรู้กิจกรรมชมรม จำนวน 5 หน่วย 20 ชั่วโมง ดำเนินการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้สำหรับกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม จำนวน 20 ชั่วโมง แผนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย สารระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ คุณลักษณะความมีวินัยในตนเอง สารการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้/แหล่งการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล

การจัดทำคู่มือการใช้รูปแบบ เป็นเอกสารสำหรับผู้สอน เพื่อใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นรูปแบบเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ สารสำคัญ ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล บทบาทของผู้สอน หน่วยการจัดการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้และเอกสารอ้างอิงสำหรับการค้นคว้าเพิ่มเติม

แบบวัดความมีวินัยในตนเอง ผู้วิจัยใช้เพื่อประเมินนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลอง เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น ผู้วิจัยสร้างแบบวัดความมีวินัยในตนเอง เป็นแบบใช้สถานการณ์ แบบปรนัย เลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 42 ข้อ

แบบประเมินพฤติกรรมตนเอง ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อให้ นักเรียนกลุ่มทดลอง ประเมินตนเองก่อนทดลอง ด้วยการศึกษา องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ของคุณลักษณะของผู้มีวินัยใน ตนเองและสร้างแบบประเมินพฤติกรรมตนเองใช้แบบประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด และตรวจสอบด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญ

แบบสังเกตพฤติกรรมวินัยในตนเอง ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนกลุ่มทดลองระหว่างการทดลองโดย ตรวจสอบด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการเรียนการสอน และเครื่องมือประกอบได้ดำเนินการดังนี้

1. การตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการเรียนการสอน โดย ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านโดยตรวจสอบคุณภาพในด้านของความ เหมาะสมและความสอดคล้อง ผลการประเมินคุณภาพด้านความ เหมาะสมผลคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.8 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.45 อยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ผลการคำนวณ ค่าดัชนีความสอดคล้อง ทุกรายข้อเท่ากับ 1 สรุปได้ว่า รูปแบบ การเรียนการสอนมีความเหมาะสมและมีความสอดคล้องกันในทุก องค์ประกอบ

2. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

2.1 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือประกอบ แผนการจัดการเรียนการสอนทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านโดยตรวจสอบคุณภาพในด้านของ ความเหมาะสมและความสอดคล้อง

ผลการประเมินคุณภาพทุกรายการมีความเหมาะสม อยู่ในระดับ เหมาะสมมากที่สุด ผลการคำนวณค่าดัชนีความ สอดคล้อง อยู่ระหว่าง 0.8 - 1 สรุปได้ว่าแผนการจัดการเรียน การสอนมีความเหมาะสมและ มีความสอดคล้องกันในทุก องค์ประกอบ

2.2 การตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดวินัยในตนเอง แบบประเมินพฤติกรรมตนเอง และแบบสังเกตพฤติกรรมวินัย ในตนเอง

ผลการตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดวินัยในตนเอง ผลการตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านโดยตรวจสอบคุณภาพในด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ได้ผลการประเมินอยู่ระหว่าง 0.8 - 1 ค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.26 - 0.69 ความยากง่าย อยู่ระหว่าง 0.20 - 0.29 ค่าความเชื่อมั่น KR 20 เท่ากับ 0.81

ผลการตรวจสอบคุณภาพของแบบประเมิน พฤติกรรมตนเอง ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ ด้านความ สอดคล้อง ผลการประเมินอยู่ระหว่าง 0.8 - 1 ค่าอำนาจจำแนก อยู่ระหว่าง 0.2 - 0.73 ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's Alpha) เท่ากับ 0.93

ผลการตรวจสอบคุณภาพของแบบสังเกตพฤติกรรม วินัยในตนเอง ผลการตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรง เชิงเนื้อหาได้ผลการประเมินอยู่ระหว่าง 0.8 - 1

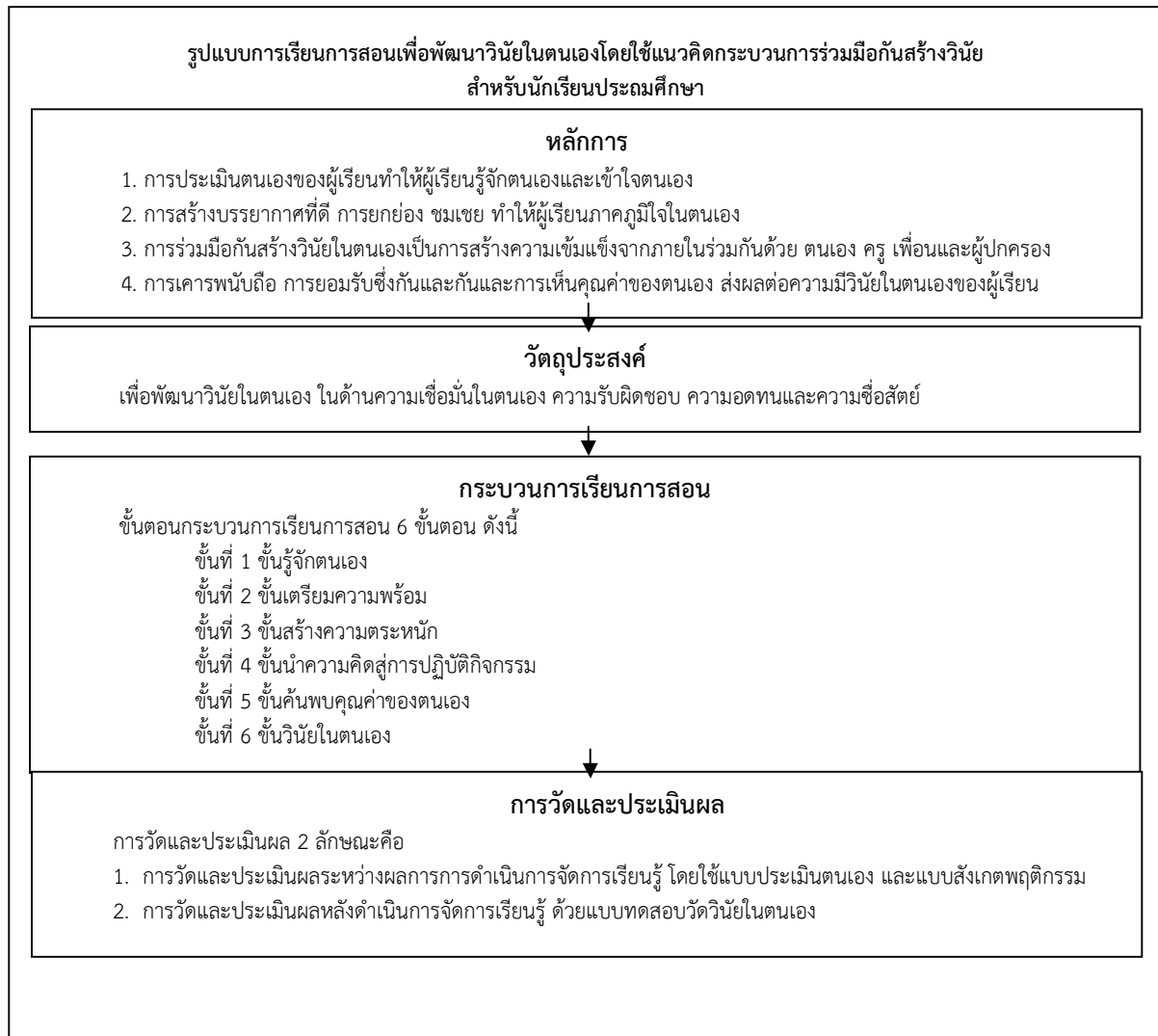
3. นำรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้ กับนักเรียนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เป็นเวลา 6 สัปดาห์เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ ของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น และความเหมาะสมของเครื่องมือประกอบ การจัดการเรียน การสอน ผลการทดลองพบว่า ควรปรับขึ้นการรู้จักตนเอง โดย ควรประเมินคุณลักษณะ เฉพาะด้าน ขั้นตอนกิจกรรมในแต่ละ ขั้นตอนควรมีการสรุปให้ชัดเจนและควรให้เวลานักเรียนใน กิจกรรมขั้นที่ 5 และขั้นที่ 6 เพิ่มขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนได้ดำเนินการ ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง เป็นนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ได้จากการสุ่มซึ่งได้จากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยการจับสลากรายชื่อโรงเรียนขนาดกลางที่มี นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 2 ห้องขึ้นไป จำนวน 2 โรงเรียน โรงเรียนที่ 1 เป็นโรงเรียนสำหรับทดลองใช้รูปแบบ ก่อนทดลองจริง โรงเรียนที่จับได้ครั้งที่ 2 เป็นโรงเรียนที่ใช้ในการ ทดลอง ใช้วิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยการจับสลาก ห้องเรียนสำหรับใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่ม ควบคุม

2. ดำเนินการทดลองใช้รูปแบบการทดลองแบบ Control group - pretest posttest design กับกลุ่มตัวอย่าง เวลาที่ใช้ใน การทดลอง 1 ภาคเรียนแล้วประเมินประสิทธิผลของรูปแบบโดย การเปรียบเทียบความมีวินัยในตนเองของนักเรียนกลุ่มทดลอง ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนและการเปรียบเทียบความมีวินัย ในตนเองหลังเรียนระหว่างกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนตามรูปแบบ การเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นและกลุ่มควบคุมที่ได้รับการ สอนตามปกติ

ขั้นตอนที่ 4 ปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอน รวบรวมข้อมูล และนำผลการทดลองมาปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนได้ รูปแบบการเรียนการสอนดังนี้

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ผลการตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบพบว่ารูปแบบมีความสอดคล้องผลการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1 และค่าความเหมาะสมคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.8 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.45 อยู่ในระดับมากที่สุด

2. ผลการเปรียบเทียบวินัยในตนเองของนักเรียนกลุ่มทดลองระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น โดยใช้การทดสอบค่าที (t - test Dependent) ผลการเปรียบเทียบคะแนนภาพรวม ความมีวินัยในตนเองของกลุ่มทดลองคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 18.94 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 4.61 หลังการทดลองคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 27.89 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 3.81 ซึ่งคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยความมีวินัยในตนเองของนักเรียนกลุ่มทดลองก่อนและหลังทดลอง

หลังทดลอง	ก่อนทดลอง		หลังทดลอง		t
	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	
วินัยในตนเอง					
ด้านความเชื่อมั่นในตนเอง	5.42	1.30	7.10	1.08	8.42*
ด้านความรับผิดชอบ	5.05	1.67	6.81	0.98	6.93*
ด้านความอดทน	4.42	1.92	6.47	1.15	7.41*
ด้านความซื่อสัตย์	4.18	1.94	7.71	1.16	12.09*
ภาพรวมวินัยในตนเอง	18.94	4.61	27.89	3.81	20.05*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผลการเปรียบเทียบวินัยในตนเองวินัยในตนเองหลังเรียนระหว่างกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น และกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามปกติโดยใช้สถิติ t – test Independent ผลการเปรียบเทียบคะแนนความมีวินัยในตนเองหลังเรียนระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมคะแนน

ความมีวินัยในตนเองของกลุ่มทดลองคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 27.89 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 3.81 กลุ่มควบคุมคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 23.66 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.82 คะแนนเฉลี่ยกลุ่มทดลองสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะวินัยในตนเอง 4 ด้าน หลังเรียนระหว่างกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอน ตามรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นและกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามปกติ

วินัยในตนเอง	กลุ่มทดลอง		กลุ่มควบคุม		t
	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	
ด้านความเชื่อมั่นในตนเอง	7.10	1.08	6.65	1.47	1.45
ด้านความรับผิดชอบ	6.81	0.98	5.94	1.78	2.63*
ด้านความอดทน	6.47	1.15	5.00	1.39	4.97*
ด้านความซื่อสัตย์	7.71	1.16	6.05	1.97	4.28*
ภาพรวมวินัยในตนเอง	27.89	3.81	23.66	0.82	3.86*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปและอภิปรายผล

รูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้แนวคิดกระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา มีความสอดคล้องกันในทุกองค์ประกอบและความเหมาะสมในระดับมากที่สุด นักเรียนที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัย มีวินัยในตนเองหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และนักเรียนที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัย มีวินัยในตนเองสูงกว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้ยึดแนวทางตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2) พ.ศ.2545

ในมาตรา 22 กล่าวถึงการจัดการศึกษาว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้พัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติ เติบโตกายภาพ และถือผู้เรียนสำคัญที่สุด ผลการทดลองพบว่ารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้แนวคิดกระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีประสิทธิภาพสามารถพัฒนาวินัยในตนเองและการศึกษา ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลองความมีวินัยในตนเองรายด้านทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านความเชื่อมั่น ในตนเอง ความรับผิดชอบ ความอดทน และความซื่อสัตย์ พบว่าผลคะแนนเฉลี่ยในทุกคุณลักษณะหลังการใช้รูปแบบการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอน นอกจากนั้นผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ย

คุณลักษณะวินัยในตนเอง 3 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความอดทน และความซื่อสัตย์ หลังเรียนของกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามปกติอย่าง มีนัยสำคัญมีเพียงด้านความเชื่อมั่นในตนเองที่มีผลการเปรียบเทียบ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ คอลเบอร์ก (Kohlberg. L.) เป็นขั้นระดับกฎเกณฑ์ (Conventionally Level) เป็นจริยธรรมเชิงเหตุผลขั้นที่ 2 หรือขั้นกลาง แบ่งเป็น 2 ระดับ ชั้นอายุ 10 - 13 ปี ในขั้นนี้เด็กจะคิดถึงเหตุผลเชิงจริยธรรมก้ำกึ่งระหว่างความรู้สึกของตนกับมาตรฐานจริยธรรมภายนอกเป็นเกณฑ์มากกว่ายึดตามแบบผู้อื่น เป็นช่วงจริยธรรมที่เด็กต้องการความมั่นใจ การดูแลและการศรัทธา ยึดการปฏิบัติด้วยเหตุผลทางจริยธรรมตามมาตรฐานของพ่อแม่ เพื่อเป็นคนดีในสายตาพ่อแม่ เพื่อนและครูทำให้พัฒนาการในด้านความเชื่อมั่นในตนเองแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ ในภาพรวมรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพสามารถพัฒนาวินัยในตนเองให้สูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากในการพัฒนารูปแบบผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบตามหลักการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนทิตนา แชมมณี (2550: 222) ที่ได้เสนอองค์ประกอบที่สำคัญของรูปแบบไว้ว่ารูปแบบการเรียนการสอนต้อง มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักการของรูปแบบการเรียนสอนนั้น มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือมีการจัดระบบคือมีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้นๆ มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ อันจะช่วยให้กระบวนการ การเรียนการสอนนั้นๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนั้นในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน (ทิตนา แชมมณี 2550 : 222) ผู้วิจัยได้กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน 4 องค์ประกอบ ประกอบด้วย หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ ขั้นตอนกระบวนการ และการวัดและประเมินผล อีกทั้งขั้นตอนกระบวนการทั้ง 6 ขั้น คือขั้นของการรู้จักตนเอง ขั้นของการเตรียมความพร้อม ขั้นสร้างความตระหนัก ขั้นนำความคิดสู่การปฏิบัติกิจกรรม ขั้นค้นพบคุณค่าของตนเองและขั้นวินัยในตนเองได้ตรวจสอบขั้นตอนโดยการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาจิตพิสัยแบบต่างๆ พบว่าขั้นตอนกระบวนการของรูปแบบที่พัฒนาจิตพิสัยมีความสอดคล้องกับขั้นตอนกระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น อัลเบิร์ต (Albert Linda, 1996) พบว่าการเพิ่มพูนความเข้มแข็งให้นักเรียน โดยการสร้างความภาคภูมิใจให้นักเรียนรู้สึกว่าคุณมีความสามารถทำให้นักเรียนมีความ สัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นได้

ทำให้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม การมีส่วนร่วม และการสร้างความไว้วางใจ ก่อให้เกิดการนับถือตนเองอันเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับนักเรียน สอดคล้องกับ ลอร์เซน (Laursen. 2003) ได้ศึกษาหลักการของความมีวินัยที่สำคัญพบว่าหลักการของความมีวินัยที่มีประสิทธิภาพนั้นจะอยู่บนพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์ที่ดีสอดคล้องกับเวลตี้ (Welty. 1993 : 548) พบว่าวิธีสอนที่เน้นกลุ่มสัมพันธ์เป็นพื้นฐานทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วยการเปิดเผยตนเอง ซึ่งมีผลทำให้รู้สึกว่าคุณค่าและเห็นคุณค่าในตัวเอง งานวิจัยของสุรพงษ์ ชูเดช (2542) ได้สร้างชุดฝึกอบรมสำหรับ นำไปใช้ในการพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อศึกษาผลของการฝึกอบรมวินัยในตนเองตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวินัยในตนเอง ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมวินัยในตนเองตามแนวทางไตรสิกขามีวินัยในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมวินัยตามวิธีปกติ จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตพิสัยของผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กับผลการพัฒนาจิตพิสัยของผู้เรียนสูงสุด (วสันต์ ทองไทย, 2546 : 6) สรุปได้ว่ารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้แนวคิดกระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัยสำหรับนักเรียนประถมศึกษา มีประสิทธิภาพ สามารถนำไปพัฒนาความมีวินัยในตนเองให้กับนักเรียนประถมศึกษาได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

1) การนำรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาวินัยในตนเองโดยใช้กระบวนการร่วมมือกันสร้างวินัย ครูผู้สอนควรศึกษา คู่มือการใช้รูปแบบ ขั้นตอนของรูปแบบและทำความเข้าใจว่า การพัฒนาวินัยในตนเองสามารถพัฒนาได้จากการเรียนการสอน ครูผู้สอนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรม และในการจัดประสบการณ์สามารถปรับได้ตามความเหมาะสม

2) ครูต้องเชื่อมั่นในตัวผู้เรียน อดทนและปรับเปลี่ยน บทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้อำนวยความสะดวก ครูต้องเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน สร้างความเข้มแข็งด้วยการทำให้นักเรียนรู้ว่ามีความสามารถ ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดี ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอนกระบวนการของรูปแบบเพื่อพัฒนาวินัยในตนเอง มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียน ดังนั้นครูควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาวินัยในตนเองควบคู่ไปกับการพัฒนาผลงานนักเรียน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการวิจัยในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่กว้างขึ้น ควรศึกษาวิจัยในระดับชั้นอื่นด้วย

2) ควรมีการศึกษาผลการใช้รูปแบบในการพัฒนาคุณลักษณะความมีวินัยในตนเองด้านอื่น และควรศึกษาความคงทนด้านพฤติกรรม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. 2546. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) 2545. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กัลยา สุวรรณรอด. 2537 การวิเคราะห์องค์ประกอบความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ดวงใจ เนตรโรจน์. 2527 การสร้างแบบทดสอบบุคลิกภาพด้านความมีวินัยในตนเองระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 3 กรุงเทพมหานคร ปริญญาานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2523. จิตวิทยาการปลูกฝังวินัยแห่งตน. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- ทีศนา เขมมณี. 2550. ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2538ข. วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิกจำกัด
- พระราโชวาท สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง วันอังคารที่ 8 มีนาคม 2537 (ภาคบ่าย) (สำเนา)
- รัตนพินิจ นิเทศการศึกษา. 2542. รวมปาฐกถาทางการศึกษาในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามราชกุมารี. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
- สุรพงษ์ ชูเดช. 2542 ผลการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- อวยพร เรืองตระกูล. 2549. ทำอย่างไรจึงจะให้เด็กไทยมีคุณลักษณะที่ดี. ในเอกสารชุดรวมบทความแนวคิดการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนไทย. สุวิมล ว่องวานิชและคณะ. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 39
- Albert Linda. 1996. Cooperative Discipline. American Guidance Service, Inc. Circle Pines: Minnesota
- Bloom, B.S. 1956. Taxonomy of education objectives. Hand book//: Affective domain. New York: McKay
- Kohlberg, L. 1976. Moral Stage and Moralezalion : The Cognitwe Development Approach , in Moral Development and Behavior. Edited By Thomas Lickona, New York : Holt Rinchart and Winston.
- Laursen, Erik K. 2003. Principle - Centered Discipline. New York: McGraw Hill

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา A Development Model for Superleadership of Administrators

สุริย์มาศ สุขกลี

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ใน 5 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้น 2) การสร้างร่างแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา 3) การพัฒนาแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา 4) การตรวจสอบความเป็นไปได้ของแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา และ 5) การสรุปและนำเสนอแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องภาวะผู้นำเหนือผู้นำ จำนวน 18 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากเทคนิคเดลฟายไปสร้างแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ให้ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด จำนวน 116 คน ตอบแบบสอบถามความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปปฏิบัตินำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา 1) ด้านการทำให้เป็นผู้นำตนเอง พฤติกรรมการบริหารโดยแนะนำและส่งเสริมบุคลากรให้มีการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบและมีสัดส่วนที่แน่นอน พัฒนาด้วยวิธีการระดมความคิด 2) ด้านผู้นำแสดงเป็นแบบฉบับของการเป็นผู้นำตนเอง แสดงพฤติกรรมเด่นให้ปรากฏแก่ผู้ร่วมงานเกี่ยวกับบุคลิกภาพ สุขภาพจิต และสุขภาพกาย สติปัญญา พัฒนาด้วยวิธีการสนทนาวงกลม 3) ด้านการกระตุ้นให้ผู้ตามตั้งเป้าหมายด้วยตนเอง มีพฤติกรรมกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริมและช่วยเหลือให้บุคลากรในหน่วยงานให้สามารถกำหนดเป้าหมายได้ด้วยตนเอง พัฒนาด้วยวิธีการระดมความคิด 4) ด้านการสร้างรูปแบบความคิดทางบวก เปลี่ยนแปลงแนวคิดเดิมๆ เป็นแนวคิดเชิงเหตุผล พัฒนาด้วยวิธีการประชุมทางวิชาการ 5) ด้านการอำนวยความสะดวกให้เกิดภาวะผู้นำตนเองโดยการให้รางวัลและตำหนิอย่างสร้างสรรค์ ประเมินผลการปฏิบัติงาน และให้รางวัล/ชมเชยในผลงานที่ประสบความสำเร็จ พัฒนาด้วยวิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ 6) ด้านการสนับสนุนให้เกิดผู้นำตนเองโดยการสร้างทีมงาน ผู้ร่วมงานมีความมั่นใจในการปฏิบัติงานอย่างอิสระ พัฒนาด้วยวิธีการฝึกงาน 7) ด้านการอำนวยความสะดวกให้เกิดวัฒนธรรมของผู้นำตนเอง สร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจ ให้การเสริมแรงแก่บุคลากรเพื่อให้เกิดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหน่วยงาน พัฒนาด้วยวิธีการกลุ่มทำงาน

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเหนือผู้นำ, รูปแบบ

Abstract

The objectives of this research were to study and develop administration model for superleadership of administrators. The research procedures consisted of the following 5 steps: 1) finding basic data, 2) designing the model, 3) developing the model, 4) verifying quality of the model, and 5) implementing and presenting the model for superleadership of administrators. The sample used to construct the model included the 18 superleadership experts, derived by means of the purposive sampling method. They were asked to review the questionnaires with the Delphi technique. The statistical devices used for the analysis of data were median and interquartile range. The appropriate superleadership model was finally rated by the sample of the 116 administrators in basic education institutes. The statistical devices used for analyzing the data were mean and standard deviation.

The results showed the following development model for superleadership of administrators: 1) being a self-leader with the administration behavior by advising and encouraging the personnel staff to share the work systematically and have a certain job proportion and develop the job by brainstorming, 2) modeling self-leadership by conducting unique behaviors among the colleague in term of personality, mental health, physical health, intelligence, as well as conversation circles, 3) having self-set goals with the behaviors of stimulation, support, encouragement, and help the personnel staff to set their goals by brainstorming, 4) creating positive thinking patterns by changing traditional ideas into logical ideas by holding academic conferences, 5) facilitating self-leadership through rewards, constructive reprimand, work evaluation, a gift and praise for successful achievement by organizing workshops, 6) promoting self-leadership through teamwork for confidence and independent work among the colleague by trainings, and 7) facilitating self-leadership culture through motivation, encouragement, reinforcement for the personnel staff to have a sense of ownership and the organization contribution through group works.

Keywords : Superleadership of Administrators, Model

บทนำ

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในทุกส่วนราชการ การพัฒนาองค์กรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการศึกษาไทยนั้นได้มีการพัฒนาการจัดการศึกษาในทุกภาคส่วน ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของชาติด้วยการประเมินคุณภาพมาตรฐานด้านผู้บริหาร ด้านครูและด้านผู้เรียนโดยเฉพาะมาตรฐานด้านผู้บริหาร ได้มีการกำหนดให้มีการจัดองค์กร โครงสร้างและการบริหารงานอย่างเป็นระบบครบวงจร ให้บรรลุเป้าหมายการศึกษา สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำ มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความคิดริเริ่มและวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถในการบริหาร การเป็นผู้นำทางวิชาการ มีความมุ่งมั่น อุทิศตนในการทำงานและเป็นแบบอย่างที่ดี จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเพื่อประสิทธิภาพของผู้บริหารสถานศึกษามีส่วนสำคัญ เนื่องจากในการจัดการศึกษาที่ต้องมีภาวะผู้นำและมีความสามารถ ทำให้ผู้ตามมีความเป็นผู้นำและการจัดองค์กร ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในการบริหารสถานศึกษาเพราะว่าผู้บริหารสถานศึกษาเป็นหัวหน้าหน่วยบริการที่เล็กที่สุดในการจัดการศึกษานโยบาย หลักสูตร ความมุ่งหมายทางการศึกษา หรือวิธีการสอนต่างๆ นั้น จึงจำเป็นต้องมีคุณลักษณะของภาวะผู้นำ (Leadership) ในการมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงานและมุ่งสัมฤทธิ์ของคน มิใช่เพียงแต่ว่าตนเองมีภาวะผู้นำขององค์กรดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทและคุณลักษณะของผู้นำเป็นหลัก แต่จะต้องเป็นผู้กระตุ้นผู้ตามให้เป็นผู้นำด้วยเช่นกัน สิ่งสำคัญคือจะต้องเป็นผู้ส่งผ่านหรือสร้างผู้ตามให้เป็นผู้นำ (Leader) ตามแบบฉบับแห่งผู้นำด้วยการสร้างภาวะผู้นำเหนือผู้นำ (Superleadership Constructed) ที่สามารถเป็นผู้นำให้ผู้อื่นตามแบบอย่างโดยมีภาวะผู้นำเหนือผู้นำที่เป็นคนนำให้คนอื่นมีความเป็นผู้นำด้วยตนเอง (A Superleadership is One Who Leads Others to Lead Themselves) และสิ่งสำคัญจะต้องมีภาวะผู้นำในตนเอง (Self-Leadership) เรียกอีกนัยหนึ่งว่าการฝึกกลุ่มน้องให้เก่ง ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นผู้มีความสำคัญในตนเอง ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทในการบริหารบุคลากรในสถานศึกษาโดยการพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะให้เป็นผู้นำมีความสามารถในการตัดสินใจตามที่ได้รับมอบหมายในบทบาทหน้าที่ (Manz & Sims. 2001 : xvi)

ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำ ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารได้ใช้ความรู้ความสามารถและศักยภาพในการบริหารสถานศึกษา สร้างคนให้เป็นผู้นำตามแบบอย่างให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ในความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา กล่าวได้ว่าสถานศึกษาจะดีหรือไม่ มีคุณภาพหรือไม่ขึ้นกับผู้บริหารสถานศึกษา เป็นสำคัญถือได้ว่าเป็นสถาบันที่รับผิดชอบในการสร้างและพัฒนาคุณลักษณะพื้นฐานเพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารสถานศึกษาที่มีความรู้ ความสามารถโดยเฉพาะเป็นผู้กำหนดนโยบายของสถาบันเหล่านั้นได้เล็งเห็นความสำคัญของศักยภาพในการก่อเกิดจากการเป็นผู้นำในตนเอง (Self-Leader) ของโลกยุคใหม่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้องค์กรนำไปสู่เป้าหมายในการสัมฤทธิ์ผลตามผลผลิต/ผลลัพธ์ (Output/Outcome) ของดัชนีตามตัวชี้วัด (Indicators) ผลการปฏิบัติงาน (Key Performance Indicators or KPI) จึงเป็นโอกาสที่สถานศึกษาจะประสบความสำเร็จในการก้าวไปสู่มาตรฐานสากล (International Standard) จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำ (ชาลาล เอล เฟรดคาร์เตน เทอร์ สุมไทโล 2547 : 1-10)

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ถ้าได้พัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำให้กับผู้บริหารสถานศึกษาอย่างเป็นระบบโดยการศึกษา วิเคราะห์การพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำที่สามารถใช้พัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรมจะช่วยให้สถานศึกษาดำเนินกิจกรรมสนองตอบต่อนโยบายการพัฒนาการศึกษา จึงได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาและพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีในการเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นโดยให้บริการทางวิชาการแก่สังคมทั้งภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรหรือสถาบันทางศาสนาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการดำเนินการวิจัยได้แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ตามลำดับดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัยโดยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำและวิธีการพัฒนา รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำ

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างร่างรูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โดยมีองค์ประกอบ คือ 1) การทำให้เป็นผู้นำตนเอง 2) ผู้นำแสดงเป็นแบบฉบับของการเป็นผู้นำตนเอง 3) กระตุ้นให้ผู้ตามตั้งเป้าหมายด้วยตนเอง 4) สร้างรูปแบบความคิดทางบวก 5) อำนาจความสะอาดใจให้เกิดภาวะผู้นำตนเองโดยการให้รางวัลและตำหนิอย่างสร้างสรรค์ 6) สนับสนุนให้เกิดผู้นำตนเองโดยการสร้างทีมงาน และ 7) อำนาจความสะอาดใจให้เกิดวัฒนธรรมของผู้นำตนเอง

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้เทคนิคเดลฟายจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 18 คน เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และมีความสมบูรณ์ด้วยการนำรูปแบบจำลองจากขั้นตอนที่ 2 มาศึกษา วิเคราะห์ และกำหนดเป็นรูปแบบด้วยเทคนิคเดลฟาย 3 รอบ

ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ที่ผ่านการพัฒนาโดยผู้เชี่ยวชาญในขั้นตอนที่ 3 โดยผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด จำนวน 116 คน เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปและนำเสนอรูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โดยจัดทำเป็นรายงานผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

รูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการทำให้เป็นผู้นำตนเอง โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยสามลำดับแรก คือ พฤติกรรมการบริหารโดยแนะนำและส่งเสริมบุคลากรให้มีการแบ่งงานกันทำ

อย่างเป็นระบบและมีสัดส่วนที่แน่นอน พัฒนาด้วยวิธีการระดมความคิด พฤติกรรมการบริหารที่แนะนำ ส่งเสริมให้บุคลากรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่แสดงออกที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถเป็นผู้นำตนเองและผู้อื่นได้ พัฒนาด้วยวิธีการระดมความคิด มีความสามารถในการสอนและให้กรอบแนวคิดในการพัฒนาตนเองแก่ผู้ปฏิบัติงาน พัฒนาด้วยวิธีการสอนงาน

รูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านผู้นำแสดงเป็นแบบฉบับของการเป็นผู้นำตนเอง โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยสามลำดับแรก คือ แสดงพฤติกรรมเด่นให้ปรากฏแก่ผู้ร่วมงานเกี่ยวกับบุคลิกภาพ สุขภาพจิต และสุขภาพกาย สติปัญญา พัฒนาด้วยวิธีการสนทนาวงกลม มีพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการส่งเสริมให้บุคลากรนำไปเป็นแบบฉบับในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเอง พัฒนาด้วยวิธีการสอนงาน และแสดงบทบาทตัวอย่างโดยการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมและผลักดันให้เกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาด้วยวิธีการฝึกงาน

รูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการกระตุ้นให้ผู้ตามตั้งเป้าหมายด้วยตนเอง โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยสามลำดับแรก คือ มีพฤติกรรมกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริมและช่วยเหลือให้บุคลากรในหน่วยงานให้สามารถกำหนดเป้าหมายได้ด้วยตนเอง พัฒนาด้วยวิธีการระดมความคิด มีความมั่นใจในตนเองและมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ พัฒนาด้วยวิธีการเรียนรู้แบบออนไลน์ และกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานแสดงความเชื่อมั่นต่อศักยภาพของตนเองในการกำหนดเป้าหมายการปฏิบัติงาน พัฒนาด้วยวิธีการระดมความคิด

รูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการสร้างรูปแบบความคิดทางบวก โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยสามลำดับแรก คือ เปลี่ยนแปลงแนวคิดเดิมๆ เป็นแนวคิดเชิงเหตุผล พัฒนาด้วยวิธีการประชุมทางวิชาการ ตระหนักถึงปัญหา สามารถเรียนรู้ถึงวิธีการแก้ไขปัญหาย่อยอย่างเป็นระบบและสร้างสรรค์ พัฒนาด้วยวิธีการระดมความคิด และบุคลากรสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี แสดงออกถึงความเป็นผู้นำที่มั่นคงทางอารมณ์ พัฒนาด้วยวิธีการอภิปราย เป็นคณะ

รูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการอำนวยความสะดวกให้เกิดภาวะผู้นำตนเองโดยการให้รางวัลและตำหนิอย่างสร้างสรรค์ โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก

เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยสามลำดับแรก คือ ประเมินผล การปฏิบัติงานและให้รางวัล/ชมเชยในผลงานที่ประสบความสำเร็จ พัฒนาด้วยวิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ การช่วยเหลือให้ บุคลากรจัดการบริหารตนเองได้ พัฒนาด้วยวิธีการฝึกงาน และมี พฤติกรรมในการช่วยเหลือ ส่งเสริมให้บุคลากรมีความสามารถเพื่ อุ่งใจหรือใช้อิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน พัฒนาด้วยวิธีการสนทนาวงกลม

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถาน ศึกษา ด้านการสนับสนุนให้เกิดผู้นำตนเองโดยการสร้างทีมงาน โดยรวมและรายชื่ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย สามลำดับแรก คือ ผู้ร่วมงานมีความมั่นใจในการปฏิบัติงานอย่าง อิสระ พัฒนาด้วยวิธีการฝึกงาน ยึดหลักการทำงานเป็นคณะที่ ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ พัฒนาด้วยวิธีการประชุมทาง วิชาการ และมีแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในทีมงานได้ เป็นอย่างดี พัฒนาด้วยวิธีการอภิปรายเป็นคณะ

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถาน ศึกษา ด้านการอำนวยความสะดวกให้เกิดวัฒนธรรมของผู้นำ ตนเอง โดยรวมและรายชื่ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย สามลำดับแรก คือ สร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจ ให้การเสริมแรงแก่ บุคลากรเพื่อให้เกิดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาหน่วยงาน พัฒนาด้วยวิธีการกลุ่มทำงาน ปลุกฝังให้ บุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจและความสามารถ ตลอดจนระเบียบ วินัย ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานการทำงานที่ พึงประสงค์ในรูปแบบต่างๆ พัฒนาด้วยวิธีการประชุมทางวิชาการ และมีพฤติกรรมที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรในด้าน ต่างๆ เพื่อให้เอื้อต่อการปฏิบัติงาน พัฒนาด้วยวิธีการสนทนา วงกลม

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหาร สถานศึกษา ด้านการทำให้เป็นผู้นำตนเอง โดยรวมและรายชื่อ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับ มาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยสามลำดับแรก คือ พฤติกรรมการบริหารโดยแนะนำและส่งเสริมบุคลากรให้มีการ แบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบและมีสัดส่วนที่แน่นอน พัฒนาด้วย วิธีการระดมความคิด พฤติกรรมการบริหารที่แนะนำ ส่งเสริมให้ บุคลากรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่แสดงออกที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถเป็นผู้นำตนเองและผู้อื่นได้ พัฒนาด้วยวิธีการระดม ความคิด มีความสามารถในการสอนและให้กรอบแนวคิดใน การพัฒนาตนเองแก่ผู้ปฏิบัติงาน พัฒนาด้วยวิธีการสอนงาน เนื่องมาจากผู้บริหารควรมีการศึกษาดี มีความเฉลียวฉลาดเชื่อมั่น

ในตนเอง มีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรและสังคม มีจิตสำนึก ที่ดี ริเริ่มสร้างสรรค์ มีความเพียรพยายาม รับผิดชอบ กล้าหาญ สนใจศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ สามารถปรับตัว ปรับอารมณ์ได้ มีทักษะทางการพูด อารมณ์ขัน มีความสามารถด้านกีฬา มีทักษะ ทางเศรษฐกิจและสังคมดีเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้และมีวินัยใน ตนเอง (กวี วงศ์พุม. 2543 : 5 - 6) นอกจากนั้นผู้บริหารทางด้านการ ศึกษาควรมีบทบาทการเป็นผู้นำทางวิชาการ เป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักสร้างและกำหนด วิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถในการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี สมัยใหม่ มีคุณธรรมซื่อสัตย์ยุติธรรม มีความสามารถทางอารมณ์ มีความสามารถในการบริหารจัดการ การสื่อสาร มีมนุษยสัมพันธ์ เป็นนักวิจัย นักพัฒนาและพัฒนางานองค์การไปสู่ความเป็นองค์การ แห่งการเรียนรู้ (วนิดา ศุภระมุล. 2546 : 34-35) สอดคล้อง กับงานวิจัยของ อุทิศ แสงผ่อง (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาภาวะ ผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา กิ่งอำเภอเขาชะเมา-เขาวง จังหวัดสงขลา พบว่า ผู้บริหาร สถานศึกษา มีภาวะผู้นำเหนือผู้นำโดยรวมและรายชื่ออยู่ใน ระดับมาก ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหาร สถานศึกษาที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการเปรียบเทียบ ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ใน การบริหารสถานศึกษามากและผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการ บริหารสถานศึกษาน้อยแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ มีการบริหารในสถานศึกษาประเภทประถมศึกษา ขยายโอกาส ทางการศึกษา และมีมัธยมศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหาร สถานศึกษา ด้านผู้นำแสดงเป็นแบบฉบับของการเป็นผู้นำตนเอง โดยรวมและรายชื่ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย สามลำดับแรก คือ แสดงพฤติกรรมเด่นให้ปรากฏแก่ผู้ร่วมงาน เกี่ยวกับบุคลิกภาพ สุขภาพจิต และสุขภาพกาย สติปัญญา พัฒนา ด้วยวิธีการสนทนาวงกลม มีพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการ ส่งเสริมให้บุคลากรนำไปเป็นแบบฉบับในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตนเอง พัฒนาด้วยวิธีการสอนงาน และแสดงบทบาทตัวอย่างโดย การแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมและผลักดันให้เกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาด้วยวิธีการฝึกงาน เนื่องมาจาก กระบวนการที่ผู้นำหรือ ผู้บริหารใช้อิทธิพลต่อบุคลากรด้วยแสดงพฤติกรรมของตนเอง ให้บุคลากรสามารถเป็นผู้นำตนเองได้ ซึ่งบุคลากรหรือผู้ตามจะ เปลี่ยนพฤติกรรมโดยการตั้งเป้าหมายจากผู้นำหรือผู้บริหาร ซึ่ง ผู้นำหรือผู้บริหารต้องแสดงออกถึงการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่

ติงาม ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ผู้นำหรือผู้บริหารต้องแสดง พฤติกรรมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคลากรในหน่วยงานและ สาธารณชนทั่วไป โดยการแสดงออกและกระตุ้น แนะนำ ส่งเสริม ให้บุคลากรเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม จริยธรรม ไม่เห็นแก่ตัว มีระเบียบวินัย รู้จักเสียสละ ส่งเสริมให้ บุคลากรแสดงออกถึงการเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีทักษะในการปฏิบัติงาน ผู้บริหารสามารถสร้างความชอบและความเหมือนกันของบุคลากร กับผู้บริหาร ซึ่งเป็นการสร้างอำนาจอ้างอิงที่เกิดจากตัวผู้บริหารที่ จะแสดงเป็นแบบฉบับให้บุคลากรยึดถือเป็นแบบอย่างในการ ปฏิบัติให้คล้ายกับผู้บริหาร ผู้บริหารสามารถทำให้บุคลากรเชื่อถือ ศรัทธา ภูมิใจและเชื่อมั่นในความสามารถของผู้บริหาร บุคลากร จะรู้สึกอบอุ่นใจเมื่ออยู่ใกล้และภาคภูมิใจที่ได้ทำงานร่วมกับ ผู้บริหาร บุคลากรเรียนรู้ที่จะหลีกเลี่ยงพฤติกรรม รวมทั้งแบบ ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่มีประสบการณ์มากกว่าตน (สิทธิพร นิยม ศรีสมศักดิ์. 2545 : 25) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนะชัย นาทสีทา (2553 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำเหนือผู้นำ ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอโป่งน้ำร้อน สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเหนือ ผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอโป่งน้ำร้อน สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2 โดยรวมและรายด้านอยู่ใน ระดับมากเรียงลำดับจากมากไปน้อยสามลำดับคือ การแสดงเป็น แบบฉบับให้บุคลากรเป็นผู้นำตนเอง การอำนวยความสะดวกให้ เกิดภาวะผู้นำตนเองโดยให้รางวัลและตำหนิอย่างสร้างสรรค์ การสนับสนุนให้เกิดภาวะผู้นำตนเองโดยการสร้างคณะทำงาน การทำให้บุคลากรเป็นผู้นำตนเอง การกระตุ้นให้บุคลากรตั้ง เป้าหมายด้วยตนเอง การอำนวยความสะดวกให้เกิดวัฒนธรรม ของผู้นำตนเอง และการสร้างรูปแบบความคิดทางบวก

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหาร สถานศึกษา ด้านการกระตุ้นให้ผู้ตามตั้งเป้าหมายด้วยตนเอง โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย สามลำดับแรก คือ มีพฤติกรรมกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริมและ ช่วยเหลือให้บุคลากรในหน่วยงานให้สามารถกำหนดเป้าหมาย ได้ด้วยตนเอง พัฒนาด้วยวิธีการระดมความคิด มีความมั่นใจใน ตนเองและมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ พัฒนาด้วยวิธีการเรียนรู้แบบ ออนไลน์ และกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานแสดงความเชื่อมั่นต่อศักยภาพ ของตนเองในการกำหนดเป้าหมายการปฏิบัติงาน พัฒนาด้วยวิธี การระดมความคิด เนื่องจาก ผู้นำหรือผู้บริหารต้องเข้าใจ เป้าหมายขององค์การ มีความมั่นใจในตนเอง มุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารต้องมีความมั่นใจและตั้งใจที่จะสู้เพื่อเป้าหมายแห่ง ความสำเร็จในงาน ทำให้บุคลากรมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น

รับรู้ว่างานที่ทำนั้นมีคุณภาพและมีความหมาย ซึ่งจะทำให้เกิด ความพยายามในการปฏิบัติงาน (วิโรจน์ สารรัตน์. 2542 : 92-95) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พนมจันทร์ คำหลอย (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการของภาวะผู้นำเหนือผู้นำ ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน เขตอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พบว่า กระบวนการของภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน เอกชน เขตอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี อยู่ในระดับมาก กระบวนการของภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน เขตอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรีและ สูงกว่าปริญญาตรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ที่มีประสบการณ์น้อยกับประสบการณ์มากแตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถาน ศึกษา ด้านการสร้างรูปแบบความคิดทางบวก โดยรวมและรายข้อ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ใน ระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยสามลำดับแรก คือ เปลี่ยนแปลงแนวคิดเดิมๆ เป็นแนวคิดเชิงเหตุผล พัฒนาด้วยวิธี การประชุมทางวิชาการ ตระหนักถึงปัญหา สามารถเรียนรู้ถึงวิธี การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและสร้างสรรค์ พัฒนาด้วยวิธี การระดมความคิด และบุคลากรสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี แสดงออกถึงความเป็นผู้นำที่มั่นคงทางอารมณ์ พัฒนาด้วยวิธี การอภิปราย เป็นคณะ เนื่องมาจากเป็นกระบวนการที่ผู้นำหรือ ผู้บริหาร สร้างรูปแบบความคิดที่ดี และปลูกฝังนิสัยให้เกิดขึ้นแก่ บุคลากร โดยการกระตุ้นและให้ข้อเสนอแนะเพื่อให้บุคลากร เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและแนวคิดในทางที่ดี ปรับตัวให้ เข้ากับผู้อื่นได้ตระหนักถึงปัญหา สามารถเรียนรู้ถึงวิธีการแก้ไข ปัญหาอย่างเป็นระบบและสร้างสรรค์ ผู้นำหรือผู้บริหารเป็น ผู้กระตุ้นให้ข้อเสนอแนะและส่งเสริมให้บุคลากรได้แสดงความคิด เห็นและแนวคิดต่างๆ สามารถนำความคิดและเทคนิคใหม่ๆ มาปฏิบัติงาน บุคลากรสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ได้ดี แสดงออกถึงความเป็นผู้นำที่มั่นคงทางอารมณ์ คิดกำหนด โครงการใหม่ๆ และพร้อมที่จะทำให้สำเร็จ เป็นที่ยอมรับของ บุคคลทั่วไป ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดขององค์การ เป็นวิธีที่ยอมรับ ว่าเป็นแนวคิดที่ดี มีความละเอียดรอบคอบและยืดหยุ่นได้ตาม ความเหมาะสม สามารถค้นหาทางเลือกได้หลากหลายเพื่อการ แก้ไขปัญหาที่ดีและถูกต้อง ตลอดทั้งการศึกษา วิเคราะห์ปัญหา อย่างละเอียดรอบคอบ เสนอนวัตกรรมทางความคิดเพื่อสร้างสรรค์ ไม่ใช่เพื่อต่อต้านการปฏิบัติงานหรือนโยบาย ต้องคิดว่าไม่มีวิธีใด ที่ถูกต้องที่สุดเพียงวิธีเดียว แต่ยังมีวิธีอื่น ทางเลือกอื่นที่ดีกว่า ถูกต้องกว่าอยู่เสมอ พยายามหาทางเลือกที่ดีที่สุดในการตัดสินใจ ดังนั้นผู้บริหารควรกระตุ้นการใช้ปัญญาและความคิดในการ ป้องกันมากกว่าแก้ปัญหา (วิระวัฒน์ ปันนิตมัย. 2544 : 61)

สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิติมา เทียนทอง (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาในทศวรรษหน้า พบว่า คุณลักษณะส่วนตนด้านความน่าเชื่อถือ มีคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ เป็นผู้ที่มีความฉลาด และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร เป็นผู้ที่มีความสามารถเข้าถึงได้ เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในหลักการ ค่านิยมที่ถูกต้อง และมีความจริงใจต่อความเชื่อนั้น เป็นผู้ที่มีความกล้าพึ่งตนเองด้วยความมั่นใจ และมีพลังมุ่งมั่นต่อความสำเร็จ ส่วนความสามารถเชิงบริหารจัดการมีคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ ความสามารถในการวิเคราะห์ วางแผน ความสามารถในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม ความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากร ความสามารถในการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ ความสามารถในการติดตามงาน และการประเมินผลการดำเนินงาน

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการอำนวยความสะดวกให้เกิดภาวะผู้นำตนเอง โดยการให้รางวัลและตำหนิอย่างสร้างสรรค์ โดยรวมและรายช้อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายช้อย พบว่าทุกช้อยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยสามลำดับแรก คือ ประเมินผลการปฏิบัติงานและให้รางวัล/ชมเชยในผลงานที่ประสบความสำเร็จ พัฒนาด้วยวิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ การช่วยเหลือให้บุคลากรจัดการบริหารตนเองได้ พัฒนาด้วยวิธีการฝึกงาน และมีพฤติกรรมในการช่วยเหลือ ส่งเสริมให้บุคลากรมีความสามารถเพื่อจูงใจหรือซื้อสิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน พัฒนาด้วยวิธีการสนทนาวงกลม ในการปฏิบัติงานร่วมกันนั้นต้องมุ่งพัฒนาบุคลากรตามความต้องการและความสนใจ สนับสนุนให้ได้รับโอกาสในการพัฒนางาน นับว่าเป็นกระบวนการที่ผู้นำหรือผู้บริหารพยายามสร้างผู้นำรุ่นใหม่เพราะเป็นการช่วยเหลือให้บุคลากรจัดการบริหารตนเองได้ พัฒนาดตนเองตามความต้องการและความสนใจ สร้างความพึงพอใจ เป็นผู้ที่มีศิลปะในการดำเนินหรือตีขม บุคลากร (สุวิระ ทรงเมตตา. 2541 : 28) และ วิระวัฒน์ ปันนิตมัย (2544 : 78) กล่าวว่า ผู้บริหารพร้อมที่จะเดินเคียงคู่กับบุคลากรฟันฝ่าอุปสรรคไปอย่างไม่หยุดนิ่ง จนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย และเมื่อถึงเส้นชัยแล้วควรให้รางวัลแก่บุคลากรเพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ผู้นำหรือผู้บริหารต้องดำเนินการอำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรด้วยความช่วยเหลือ สนับสนุน ให้คำปรึกษา สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ให้เกียรติและรางวัล ยกย่องชมเชยอย่างสมศักดิ์ศรี ไม่แย่งเอาผลงานผู้อื่น รู้ว่างานที่สำเร็จได้นั้นเป็นผลงานของใคร การให้คุณให้โทษต้องทำด้วยความยุติธรรม ไม่ใช่อารมณ์หรือความสนิทสนมส่วนตัวเป็นที่ตั้ง ให้โอกาสผู้ใต้บังคับบัญชาในการปรับปรุงงาน ส่งเสริมให้สมาชิกในองค์กรมีโอกาสศึกษาเพิ่มเติมในระหว่างการทำงาน ตลอดจนเชิญผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความเข้าใจภายนอกองค์กรมาให้ความปรึกษาแนะนำเพื่อ

ให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ ผู้นำส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานมีความก้าวหน้าในอาชีพและยอมรับนับถือเมื่อบุคลากรทำงานประสบความสำเร็จทั้งด้านอาชีพและส่วนตัว สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยมิตรภาพ ปราศจากการข่มขู่หรือบังคับ ก่อให้เกิดสวัสดิภาพ ทั้งด้านสุขภาพอนามัย ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกศดา ศรีสม (2553 : 69-80) ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก 2) ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 จำแนกตามวุฒิการศึกษาโดยรวมและรายด้าน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีภาวะผู้นำเหนือผู้นำสูงกว่าผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี ยกเว้นด้านการอำนวยความสะดวกให้เกิดภาวะผู้นำตนเอง โดยการให้รางวัลและการตำหนิทางสร้างสรรค์ ไม่แตกต่างกัน 3) ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์การบริหารสถานศึกษา โดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นด้านการกระตุ้นให้บุคลากรตั้งเป้าหมายด้วยตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการสนับสนุนให้เกิดผู้นำตนเองโดยการสร้างทีมงาน โดยรวมและรายช้อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายช้อย พบว่า ทุกช้อยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยสามลำดับแรก คือ ผู้ร่วมงานมีความมั่นใจในการปฏิบัติงานอย่างอิสระ พัฒนาด้วยวิธีการฝึกงาน ยึดหลักการทำงานเป็นคณะที่ให้องค์กรประสบความสำเร็จ พัฒนาด้วยวิธีการประชุมทางวิชาการ และมีแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในทีมงานได้เป็นอย่างดี พัฒนาด้วยวิธีการอภิปรายเป็นคณะ เนื่องจากผู้บริหารสามารถสร้างทีมงาน มีการปรึกษาหารือระหว่างผู้ร่วมงานและยึดแนวทางการปฏิบัติงานตามความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและมติของกลุ่ม เปิดโอกาสให้บุคลากรได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะผู้นำหรือผู้บริหารพยายามสร้างสรรคให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในผู้ปฏิบัติงาน สร้างทำให้เป็นพวกเดียวกัน ส่งเสริมการสร้างทีมงานและคิดวิธีการที่จะทำให้ผู้ร่วมงานได้ร่วมกันคิด ปฏิบัติและประเมินผล และร่วมกันแก้ปัญหา (สุเมธ เตียวอิศเรศ. 2547 : 138-139) และเจมส์ เอ็ม คูช และแบร์รี พอสเนอร์ (2542 : 59) ได้กล่าวว่าผู้บริหารเป็นผู้แนะนำให้บุคลากรในการ

กำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดเกณฑ์ในการควบคุมตลอดจนการมีสิทธิมีเสียงต่างๆ อันจะช่วยให้เกิดความรัก และความหวงแหนในงานและองค์การของตน สนับสนุนการสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในทีมงาน จัดบรรยากาศองค์การเป็นแบบรับผิดชอบร่วมกันและเปิดเผย ผู้นำหรือผู้บริหารต้องเป็นกัลยาณมิตรสร้างความเข้าใจและยอมรับความคิดที่แตกต่าง มีการประสานงานที่ดี แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง นำวิธีการสื่อความหมายที่ดีมาใช้กับสมาชิกในกลุ่ม ผู้นำจะต้องสร้างความสามัคคี ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหาและการตัดสินใจภายในทีมงานได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรเทพ ภูมิภักดีพรรณ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน ประกอบด้วย 7 ด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ 1) ด้านสนับสนุนให้เกิดผู้นำตนเองโดยการสร้างทีมงาน 2) ด้านการทำให้เป็นผู้นำตนเอง 3) ด้านอำนวยความสะดวกให้เกิดวัฒนธรรมของผู้นำตนเอง 4) ด้านกระตุ้นให้ผู้ตามตั้งเป้าหมายด้วยตนเอง 5) ด้านผู้นำแสดงเป็นแบบฉบับที่เป็นผู้นำตนเอง 6) ด้านอำนวยความสะดวกให้เกิดภาวะผู้นำตนเองโดยการให้รางวัลและตำหนิอย่างสร้างสรรค์ และ 7) ด้านสร้างรูปแบบความคิดทางบวก ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบโดยนำไปใช้ทดลองในโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชนพบว่า ผู้เข้าอบรมหลังการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำมีภาวะผู้นำสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่ารูปแบบภาวะผู้นำเหนือผู้นำมีประสิทธิภาพ

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการอำนวยความสะดวกให้เกิดวัฒนธรรมของผู้นำตนเอง โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยสามลำดับแรก คือ สร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจ ให้การเสริมแรงแก่บุคลากรเพื่อให้เกิดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหน่วยงาน พัฒนาด้วยวิธีการกลุ่มทำงาน ปลุกฝังให้บุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจและความสามารถ ตลอดจนระเบียบวินัย ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานการทำงานที่พึงประสงค์ในรูปแบบต่างๆ พัฒนาด้วยวิธีการประชุมทางวิชาการ และมีพฤติกรรมที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรในด้านต่างๆ เพื่อให้เอื้อต่อการปฏิบัติงาน พัฒนาด้วยวิธีการสนทนาวงกลม เนื่องจาก ผู้นำหรือผู้บริหารมีพฤติกรรมในการสร้างความพึงพอใจ สร้างระบบความคิดให้บุคลากรเกิดความรัก ความศรัทธา ความประทับใจ ความรักดีและผูกพันต่อหน่วยงาน เป็นกระบวนการที่ผู้นำหรือผู้บริหารสร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจ ให้การเสริมแรงแก่บุคลากรเพื่อให้เกิดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ

และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหน่วยงาน กระตุ้นให้บุคลากรสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และในทุกคนในหน่วยงานรู้หน้าที่ของตนเอง มีการทำงานร่วมกันเหมือนญาติ ปลุกฝังให้บุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจและความสามารถ ตลอดจนระเบียบวินัย ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานการทำงานที่พึงประสงค์ในรูปแบบต่างๆ ผู้นำหรือผู้บริหารมีพฤติกรรมที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรในด้านต่างๆ เพื่อให้เอื้อต่อการปฏิบัติงาน ส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติตามระเบียบวินัย ประเพณีและค่านิยมที่ดีงาม อันจะก่อให้เกิดความรักและความศรัทธาต่อหน่วยงาน ทำให้เป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมที่ดี สร้างศักยภาพในการเป็นผู้นำของบุคลากร (วิระวัฒน์ ปันนิตมัย, 2544 : 89) สอดคล้องกับงานวิจัยของ หทัยวัลย์ คุ่มภักย์ (2554 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความต้องการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรีมีความต้องการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำ โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับจากคะแนนเฉลี่ยมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ การสร้างรูปแบบความคิดทางบวก การทำให้บุคลากรเป็นผู้นำตนเอง และการสนับสนุนให้เกิดภาวะผู้นำตนเองโดยการสร้างทีมงาน 2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความต้องการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี จำแนกตามเพศ วิชยฐานะประจำตำแหน่ง และขนาดของสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ด้านการสนับสนุนให้เกิดผู้นำตนเองโดยการสร้างทีมงาน ควรพัฒนาโดยวิธีการสัมมนาเพื่อ เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานแสดงถึงความสามารถของตนในการปฏิบัติงาน พัฒนาด้วยการกลุ่มทำงานเพื่อสนับสนุน ส่งเสริมให้บุคลากร มีการพัฒนาตนเองและทีมงาน สามารถสร้างคณะทำงานได้
2. ด้านการทำให้เป็นผู้นำตนเอง ควรพัฒนาโดยวิธีการกลุ่มทำงาน เปิดโอกาสให้บุคลากรได้ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน พัฒนาโดยการสนทนาวงกลมเพื่อให้สามารถควบคุมตนเอง กล้าที่จะตัดสินใจ และพัฒนาโดยวิธีการสอนงาน เพื่อให้แต่ละบุคคลได้ทำงานและมีความรับผิดชอบอย่างเต็มที่
3. ด้านการอำนวยความสะดวกให้เกิดวัฒนธรรมของผู้นำตนเอง ควรพัฒนาโดยการ ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้มีพฤติกรรมในการสร้างความพึงพอใจ ให้บุคลากรเกิดความรัก ความศรัทธา ความประทับใจ ความรักดีและผูกพันต่อหน่วยงาน

พัฒนาโดยวิธีการสนทนาวางกลมเพื่อสร้างความเชื่อในแนวคิดการทำงานของตนที่มีต่อความสำเร็จและความล้มเหลวขององค์กรและพัฒนาด้วยวิธีการระดมความคิดเพื่อกระตุ้นให้บุคลากรสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และในทุกคนในหน่วยงานรู้หน้าที่ของตนเอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยคุณภาพเกี่ยวกับภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา
2. ควรมีการพัฒนาวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กวี วงศ์พุม. (2543). การพัฒนาคุณธรรมของผู้บริหาร. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.
- เกศดา ศรีสม. (2553). ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เจมส์ เอ็ม คูช และแบร์รี พอสเนอร์. (2542). ผู้นำเหนือผู้นำ (สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์, แปล). กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- ชนะชัย นาทสีทา. (2553). ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอโป่งน้ำร้อน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชาลาล เอล เฟรด คาร์เดน เทอร์รี่ สมุทไธโล. (2547). แผนพัฒนาผลลัพท์ การสร้างการเรียนรู้และการสะท้อนกลับในแผนงานพัฒนา (พิบูล สติธิประเสริฐกุล และวีรบุรณ์ วิสารทสกุล, แปล). กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สวส.).
- ถวิล มาตรเลี่ยม. (2544). การปฏิรูปการศึกษาโรงเรียนเป็นฐานการบริหารจัดการ. กรุงเทพฯ : เสมาธรรม.
- นิติมา เทียนทอง. (2544). ภาวะผู้นำของผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาในทศวรรษหน้า. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พนมจันทร์ คำหลอย. (2549). กระบวนการของภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน เขตอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วนิดา ศุภระมูล. (2546). “ผู้บริหารโรงเรียนยุคใหม่กับความเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง,” ใน บริหารการศึกษา มศว., 2(5), 33-66.
- วรเทพ ภูมิภักดีพรรณ. (2550). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วิโรจน์ สารัตนะ. (2542). การบริหาร หลักการ ทฤษฎี ประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์องค์การทางการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ
- วีระวัฒน์ ปันนิดาภัย. (2544). ผู้นำการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค.
- สิทธิพร นิยมศรีสมศักดิ์. (2545). เอกสารประกอบการสอนวิชา หลักการบริหารการศึกษา. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุเมธ เดียววิศเรศ. (2547). พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนาการพิมพ์.
- สุวิระ ทรงเมตตา. (2541). เทคนิคภาวะผู้นำยุคใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตำรวจ.
- หทัยวัลย์ คุ่มภัย. (2554). การศึกษาความต้องการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (สาขาการบริหารการศึกษา). จันทบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- อุทิศ แสงผ่อง. (2549). ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Manz. C. C. and Sims, H. P. (2001). Superleadership Leading Others to Lead Themselves. New York : Prentice Hall Press.

การรับรู้ความจริงแท้ของประสบการณ์ทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทตลาดเกษตรกร The Authentic Market Experience of Farmer's Markets

ธนภูมิ อติเวทิน

ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

เพื่อเป็นการตอบสนองต่อวิกฤติการณ์ทางอาหารในปัจจุบัน ชุมชนผู้บริโภคจึงอาจมีปฏิกิริยาต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการซื้อในชีวิตประจำวันไปสู่ช่องทางการจัดจำหน่ายอื่นๆ โดยแหล่งจำหน่ายทางเลือกใหม่นี้สามารถตอบสนองผู้บริโภคได้เป็นอย่างดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของกระบวนการผลิต ผู้ผลิต รวมไปถึงความน่าเชื่อถือของตัวผู้ผลิตเองด้วย แม้ในด้านหนึ่งการก่อตัวของ ‘ตลาดเกษตรกร’ มีแนวโน้มที่จะพัฒนาขึ้นในบริบทของประเทศที่มีพื้นฐานเกษตรกรรมที่เข้มแข็งมาแต่เดิม แต่ก็ยังสามารถพบได้ในประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีระบบการผลิตและกระจายอาหารที่เจริญก้าวหน้าและสลับซับซ้อนได้ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ ประเด็นขัดแย้งที่น่าสนใจระหว่างเกี่ยวกับแนวคิดของการจัดตลาดเกษตรกรได้แก่ประเด็นเกี่ยวกับการสร้างความจริงแท้และความประดิษฐ์ ทั้งนี้ การสร้างความจริงแท้ เป็นสิ่งที่ ‘แตกต่างในความเหมือน’ ขณะเดียวกัน การจำลองรูปแบบ เมื่อเวลาผ่านไปก็สามารถจะกลายเป็นสิ่งที่สร้างความจริงแท้ได้เช่นกัน ในกรณีนี้ แม้องค์ประกอบของตลาดเกษตรกรยุคใหม่อาจถูกมองว่า เป็นการสร้างและประดิษฐ์ความจริงแท้ขึ้นมา แต่ก็ยังมีช่องทางและโอกาสที่จะพัฒนาองค์ประกอบของความจริงแท้ขึ้นมาได้จากการสร้างแนวคิดของการเชื่อมต่อ ภายใต้เงื่อนไขที่ตลาดเกษตรกรจำนวนไม่น้อยพยายามที่จะพัฒนาขึ้นโดยมาพื้นฐานของความใกล้ชิดกับชุมชน

คำสำคัญ : ตลาดเกษตรกร การบริโภค ความจริงแท้ ประสบการณ์ทางวัฒนธรรม

Abstract

In order to respond to problematic recent food crisis, consumer communities have tended to react towards this phenomenon by changing their daily purchasing habits into other new channels which suitably meet with consumers' needs in terms of production process, producers and their credibility as well. Although 'farmers' market' has tended to develop under context of the well - established agricultural countries, they can also be found in developed countries with sophisticated food manufacturing and distribution. In this sense there are some interesting paradoxes in the themes identified for the farmers' market, not least of which is the apparent in the juxtaposition of the staged authenticity and artificiality. At the same time, authenticity need not relate to something that is in its pure original form and that 'replications' may, over time, become authentic. In this way, while the farmers' market may be perceived to have an element of the staged and artificiality, it may attain an element of the authenticity over time as it allows for 'connectedness' - a condition that several farmers' markets seek to promote through their emphasis on being grounded in communities.

Keywords : Farmer's market, consumption, authenticity, cultural experience

บทนำ

เมื่อเราพิจารณาแนวโน้มของจริยธรรมทางพฤติกรรม การบริโภคที่กลายเป็นที่ยอมรับมากขึ้นในปัจจุบันจะพบว่า มีผู้บริโภคจำนวนไม่น้อยที่มีความต้องการซื้อหรือบริโภคอาหารที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพที่ดี ปราศจากสารกำจัดศัตรูพืช ปลูกโดยกระบวนการทางอินทรีย์ ไม่ผ่านการตัดต่อทางพันธุกรรม (GMO) ผ่านกระบวนการแปรรูปต่างๆ จากสภาพของวัตถุดิบที่ไม่ซับซ้อนมากจนเกินไป เป็นผลผลิตที่ได้จากการผลิตของชุมชน รวมทั้งอาศัยระบบการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่เป็นธรรมและไม่เอารัดเอาเปรียบผู้บริโภค (McEachern and Willock, 2004; Padel and Foster, 2005, Hall, Mitchell and Sharples, 2003) โดยที่ Holloway และ Kneafsey (2000 : 290) ได้ให้คำอธิบายในประเด็นนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า

‘...ปรากฏการณ์นี้กำลังนำเราเข้าไปสู่ความสนใจในอาหาร ซึ่งไม่เพียงแต่จะต้องสร้างความเชื่อมั่นในด้านความปลอดภัยให้กับผู้บริโภค แต่ยังจะต้องเป็นอาหารที่ผู้บริโภคสามารถจะสืบสาวต้นตอ แหล่งกำเนิดของอาหารเหล่านั้น ควบคุมไปพร้อมกับแนวคิดของความยั่งยืนและการเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม’

ขณะเดียวกัน Sassatelli และ Scott (2001) ก็ได้เสนอประเด็นเพิ่มเติมว่า เพื่อเป็นการตอบสนองต่อวิกฤติการณ์ทางอาหารในปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น อาหารที่ได้มาจากกระบวนการตัดต่อทางพันธุกรรม หรือการแพร่กระจายของโรคชนิดใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาหารการกิน เช่น Bovine Spongiform Encephalopathy หรือ BSE ด้วยเหตุนี้ ชุมชนผู้บริโภค (Consumer-citizens) จึงอาจมีปฏิกิริยาต่อสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมซื้อในชีวิตประจำวันไปสู่ช่องทางการจัดจำหน่ายอื่นๆ ที่พวกเขามีความเชื่อมั่นมากกว่า โดยแหล่งจำหน่ายทางเลือกใหม่นี้สามารถตอบสนองผู้บริโภคได้เป็นอย่างดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของกระบวนการผลิต ผู้ผลิต รวมไปถึงความน่าเชื่อถือของตัวผู้ผลิตเองด้วย ทั้งนี้ Sassatelli และ Scott (2001) ได้เสนอแนะอีกว่า แม้ในด้านหนึ่งการก่อตัวของ ‘ตลาดเกษตรกร’ หรือ ‘ตลาดนัดสีเขียว’ มีแนวโน้มที่จะพัฒนาขึ้นในบริบทของประเทศที่มีพื้นฐานเกษตรกรรมที่เข้มแข็งมาแต่เดิม เช่น อิตาลี แต่ก็ยังสามารถพบได้ในประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีระบบการผลิตและกระจายอาหารที่เจริญก้าวหน้าและสลับซับซ้อนได้ด้วยเช่นกัน

เมื่อพิจารณาตามข้อเท็จจริงแล้ว Holloway และ Kneafsey (2000 : 290) ได้อธิบายว่า ตลาดเกษตรกรหรือตลาดนัดสีเขียวเป็นผลผลิตที่สำคัญจากกระบวนการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมในฐานะที่ตลาดทำหน้าที่เป็นตัวแทนของผลิตภัณฑ์ภายในท้องถิ่นนั้นๆ นอกจากนั้น ก็ยังทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างผู้บริโภคให้เข้าถึงผู้ผลิตอาหารได้โดยตรงอีกเช่นกัน สิ่งเหล่านี้

สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนเมื่อเราได้พิจารณาคำนิยามของตลาดเกษตรกรหรือตลาดนัดสีเขียวซึ่งให้คำนิยามโดยองค์กรทั้งในระดับภูมิภาคหรือระดับชาติ ซึ่งคำสำคัญต่างๆ เช่น ‘ท้องถิ่น’ ‘ความสด’ (เป็นนัยที่บ่งบอกว่า อาหารได้รับการขนส่งเป็นระยะทางสั้นจากแหล่งผลิตมายังตลาด) และ ‘เข้าถึงผู้บริโภคโดยตรง’ รวมถึงคำในลักษณะอื่นๆ ที่บ่งบอกให้เห็นว่า สินค้าได้รับการผลิตจากผู้ค้าโดยตรงและเป็นที่ยอมรับในการซื้อหาจากผู้บริโภค

อย่างไรก็ตาม การให้คำนิยามของ ‘ตลาดเกษตรกร’ หรือ ‘ตลาดสีเขียวสำหรับผู้บริโภค’ ก็ยังคงเป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง นักวิชาการ เช่น Pyle (1971 : 167) ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับตลาดรูปแบบนี้ว่า

‘คำว่า ‘ตลาดเกษตรกร’ อาจไม่ใช่คำเพียงคำเดียวที่เราจะนำมาใช้อธิบายความหมายของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะเช่นนี้ ในกรณีนี้ จึงอาจมีคำอื่นๆ ที่นำมาใช้ทดแทนกันได้’ สำหรับคำที่นิยมเรียกหาเมื่อกกล่าวถึงตลาดเกษตรกรในภูมิภาคแถบอเมริกาเหนือ มักจะใช้คำว่า Farm shops, swap meets, flea markets, tailgate markets และ farm stands (Hall, Mitchell and Sharples, 2003) ทั้งนี้ ปัญหาหลักที่ปรากฏในการศึกษาวิจัยตลาดเกษตรกรมักเกิดขึ้นจากการที่ตลาดหลายแห่งพยายามแสดงออกให้เห็นว่าตลาดเหล่านั้นเป็นตลาดเกษตรกรตามที่ควรจะเป็นอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่มุมมองของการซื้อสินค้าในบริบทของตลาดซึ่งเกษตรกรผู้ทำการเพาะปลูกผลผลิตที่นำมาขายนั้นๆ เอง แม้เมื่อเราพิจารณาในขอบเขตของคำที่มีความแตกต่างกันสำหรับตลาดเกษตรกรจะสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของเวลา จุดเน้นหลักที่เป็นทางการของตลาดเกษตรกรยังคงอยู่ที่ ‘การเกิดขึ้นใหม่ของตลาดซึ่งมีทำเลที่แน่นอนและจำหน่ายผลิตภัณฑ์การเกษตรโดยตัวของเกษตรกรเอง หรือในบางกรณีผู้ที่ขายสินค้าก็อาจเป็นผู้ผลิตเองได้ด้วย’ (Brown, 2001 : 658) ในกรณีนี้ องค์ประกอบขั้นพื้นฐานที่มีความชัดเจนเป็นอย่างยิ่งของตลาดเกษตรกรจึงมุ่งเน้นการเป็นพื้นที่ซึ่งผู้บริโภคสามารถจะเกิดความมั่นใจใน ‘ความจริงแท้’ ของคุณภาพสินค้านั้นเอง

พัฒนาการของตลาดเกษตรกร

ตลาดประเภทต่างๆ ถือกำเนิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมต่างๆ เป็นเวลาช้านานตั้งแต่มนุษย์เริ่มต้นกิจกรรมการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจขึ้นมา ในอดีตนั้น ประชากรส่วนใหญ่ในสังคมแห่งหนึ่งๆ จะมีหน้าที่หลักในการเพาะปลูกผลผลิตเพื่อนำมาสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการค้าขายสินค้าอาหารขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณพื้นที่สำคัญในทางยุทธศาสตร์ เช่น เมืองชายฝั่งทะเลท่าเรือขนาดใหญ่ จุดนัดพบหรือจุดแวะพักบนเส้นทางการค้าสายหลักหรือพื้นที่ซึ่งมีศักยภาพสูงในการเพาะปลูกผลผลิตที่ก่อให้เกิดคุณค่าแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้นแล้ว ตลาดยังมี

บทบาทที่สำคัญต่อการเติบโตและการเสื่อมถอยของชุมชนเมืองมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ตัวอย่างในกรณีนี้ได้แก่ Devizes เมืองตลาดการค้าในมณฑล Wiltshire ประเทศอังกฤษ เป็นเมืองที่พัฒนาตนเองขึ้นอันเป็นผลโดยตรงนอกจากตลาดอีกหลายร้อยแห่งที่ได้รับเงินบริจาคให้ก่อตั้งขึ้นเพื่อให้เป็นย่านการค้าสำหรับหมู่บ้าน Potterne ภายในระยะทางไม่เกิน 2 ไมล์ (Britnell, 1978) อย่างไรก็ตาม ในช่วงระหว่างศตวรรษที่ 14 จนถึงศตวรรษที่ 16 แสดงให้เห็นความเสื่อมถอยของชุมชนเมืองเนื่องมาจากการที่ราชสำนักให้การอุปถัมภ์น้อยลง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ดังกล่าวก็คือ การอพยพของผู้คนกลับสู่ท้องที่ชนบทเพื่อให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรอาหารได้ดียิ่งขึ้นนั่นเอง (Dyer, 1991) ช่วงเวลาต่อมาในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม กระบวนการพัฒนาความเป็นเมืองขนาดใหญ่ในประเทศตะวันตกได้นำไปสู่การขยายตัวของตลาดในเขตเมืองซึ่งนำผลผลิตจากเขตชนบทมาสู่ผู้บริโภค ในขณะที่เมืองในชนบทก็ยังคงมีตลาดหลักที่ทำหน้าที่อยู่เช่นเดิม สำหรับในสหรัฐอเมริกา Hamilton (2002 : 73 - 74) ได้อธิบายพัฒนาการของตลาดเกษตรกรรมว่า

ในช่วงกลางของทศวรรษที่ 1700 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญขึ้นเนื่องจากการขยายตัวของพื้นที่เมืองที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเมื่อกำลังซื้อของผู้บริโภคมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นก็ส่งผลให้ช่องว่างของความเป็นอิสระต่อกันระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตลดลงตามลำดับด้วย การขยายตัวที่เกิดขึ้นนี้ นำสู่ความต้องการซื้อสินค้าอาหาร รวมไปถึงโอกาสทางธุรกิจที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ที่มีมาแต่เดิมของตลาดได้ส่งผลให้ผู้บริโภคกลายเป็นปัจจัยหลักที่มีความสำคัญมากที่สุดแทน'

เป็นที่แน่ชัดว่า การเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตที่เกิดขึ้นนี้ย่อมส่งผลในทางบวกต่อกิจกรรมการค้าขายผลผลิตทางการเกษตร แต่ทั้งนี้อาจมิได้ส่งผลดีต่อเกษตรกรผู้เพาะปลูกในทางตรง เนื่องจากในการพัฒนาระบบของตลาดในเวลาต่อมาที่มีรูปแบบของการรวมศูนย์ของกิจกรรมต่างๆ นั้น ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จึงมักตกไปอยู่กับกลุ่มพ่อค้าคนกลางมากกว่ากลุ่มเกษตรกร (Hamilton, 2002) โดยตลอดระยะเวลาประมาณ 150-200 ปีที่ผ่านมา ความเจริญก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยีการสื่อสารในระดับประเทศที่มีประสิทธิภาพ ระบบการคมนาคมขนส่งระดับโลก เช่น ทางรถไฟ ถนน การขนส่งทางทะเลและทางอากาศ รวมไปถึงพัฒนาการทางเทคโนโลยีการถนอมอาหาร (การบรรจุกระป๋อง การแช่เย็น ระบบแช่แข็ง ฯลฯ) แสดงให้เห็นถึงระบบและเครือข่ายการกระจายสินค้าในระดับรัฐหรือระดับภูมิภาคที่มีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง หลังจากนั้นจึงนำไปสู่ตลาดสินค้าขนาดใหญ่ระดับประเทศในเมืองขนาดใหญ่ (Hamilton, 2002) และท้ายที่สุดก็คือ ตลาดอาหารที่มีการเชื่อม

ต่อกันระดับโลก (Hall and Mitchell, 2001) อย่างไรก็ตาม ทั้งที่ตลาดเกษตรกรรมในสหรัฐอเมริกาดูเหมือนจะประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง แต่เมื่อมาถึงช่วงเปลี่ยนผ่านของศตวรรษที่ 20 สายสัมพันธ์ที่เชื่อมต่อกันระหว่างเกษตรกรและผู้บริโภคกลับถูกแทนที่ด้วยความต้องการความสะดวกสบาย จนอาจดูเหมือนว่า ช่วงเวลารุ่งเรืองของตลาดเกษตรกรรมก็ได้หมดลงไปด้วยเช่นกัน

กระแสของร้านซูเปอร์มาร์เก็ตที่เริ่มก่อตัวขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 20 ทำให้เราได้รู้ลักษณะของตลาดที่เชื่อมโดยตรงกับผู้บริโภคปรากฏอยู่โดยทั่วไป ในขณะที่การทำหน้าที่กลับเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้สามารถสังเกตได้อย่างชัดเจนในประเทศอังกฤษหรือสหรัฐอเมริกา ซึ่งซูเปอร์มาร์เก็ตที่จำหน่ายสินค้าปลีกเกิดขึ้นควบคู่กันกับการเกิดขึ้นของศูนย์สรรพสินค้า (Mallification) ในพื้นที่ชุมชนเมือง (Ghent Urban Studies Team, 1999) การเปลี่ยนแปลงในด้านผลผลิตและการจัดจำหน่าย (Brown, 2001) กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในเครื่องจักรและพาหนะในการเกษตรที่เพิ่มขึ้น (Hamilton, 2002) ตลอดจนกิจกรรมการโฆษณาและการตลาดของผลิตภัณฑ์อาหารบรรจุกระป๋องที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง (Hamilton, 2002) อย่างไรก็ตาม เรายังกลับพบว่า ในภูมิภาคยุโรปและหลายประเทศในทวีปเอเชียซึ่งธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงศตวรรษที่ 20 นั้น ก็เกิดพัฒนาการของตลาดอาหารสดเช่นกัน (ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็อาจมีโชติตลาดที่เชื่อมต่อกันโดยตรงระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคก็ตาม) ยกตัวอย่างเช่น เฉพาะในประเทศฝรั่งเศสมีการประมาณการกันว่า ตลาดกว่า 36,000 แห่ง ซึ่งอาจมิได้มีรูปแบบครอบคลุมตามคำนิยามที่เคยมีของตลาดเกษตรในประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกาหรือแคนาดา แต่อย่างน้อยก็ยังแสดงให้เห็นว่า เป็นตลาดที่เกษตรกรท้องถิ่นเป็นผู้จำหน่ายสินค้าของตนเอง

อย่างไรก็ตาม จนกระทั่งในช่วงปลายของศตวรรษที่ 20 ได้ก่อให้เกิดปัจจัยใหม่ที่กระตุ้นกระแสความตื่นตัวในตลาดเกษตรกรรมในกลุ่มผู้บริโภคขึ้นมาอีกครั้งในสังคมตะวันตก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลสะท้อนมาจากสิ่งที่ Beck (1992) ได้อธิบายถึง ภาพของสังคมแห่งความเสี่ยง (Risk Society) ได้กลายเป็นสิ่งที่ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริบทของเมืองต้องเผชิญกันอย่างถ้วนหน้า ผลที่เกิดขึ้นมากก็คือ การกลับมาอีกครั้งของตลาดเกษตรกรรมในสหรัฐอเมริกา แคนาดา อังกฤษ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ในส่วนของสหรัฐอเมริกาพบว่า ระยะเวลาที่ตลาดเกษตรกรรมในรูปแบบใหม่มีการพัฒนาสูงสุดอยู่ในช่วงระหว่างทศวรรษที่ 1970 ภายหลังจากผ่านช่วงเวลาที่ซบเซามาถึง 25 ปี โดยมีตัวแปรสนับสนุนที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของเกษตรกรเกี่ยวกับการตลาดทางตรงและกระบวนการทางกฎหมายที่กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมการค้าขาย

โดยตรงไปยังผู้บริโภค ทั้งนี้ ระหว่างปี 1970-1986 จำนวนของตลาดเกษตรกรในสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วถึง 5 เท่า (Brown, 2001) นอกจากนั้น Hamilton (2002 : 77) ยังได้ให้ข้อมูลประกอบเพิ่มเติมว่า ในปี 1994 ตลาดเกษตรกรทั่วประเทศมีจำนวน 1,755 แห่ง และเพิ่มจำนวนเป็น 2,863 แห่งในปี 2000

ขณะเดียวกัน ความเข้าใจของสังคมและผู้บริโภคเกี่ยวกับตลาดเกษตรกรเองก็เริ่มจะมีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป โดยการให้คำนิยามของตลาดมักจะเดินควบคู่ไปกับปัจจัยด้านกฎระเบียบและด้านสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่างเช่น ในรัฐแคลิฟอร์เนียของสหรัฐอเมริกา ตลาดเกษตรกรมักจะได้รับ การรับรองภายใต้กระบวนการพิจารณาทางกฎหมาย จากคำจำกัดความที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ว่า

‘ตลาดเกษตรกร หมายถึง ‘ของแท้’ สถานที่ซึ่งเกษตรกรผู้เพาะปลูกผลผลิตอย่างแท้จริงเป็นผู้จำหน่ายสินค้าโดยตรงไปยังกลุ่มผู้บริโภค นอกจากนั้น การรวมกลุ่มในลักษณะตลาดยังสามารถส่งผลดีต่อเกษตรกรรายย่อย ผู้บริโภคและชุมชนอีกด้วย’

ตามคำจำกัดความที่ได้ถูกกำหนดขึ้นได้ให้มุมมองเกี่ยวกับตลาดเกษตรกรซึ่งเป็นสถานที่ซึ่งเกษตรกรที่มีคุณสมบัติผลผลิตทางการเกษตรที่ตนเป็นผู้ปลูกขึ้นเท่านั้น แนวคิดดังกล่าวไม่เป็นเพียงแค่การเน้นย้ำถึงความเป็นผลผลิตตามธรรมชาติภายในท้องถิ่น แต่ยังเป็น การสร้างหลักประกันให้กับผู้บริโภคว่าผลิตภัณฑ์อาหารนั้นมาจากผู้ผลิตโดยตรงแทนที่จะต้องนำมาบรรจุใหม่อีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คำจำกัดความต้องมีความชัดเจนเนื่องมาจากปัญหาที่ว่า มีผู้ค้าจำนวนไม่น้อยของตลาดเกษตรกรซึ่งไม่ได้เป็นเกษตรกรโดยอาชีพ แต่เป็นผู้รับซื้อสินค้ามาจำหน่ายต่ออีกทอดหนึ่ง ซึ่งปรากฏการณ์ในลักษณะนี้เมื่ออธิบายในบริบทของสังคมไทยจะพบว่า เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไป ตั้งแต่ตลาดในเมืองไปจนถึงตลาดตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งสินค้าการเกษตรส่วนใหญ่ที่จำหน่ายถูกซื้อมาจากตลาดขายส่ง และผู้ขายเองก็มีใช่เกษตรกร ด้วยเหตุนี้ แนวคิดใหม่ของตลาดเกษตรกรจึงได้ถูกกำหนดขึ้น โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรที่ต้องจำหน่ายผลผลิตของตนเองเท่านั้น ทั้งนี้ โดยอธิบายตัวอย่างส่วนหนึ่งได้จากคำบอกเล่าของ Laura Anderson (2006) ซึ่งกล่าวว่า

‘เกษตรกรส่วนใหญ่ในปัจจุบันเริ่มเกิดความคิดที่ว่าตลาดเกษตรกรที่ปรากฏในทุกวันนี้กลายเป็นการบิดเบือนแหล่งที่มาของสินค้า..... ดังนั้น ตลาดส่วนใหญ่จึงมักใช้พื้นที่ทางสังคม เช่น แหล่งชุมชน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณชนทั่วไป ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงและส่งมอบอาหารที่สดใหม่ มีคุณค่าทางโภชนาการ รวมทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความรู้สึกร่วมของความเป็นชุมชนระหว่างชนบทและประชากรในเขตเมือง และการลงทุนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของท้องถิ่นต่อไป’

อย่างไรก็ตาม จากเกณฑ์ในการพิจารณาข้างต้นจะพบว่าในบางพื้นที่อาจมีข้อจำกัดค่อนข้างมากสำหรับผู้ค้าที่จะจัดหาลินค้าการเกษตรที่เพาะปลูกเองมาจำหน่ายได้ตลอดทั้งปี นอกจากนั้นยังรวมไปถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อและให้ความสะดวกแก่ผู้บริโภคด้วย เช่น ตลาดสินค้าเกษตรที่ Umea ในตอนเหนือของสวีเดน สามารถเปิดทำการได้แค่ระหว่างปลายเดือนสิงหาคมถึงต้นเดือนตุลาคมเป็นอย่างช้าที่สุดเนื่องจากสภาพอากาศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อผลผลิต ตลอดจนผู้บริโภคขาดความสะดวกสบายในการเดินทาง ด้วยเหตุนี้ ตลาดเกษตรกรบางส่วนในปัจจุบันจึงยังคงลักษณะของการเปิดตามฤดูกาล โดยเฉพาะในช่วงเก็บเกี่ยวในฤดูร้อนและฤดูใบไม้ร่วง โดยไม่ใช่เฉพาะด้านความหลากหลายของผลผลิตที่สามารถจำหน่ายได้ในช่วงเวลานั้นเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงจำนวนของเกษตรกรที่มีศักยภาพจำหน่ายผลผลิตได้ด้วย ซึ่งเป็นความท้าทายอย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของความแท้จริงของผลผลิตตามฤดูกาลกับความท้าทายในมุมมองของการประกอบธุรกิจเองกับตัวของตลาดในภาพรวมเช่นกัน

องค์ประกอบทางสังคมของตลาดเกษตรกรสมัยใหม่

จากแนวคิดของ Hamilton (2002 : 73) ได้นำเสนอว่า ‘โดยคำนิยามแล้ว ตลาดเกษตรกรสมัยใหม่ของสังคมอเมริกันอาจไม่ได้มีความแตกต่างจากสิ่งที่เคยเป็นมาในอดีตมากนัก ทำให้เราอาจนึกไปถึงสถานที่ที่เกษตรกรนำผลผลิตของตนมาจำหน่ายให้กับผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการคงอยู่ของตลาดกินความหมายมากไปกว่ากิจกรรมการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายสินค้า การก้าวข้ามชนบททางสังคมที่มีมาแต่เดิมในอดีตระหว่างความบริสุทธิ์ สาระของความเป็นวัตถุ ‘ดิบ’ ทางทางการเกษตรรวมถึงความเป็นสิ่งที่ผู้คนแสวงหาและปรารถนาเพื่อให้ได้มาลักษณะเช่นนี้ดูเหมือนจะขัดกับธรรมชาติที่เคยมีมา’

จากประโยคข้างต้นอาจแสดงให้เห็นให้เราเข้าใจว่า ภาพลักษณ์ปัจจุบันของตลาดเกษตรกรเป็นไปเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ในด้านอื่นๆ มากกว่าแค่กิจกรรมการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายสินค้าเพียงอย่างเดียว สิ่งที่ค่อนข้างปรากฏชัดเจนก็คือ หน้าที่ทางสังคมของตลาดที่มากกว่าขอบเขตของวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองการยังชีพของผู้บริโภค ทั้งนี้ Holloway และ Kneafsey (2000 : 292) ได้อธิบายว่า ตลาดเกษตรกรอาจเป็นสถานที่ซึ่ง ‘อยู่บริเวณชายขอบในมุมมองการเป็นคู่แข่งใหม่สำหรับพื้นที่กิจกรรมการจับจ่ายสินค้าที่มีมาแต่เดิม (ซูเปอร์มาร์เก็ต) ขณะเดียวกันก็ยังเป็นสิ่งที่เน้นย้ำถึงจิตวิญญาณของการประกอบธุรกิจเสรีตลอดจนคุณค่าใหม่ของผู้บริโภคอีกด้วย การคงอยู่ของตลาดเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงนัยทางวัฒนธรรมที่ให้คุณค่าในทางอารมณ์ความรู้สึก เช่น ‘คุณภาพ’ ‘ชุมชน’ ‘ธรรมชาติ’ และ ‘อัตลักษณ์’ (Holloway and Kneafsey, 2000: 293) ขณะเดียวกัน McGrath และคณะ (1993 : 283) ได้แสดงทัศนะที่น่าสนใจว่า

ประสบการณ์ของผู้บริโภคซึ่งเกิดขึ้น ณ ตลาดเกษตรกร เป็นประสบการณ์ที่มีความเฉพาะเป็นอย่างยิ่ง อ้างอิงจาก Groves (2005) ซึ่งอธิบายความหมายทางสังคมของอาหารสดโดยนำเสนอว่า ผู้ซื้อขี้นยานพาหนะที่จับจ่ายใช้สอยสินค้าท้องถิ่นจากร้านค้าหลายแห่งไม่เพียงแต่จะระบุถึงความสำคัญของ ‘ความสดใหม่’ เท่านั้น หากยังรวมถึงประเด็นที่เกี่ยวข้อง ‘ความยั่งยืน’ ‘สินค้าทดลอง’ ‘พรมแดนและอัตลักษณ์’ ‘การใส่ใจในรายละเอียด’ (ในมุมมองตั้งแต่กระบวนการเพาะปลูกไปจนถึงการเตรียมการ) และ ‘การให้รางวัลกับตนเอง’ เป็นต้น

สำหรับแนวคิดของขอบเขตและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงเข้ากับการบริโภคอาหารท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ได้มีการศึกษาในแวดวงวิชาการจำนวนมากไม่น้อย เช่น Bessiere (1998) Holloway และ Kneafsey (2000) Hall และ Mitchell (2001) โดยเฉพาะในประเด็นของความสัมพันธ์ระหว่างตลาดเกษตรกรและการท่องเที่ยว ยกตัวอย่างเช่น จากงานศึกษาของ Holloway และ Kneafsey (2000) อธิบายถึงตลาดเกษตรกรประเทศอังกฤษที่สามารถตีความได้ทั้งในมุมมองของการเป็น ‘สถานที่แห่งทางเลือก’ และ ‘สถานที่แห่งการปฏิบัติ/การถวิลหาอดีต’ โดยในกรณีของการเป็นสถานที่แห่งทางเลือกนั้น ตลาดเกษตรกรถูกใช้เป็นสถานที่ซึ่งผู้ผลิตและผู้บริโภคได้มีโอกาสสร้างพื้นที่แห่งการบริโภคของตนเอง โดยหลุดพ้นออกไปจากกรอบของผู้ที่มีบทบาทสำคัญในวงจรของการบริโภค (เช่น ซูเปอร์มาร์เก็ต) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือพื้นที่ทางสัญลักษณ์แบบชั่วคราวที่อยู่กึ่งกลางระหว่างองค์ประกอบทางการผลิตและเครือข่ายของการบริโภค (Holloway and Kneafsey, 2000 : 293) โดยได้เน้นประเด็นสำคัญดังนี้

‘ในขณะที่เดียวกัน ตลาดเกษตรกรกลับทำให้เราทวนนึกย้อนถึงช่วงเวลาชีวิตในอดีต ซึ่งรวมถึงมุมมองแบบดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่และอัตลักษณ์ในทางวัฒนธรรม การกลับมาของการฟื้นฟูทางวัฒนธรรมของตลาดเกษตรกรในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านไปสู่ยุคสมัยใหม่ (Millennial reflection) กลายเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการระลึกถึง ‘ยุคทอง’ ซึ่งเป็นเวลาที่อาหารยังคงอุดมสมบูรณ์และเต็มไปด้วยคุณค่าทางโภชนาการ ขณะที่การใช้ชีวิตเองก็ยังคงมีความน่ารื่นรมย์เป็นอย่างมาก’ (Holloway and Kneafsey, 2000 : 293)

Holloway และ Kneafsey (2000) ได้นำปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ของสิ่งที่เกิดขึ้น ณ ตลาดเกษตรกรแห่ง Stratford ในประเทศอังกฤษเพื่อแสดงให้เห็นถึงการเป็นพื้นที่แห่งทางเลือกและการถวิลหาอดีตของผู้บริโภค สิ่งเหล่านี้สะท้อนออกมาได้จากการตั้งชื่อที่เน้นความเป็นท้องถิ่น รวมถึงคำบรรยายคุณลักษณะที่สื่อถึงความ ‘สดใหม่’ ‘มาจากธรรมชาติ’ ซึ่งบ่งบอกความหมายโดยอ้อมของผลผลิตทางการเกษตรซึ่งไม่ได้ผ่านการขนส่งเป็นระยะทางไกลหรือจำนวนหลายทอดกว่าจะมาถึงมือของผู้บริโภค

อีกทั้งยังเป็นผลผลิตที่ได้จากไร่ของเกษตรกรในชนบทอีกด้วย ทั้งนี้ องค์ประกอบอื่นๆ ของประเพณีหรืองานเทศกาล (เชิงประจักษ์) ก็ได้ถูกนำมาใช้เพื่อการนี้ ควบคู่กันไปกับการแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของมรดกทางวัฒนธรรม เช่น เครื่องหมายการค้าบนแผ่นป้ายไม้ และเครื่องแต่งกายของผู้ค้าซึ่งต่างก็เป็นสิ่งเตือนใจให้ระลึกถึงอดีต

การใช้สัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ท้องถิ่นเหล่านี้เองที่เป็นสิ่งดึงดูดใจต่อกลุ่มนักท่องเที่ยว Holloway and Kneafsey (2000), Hall, Mitchell and Sharples (2003) โดย Bessiere (1998 : 25) ได้ให้คำอธิบายว่า ‘ตัวอย่างในกรณี เช่น การรับประทานผลผลิตที่สดใหม่จากแหล่งเพาะปลูกของเกษตรกรเป็นคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ที่สร้างให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมจากเมืองใหญ่ ไม่เพียงแต่คุณค่าในทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงคุณค่าเชิงความหมายของวัฒนธรรมชนบทที่ไม่สามารถเก็บรักษาไว้ในระยะยาวหรือในอีกนัยหนึ่งก็คือวิถีวัฒนธรรมที่อาจสูญหายไปในปัจจุบัน นอกจากนั้น เธอได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ของอาหารอาจปรากฏออกมาในหลากหลายรูปแบบ เช่น ‘อาหารเชิงสัญลักษณ์ (การตีความหมายของไวน์แดงเปรียบเสมือนโลหิตของพระเยซูคริสต์)’ ‘อาหารกับการรวมกลุ่มสมาคม (การแบ่งปันอาหารรับประทานร่วมกัน)’ ‘อาหารในฐานะของเครื่องบ่งบอกทางชนชั้น (แฮมเปอริหรือไข่ปลาเคียว)’ ‘อาหารที่เป็นสัญลักษณ์ (อาหารที่สื่อถึงสถานที่หรือแหล่งที่มา เช่น เนยแข็งจากเมือง Roquefort) ในส่วนมุมมองของนักท่องเที่ยวเอง Bessiere (1998 : 24) อธิบายว่า ‘ปัจจุบันผู้คนที่อาศัยอยู่ในเมืองต่างแสวงหาวิถีทางในการหลีกเลี่ยงจากบริบทของชีวิตประจำวันหรืออาหารการกินแบบเดิมๆ ไปสู่สิ่งแปลกประหลาดทางจิตใจอื่นๆ ด้วยการท่องเที่ยวไปในพื้นที่นอกเมืองเพื่อแสวงหา ‘อาหารดั้งเดิม’

กล่าวโดยสรุปแล้วจะพบว่า มีประเด็นขัดแย้งที่น่าสนใจระหว่างเกี่ยวกับแนวคิดของการจัดตลาดเกษตรกรหรือตลาดสีเขียว โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับการสร้างความจริงแท้ (Staged Authenticity) และความประดิษฐ์ (Artificiality) ทั้งนี้ การสร้างความจริงแท้ เป็นแนวคิดที่ MacCannell (1976) ได้กล่าวในบริบทของการท่องเที่ยวไว้ว่า เป็นสิ่งที่ ‘แตกต่างในความเหมือน’ เมื่อเปรียบเทียบกับความจริงแท้ทางวัฒนธรรมที่แท้จริง และแม้เราอาจเห็นปัญหาของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน Hall (2007) ได้อธิบายว่า การสร้างความจริงแท้อาจไม่จำเป็นต้องมีความหมายเชื่อมโยงกับสิ่งที่ไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบมาแต่ดั้งเดิมเลย ขณะเดียวกัน การจำลองรูปแบบ (Replication) เมื่อเวลาผ่านไปก็สามารถกลายเป็นสิ่งที่สร้างความจริงแท้ได้เช่นกัน ในกรณีนี้ แม้องค์ประกอบของตลาดเกษตรกรยุคใหม่อาจถูกมองว่า เป็นการสร้างและประดิษฐ์ความจริงแท้ขึ้นมา แต่ก็ยังมีช่องทางและโอกาสที่จะพัฒนา

องค์ประกอบของความจริงแท้ขึ้นมาได้จากการสร้างแนวคิดของการเชื่อมต่อ (Connectedness) ภายใต้เงื่อนไขที่ตลาดเกษตรกรจำนวนไม่น้อยพยายามที่จะพัฒนาขึ้นโดยมาพื้นฐานของความใกล้ชิดกับชุมชน

‘การสร้างแนวคิดของความจริงแท้ไม่ควรถูกนำมาใช้กับสิ่งของหรือสถานที่ ในทางกลับกัน ความจริงแท้เกิดขึ้นได้จากการเชื่อมต่อด้านการรับรู้ของผู้คนที่มิต่อวิถีชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อมกระบวนการที่เสริมสร้างและผลของความผูกพันทางความรู้สึกที่เกิดขึ้น (Dovey, 1985)ความจริงแท้เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและการเชื่อมต่อทางความรู้สึกร่วมกับสิ่งต่างๆ ที่สามารถเกิดขึ้นได้ทั่วไป โดยมีได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านสถานที่ตั้ง หากแต่เป็นมิติทางความรู้สึกที่มีต่อสถานที่ประสบการณ์ประจำวันและความสัมพันธ์มากกว่า (Hall, 2007 : 1140)’

ด้วยเหตุนี้จึงไม่เป็นที่สงสัยว่า อัตลักษณ์ในความเป็นตลาดเกษตรกรสามารถเข้าถึงและเชื่อมต่อทางความรู้สึกของผู้บริโภคได้อย่างใกล้ชิด (Tiemann, 2004 a,b) โดยการสร้างประสบการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกันในลักษณะสองทางระหว่างผู้ซื้อในฐานะผู้บริโภคและผู้ขาย ซึ่งจะเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างออกไปอย่างยิ่งจากรูปแบบของการซื้อของในร้านหรือห้างค้าปลีก และแม้จะยังเป็นข้อถกเถียงถึงสัดส่วนของความจริงแท้กับการประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมแต่ตลาดเกษตรกรในฐานะที่เป็นตัวแสดงของประสบการณ์ชีวิตประจำวันก็ยังคงเป็นพื้นที่ที่จัดแสดงความจริงแท้อยู่นั่นเอง ทั้งนี้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้บริโภคในท้องถิ่นกับคนต่างถิ่นหรือนักท่องเที่ยวเองก็ย่อมมีความแตกต่างกันออกไป ในส่วนคนท้องถิ่นอาจเป็นการมาตลาดด้วยความเกี่ยวข้องข้องสัมพันธ์หรือคุ้นเคยที่มีมานาน ขณะที่คนต่างถิ่นที่ได้มาเยือนกลับจะได้รับประสบการณ์แปลกใหม่ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมอาหารประจำท้องถิ่นซึ่งเมื่อผนวกเข้ากับองค์ประกอบพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่วางเป็นรากฐานของท้องถิ่นนั้นๆ จึงทำให้สินค้าที่พบเห็นกลายเป็นสิ่งที่แปลกพิเศษ แตกต่างและดึงดูดใจเป็นอย่างมาก

ในมุมมองของนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน องค์ประกอบประติศักรหรือถูกสร้างขึ้นของตลาดเกษตรกรจึงกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญแห่งความจริงแท้ทางวัฒนธรรมขึ้นมาแทน ตลอดจนกลายเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อเข้ากับกลุ่มผู้มาเยือนได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้น ด้วยพลวัตของการท่องเที่ยวที่เป็นปัจจัยหลักที่มีศักยภาพยิ่งในการฟื้นฟูภาพลักษณ์ของตลาดเกษตรกร โดยผ่านการเลือกองค์ประกอบด้านวัตถุ (อาหาร) และองค์ประกอบด้านพื้นที่ (บรรยากาศทางวัฒนธรรม) โดยทั้งพื้นที่และอาหารเป็นตัวกระตุ้นให้วัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถมีชีวิตกลับมาได้อีกครั้ง ผ่านการสร้างวัฒนธรรมให้เป็นไปเพื่อเป้าหมายของการบริโภค ดังนั้น เราจึงไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า ตลาดในฐานะ ‘เวทีจัดแสดงทางวัฒนธรรม’

กลายเป็นสิ่งที่สร้างความดึงดูดใจและมีความสำคัญมากพอๆกับตัวตลาดเองเลยทีเดียว แนวทางการพัฒนาตลาดนัดสีเขียวเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคคนเมืองจึงจำเป็นต้องพิจารณาบนพื้นฐานของมิติเหล่านี้ โดยเฉพาะข้อเท็จจริงที่ว่าความจริงแท้ทางวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่สามารถสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมารองรับได้โดยง่าย หากแต่เป็นผลผลิตที่ได้จากโครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องส่วนต่างๆ ที่ครอบคลุมมากกว่ากระบวนการรับรองความจริงแท้ทางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว

เอกสารอ้างอิง

- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage Publications : London.
- Bessiere, J. (1998). ‘Local development and heritage : Traditional food and cuisine as tourist attractions in rural areas. *Sociologica Ruralis*, 38(1), 21-34.
- Britnell, R.H. (1978). ‘English Markets and Royal Administration Before 1200’ in *Economic History Review*, 31(2) : 183 - 196.
- Brown, A. (2001). ‘Counting farmers markets’ in *Geographical Review*, 91(4) : 655-674.
- Connell, C.M., Beirlein, J.G. and Vroomen, H.L. (1986). *Consumer Preferences and Attitudes Regarding Fruit and Vegetable Purchases from Direct Market Outlets*. Report 185. The Pennsylvania State University, Department of Agricultural Economics and Rural Sociology, Agricultural Experiment Station, University Park.
- Dovey, K. (1985). ‘The Quest for Authenticity and the replication of environmental meaning’ in Seamon, D., and Mugerauer, R. (eds.) *Dwelling, Place and Environment : Towards a Phenomenology of Person and World*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht : 33 - 50.
- Dyer, A. (1991). *Decline and Growth in English Towns, 1400-1640*. Cambridge University Press : Cambridge.
- Groves, A. (2005). *The Local and Regional Food Opportunity*. Institute of Grocery Distribution, Watford.
- Hall, C.M. (2007). ‘Response to Yeoman et al : The fakery of ‘The authentic tourist’ in *Tourism Management*, 28(4) : 1139 - 1140.

- Hall, C.M. and Mitchell, R.D. (2001). 'We are what we eat : Tourism, culture and the globalization and localization of cuisine' in **Tourism Culture and Communication**, 2(1) : 29 - 37.
- Hall, C.M., Mitchell, R. and Sharples, E. (2003). 'Consuming places: The role of food, wine and tourism in regional development' in Hall, C.M., Sharples, E., Mitchell, R., Cambourne, B., and Macdonis, N. (eds.) **Food Tourism Around the World : Development, Management and Markets**. Butterworth-Heinemann, Oxford : 25 -59.
- Hamilton, L.M. (2002). 'The American Farmers Market' in **Gastronomica**, 2(3) : 73 - 77.
- Holloway, L. and Kneafsey, M. (2000). 'Reading the space of the farmer's market : A preliminary investigation from the UK' in *Sociologia Ruralis*, 40(3) : 285 - 299.
- MacCannell, D. (1976). **The Tourist : A new theory of the leisure class**. Schocken : New York.
- McEachern, M.G. and Willock, J. (2004). 'Producers and consumers of organic meat: A focus on attitudes and motivations' in **British Food Journal**, 106 (7) : 534 - 562.
- McGrath, M.A., Sherry Jr., J.F. and Heisley, D.D. (1993). 'An Ethnographic Study of an Urban Periodic Marketplace : Lessons from the Midville Farmers' Market' in **Journal of Retailing**, 69(3), 280 - 319.
- Padel, S. and Foster, C. (2005). 'Exploring the gap between attitudes and behavior : Understanding why consumers buy or do not buy organic food' in *British Food Journal*, 107(8) : 606-625.
- Pyle, J. (1971). 'Farmers' markets in United States : Functional anachronisms' in **Geographical Review**, 61(2) : 167-197.
- Sassatelli, R. and Scott, A. (2001). 'Novel food, new markets and trust regimes: Responses to the erosion of consumers' confidence in Austria, Italy and the UK' in **European Societies**, 3(2) : 213-244.
- Tiemann, T.K. (2004a). 'American farmers' markets : Two types of informality' in **International Journal of Sociology and Social Policy**, 24(6) : 44 - 57.
- Tiemann, T.K. (2004b). 'Experience' Farmers' Markets: Conduct Determines Performance' in **Eastern Economic Association Meeting**, Washington, DC.

การศึกษาพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนม
A Study of Multicultural Aspect towards the Development of Child
and Youth in Nakhon Phanom Province

ประจัญ กิ่งมิ่งแฮ

สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อสำรวจปัญหาและสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม 2) เพื่อสร้างกระบวนการการพัฒนาเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรม 3) เพื่อทดลองและประเมินกระบวนการการพัฒนาเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม มีขั้นตอนการวิจัย 3 ระยะและมีข้อค้นพบดังนี้

การวิจัยระยะที่ 1 ในขั้นตอนที่ 1 เป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึกมาลำดับความสำคัญและกำหนดตัวชี้วัดความคาดหวัง 2 ด้าน กลุ่มตัวอย่างได้จากการเลือกแบบเจาะจงจำนวน 24 คน ซึ่งเป็นผู้นำพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครพนม เครื่องมือที่ใช้คือการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นข้อคำถาม ส่วนในขั้นตอนที่ 2 ใช้วิธีการสำรวจปัจจัยและองค์ประกอบของพหุวัฒนธรรม โดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 105 คน สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมทางสังคมศาสตร์

การวิจัยระยะที่ 2 การสร้างกระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมและการขับเคลื่อนการพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นขั้นตอนการวิจัยที่ต่อยอดจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากระยะที่ 1 นำมาประยุกต์ และเชื่อมโยงกับสภาวะการณ์ โดยขั้นที่ 1) ระดมสมองจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในองค์ความรู้และกิจกรรมต่างๆ ขั้นที่ 2) การจัดเวทีพื้นที่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องพหุวัฒนธรรมและทักษะชีวิต กลุ่มเป้าหมายเลือกแบบเจาะจง เป็นเด็กและเยาวชนจำนวน 30 คน ขั้นที่ 3) นำข้อสรุปมาร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องสรุปองค์ความรู้ สาระสำคัญเป็นรูปแบบกิจกรรมเพื่อสังคม รูปแบบกิจกรรมต่างๆ แล้วกำหนดเพิ่มทิศ กำหนดการดำเนินกิจกรรมเป็นกระบวนการการพัฒนา ดัชนีและมาตรการความคาดหวังและสรุปผลในระยะเวลาที่ 2

การวิจัยระยะที่ 3 การประเมินความเหมาะสมและสรุปผลของกระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชนจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากระยะที่ 1 และระยะที่ 2 โดยขั้นตอนที่ 1 ขับเคลื่อนและทดลองตามกระบวนการพัฒนากับกลุ่มเป้าหมายที่เลือกแบบเจาะจง จำนวน 24 คน พร้อมสังเกตการร่วมกิจกรรม การรับรู้ และใช้แบบสอบถาม ขั้นตอนที่ 2 การประเมินความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชนจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ ที่เลือกแบบเจาะจงจำนวน 30 คน โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงข้อคิดเห็น ยืนยันและยอมรับกิจกรรม ว่ามีความเหมาะสม หรือเสนอข้อคิดเพิ่มเติมในการยืนยันรับรองกระบวนการพัฒนาที่จะนำไปขยายผลพัฒนาเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรม รับฟังข้อเสนอจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสื่อสารสาธารณะและสรุปผลการวิจัย พบว่า

1) ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่ 1 คือปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยด้านภาษาและอาหาร เป็นปัจจัยที่สร้างแรงบันดาลใจด้วยคำสื่อสารที่สั้นง่ายสามารถจดจำได้ดี ปัจจัยที่ 2 คือ ปัจจัยเสริม ได้แก่ ปัจจัยด้านดนตรี นาฏศิลป์ ที่ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี ปัจจัยที่ 3 คือปัจจัยเอื้อ ได้แก่ ปัจจัยด้านวัฒนธรรมประเพณีทั้งการแต่งกาย การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางเชื้อชาติ การชื่นชมและยอมรับสามารถจดจำได้ดี และ กลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักยอมรับความแตกต่างของบุคคลอื่นและกลุ่มคนในวัฒนธรรมย่อยเข้าใจตนเองในบริบทสังคมตนเองและวัฒนธรรมหลัก

2) ปัจจัยและองค์ประกอบที่กำหนดตัวชี้วัดความคาดหวัง ประกอบด้วย ปัจจัยหลัก คือ ภาษาและอาหาร ปัจจัยเสริม คือ ดนตรีนาฏศิลป์ ปัจจัยเอื้อ คือ วัฒนธรรมประเพณีที่สอดคล้องกับข้อค้นพบการวิจัยระยะที่ 1

3) การตรวจสอบและยืนยันความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชน ยืนยันความเหมาะสมค่าเฉลี่ยร้อยละ 96.67 และให้เพิ่มเติมตามบริบทแต่ละชุมชน หรือท้องถิ่น และยอมรับในอัตราร้อยละ 100 ซึ่งถือว่า กระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมมีความเหมาะสมตามบริบทพื้นที่

คำสำคัญ : พหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน

Abstract

The objective of this research was to study factors and elements of the multicultural aspect towards the development of child and youth in the area of Nakhon Phanom province. The research results are divided into 3 phases and the research results are as follows :

Phase I : The first step was to collect and rank the in-depth data and create the 2 indicators of expectations. The sample group with the purposive sampling method was the 24 leaders in the area of Muang District, Nakhon Phanom province. The research tools were the in-depth interviews with structured questions. The research results were found out that people in the mainstream culture accept the differences of the others. People in the sub-culture have a good understanding of themselves in their own social context and mainstream culture. The second step was to survey and use questionnaires to find out about factors and elements of the multicultural aspects. The sample group with the simple random sampling method was the 105 people. The descriptive statistics were frequency, percentage, average, and standard deviation. The data were analyzed by the sociological research methodology. The research findings are as follows: the first main factors are language and food which are the motivational factors inspired by the short, easy, and memorable communication. The second factors are music and acting art which cause a good relationship. The third cultural factors are clothing traditions and ethnic cultural exchanges which are simply appreciated, recognized, and remember.

Phase II : This step was to seek for guidelines, developmental process of multicultural aspects and development of child and youth in the area of Nakhon Phanom province. This is the further step of the research. From the analysis of the first phase with the 30 young people selected by the purposive sampling method, factors and elements defining the expectation indications are the main factors of language and food, the reinforcing factors of music and acting art, as well as the enabling factors of cultures and traditions which are consistent with the findings of the first phase result.

Phase III : This step was to evaluate and make a conclusion of the developmental process of multicultural aspects and development of child and youth in Nakhon Phanom province. From the analysis of the first and second phases with the 30 local experts determined by the purposive sampling method, verification and examination of suitability of the developmental process of multicultural aspects among the youth showed the percentage of 96.67. The more contexts of each community and the 100 percent of acceptance level should be increased. The developmental process of multicultural aspects in the youth is appropriate and related to the local community context.

Keywords : multicultural, development of child and youth

บทนำ

สังคมโลกปัจจุบันมีวิวัฒนาการตามการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา และมีวิวัฒนาการไปสู่ความเป็นประชาคม (Civil Societies) มากขึ้น ซึ่งเป็นการพิจารณาสภาพการณ์สังคมโลกที่ก้าวสู่โลกสมัยใหม่ตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่กำลังแผ่ขยายอย่างรวดเร็วในเวลานั้นจากสังคมเรียบง่าย และค่อยๆ เปลี่ยนแปลงและพัฒนาก้าวหน้าตามกาลเวลา (Alvin Toffler, 1980) คลื่นลูกที่สาม(The Third Wave) ลักษณะสังคมโลกก้าวสู่การเปลี่ยนแปลงมิติวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และภาวะแวดล้อมในระดับโลก (Global) โดยผ่านระบบการสื่อสารแบบใหม่เป็น “Globalization” หรือโลกาภิวัตน์ หมายถึง การอภีวัฒน์หรือเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น หรือก้าวหน้ามากขึ้นตามกระแสโลก (ภณ ใจสมัคร, 2553 : 202)

การเตรียมตัวของประเทศไทยตามข้อตกลงในหลักการ 3 เสาหลักของประชาคมอาเซียน คือ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community-ASC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community-AEC) และประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) อาเซียนได้ตั้งเป้าหมายการจัดประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 โดยมุ่งหวังในการเป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เป็นสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปันประชากรอาเซียน มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี และมีการพัฒนาในทุกด้าน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ส่งเสริมอัตลักษณ์อาเซียน รวมทั้งมีความมุ่งหวังประโยชน์จากการรวมตัวกัน เพื่อสร้างเสริมให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี มีสุขภาพดี มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความเข้าใจระหว่างกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น สังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปสู่โลกไร้พรมแดนมากเท่าใด ก็ยิ่งเห็นว่า ความมีสำนึกความในตัวตนก็ปรากฏเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ กลายเป็นความหลากหลายทางสังคม (พหุสังคม) เพราะมีการเคลื่อนย้ายอพยพ ของผู้คนระหว่างประเทศ มีความสะดวกและรวดเร็วในการเดินทาง มีการสื่อสารกันได้อย่างฉับไวข้ามโลก มีธุรกิจและการท่องเที่ยวข้ามชาติมีการเกิดปรากฏการณ์ใหม่ๆ เกี่ยวกับการสำนึกชาติพันธุ์ขึ้น เช่น การเกิดชุมชนคนต่างถิ่น ซึ่งปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมเจ้าของประเทศในระดับหนึ่ง (ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร, 2547)

เมื่อประเทศไทยเปิดรับระบบการพัฒนาแบบทุนนิยมในโลกเสรีและซึมซับการพัฒนาแบบโลกาภิวัตน์ โดยไม่ยับยั้งหรือยังคิดประการใด ทำให้ประเทศไทยก้าวให้ทันเทคโนโลยีมากขึ้นกว่าประเทศในแถบอินโดจีนรวมทั้งประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เราต้องยอมรับสภาพไปโดยปริยาย ต้องทำความเข้าใจปัจจุบันให้ลึกมากขึ้น ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงสังคมไทยสู่ประชาคมอาเซียน อาจเป็นการ

เปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม (Social Structure) เป็นสำคัญ เช่น วิถีกลุ่ม พฤติกรรมกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เช่น ธรรมเนียมปฏิบัติ กฎเกณฑ์กติกาสังคม ดนตรีและศิลปะ การเมือง ค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติและคุณค่า ความสัมพันธ์ (Relationship) ของสังคม รวมถึงประชากรสภาพ และส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมการดำรงอยู่ร่วมกัน (ไพฑูรย์ สีนลรัตน์, 2552) การยอมรับและปรับตัวให้ดำเนินไปได้ตามครรลองของระเบียบสังคมโลกใหม่ (New World Order) ไม่สามารถปฏิเสธได้ แต่ภาวะความไม่พร้อมของประชาชนที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน ยังมี ความจำเป็นต้องได้รับความเอาใจใส่ และกระตุ้นเตือนให้เกิดสำนึกรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ด้วย เพราะการเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่ ทำให้เกิดความแตกต่างและความขัดแย้งทางสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ทั้งระดับบุคคล ระดับชุมชน ระดับสังคม ระดับชาติ (เกษม วัฒนชัย, 2549) จึงได้เห็นว่าสังคมดำเนินไปตามวิถีคิดและวิถีกระทำของบุคคล เพื่อสนองความต้องการ (desires) ของตนเองเป็นหลัก โดยไม่ต้องการให้ผู้หนึ่งผู้ใดครอบงำทางความคิดและการบงการชีวิตจนเกิดความหลากหลายหรือความแตกต่างแต่ละสังคมเรียกว่า พหุสังคม (Multi-Societies) แต่ต้องกำหนดเป็นระเบียบกฎหมายกติกาควควบคุมสังคมให้สงบสุข และมีบทบาทหน้าที่เป็นกลไกควบคุมปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (อดิสร ศักดิ์สูง, 2550)

จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีผลกระทบจากพหุสังคม (Multi-Societies) กล่าวคือจังหวัดนครพนม อยู่ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ที่มีชายแดนติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเวียดนาม ประเทศกัมพูชา และประเทศจีนตอนใต้ มีความสะดวกสบายทางคมนาคมขนส่งทั้งระหว่างประเทศ กลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ในขณะเดียวกันจังหวัดนครพนมก็มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่รวมกันถึง 7 กลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วย กลุ่มชาวภูไท กลุ่มชาวย้อ กลุ่มชาวกะเลิง กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง กลุ่มชาติพันธุ์แสก กลุ่มชาติพันธุ์ข่า (บัวร์) กลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว นอกจากนี้ยังมีคนไทยเชื้อสายเวียดนาม คนไทยเชื้อสายจีน การเปิดประตูสู่ประชาคมอาเซียน ในปี 2558 จึงเป็นจังหวัดที่มีแนวโน้มความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาษา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เกิดขึ้น ซึ่งมีโครงสร้างทางพหุวัฒนธรรมประกอบด้วย 1) ชาติพันธุ์และเชื้อชาติ (Ethnicity and Race) 2) ชนชั้นและฐานะทางสังคม (Class and Socio Economic Status) 3) เพศ (Gender and Sexual Orientation) 4) กลุ่มพิเศษ เช่น พิการหรือมีระดับสติปัญญาเลิศ (Expertionality) 5) ภาษา (Language) 6) ศาสนา (Religion) 6) ภูมิประเทศที่อยู่อาศัย (Geography) 7) อายุ (Age) (Narrowing the Development Gap) (Banks and Banks, Multicultural Education Issues and Perspectives, 1989; p 14)

ปัญหาจากสังคมใหญ่เหล่านี้นี้จึงเป็นผลกระทบสังคมเด็กและเยาวชนในจังหวัดนครพนมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมย่อมเกิดปัญหาการกระทบกระทั่งกัน เด็กและเยาวชนจึงมีจิตใจก้าวร้าวรุนแรง ไม่สามัคคี แบ่งแยกมากขึ้น ไม่ยืดหยุ่นไม่ประนีประนอมไม่มีขันติธรรม ในความขัดแย้งในสังคมพหุวัฒนธรรมย่อมมีผลต่อความมั่นคง 2 ประการ คือ 1) ความมั่นคงของชาติ (National Security) 2) ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) ความมั่นคงทั้งสองประการนี้ มีความสำคัญต่อคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในชาติใดชาติหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ไพฑูรย์ สีนลรัตน์.2552) และถ้าไม่มีการเตรียมรับขับเคลื่อนที่ดีเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างกันของประชาคมสังคมในพื้นที่ ก็จะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นตามมาได้ทั้งด้านสังคม เกิดปัญหาความแตกแยกทั้งด้านความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ภาษา และวัฒนธรรมย่อย ตลอดจนแนวปฏิบัติของเด็กและเยาวชนที่อาจสร้างความรำวามจะนำไปสู่ปัญหาและยากที่จะแก้ไข ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนมและขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กและเยาวชนให้รู้และเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน มีขันติธรรม รักสามัคคี ไม่แบ่งแยก มีความยืดหยุ่น ประนีประนอมกันและกัน กลับคืนสู่สภาพปกติทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและการควบคุม อารมณ์ เพื่อให้สามารถอยู่กับสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างได้อย่างปกติสุขต่อไป

คำถามการวิจัย

สภาพปัญหาและพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนจังหวัดนครพนมเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษาพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในจังหวัดนครพนมและขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กและเยาวชน จึงมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

- 1) เพื่อสำรวจปัญหาและสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม
- 2) เพื่อสร้างกระบวนการการพัฒนาเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม
- 3) เพื่อทดลองและประเมินกระบวนการการพัฒนาเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

พหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน หมายถึง รูปแบบของกิจกรรมที่กลุ่มคนในสังคมที่มีความหลากหลายของวิถีการดำเนินชีวิตในสังคม ที่มีหลายเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ความสามารถพิเศษชนชั้นทางสังคม มีวัฒนธรรมความคิด จารีต ประเพณี การดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน และมีค่านิยมเชิงบวกเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันทางสังคมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจากโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ นำมาออกแบบการสร้างอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกัน ในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรักมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันโดยนำความรู้ที่ค้นพบจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 การสำรวจปัญหาและสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม

ในขั้นตอนที่ 1 การศึกษาพื้นที่ (Area Based) และชุมชนในพื้นที่ (Community Based) โดยการศึกษาสภาพพื้นที่ และปัญหาทั้งภายในโรงเรียนและชุมชน จัดเวทีพูดคุย ชี้แจงวัตถุประสงค์ โครงการ และสะท้อนข้อมูลให้ชุมชนร่วมกันกำหนดแผนการทำงานในพื้นที่ เป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึกมาลำดับความสำคัญและกำหนดตัวชี้วัดความคาดหวัง 2 ด้าน กลุ่มตัวอย่างได้จากการเลือกแบบเจาะจงจำนวน 24 คน ซึ่งเป็นผู้นำพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครพนม เครื่องมือที่ใช้คือ ข้อคำถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูล นำผลให้ชุมชนร่วมกันกำหนดแผนการทำงานในพื้นที่ ทีมงานร่วมกันคัดเลือกกิจกรรมสำหรับพัฒนาเด็กเยาวชนของชุมชน การจัดองค์ความรู้บูรณาการเด็กพหุวัฒนธรรมด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ทักษะชีวิตให้เข้าใจสภาพปัญหาและผลกระทบจากประชาคมอาเซียน ปรับความรู้ ทักษะคนดี พฤติกรรมที่ดีๆ สร้างจิตสำนึกและความตระหนักรู้ในตน พัฒนากลไกการสื่อสารเชิงบวก การเชื่อมโยงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันตามบทบาทหน้าที่ของพลเมืองที่ดี ในขั้นตอนที่ 2 ใช้วิธีการสำรวจปัจจัยและองค์ประกอบของพหุวัฒนธรรม โดยใช้แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 105 คน สถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมทางสังคมศาสตร์ และสรุปผล ในระยะที่ 1

ระยะที่ 2 การสร้างกระบวนการการพัฒนาเด็กและเยาวชน พหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม

การแสวงหาแนวทาง กระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมและการขับเคลื่อนการพัฒนาเด็กและเยาวชนในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนมเป็นขั้นตอนการวิจัยที่ต่อยอดจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากระยะที่ 1 นำมาประยุกต์ และเชื่อมโยงกับสภาวะการณ์ โดยขั้นที่ 1) ระดมสมองจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในองค์ความรู้และกิจกรรมต่างๆ ขั้นที่ 2) การจัดเวทีพื้นที่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องพหุวัฒนธรรมและทักษะชีวิต กลุ่มเป้าหมายเลือกแบบเจาะจงเป็นเด็กและเยาวชนจำนวน 30 คน ขั้นที่ 3) นำข้อสรุปมาร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องสรุปองค์ความรู้สาระสำคัญเป็นรูปแบบกิจกรรมเพื่อสังคม รูปแบบกิจกรรมต่างๆ แล้วกำหนดเข็มทิศกำหนดการดำเนินกิจกรรมเป็นกระบวนการการพัฒนา ดัชนีและมาตรการความคาดหวังและสรุปผลในระยะที่ 2

ระยะที่ 3 การทดลองและประเมินกระบวนการการพัฒนาเด็กและ เยาวชนพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม

นำรูปแบบกิจกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชนจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากระยะที่ 1 และระยะที่ 2 มาดำเนินในขั้นตอนที่ 1 คือขับเคลื่อนและทดลองตามกระบวนการพัฒนากับกลุ่มเป้าหมายที่เลือกแบบเจาะจง จำนวน 24 คน พร้อมสังเกตการร่วมกิจกรรม การรับรู้ และใช้แบบสอบถาม ขั้นตอนที่ 2 การประเมินความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชน จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่เลือกแบบเจาะจงจำนวน 30 คน โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงข้อคิดเห็นยืนยันและยอมรับกิจกรรม ว่ามีความเหมาะสมตามวัย หรือเสนอข้อคิดเพิ่มเติมในการยืนยันรับรองกระบวนการพัฒนาที่จะนำไปขยายผลพัฒนาเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรม รับฟังข้อเสนอจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสื่อสารสาธารณะ สรุปผลการประเมินความเหมาะสมและสรุปผลอภิปรายผลการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นการผสมผสาน (Mixed Method) คือทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงประเด็นที่จะนำมาวิเคราะห์ พรรณนาเชื่อมโยงสถานการณ์ประกอบด้วย

1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนาพูดคุยศึกษาข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ดังนี้ 1.1) ระดับพื้นที่ (Area Based) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ บริบทชุมชน บริบทเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ 2) ระดับชุมชนในพื้นที่ (Community Based) สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ 1.3) จัดเวทีพุดคุย ระดมสมอง (Brain Storming) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อสะท้อนข้อมูล ร่วมกันกำหนดแผนการทำงาน

ในพื้นที่ คัดเลือกกิจกรรมสำหรับพัฒนาเด็กเยาวชนของชุมชน 1.4) การจัดองค์ความรู้อบรมเด็กพหุวัฒนธรรมด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ทักษะชีวิตให้เข้าใจสภาพปัญหาและผลกระทบจากประชาคมอาเซียน ปรับ ความรู้ ทักษะคิด พฤติกรรมที่ผิดๆ สร้างจิตสำนึกและความตระหนักรู้ในตน พัฒนาทักษะการสื่อสารเชิงบวก การเชื่อมโยงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันตามบทบาทหน้าที่ของพลเมืองที่ดี และทดลองใช้กิจกรรม กระบวนการและนวัตกรรมกับกลุ่มย่อย จัดเวทีพื้นที่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รับฟังข้อเสนอจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสื่อสารสาธารณะ การยืนยันรับรองกระบวนการและนวัตกรรมที่จะนำไปพัฒนา

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้พัฒนาข้อคำถามจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยประกอบกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์ทั้งปลายเปิดและแบบเลือกตอบ เพื่อที่จะนำมาเป็นตัวชี้วัดของตัวแปรในแบบสอบถาม ประกอบด้วย 2.1) ข้อมูลเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมพื้นฐาน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา อาชีพ ภูมิลำเนา ชนชาติ เชื้อชาติ สัญชาติ 2.2) ข้อมูลสภาพเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชนชาติ และวัฒนธรรมพื้นเมืองเชื้อชาติ ได้แก่ 1) ด้านภาษาของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ 2) ด้านการแต่งกายของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ 3) ด้านอาหาร ของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ 4) ด้านดนตรีนาฏศิลป์ของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ และ 5) ด้านประเพณี ของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ แต่ละข้อจำแนกคำตอบเป็นความถี่ในการปฏิบัติ 5 ระดับ คือ ปฏิบัติมากที่สุด (5คะแนน) ปฏิบัติในระดับมาก (4คะแนน) ปฏิบัติในระดับปานกลาง (3คะแนน) ปฏิบัติในระดับน้อย (2คะแนน) ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด (1คะแนน)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกและบันทึกข้อมูล

2) การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นจากข้อค้นพบจากงานเชิงคุณภาพภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัย เก็บในกลุ่มตัวอย่างเด็กและเยาวชนแบบเจาะจงได้แก่ เด็กและเยาวชน ไทย ลาว จีน เวียดนาม ไทยเวียดนาม ไทยจีน และภูไท

ผลการวิจัย

ระยะที่ 1 ผลการวิเคราะห์ศึกษาปัจจัยและองค์ประกอบของ พหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน

การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนาพูดคุย ศึกษาข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ จัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติทักษะชีวิต รวมทั้งใช้แบบสอบถาม จึงเป็นการผสมผสาน (Mixed Method) คือทั้งเชิงปริมาณและ

คุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงประเด็นที่จะนำมาวิเคราะห์พรรณนา เชื่อมโยงจัดกิจกรรมพัฒนาธรรมกับการพัฒนา เด็กและเยาวชน คือ ขั้นที่ 1 การศึกษาปัจจัยของปัญหาและกำหนดตัวชี้วัด ความคาดหวัง โดยการสำรวจ และสัมภาษณ์สำรวจเชิงลึก การขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่น นักเรียน นักศึกษา บิดามารดา และผู้ปกครองเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัด นครพนม ใน 3 กิจกรรม ใช้กลุ่มเป้าหมาย แบบเจาะจง จำนวน 24 คน แยกเป็น 3 กลุ่ม คือกิจกรรมกลุ่ม ที่ 1 การเสวนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สำหรับเยาวชน ระหว่างตัวแทนเด็กและ เยาวชนพหุวัฒนธรรมที่มีสัญชาติไทยและมีเชื้อชาติจีน ลาว เวียดนามและไทย กลุ่มละ 2 คนรวม 8 คน กิจกรรมกลุ่มที่ 2 การเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง ระหว่างตัวแทน ผู้ปกครองเด็กพหุวัฒนธรรมทั้ง 4 ชาติ กลุ่มละ 2 คน รวม 8 คน กิจกรรมกลุ่มที่ 3 การเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สำหรับครูผู้สอน และผู้ทรงคุณวุฒิ ระหว่างตัวแทนครู ผู้ทรงคุณวุฒิ ตัวแทน สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด และ ผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มละ 2 คน รวม 8 คน โดยใช้ข้อคำถาม ในการระดมสมองแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตามวิถีชีวิตการเรียนรู้ ทักษะชีวิต ตามวัฒนธรรมทาง ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย ด้านอาหาร ด้านดนตรีนาฏศิลป์ และด้านวัฒนธรรมประเพณี ในข้อคำถาม 2 ด้าน คือ ด้านที่ 1 กลุ่มคนในวัฒนธรรมหลัก ยอมรับในความแตกต่างของบุคคลอื่น (Enlightening Power Group Model) ด้านที่ 2 กลุ่มคนในวัฒนธรรมย่อย เข้าใจตนเอง ในบริบททางสังคมของตนเอง และวัฒนธรรมหลัก (Share Power Model) ได้ปัจจัย และองค์ประกอบ ลำดับความสำคัญ กำหนดตัวชี้วัดความคาดหวัง ได้ดังนี้ 1) ด้านการยอมรับในความแตกต่างของบุคคลอื่น (Enlightening Power Group Model) ใน 1.1) ด้านภาษา : การพูดคุยนอกเวลาเรียน การส่งเสริมทักษะ การพูดภาษาตามเชื้อชาติในกิจกรรมต่างๆ การสอดแทรกภาษา สำเนียง และการเอื้อต่อการเรียนการสอนในทุกกิจกรรม ในแบบ บูรณาการทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มละ 8 คน มีค่าระดับคะแนน 24 เสียงคิดเป็นร้อยละ 100 1.2) ด้านการแต่งกาย แต่งกาย ตามเชื้อชาติร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้รับสนับสนุนและสอดแทรกให้ แต่งตามเชื้อชาติในกิจกรรมการเรียนการสอน ประชาสัมพันธ์ และ ดัดแปลงประยุกต์ชุดแต่งกายตามเชื้อชาติให้ทันสมัย และสวยงาม มีค่าระดับคะแนน 17 เสียง คิดเป็นร้อยละ 70.83 1.3) ด้าน อาหาร : มีการทำอาหารตามชาติต่างๆ ปลุกฝังค่านิยมให้รับประทาน อาหารพื้นเมืองของชาติต่างๆ สอดแทรกการปรุงอาหารพื้นเมืองใน กิจกรรมการเรียนการสอน ประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้คนในชุมชน รับประทานอาหารชาติต่างๆ มีค่าระดับคะแนน 19 เสียง คิดเป็นร้อยละ 79.17 1.4) ด้านดนตรีนาฏศิลป์ มีการสนับสนุนให้ จัดตั้งวงดนตรีพื้นเมืองชาติต่างๆ ความสนใจจะเข้าชมการแสดง

ดนตรีพื้นเมืองชาติต่างๆ สนับสนุนให้ใช้ดนตรีพื้นเมืองชาติต่างๆ ในกิจกรรมการเรียนการสอนมีค่าระดับคะแนน 20 เสียง คิดเป็น ร้อยละ 83.33 1.5) ด้านวัฒนธรรมประเพณี : มีการรณรงค์ การเข้าร่วมกิจกรรม การสนับสนุน การปลุกฝังค่านิยม และ การรณรงค์ มีค่าระดับคะแนน 18 เสียง คิดเป็นร้อยละ 75.00

2) ด้านการเข้าใจตนเองในบริบททางสังคมของตนเองและ วัฒนธรรมหลัก (Share Power Model)

2.1) ด้านภาษา การพูดคุยนอกเวลาเรียน การส่งเสริม ทักษะการพูดภาษาตามเชื้อชาติในกิจกรรมต่างๆ การสอดแทรก ภาษาสำเนียง การเอื้อต่อการเรียนการสอนในทุกกิจกรรมในแบบ บูรณาการ ทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง มีค่าระดับคะแนน 24 เสียงคิดเป็น ร้อยละ 100

2.2) ด้านการแต่งกาย : แต่งกายตามเชื้อชาติร่วม กิจกรรมต่างๆ ได้รับสนับสนุนและสอดแทรกให้แต่งตามเชื้อชาติ ในกิจกรรมการเรียนการสอน ประชาสัมพันธ์และดัดแปลง ประยุกต์ชุดแต่งกายตามเชื้อชาติให้ทันสมัยและสวยงาม มีค่าระดับ คะแนน 21 เสียง คิดเป็นร้อยละ 87.50

2.3) ด้านอาหาร มีการทำอาหารตามชาติต่างๆ ปลุกฝัง ค่านิยมให้รับประทานอาหารพื้นเมืองของชาติต่างๆ สอดแทรก การปรุงอาหารพื้นเมืองในกิจกรรมการเรียนการสอน/ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้คนในชุมชนรับประทานอาหารชาติต่างๆ มีค่าระดับ คะแนน 24 เสียง คิดเป็นร้อยละ 100

2.4) ด้านดนตรีนาฏศิลป์ : มีการสนับสนุนให้จัดตั้งวง ดนตรีพื้นเมืองชาติต่างๆ ความสนใจจะเข้าชมการแสดงดนตรี พื้นเมืองชาติต่างๆ สนับสนุนให้ใช้ดนตรีพื้นเมืองชาติต่างๆ ในกิจกรรมการเรียนการสอน มีค่าระดับคะแนน 22 เสียง คิดเป็น ร้อยละ 91.67

2.5) ด้านวัฒนธรรมประเพณี : มีการรณรงค์ การเข้าร่วมกิจกรรม การสนับสนุน การปลุกฝังค่านิยม และ การรณรงค์ มีค่าระดับคะแนน 22 เสียง คิดเป็นร้อยละ 91.67

ดังนั้นสรุป 1) การยอมรับในความแตกต่างของบุคคลอื่น (Enlightening Power Group Model) การแสดงความคิดเห็น ทั้ง 3 กลุ่ม ในด้านภาษา มีค่าระดับคะแนนสูงสุดร้อยละ 100 รองลงมา เป็นด้านดนตรีนาฏศิลป์ ด้านอาหาร ด้านวัฒนธรรม ประเพณี และด้านการแต่งกาย ตามลำดับ 2) การเข้าใจตนเอง ในบริบททางสังคมของตนเองและวัฒนธรรมหลัก (Share Power Model) ในการแสดงความคิดเห็นทั้ง 3 กลุ่ม ในด้านภาษา และด้านอาหาร มีค่าระดับคะแนนสูงสุดร้อยละ 100 เท่ากัน ที่มีค่าระดับเท่ากัน 91.67 คือ ด้านดนตรีนาฏศิลป์ ด้านวัฒนธรรม ประเพณี และรองลงมาคือด้านการแต่งกาย ตามลำดับ ได้ข้อ ค้นพบว่า ปัจจัยด้านภาษาและปัจจัยด้านอาหาร เป็นปัจจัยหลัก ที่เป็นแรงบันดาลใจที่มุ่งเน้นการสื่อสารเพื่อให้เด็กและเยาวชน

ต่างเชื้อชาติ ที่เป็นคนธรรมดาได้เข้าใจและรู้จักกันและกันง่ายขึ้น ซึ่งในการใช้ภาษาในคำสั้นๆ ง่ายๆ ที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธภาพที่ดี จดจำได้เร็ว

ขั้นที่ 2 การนำปัจจัยของปัญหาและกำหนดตัวชี้วัดความคาดหวัง ที่พัฒนาขึ้นจากข้อค้นพบจากงานเชิงคุณภาพภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัยใช้เป็นแบบสอบถาม เก็บในกลุ่มตัวอย่างเด็กและเยาวชนแบบเจาะจง จำนวน 105 คน ได้แก่ เด็กและเยาวชน ไทย ลาว จีน เวียดนาม ไทยเวียดนาม ไทยจีน และผู้ไทย ข้อมูลสภาพเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชนชาติ และวัฒนธรรมพื้นเมืองเชื้อชาติ ได้แก่ 1) ด้านภาษาของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ 2) ด้านการแต่งกายของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ 3) ด้านอาหาร ของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ 4) ด้านดนตรีนาฏศิลป์ของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ และ 5) ด้านประเพณี ของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ แต่ละข้อจำแนกคำตอบเป็นความถี่ในการปฏิบัติ 5 ระดับ คือ ปฏิบัติมากที่สุด (5คะแนน) ปฏิบัติในระดับมาก (4คะแนน) ปฏิบัติในระดับปานกลาง (3คะแนน) ปฏิบัติในระดับน้อย (2คะแนน) ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด (1คะแนน) ได้ข้อสรุปดังนี้

ด้านภาษาของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.38, S.D = 0.37$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือมีการจัดตั้งชุมชนภาษาชนชาติ/เชื้อชาติ ($\bar{X} = 4.56, S.D = 0.49$) และในส่วนข้อเสนอแนะให้มีการจัดการสอนภาษาของแต่ละชนชาติในโรงเรียนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมการพูดภาษาชนชาติเชื้อชาติ ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 75 คน คิดเป็นร้อยละ 71.4 ด้านการแต่งกายของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.19, S.D = 0.34$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือการดัดแปลงชุดแต่งกายชนชาติเชื้อชาติให้ทันสมัยสวยงาม ($\bar{X} = 2.32, S.D. = 0.47$) ในส่วนข้อเสนอแนะให้มีการสอนและแลกเปลี่ยนการแต่งกายของแต่ละชนชาติเชื้อชาติ มีผู้เสนอแนะจำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 41.9 ด้านอาหารของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.25, S.D = 0.25$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การทำอาหารชนชาติ และข้อที่มีการปลูกฝังค่านิยมและสนับสนุนให้รับประทาน/พื้นเมือง/เชื้อชาติในชุมชน ($\bar{X} = 4.56, S.D. = 0.49$) และในส่วนข้อเสนอแนะให้จัดเวทีแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอาหารชนชาติ ไทย เวียดนาม ลาว จีน มีผู้เสนอแนะจำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 59.0 ด้านดนตรีนาฏศิลป์ชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 3.12, S.D. = 0.31$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือการสนับสนุนให้จัดตั้งวงดนตรีชนชาติเชื้อชาติ ขึ้นในโรงเรียน

($\bar{X} = 3.26, S.D 0.44$) และในส่วนข้อเสนอแนะ ให้มีการสอนดนตรีของแต่ละชนชาติเชื้อชาติในโรงเรียนและในชุมชนที่อาศัยอยู่ มีผู้เสนอแนะจำนวน 69 คนคิดเป็นร้อยละ 65.7 และด้านวัฒนธรรมประเพณีของชนชาติเชื้อชาติ มี 5 ข้อ โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 3.05, S.D. = 0.45$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การเข้าร่วมในกิจกรรมตามประเพณีชาชาติ เชื้อชาติอยู่เสมอ ($\bar{X} = 3.12, S.D. = 0.53$) และในส่วนข้อเสนอแนะ อยากให้มีการจัดหลักสูตรการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีชนชาติเชื้อชาติในโรงเรียน มีผู้เสนอแนะจำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 45.7

ระยะที่ 2 การสร้างแนวทางกระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมและการขับเคลื่อนการพัฒนาเด็กและเยาวชน

เพื่อเป็นการส่งเสริมความเป็นพหุวัฒนธรรมกับเด็กและเยาวชนสู่การเรียนรู้ และการสร้างอาชีพในชุมชน และเพื่อเป็นสร้างภูมิคุ้มกันตนเองให้กับเด็กและเยาวชนด้วยการประยุกต์กิจกรรมทางพหุวัฒนธรรมนำไปสู่อาชีพในอนาคต เป็นขั้นตอนการวิจัยที่ต่อยอด จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากระยะที่ 1 นำแนวทางกระบวนการประชาคมสังคมพหุวัฒนธรรมลงพื้นที่แสวงหาแนวทางการพัฒนาพหุวัฒนธรรมใช้ฐานรากแนวคิดจากชุมชนหรือหมู่บ้าน (Area Based / Communities Based) ใช้เทคนิคการระดมสมอง (Brain Storming) จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ตัวแทนเยาวชนชาวไทย เวียดนาม ลาว จีน ตัวแทนผู้ปกครองเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย ผู้ทรงคุณวุฒิของแต่ละชนชาติ เจ้าหน้าที่วัฒนธรรมจังหวัด ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาแต่ละชนชาติ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูแนะแนวและตัวแทนกลุ่มชนชาติพื้นเมือง (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) เพื่อกำหนดกระบวนการการพัฒนาพหุวัฒนธรรมกับเด็กและเยาวชน ร่วมกำกับ การทดลอง และร่วมประเมินผลการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายการพัฒนาพหุวัฒนธรรมกับเด็กและเยาวชนจังหวัดนครพนม วิเคราะห์ความเป็นไปได้ แนะนำแนวทางกระบวนการสู่การปฏิบัติลงพื้นที่ได้ตามข้อตกลงที่สามารถนำไปสู่การทดลองปฏิบัติที่เป็นจริงได้

วิธีดำเนินการ

กระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมและการขับเคลื่อนการพัฒนาเด็กและเยาวชน เป็นกิจกรรม ประกอบด้วย 1) กิจกรรมด้านภาษา มีดังนี้ 1.1) กิจกรรมการเล่าเรื่องสั้นพื้นเมืองน่าสนใจแต่ละเชื้อชาติ (ความยาว 15 นาที) 1.2) กิจกรรมการฟื้นฟูคำพังเพย คติชาวบ้านที่เป็นภาษาชนชาติเชื้อชาติให้ผู้อื่นได้รู้เข้าใจ 1.3) กิจกรรมภาษาวันละคำ (ของทุกชาติเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและงานอาชีพ 2) กิจกรรมด้านอาหาร มีดังนี้

2.1) กิจกรรมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การปรุงการสาธิตอาหาร ขนมแต่ละเชื้อชาติ 2.2) กิจกรรมการจำหน่ายผลผลิตทางอาหารสดและอาหารแห้งในรอบ 1 เดือนต่อ 1 ครั้ง เพื่อการประยุกต์สู่อาชีพในอนาคต 3) กิจกรรมด้านดนตรีและนาฏศิลป์ มีดังนี้ 3.1) กิจกรรมเวทีการแสดงในเวลาพักกลางวัน ระหว่าง 11.30-13.00 น. 3.2) กิจกรรมเวทีหลังเลิกเรียนช่วงเวลาระหว่าง 15.30-17.00 น. ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และสามารถประยุกต์สู่อาชีพในอนาคต 3.3) กิจกรรมด้านนาฏศิลป์ใช้กิจกรรมการแสดงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการฟ้อนการรำรำในแต่ละเชื้อชาติ ร่วมในกิจกรรมทางดนตรีในช่วงเวลาเดียวกัน เพื่อความสัมพันธ์ภาพที่ดี ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และประยุกต์สู่อาชีพ 3.4) กิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมด้านการแต่งกาย ใช้บูรณาการร่วมกันทุกช่วงกิจกรรม 3.5) กิจกรรมทางกีฬาใหม่กีฬาเทบอล เพื่อสร้างสมาธิ และคลายความเครียด

เครื่องมือที่ใช้ ประกอบด้วย เอกสารความรู้ ตารางการฝึกปฏิบัติกิจกรรม แบบบันทึกการปฏิบัติกิจกรรม

การติดตามผลการฝึกปฏิบัติกิจกรรม เด็กและเยาวชนได้เข้าใจสภาพปัญหาและผลกระทบจากประชาคมอาเซียน ปรับความรู้ทัศนคติ พฤติกรรมที่ผิดๆ สร้างจิตสำนึกและความตระหนักรู้ในตนพัฒนาทักษะการสื่อสารเชิงบวก การเชื่อมโยงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันตามบทบาทหน้าที่ของพลเมืองที่ดีคณะกรรมการได้ร่วมกันสรุปและได้ข้อค้น พบว่า ปัจจัยและองค์ประกอบที่กำหนดตัวชี้วัดความคาดหวังมีดังนี้ ปัจจัยหลัก คือ ด้านภาษาและด้านอาหาร เป็นปัจจัยหลักที่สร้างแรงบันดาลใจ ด้วยคำสื่อสารที่สั้นและง่ายจดจำได้ดี ปัจจัยเสริม คือ ด้านดนตรีนาฏศิลป์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ภาพที่ดี ประทับใจ เกิดการจดจำ ปัจจัยเอื้อ คือ ด้านวัฒนธรรมงานประเพณี และด้านการ แต่งกายได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางเชื้อชาติ การชื่นชมและยอมรับ ให้จดจำได้ดี

ระยะที่ 3 การประเมินความเหมาะสมและสรุปผลของกระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชน

โดยนำผลการทดลองจากระยะที่ 2 (Implement Action) มาประเมินผลการทดลองกระบวนการพัฒนา การตรวจสอบคุณภาพความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชน โดยแนวทางที่อาศัยเหตุผลความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องมีความเห็นหรือตัดสินใจถูกต้องเหมาะสมหรือตรงตามทฤษฎีเพื่อพิจารณาว่า กระบวนการเหล่านี้เหมาะสมกับกลุ่มที่จะไปทดสอบหรือเหมาะสมกับระดับหรือกลุ่มคนที่จะนำไปใช้หรือไม่

กลุ่มเป้าหมาย เลือกแบบเจาะจง ซึ่งได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยเด็กและเยาวชน จิตอาสา 8 คน ตัวแทนองค์กรสื่อมวลชน 2 คนตัวแทนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเด็ก

และเยาวชน 2 คน บุคคลในครอบครัว ผู้ใกล้ชิด 15 คน ผู้นำชุมชน 2 คนและตัวแทนบุคลากรในกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ 1 รวม 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ 1) ข้อคำถาม และการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จาก ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้อง แล้วสรุปเชิงเนื้อหาสู่การฝึกปฏิบัติจริง 2) การนับจากน้ำหนักการยกมือเพื่อยืนยันและกำหนดเป็นกระบวนการการพัฒนาพหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชนเพื่อให้ได้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และจะนำไปใช้ในการขับเคลื่อนตามแนวทางกระบวนการที่กำหนดที่สามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนร่วมกับชุมชนที่เป็นจริงได้

การตรวจสอบคุณภาพและการยืนยันความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชนโดยใช้กลุ่มเป้าหมายรวม 30 คน มีน้ำหนักความเหมาะสม 29 คนในค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 96.67 และให้เพิ่มเติมตามบริบทแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่นคิดเป็นร้อยละ 10.00 ผลการยืนยันยอมรับกระบวนการพัฒนาพหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชนด้วยมติ 30 เสียงในทุกประเด็น ซึ่งถือเป็นอัตราร้อยละ 100 มติที่ประชุมให้ถือว่ายุทธศาสตร์มีความเหมาะสมเป็นอย่างดีกับกลุ่ม ที่จะไปทดสอบหรือเหมาะสมกับระดับหรือกลุ่มคนที่จะนำไปใช้พัฒนาและยึดตามบริบทแต่ละท้องถิ่น

อภิปรายผลระยะที่ 1

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยและองค์ประกอบของพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนม ได้ข้อคิดเห็นจากเด็กและผู้ปกครองลำดับความสำคัญปัจจัยและองค์ประกอบได้ข้อค้นพบ ดังนี้ **ปัจจัยหลัก** คือ ด้านภาษา และด้านอาหาร เป็นปัจจัยหลักที่สร้างแรงบันดาลใจด้วยคำสื่อสารสั้นๆ ง่ายๆ จดจำได้ดี 2) **ปัจจัยเสริม** คือ ด้านดนตรีนาฏศิลป์ และนันทนาการก่อให้เกิดความสัมพันธ์ภาพที่ดี ประทับใจสามารถจดจำง่าย 3) **ปัจจัยเอื้อ** คือ ด้านการแต่งกาย งานประเพณีได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางเชื้อชาติ การชื่นชมและยอมรับ สามารถจดจำง่ายสอดคล้องกับศูนย์เครือข่ายความรู้วัฒนธรรม.2550 ที่กล่าวว่ารูปแบบของกิจกรรมมนุษย์และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญ วิธีการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมไข้อยู่ในหมู่พวกของตน วัฒนธรรมส่วนหนึ่งสามารถแสดงออกผ่าน ดนตรี วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม การละคร และภาพยนตร์ แม้บางครั้งอาจมีผู้กล่าวว่าวัฒนธรรมคือเรื่องที่ว่าด้วยการบริโภคและสินค้าบริโภค (ศูนย์เครือข่ายความรู้วัฒนธรรม.2550) เช่นเดียวกับประเทศ รัสเซียให้ความหมายของการเป็นพหุวัฒนธรรมว่า การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน

มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม ซึ่งสังคมที่เข้มแข็งต้องมีรากฐานที่เกิดจากการมีชุมชนที่หลากหลาย และเข้มแข็งด้วย (ประเวศ วะสี. 2539)

อภิปรายผลระยะที่ 2

ผลการวิเคราะห์การแสวงหาแนวทาง กระบวนการ พัฒนาวัฒนธรรมและการขับเคลื่อนการพัฒนาเด็กและเยาวชน ในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนม เพื่อเป็นการส่งเสริมความเป็น พหุวัฒนธรรมกับเด็กและเยาวชนสู่การเรียนรู้และการสร้างอาชีพ ในชุมชน และเพื่อเป็นสร้างภูมิคุ้มกันตนเองให้กับเด็กและเยาวชน ด้วยการประยุกต์กิจกรรมทางพหุวัฒนธรรมนำไปสู่อาชีพในอนาคต เป็นขั้นตอนการวิจัยที่ต่อยอด จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย จาก ระยะที่ 1 นำแนวทางกระบวนการพหุวัฒนธรรมลงพื้นที่ แสวงหาแนวทางการพัฒนาพหุวัฒนธรรมใช้ฐานรากแนวคิด จากชุมชนหรือหมู่บ้าน (Area Based / Communities Based) เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้กำกับทิศทางการวิจัย นักวิจัย ภูมิปัญญา กลุ่มชนชาติในพื้นที่และผู้เกี่ยวข้องมาร่วมกันกำหนดแนวทาง กระบวนการ ร่วมกำกับการทดลอง และร่วมประเมินผลการ ขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายการพัฒนาพหุวัฒนธรรมกับเด็กและ เยาวชนจังหวัดนครพนม วิเคราะห์ความเป็นไปได้ แนะนำแนวทาง กระบวนการสู่การปฏิบัติ ลงพื้นที่ได้ตามข้อตกลงจากการวิจัยระยะ ที่ 2 ได้ข้อค้นพบว่า กิจกรรมด้านภาษาและ ด้านอาหาร เป็นปัจจัย หลักที่เป็นแรงบันดาลใจที่มุ่งเน้นการสื่อสารให้เยาวชนต่างเชื้อชาติ ที่เป็นคนธรรมดาได้เข้าใจและรู้จักกันและกัน อย่างขึ้นในคำสั้นๆ ง่ายๆ และต่อจากนั้นจะใช้กิจกรรมทางดนตรีนาฏศิลป์ และ กิจกรรมการแต่งกายตามเชื้อชาติ ในงานบุญ งานประเพณีที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธภาพที่ดี จึงเป็นข้อสรุปร่วมกับคณะกรรมการ กำกับทิศทางการพิจารณาสร้างกิจกรรมฝึกทักษะพหุวัฒนธรรม ตามกระบวนการพัฒนา เด็กพหุวัฒนธรรมกลุ่มเป้าหมาย มีดังนี้ กิจกรรมที่ 1 ด้านภาษา เช่น การเล่าเรื่องสั้นพื้นเมืองน่าสนใจแต่ละ เชื้อชาติ (ความยาว 15 นาที) ภาษาวันละคำ (ของทุกเชื้อชาติ) การฟื้นฟูคำพังเพย เพื่อการนำไปใช้ในงานอาชีพ กิจกรรมที่ 2 ด้านอาหาร เช่น การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การปรุง การเสิร์ฟอาหาร ขนมหัอมแต่ละเชื้อชาติ เพื่อ การประยุกต์สู่อาชีพ กิจกรรมที่ 3 ด้านดนตรี เช่น เวทีการแสดง เวลาพักกลางวัน เวทีหลังเลิกเรียน เพื่อประยุกต์สู่อาชีพ กิจกรรมที่ 4 ด้านนาฏศิลป์เช่น การแสดง การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการฟ้อน การรำยรำในแต่ละเชื้อชาติ เพื่อประยุกต์สู่อาชีพ กิจกรรมที่ 5 เช่น กิจกรรมทางกีฬาใหม่ กีฬาเทบอล สร้างสมาธิ

การขับเคลื่อนพหุวัฒนธรรมและกระบวนการพัฒนาเด็ก และเยาวชน

การขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมหลังเลิกเรียนให้แก่เด็ก และเยาวชนกลุ่มเป้าหมายซึ่งประกอบด้วย การฝึกทักษะชีวิต วัฒนธรรม ด้านภาษา นาฏศิลป์ อาหาร การบูรณาการกิจกรรม กิจกรรมและการสร้างจิตสำนึกร่วมกัน โดยมีตารางฝึกปฏิบัติ กิจกรรมและการประเมินผลที่ต่อเนื่อง พบว่าเด็กและเยาวชนได้ รับผลการร่วมปฏิบัติที่ดี ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในรูปแบบ การดำเนินทักษะชีวิตร่วมกัน เกิดความยอมรับในวัฒนธรรม มีจิตสำนึกที่ดีร่วมกันที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขสันติได้ สอดรับกับแนวคิดของชูชัย ศุภวงศ์.(2540) ที่กล่าวถึงการรวม กลุ่มประชาคมมาผสมผสานกันอย่างกลมกลืนเป็นพหุวัฒนธรรม และนำมาสู่การสร้างจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกัน เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่าง ให้บรรลุวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับ Banks and Banks.(1989) ด้วยเช่นกันรวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดการ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ซึ่งมีการสร้างกรอบคิด ที่เป็นระเบียบวิธีปฏิบัติ (Rules) ต่อกันและกัน และนำมาใช้เป็น เครื่องมือระดับประคองสังคม เรียกว่า บรรทัดฐานทางสังคม (social norms) (William Kornblum,1988)

อภิปรายผลระยะที่ 3

ผลการวิเคราะห์การทดลองกลุ่มย่อยและประเมินความ เหมาะสมของกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) กับเด็กและเยาวชนสู่การเรียนรู้และ การสร้างอาชีพในชุมชน และเพื่อเป็นสร้างภูมิคุ้มกันตนเองให้กับเด็กและเยาวชนด้วย การประยุกต์กิจกรรมทางพหุวัฒนธรรมนำไปสู่อาชีพในอนาคต เป็นขั้นตอนการวิจัยที่ต่อยอด จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย จากระยะที่ 1 นำแนวทางกระบวนการประชาคมสังคมพหุวัฒนธรรม ลงพื้นที่แสวงหาแนวทางการพัฒนาพหุวัฒนธรรมใช้ฐานรากแนวคิด จากชุมชนหรือหมู่บ้าน (Area Based Communities Based) เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตัวแทนกลุ่มชนชาติในพื้นที่ และผู้เกี่ยวข้องมาร่วมกันกำหนดแนวทางกระบวนการร่วมกำกับการทดลองและร่วมประเมินผลการขับเคลื่อนภาคีเครือข่าย การพัฒนาพหุวัฒนธรรมกับเด็กและเยาวชนจังหวัดนครพนม วิเคราะห์ความเป็นไปได้ แนะนำแนวทางกระบวนการสู่การปฏิบัติ ลงพื้นที่ได้ตามข้อตกลงจากการวิจัยระยะที่ 2 ได้ข้อค้นพบว่า กิจกรรมด้านภาษาและ ด้านอาหาร เป็นปัจจัยหลักที่เป็นแรงบันดาลใจที่มุ่งเน้นการสื่อสารให้เยาวชนต่างเชื้อชาติ ที่เป็นคนธรรมดาได้เข้าใจและรู้จักกันและกัน อย่างขึ้นในคำสั้นๆ ง่ายๆ และต่อจากนั้น จะใช้กิจกรรมทางดนตรีนาฏศิลป์ และกิจกรรมการแต่งกายตาม

เชื้อชาติ ในงานบุญ งานประเพณีที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ภาพที่ดี จึงเป็นข้อสรุปร่วมกับคณะกรรมการกำกับทิศทางการพิจารณา สร้างกิจกรรมฝึกทักษะพหุวัฒนธรรม ตามกระบวนการพัฒนาเด็ก พหุวัฒนธรรมกลุ่มเป้าหมาย มีดังนี้ กิจกรรมที่ 1 ด้านภาษา เช่น การเล่าเรื่องสั้นพื้นเมืองน่าสนใจแต่ละเชื้อชาติ ภาษาวันละคำ (ของทุกเชื้อชาติ) การฟื้นฟูคำพังเพย เพื่อการนำไปใช้ในงานอาชีพ กิจกรรมที่ 2 ด้านอาหาร เช่น การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การปรุง การเสิร์ฟอาหาร ขนมแต่ละเชื้อชาติ เพื่อ การประยุกต์สู่อาชีพ กิจกรรมที่ 3 ด้านดนตรี เช่น เวทีการแสดง เวลาพักกลางวัน เวทีหลังเลิกเรียน เพื่อประยุกต์สู่อาชีพ กิจกรรมที่ 4 ด้านนาฏศิลป์ เช่น การแสดงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการฟ้อน การรำยรา ในแต่ละเชื้อชาติ เพื่อ ประยุกต์สู่อาชีพ กิจกรรมที่ 5 กิจกรรมทาง กีฬาใหม่กีฬาเทบอล เพื่อสร้างสมาธิเด็กและเยาวชน ในการ ประเมินความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาใช้กลุ่มตัวอย่าง 30 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ ข้อคำถาม และการเสวนาแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้อง แล้วสรุปเชิงเนื้อหาสู่การ ฝึกปฏิบัติจริงคือ 1) ใช้ข้อคำถามในการระดมสมอง การตรวจสอบ คุณภาพและการยืนยันความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนา พหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชน 2) การแสดงการยอมรับโดยการ ยกมือ ผลการยืนยันยอมรับกระบวนการพัฒนาประชาสังคม พหุวัฒนธรรมเด็กและเยาวชนด้วยมติ 30 เสียงในทุกประเด็น ซึ่งถือเป็นอัตราร้อยละ 100 มติที่ประชุมให้ถือว่ายุทธศาสตร์มี ความเหมาะสมเป็นอย่างดีกับกลุ่มที่จะไปทดสอบหรือเหมาะสม กับระดับหรือกลุ่มคนที่จะนำไปใช้พัฒนาและยึดตามบริบทแต่ละ ท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับ National Council for Accreditation of Teacher Education (NCATE) (2002) ได้อธิบายไว้ว่า พหุวัฒนธรรมคือการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และประวัติศาสตร์โดยใช้โครงสร้างของ กลุ่มชน (ethnicity) เชื้อชาติ (race) สถานะของครอบครัว (socioeconomic status) เพศ (gender) ความสามารถพิเศษ (exceptionalities) ภาษา (language) ศาสนา (religion) บทบาททางเพศ (sexual orientation) และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (geographical area และสอดคล้องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ ห้วงเวลาการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวิทยา ประชากร ชุมชนใน รูปแบบของบทบาทการกระทำทางสังคม โครงสร้างหน้าที่ สถาบัน และวัฒนธรรมทางสังคม “การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม” เป็นการโต้ตอบระหว่างบุคคลกับบุคคลอื่นอย่างมีเหตุผล ซึ่งมีค่านิยม บรรทัดฐานทางวัฒนธรรมเป็นกลไกถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง ผ่านกระบวนการอบรมขัดเกลา (Conklin, 1987 : 154)

เอกสารอ้างอิง

- เกษม วัฒนชัย. 2549. การเรียนรู้ที่แท้และพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ชูชัย ศุภวงศ์ . 2540. เครือข่าย Civic network , มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ เอกสารบรรยาย
- ภณ ใจสมัคร. 2553. การดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่แลประชาคม อาเซียน. มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, กรุงเทพฯ.
- ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร. 2547. พหุสังคม. ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร. กรุงเทพฯ
- ศูนย์เครือข่ายความรู้วัฒนธรรม. 2550. ความหมายของวัฒนธรรม ประเพณี, กรุงเทพฯ, เอกสารบรรยาย
- อดิสร ศักดิ์สูง. 2550. สังคมยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ
- ประเวศ วะสี. 2539. ประชาสังคม Civil Society, มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ, เอกสารบรรยาย
- Alvin Toffler. 1980. The Third, New York : Morrow.
- Banks and Banks. 1989. Multicultural Education Issues and Perspectives.
- Colklin, John E. (1987). Sociology an Introduction. Second Edition. Macmillan Publishing Company, New York.
- NCATE (2002) National Council for Accreditation of Teacher Education, Social System, socioeconomic status. William Kornblum. (1988) social change. New York.

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษา วัดนามสมมุติกับ
ชุมชนนามสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี
Relationship Between the Temple and the Community
A Case Study to the Temple and the Community in
Kanchanaburi Province

ดำรงศักดิ์ มีสุนทร

คณะพัฒนาศักดิ์และสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชนในด้านการพัฒนาชุมชน 3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน การศึกษานี้ใช้วิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ขึ้นมาได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informant) โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากพระสงฆ์ 4 รูป ผู้นำชุมชน 2 คน ข้าราชการ 5 คน ชาวบ้าน 13 คน รวมทั้งสิ้น 24 คน โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-Informant) และวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนโดยภาพรวมยังถือว่ายังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ด้วยตัวชุมชนเองเป็นชุมชนขนาดเล็กที่ยังไม่เข้าถึงต่อวัฒนธรรมเมืองมากนัก ชุมชนจึงมีระบบการพึ่งพาอาศัยกันในรูปแบบเครือญาติค่อนข้างสูง รวมทั้งยังมีปัจจัยอื่นที่เข้ามาสนับสนุนให้ชุมชนเกิดความสามัคคีต่อกัน เช่น ระบบความเชื่อ, ลักษณะนิสัยชุมชน, บทบาทของพระสงฆ์-วัด, นโยบายพัฒนาชุมชนของวัดและโรงเรียน ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน

เงื่อนไขความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชนในมิติการพัฒนา จากการศึกษาพบว่า พฤติกรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของชาวบ้านที่การยึดถือผ่านลักษณะนิสัยชุมชน ความเชื่อ และการคาดหวังผลประโยชน์ทางสังคม ได้หลอมรวมชุมชนเข้าด้วยกันให้น้ำหนึ่งใจเดียวกัน ส่งผลให้ทำให้ชุมชนเกิดความร่วมมือได้ง่าย

ปัญหาอุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต 2 สาเหตุ ได้แก่ (1) ผลพวงของการพัฒนาชุมชน คาดว่าอนาคตทั้งชุมชนและวัดจะมีการพัฒนาที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น อาจทำให้บริบทและวิถีชีวิตของชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไป เหมือนดังที่เคยเกิดขึ้นมาในอดีต ซึ่งอาจจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนจำต้องห่างเหินกันมากยิ่งขึ้น (2) บทบาทของพระสงฆ์ จากงานวิจัยมองว่า ถ้าชุมชนและวัดไม่เตรียมแผนการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนอาจประสบกับปัญหาขึ้นซ้ำรอยเดิมดังในอดีต

แนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตสำหรับวัด จำต้องใช้หลักธรรมาภิบาลขึ้นมาให้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการทั้ง 6 องค์ประกอบ อันได้แก่ (1) หลักนิติธรรม (2) หลักคุณธรรม (3) หลักความโปร่งใส (4) หลักการมีส่วนร่วม (5) หลักความรับผิดชอบ (6) หลักความคุ้มค่า ซึ่งมันจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและสภาพลักษณะที่ดีให้แก่วัด การศึกษาครั้งนี้มองว่า ในอนาคตข้างหน้าวัดจะมีการพัฒนาสิ่งต่างๆ ให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น อาทิ อาคารสถานที่ บุคลากรของวัดที่เพิ่มขึ้น ถ้าทางวัดไม่ปรับแผนการบริหารองค์กรและบุคลากรให้สอดคล้องกับยุคสมัย วัดจะเกิดปัญหาต่อความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนได้ในอนาคต

คำสำคัญ : รูปแบบความสัมพันธ์, ระบบเครือญาติ, ความเชื่อ, บทบาทของพระสงฆ์และวัด, การพัฒนาชุมชน

Abstract

The objectives of the study were : 1) to study the relationship between the temple and the community; 2) to study the cooperating conditions between the temple and the community in community development; 3) to study the problem and the guidelines for the correction in the relationship between the temple and the community. This study is a qualitative research which has collected information for the document and key informant by selecting a purposive sampling; including 4 monks, 2 community leaders, 5 government officials, and 13 people. The total interviewed people are 24. The approach used was in-depth interviews from key-informant and participant observation,

The study found that the relationship between the temple and the community is still a good relationship. Because the community is small village that cultural city system has not came into existence much. Communities still have dependence in the form of kinship friendly relationship is quite high. Also included are other factors to encourage community unity. Such as belief systems, community character, the role of monks - temples, community policy development of temples and schools.

The study of the cooperating conditions between the temple and community in community development found that the community has a behavior of helping each other very well, because the community has existed to belief systems, community character and participation in social benefits. The community itself has got good collaboration.

The relationship problems may occur in the future for two reasons. Firstly, the impact of community development. Secondly, the role of monks, predicting if the community is not prepared to plan and adapt to meet the changing urban context, the relationship may be faced with the same problems again as in the past.

Guidelines to promote future relations for the temple are the following. Principles of good governance must be established to under management including the six elements. They are rule of law, ethics, transparency, participation, responsibility, and value. These will help strengthen and creating good image for the temple. Because the temple will be developed on the subject premises and the number of personnel increased quickly. If the temple does not adjust the plan of organization and human resources along with the development of the object, the temple will face a problem with the relationship between the temple and the community in the future.

Keywords : relationship patterns, kinship system, believe, role of the monk and temple, the development community

บทนำ

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ต่อสังคมไทยมายาวนานมีลักษณะความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นครอบคลุมทุกชั้นวรรณะตั้งแต่กษัตริย์จนถึงราษฎรดูได้จากกรณีตัวอย่าง ประเพณีการบวชเรียนในสมัยพระบรมไตรโลกนาถช่วงกรุงศรีอยุธยา ตอนต้นที่วัดเป็นเสมือนสถานศึกษาและสถานสงเคราะห์ที่คอยให้ความรู้ปลูกฝังด้านศีลธรรม และส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน เนื่องจากในสมัยก่อนการศึกษายังไม่เป็นที่แพร่หลายเหมือนปัจจุบัน สถานศึกษาในอดีตจะจำกัดอยู่ในวงแคบๆ ที่ตั้งอยู่ในวังกับวัดเท่านั้น ประชาชนจึงมีความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างวัดมากกว่าพื้นที่ในวังเพราะส่วนใหญ่วังในอดีตจะถูกกำหนดพื้นที่ให้เฉพาะขุนนางและราชวงศ์เท่านั้นวัดในอดีตจึงมีบทบาทและพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญต่อชุมชนของตนมากกว่าบทบาทของรัฐ (พระมหากษัตริย์ นันทเพรช, 2540 : 2) บทบาทของวัดในอดีตแบ่งหน้าที่ได้ 6 หน้าที่ดังนี้ 1) เป็นสถานที่การศึกษา 2) เป็นที่รักษาพยาบาล 3) เป็นที่ฝึกอาชีพ 4) เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ 5) เป็นที่ใกล้เคียงกรณีพิพาท 6) เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจชุมชน (พระสุธีวรญาณ, 2549 : 162 - 163)

จากการศึกษาพบว่าในช่วงก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 วัดมีรูปแบบการปกครองภายใต้ระบบศักดินา กล่าวคือ เป็นอำนาจการปกครองที่ดินตามยศฐานบรรดาศักดิ์ที่มีสิทธิ์ในการบริหารปกครองที่ดินและราษฎรภายใต้สังกัดของตนโดย จิตร ภูมิศักดิ์ ได้กล่าวว่า “วัดหลวงมีสิทธิ์ถือครองครองที่ดิน เป็นที่สำหรับให้เขาทำนา เก็บค่าเช่าเป็นข้าวบ้าง เงินบ้างซึ่งในสมัยนั้นเรียกรูปแบบการเก็บค่าเช่าแบบนี้ว่า “เก็บอากรค่านา” ซึ่งมีวัดมีสิทธิ์ปกครองและเก็บค่าเช่าภายใต้สิทธิ์ที่ดินถือครองที่ดินนอกจากที่ดินแล้ววัดหลวงยังมีพวกข้าพระ หรือ “เลกวัด” หมายถึง บริวารที่คอยรับใช้ดูแลวัด อาจจะเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นไพร่ที่อยู่ภายใต้การปกครองของวัดซึ่งเด็กหนุ่มอายุ 18 ปีบริบูรณ์ จะถูกขึ้นทะเบียนเป็นเลกวัดต้องมาทำนา ทำไร่ ปลูกหญ้า หาฟืน เลี้ยงหมู ต้มกรีกย้อมผ้าตักน้ำ ทำทุกอย่างให้แก่พระภิกษุและวัด เป็นต้น” (จิตร ภูมิศักดิ์, 2551 : 49) จากกรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่าวัดในสมัยก่อนรัชกาลที่ 5 ทำหน้าที่ที่ครอบคลุมต่อความต้องการพื้นฐานของประชาชนและวัดยังมีรูปแบบโครงสร้างเชิงอำนาจที่ผูกขาดต่อวิถีชีวิตของประชาชนด้วยประการหนึ่ง

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2445 โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ กำหนดโครงสร้างการปกครองสงฆ์ใหม่ให้สอดคล้องกับโครงสร้างการปกครองของอาณาจักร กล่าวคือ แบ่งส่วนบริหารออกเป็นสังฆมณฑลมีเจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะแขวง เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสตามลำดับ ซึ่งทำหน้าที่ปกครองและบริหารแผ่นดิน

ในมณฑลนั้นๆ เช่นเดียวกับข้าหลวงเทศาภิบาลโดยให้กำหนดรูปแบบการปกครองของวัดเป็นระบบศูนย์รวมอำนาจที่มหาเถรสมาคมรูปแบบการบริหารการศึกษาของวัดจะเป็นระบบคู่ไปกับระบบราชการแบบมณฑลเทศาภิบาลโดยอยู่ภายใต้การดูแลของพระสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบทั้งการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์และราษฎรที่คณะสงฆ์จะเป็นฝ่ายรับผิดชอบเบื้องต้นคือการจัดการพระสงฆ์ให้เข้ามาประจำท้องที่การศึกษาโดยผ่านกระบวนการทางราชการส่วนบทบาทในด้านอื่นๆ นอกเหนือจากการให้การศึกษาแก่ประชาชนแล้ววัดยังจะมีหน้าที่ในการเผยแพร่วรรณกรรมเป็นสถานที่ทำกิจกรรมทางศาสนาเป็นสถานสงเคราะห์ สำหรับบทบาทการรักษาพยาบาลการไกล่เกลี่ยกรณีข้อพิพาทการเก็บคลังพัสดุสาธารณะธนาการและหน้าที่ต่างๆ ที่วัดในอดีตเคยมีถูกโอนให้เป็นหน้าที่ของรัฐ ซึ่งพอจะสรุปบทบาทของวัดในช่วงการปฏิรูปการปกครองได้ 3 หน้าที่ด้วยกันคือ (1) เป็นสถานศึกษา (2) เป็นสถานที่ทำกิจกรรมทางศาสนา (3) สถานสงเคราะห์ (ปฐม ตาคะนันทน์, 2551 : 162)

ต่อมาพุทธศาสนาในประเทศไทยมีการเปลี่ยน พ.ร.บ. คณะสงฆ์อีก 2 ฉบับ นั่นคือ (1) พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ในสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม มีเป้าหมายให้คณะสงฆ์มีระบบการบริหารการปกครองในรูปแบบระบอบประชาธิปไตยให้สอดคล้องกับการปกครองของประเทศ (2) พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. 2505 ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มีเป้าหมายในการจัดระเบียบวินัยของคณะสงฆ์อย่างเคร่งครัดโดยสร้างบทลงโทษทางกฎหมายสำหรับพระสงฆ์ที่เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากกฎระเบียบที่อยู่ภายใต้ข้อบังคับใน พ.ร.บ. พ.ศ. 2505 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มองว่า “สถาบันสงฆ์เป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพเพราะเป็นที่เคารพนับถือ เชื้อฟักเป็นผู้นำทางจิตใจและด้านกิจกรรมในท้องถิ่นจึงสมควรแก่การรักษาและสืบทอดพระศาสนาให้บริสุทธิ์” (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2545 : 276-285) ต่อมาพ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ถูกแก้ไขเพิ่มเติมในพ.ศ. 2535 หรือที่ปัจจุบันรู้จักกันในนาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 (ฉบับที่ 2) ภายใต้ พ.ร.บ. ฉบับนี้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของวัดไว้ว่า “วัดจะต้องมีเจ้าอาวาสหนึ่งรูป ในฐานะผู้ปกครองวัดเจ้าอาวาสในแต่ละวัดมีหน้าที่ 4 ประการด้วยกัน คือ 1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนาสมบัติของวัดให้เป็นด้วยดี 2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม 3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ 4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล”

จากการศึกษาการบริหารวัดของพระมหาทศธร ภูพวง (2547 : 90-91) เรื่องสภาพการบริหารวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 13 พบว่าการบริหารวัดใน 4 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ระยอง

จันทบุรี และตราด ที่วัดได้ให้ความสำคัญถึงการบริหารในด้านการปกครองและด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมากที่สุด กล่าวคือ วัดได้ให้ความสำคัญต่อการบริหารด้านการปกครอง หมายถึง การให้ความเคารพและปฏิบัติตามพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชซึ่งเป็นประมุขสูงสุด การยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองสงฆ์และภิกษุสามเณรโดยใช้ธรรมาธิปไตยและตามลำดับอาวุโส และด้านการสาธารณูปการ หมายถึง การอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาบำเพ็ญกุศลในโอกาสต่างๆ และการก่อสร้างถาวรวัตถุให้มีความเหมาะสมกับการใช้สอย เป็นต้น

ในปัจจุบันบทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทยเกิดความสั่นคลอนไม่น้อย เนื่องจากวัดมีรูปแบบการพัฒนาตนเองอย่างเชื่องช้าไม่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและประเทศที่เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ทั้งในเรื่องเทคโนโลยี เศรษฐกิจ เงื่อนไขในการดำรงชีวิตของคนหลังสมัยใหม่ที่เร่งรีบเร็ววันทันด่วน ด้วยปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนเดินห่างไกลห่างออกจากกันเรื่อยๆ ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนที่เราเห็นกันในปัจจุบันเหลือเพียงสถานที่เชิงสัญลักษณ์ที่มีไว้ตอบสนองในด้านประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาหรือเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประจำชาติในวันสำคัญต่างๆ เท่านั้น เช่น วันลอยกระทง วันทางศาสนาต่างๆ เป็นต้น ในอีกด้านหนึ่งภาพลักษณ์ของวัดในปัจจุบันก็ถูกมองว่าเป็นแหล่งกอบโกยผลประโยชน์จากความเชื่อของพุทธศาสนิกชน ทรัพย์สินภายในวัดอย่างพระสงฆ์ได้รับการตั้งข้อสงสัยเถียงว่าเป็นบุคลากรที่ไร้ประสิทธิภาพเสียส่วนใหญ่ในขณะที่ชุมชนรอบวัดก็เต็มไปด้วยแหล่งอบายมุข เสื่อมโทรม ด้วยสาเหตุนี้เองที่ทำให้ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อวัดและพระสงฆ์เริ่มสูญหายไปทีละน้อย

อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นที่นี้ไม่ได้เกิดขึ้นในทุกๆ วัด แต่ยังคงมีวัดในพระพุทธศาสนาหลายแห่งที่ได้รับการยอมรับการดำรงไว้ซึ่งหลักศาสนาที่แท้จริงและเป็นวัดที่มุ่งเน้นการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาครั้งนี้จึงต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนว่าวัดชนบทในปัจจุบันว่า ยังมีความผูกพันที่แน่นแฟ้นและเป็นศูนย์กลางต่อชุมชนและวิถีชีวิตชาวบ้านหรือไม่ อาทิ การเป็นส่วนกลางการพัฒนาชุมชนมีส่วนร่วมกิจกรรมชุมชนและศาสนา เช่น เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม พิธีกรรมหรือการสร้างสิ่งก่อสร้างทั้งภายในวัดและพื้นที่สาธารณะของชุมชนหรือไม่ จากการสังเกตการณ์เบื้องต้นพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนในกรณีการศึกษานี้ มีความสัมพันธ์ที่ผูกขาดทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม ได้แก่ การร่วมงานบุญ งานบวช หรือกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น รวมทั้งเงื่อนไขความร่วมมือที่ชาวบ้านเกิดขึ้นด้วยจิตสำนึกสาธารณะและปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษาวัดนามสมมุติกับชุมชนนามสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชนในด้านการพัฒนาชุมชนกรณีศึกษา วัดนามสมมุติกับชุมชนนามสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informant) โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากพระสงฆ์ 4 รูป ผู้นำชุมชน 2 คน ข้าราชการ 5 คน ชาวบ้าน 13 คน รวมทั้งสิ้น 24 คน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) โดยมีแนวคำถามในการเข้าไปสัมภาษณ์ตามที่ตั้งไว้ล่วงหน้า (Interview Guide) สำหรับใช้สัมภาษณ์ทุกกลุ่มเป้าหมายที่ได้ระบุไว้แนวคำถามการสัมภาษณ์สามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทั้งนี้เพื่อจะได้ข้อมูลที่มีประโยชน์ครบถ้วนและตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์เจาะลึก 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เพศ, อายุ, การศึกษา, อาชีพ, สถานภาพสมรส, ศาสนา, จำนวนสมาชิกในครอบครัว, สถานภาพในชุมชน

ส่วนที่ 2 รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ได้แก่ ความสัมพันธ์มิติสาธารณสุข, ความสัมพันธ์มิติครอบครัว, ความสัมพันธ์มิติเศรษฐกิจ, ความสัมพันธ์มิติการศึกษา, ความสัมพันธ์มิติความเชื่อ

ส่วนที่ 3 เงื่อนไขความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชน ได้แก่ รูปแบบวัฒนธรรมชุมชน, ระบบการผลิต, ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ, ระบบความเชื่อ, ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ, ผลประโยชน์ร่วมกันของสาธารณะ, การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ส่วนที่ 4 อุปสรรคและปัญหาของความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ได้แก่ ปัญหาทางเศรษฐกิจ, ปัญหาการเมือง, ผลพวงการพัฒนาชุมชนจากรัฐ, การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของชุมชน

และการศึกษายังใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยอาศัยบทบาทเป็นลูกศิษย์วัดเพื่อร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดและชุมชน เพื่อให้ทราบถึงวิถีชีวิตที่เป็นจริงภายในชุมชนว่ามีความสัมพันธ์ในรูปแบบใด สุดท้ายคือการตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) เริ่มดำเนินการตั้งแต่ 15 ธันวาคม 2555 จนถึง 15 ธันวาคม 2556

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษาวัดนามสมมุติกับชุมชนนามสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี จากการลงพื้นที่พบว่า ชุมชนแห่งนี้เพิ่งถูกก่อตั้งขึ้นมาไม่นาน โดยเกิดจากการรวมตัวของ 3 หมู่บ้านเก่าแก่ในละแวกนั้นประมาณ 80-100 ปีก่อน ได้แก่ บ้านเขารัก บ้านรางห้วย และบ้านวังกลุ่ม ทั้ง 3 หมู่บ้านจะมีอาชีพเกษตรกรรมและทำปศุสัตว์ ได้แก่ วัว ม้า เป็นหลัก สาเหตุในการย้ายถิ่นฐานเพราะประชากรสัตว์เลี้ยงแต่ละครัวเรือนมีมากเกินไป ทำให้เกิดสภาวะการแออัดในเขตที่อยู่อาศัย และขาดแคลนแหล่งอาหารของสัตว์เลี้ยง ผู้เลี้ยงจึงตัดสินใจนำสัตว์ของตนออกจากชุมชน เพื่อหาแหล่งอาหารใหม่จึงมาพบกับบริเวณหนองน้ำที่มีลักษณะเป็นห้วยน้ำขนาดใหญ่ มีเสาตุงปักโดยรอบ ต่อมาชาวบ้านเรียกขานพื้นที่นี้ว่า “ห้วยตลุง” ชาวบ้านเล่าว่าพื้นที่แห่งนี้แต่เดิมอยู่ในสภาพของป่ารกชัฏเต็มไปด้วยสัตว์ป่า อาทิ เสือ ช้างป่า วัวป่า เก้ง กวาง ฯลฯ แรกเริ่มจึงไม่เหมาะที่จะย้ายมาอยู่อาศัยแบบตัวคนเดียว ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มกันสร้างกระท่อเล็กๆ ขึ้นให้เป็นสถานที่พักชั่วคราวสำหรับผู้เลี้ยงวัว ผ่านไปไม่นานชาวบ้านได้เริ่มสังเกตเห็นว่าพื้นที่แห่งนี้ ยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์อยู่มาก จึงตัดสินใจย้ายจากที่อาศัยเดิมเข้ามาจำจองพื้นที่อยู่อาศัยแบบถาวร ยุคแรกมีราว 10 ครัวเรือน ซึ่งปัจจุบันชุมชนได้มีการเติบโตจนมีราว 516 ครัวเรือน สมาชิกชุมชนส่วนมากมักจะเป็นเชื้อสายบรรพบุรุษจากผู้ก่อตั้งชุมชนกลุ่มแรก รูปแบบความสัมพันธ์ของชุมชนจึงมีความเป็นเครือญาติค่อนข้างสูง ซึ่งส่งผลไปถึงความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน

ในงานศึกษาได้แบ่งรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ 1. ความสัมพันธ์ระดับเครือข่าย แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1.1 ความสัมพันธ์ระดับปัจเจกบุคคลที่เป็นหัวใจทางความสัมพันธ์ในระดับจุลภาคที่สำคัญ จากการศึกษาพบว่าชุมชนมีการดำรงอยู่แบบเครือญาติตามวิถีชนบทดั้งเดิมมากกว่า การอาศัยอยู่แบบตัวใครตัวมันตามวิถีสังคมเมือง พระสงฆ์กับชาวบ้านในปัจจุบันจึงมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นต่อกัน พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ก็มักเป็นชาวบ้านดั้งเดิมในชุมชนที่ออกบวช ด้วยการเป็นคนพื้นเพจึงทำให้พระสงฆ์กับชาวบ้านเชื่อมความสัมพันธ์

ประสานกันง่าย แต่สงฆ์เองก็ควรรักษาบทบาทการทำหน้าที่ของตนเพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของชาวบ้านและหลีกเลี่ยงการขาดความศรัทธาต่อวัด นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในสถาบัน ได้แก่ วัด บ้าน โรงเรียน ถือเป็นกลไกสำคัญต่อการขับเคลื่อนชุมชนให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะด้วยปัจจัยที่ส่งเสริมในหลายๆ ด้าน อาทิ เรื่องปัญหาปากท้องของชุมชน วัฒนธรรมเครือญาติ ระบบการอบรมจากโรงเรียนและระบบความเชื่อที่ชุมชนต่างยึดถือมาร่วมกัน ซึ่งปัจจัยทั้งหมดเป็นปัจจัยที่ช่วยผนึกความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในชุมชนให้ประสานกลมเกลียวกัน

1.2 ความสัมพันธ์ระดับสถาบันภายในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับระดับปัจเจกบุคคล แต่ระดับสถาบันจะมีรูปแบบการความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนกว่าโดยมีผู้เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน จากการศึกษาพบว่าทั้ง 3 กลุ่ม จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อชุมชนเกิดวิกฤตหรือปรากฏการณ์ที่รุนแรงเร้าส่อเค้าให้เห็นถึงปัญหา โดยเฉพาะเรื่องปากท้องและความต้องการถึงคุณภาพชีวิตภายในชุมชน วัดและโรงเรียนจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการผลักดันขับเคลื่อนต่างๆ ตัวอย่างเหตุการณ์ที่สำคัญของการศึกษาคือการสร้างอาคารเรียนสามชั้นและห้องสมุดของโรงเรียน ที่ทั้ง 3 ฝ่ายต่างแบ่งหน้าที่ประสานความร่วมมือกันปฏิบัติงานอย่างชัดเจน โดยกลุ่มบ้านและโรงเรียนทำหน้าที่ในด้านแรงงานและงบประมาณสำหรับการดำเนินโครงการ ทางวัดจะเป็นประธานโครงการจัดงานทอดพระป่าร่วมกับโรงเรียนเพื่อนำเงินมาสมทบทุนโครงการให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี อย่างการสร้างอาคารเรียนสามชั้นของโรงเรียน หลวงพี่ได้เล่าให้ฟังว่า “...อย่างอาคารเรียนสามชั้นของโรงเรียนเอง มันเริ่มเมื่อประมาณปี 2546 ที่วัดได้เงินบุญทอดพระป่ามาราว 3 แสนกว่าบาท เราจึงอยากนำเงินบุญส่วนนี้ไปพัฒนาชุมชน คิดตัดสินใจกันว่าจะสร้างอาคารเรียนเพื่อพัฒนาการศึกษาให้แก่ลูกหลานในชุมชน ครั้นนั้นชาวบ้านต่างช่วยกันตัดไม้ในบริเวณโดยรอบของชุมชน ได้ประมาณ 200 ทอน และพวกเขาก็ร่วมกันเข้ามาก่อสร้างอาคารกัน เป็นการสร้างด้วยน้ำพักน้ำแรงของชาวบ้านทั้งสิ้น ไม่ใช้วิธีตอกเสาเข็ม แต่ใช้วิธีการขุดดินแล้วนำเสาลงไปวางแทน เพราะเราต้องการประหยัดงบประมาณรายจ่าย ซึ่งชาวบ้านทุกคนต่างก็ช่วยทำกันอย่างสามัคคี ทุกคนต่างคาดหวังว่าอนาคตของบุตรหลานในชุมชนจะดีขึ้น...” (นามสมมุติ 8, 2556) ซึ่งรูปแบบการดำเนินโครงการชุมชนมักจะมีลักษณะการจัดการแบบดังกล่าว ที่ทุกฝ่ายต่างเข้าร่วมช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันช่วยระดับประคองให้โครงการผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

1.3 ความสัมพันธ์ระดับเครือข่ายนอกชุมชน เป็นความสัมพันธ์คล้ายคลึงกับระดับสถาบัน เพียงแต่ว่าระดับนี้จะมีขอบเขตเครือข่ายที่กว้างขึ้น (โดยมีเครือข่ายนอกชุมชนมาร่วมด้วย) ปรากฏการณ์ตัวอย่างในระดับนี้ การศึกษาได้มองผ่านโครงการศูนย์อนามัยชุมชน หรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่าห้องยา เป็นโครงการที่วัดสร้างขึ้นเพื่อพัฒนา

คุณภาพชีวิตของชุมชน ที่ต้องการให้ศูนย์อนามัยเป็นทางเลือก สำหรับการรักษาของชาวบ้านนอกจากยาชุด เนื่องด้วยวัดเล็งเห็น ถึงปัญหาว่า ชาวบ้านมีพฤติกรรมกรักษาอาการไข้ที่ขาดมาตรฐาน และเสี่ยงจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ เพราะชาวบ้านมักซื้อยา ชุดมารักษา ซึ่งมันเป็นยาอันตรายที่แพทย์สั่งห้าม (ยาชุด คือ ยาที่ต้องกินเป็นชุดๆ เช่น ถ้าปวดหลังกินยาแก้ปวด 4 เม็ด ปวดแขนขาใช้ยาข้อมเส้น 5-6 เม็ด เป็นต้น) พระสงฆ์เจ้าของ โครงการได้เล่าให้ฟังว่า “...แต่เดิมวัฒนธรรมการรักษาของชาวบ้าน ที่นี่ เขไม่ค่อยนิยมไปหาหมอเข้าโรงพยาบาล เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ขึ้นมา เขาก็ไปซื้อยาชุดจากร้านค้ามารักษาตนเอง เราจึงเห็นว่า ถ้าเป็นแบบนี้ต่อไปคงไม่ดีต่อผู้รักษาเอง จุดเริ่มต้นในการสร้างศูนย์ อนามัยก็มี 2 วัตถุประสงค์ คือ 1) เราไม่อยากจะให้ชาวบ้านกินยาชุด เพราะยาส่วนใหญ่เป็นยาอันตรายกินบ่อยๆ คงไม่ส่งผลดีต่อ สุขภาพ 2) เราอยากจะช่วยลดรายจ่ายของชาวบ้าน หวังเพียงแค่ ให้ชาวบ้านมาเบิกยาได้ฟรี และเปลี่ยนพฤติกรรมกรักษาให้ ถูกวิธี...” (นามสมมติ 8, 2556) ผู้เกี่ยวข้องของโครงการมีด้วยกัน 3 ฝ่าย ได้แก่ วัด โรงพยาบาลห้วยกระเจาและอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่ทางโรงพยาบาลจะเป็นผู้ สรรหาทั้งบุคลากร ยารักษามาให้แก่ทางวัด วัดจึงมีทำหน้าที่เพียง การปฏิบัติงานคอยบริการผู้ป่วยในชุมชนเท่านั้น แต่โครงการนี้ สามารถปฏิบัติงานได้ราว 1 ปีเศษ (พ.ศ. 2549 - 2551) จำต้อง ปิดตัวลงเพราะเกิดอุปสรรคด้วยกัน 2 สาเหตุ ได้แก่ (1) ขาดงบประมาณจ้างบุคลากรประจำ (อสม.) เนื่องจากทางวัดค่อนข้าง ยากจนจึงไม่มีกำลังจ้างบุคลากรให้อยู่ประจำ (2) พฤติกรรมและ ความเชื่อเรื่องยาชุดของชาวบ้าน ยังเป็นอุปสรรคต่อการดำเนิน โครงการ โดยทางวัดเองยังคาดหวังว่าศูนย์อนามัยจะสามารถกลับมาเปิดได้ในเร็ววัน เมื่อทางวัดมีความพร้อมมากกว่าในปัจจุบัน

2. ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง การศึกษาพบว่าชุมชน มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติในลักษณะแนวราบที่ทุกฝ่ายต่าง ช่วยเหลือพึ่งพากัน รักใคร่กลมเกลียวเสมือนชุมชนเป็นครอบครัว ใหญ่ที่ทุกคนเสมอภาคกัน จะมีก็แต่สถานะพระสงฆ์กับครูที่ ชาวบ้านยกฐานะให้เหนือกว่าตนอยู่บ้าง ยิ่งเวลามีกิจกรรมใดๆ สองกลุ่มคนนี้จะมิฐานะเป็นผู้นำในการตัดสินใจและควบคุมสั่งการ ในขณะที่ชาวบ้านเป็นเพียงผู้ลงความเห็นหรือผู้ตาม ในช่วงลงพื้นที่ ภาคสนามผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้าน พบว่าในช่วงขั้นตอนการตัดสินใจ (Participation in Decision making) ของชุมชน สำหรับการกำหนดเป้าหมายในโครงการ มีเครือข่ายด้วยกัน 3 ฝ่าย คือ บ้าน วัด โรงเรียน เข้ามาร่วมระดม ความคิดเห็นเพื่อหาทางออกร่วม โดยฝ่ายบ้านจะมีผู้ใหญ่บ้านและ อบต.เป็นผู้นำสำหรับการอภิปราย ฝ่ายวัดจะมีท่านเจ้าอาวาส เป็นผู้นำสำหรับการอภิปราย ฝ่ายโรงเรียนมีผู้อำนวยการโรงเรียน เป็นผู้นำสำหรับการอภิปราย ส่วนชาวบ้านมีหน้าที่รับฟัง เสนอ

ความคิดเห็นและร้องทุกข์ถึงปัญหาต่างๆ เพื่อหาข้อสรุปร่วมโดยใช้ หลักเกณฑ์โหวตเสียงข้างมาก บรรยากาศการลงมติในวงประชุมมี ลักษณะ “แบบพวกมากลากไป” ที่ผู้เข้าร่วมประชุมไม่กล้าเสนอ ความคิดเห็นที่ตรงไปตรงมา เพราะยังให้ความสัมพันธ์กับมิตรภาพ ของผู้ร่วมประชุมเป็นสำคัญ หลักการแสดงความคิดเห็นจึงมี ความเกรงใจต่อกันค่อนข้างสูง เนื่องจากกลัวความสัมพันธ์จะ แตกหักและขายหน้าที่เสนออะไรออกไปแล้วผู้อื่นไม่คล้อยตาม หลังเวทีประชุมจึงมีการนำขอมติในวงประชุมมานันทาลับหลังให้ เห็นกันบ่อยครั้ง ฉะนั้นการทำหน้าที่เสนอหรือแสดงความคิดเห็น ของชาวบ้านจึงไม่ใช่สาระสำคัญต่อกระบวนการปฏิบัติงานเท่าใดนัก เนื่องจากชาวบ้านจะมีความสำคัญในด้านแรงงานมากกว่า การมี ส่วนร่วมด้านแรงงานของชาวบ้าน จะมีลักษณะการปฏิบัติงาน แบบจิตอาสาที่สละเวลาและกำลังกายมาเข้าร่วมการทำโครงการ เพื่อลดต้นทุนของโครงการ เนื่องจากชุมชนยังคงสภาพความเป็น ชนบทดั้งเดิมอยู่มาก จึงทำให้สภาพเศรษฐกิจและเงินงบประมาณ สำหรับการทำโครงการพัฒนาชุมชนมีศักยภาพต่ำ ชาวบ้านจึง จำเป็นต้องเข้ามาช่วยเหลือพึ่งพากันเพื่อให้ชุมชนผ่านพ้นวิกฤติ ความล้มเหลว

3. ความสัมพันธ์ตามช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางความสัมพันธ์ของชุมชน ที่ถือเป็นปัจจัยที่ สำคัญต่อการส่งผลถึงวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน โดยทางตรงและทางอ้อม แต่เดิมพื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่ป่ากรกขี้ เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่า ภายในระยะเวลาสามชั่วอายุคนหรือประมาณ 80-100 ปี พื้นที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นชุมชน มีการขยาย ประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการศึกษาพบว่ามีการเปลี่ยนแปลง ของชุมชนมีสิ่งที่น่าสนใจอยู่ 3 ประการ ได้แก่ 3.1 วิถีชีวิต ของเกษตรกร ที่แต่เดิมประชากรในชุมชนยังมีไม่มากนัก เพราะ ชาวบ้านเพิ่งเริ่มย้ายถิ่นฐานมาจากหมู่บ้านใกล้เคียงทั้ง 3 หมู่ ได้แก่ เขารัก รามหวาย และวังกลุ่ม มาเกาะกลุ่มกันประกอบอาชีพเลี้ยง วัวขาย ประมาณ 10 ครอบครัว แต่ละหลังจะอยู่ห่างจากกัน ไม่เหมือนกับปัจจุบันที่กระจุกตัวอาศัยกันในรูปแบบชุมชน สมัยแรกชาวบ้านมีระบบการพึ่งพากันสูง การทำนาชุมชนจะใช้ ระบบการลงแขกพลัดเวียนกันทำ ตัวอย่างเช่น อาทิเคยแรกเป็นคิว ของนาย ก. นายข. ค. ง. จะเข้ามาช่วยเหลือนายก. จนเสร็จ และ เริ่มใหม่ที่นาย ข. หมุนเวียนพลัดเปลี่ยนจนครบ คุณตาท่านหนึ่งเล่าว่า “...สมัยนั้นพวกเราจำเป็นต้องพึ่งพากัน เพราะจะทำคนเดียว มันไม่ไหวให้ท่านคนเดียวเป็น 10 ไร่ เพื่อนบ้านสมัยนั้นเลยต้อง จ้อกัน เวลาทำอะไรจึงเกรงใจกันมาก...” (นามสมมติ 1, 2556) ถึงแม้ปัญหาความสัมพันธ์ในยุคนี้จะไม่ก่อปัญหา แต่การวิธีการทำ เกษตรแบบดั้งเดิมนั้นมักต้องพบกับปัญหาพวกศัตรูพืช เช่น เพลี้ยไล่กินข้าวจนเกิดความเสียหายทางผลผลิต ชาวบ้านจึงมี วิธีการแก้ปัญหาด้วยการพึ่งพิงศาสนา โดยการนิมนต์พระสงฆ์

มาทำพิธีโล่เพลียแต่ก็ทำได้ไม่นานเพราะกระแสการเกษตรแบบสมัยใหม่ที่ใช้สารเคมีปฏิชีวนะ และเทคโนโลยี เช่น รถควายเหล็ก ฯลฯ เข้ามาแทนที่วิถีแบบเดิม ส่งผลให้ระบบการช่วยเหลือพึ่งพากันของเกษตรกรแบบดั้งเดิมได้เลือนหายไป ซึ่งชาวบ้านเล่าว่า “...เดี๋ยวนีเขาไม่จ้อกัน เพราะมีรถทำนาเกี่ยวข้าวที่ไม่ต้องสนใจแรงจากเพื่อนกันเหมือนแต่ก่อน ปัจจุบันนี้เลยแบบทำนาแบบตัวใครตัวมัน...” (นามสมมุติ 9, 2556) ปัจจุบันวิถีเกษตรกรได้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบระบบทุนนิยมที่เจ้าของที่ดินจ้างแรงงานชาวบ้านมาทำเสียมากกว่าซึ่งมีบ้างในบางครั้งเหมือนกันที่เพื่อนบ้านออกไปช่วยแบบไม่หวังผลตอบแทน 3.2 การเปลี่ยนแปลงของวัดเป็นการศึกษาถึงทิศทางการสัมพันธ์นับตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันซึ่งมี 3 ยุค ได้แก่ (1) ยุคดั้งเดิม เป็นสมัยแรกของชุมชนที่เริ่มก่อตั้งวัดก่อนหน้าที่วัดจะถูกตั้งขึ้นชาวบ้านยังต้องพึ่งพิงวัดและโรงเรียนจากหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งมีระยะทางที่ไกลพอสมควรสำหรับการเดินทาง รวมทั้งยังต้องระแวงระวังต่อสัตว์ป่าด้วยผู้ใหญ่บ้านในยุคนั้นจึงตัดสินใจร่วมกับชาวบ้าน ทำการก่อสร้างวัดกับโรงเรียนขึ้นมา โดยเริ่มจากเพลิงกระต๊อบหลังเล็กๆ ผู้ใหญ่เล่าว่า “...หลังจากสร้างวัดเสร็จตอนแรกก็หาพระมาประจำอยู่ไม่ได้ เลยเชิญพระมาจากหมู่บ้านร้างห้วยพร้อมนิมนต์พระพุทธรูปหลวงพ่อขาวมาเป็นสิ่งมงคลประจำหมู่บ้านในตอนนั้น เวลาพระสงฆ์เข้ามาประจำอยู่ชาวบ้านก็จะให้ความสำคัญกันมาก เวลาจะทำอะไรต่างก็ต้องทำร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทำนา สร้างบ้าน ปลุกเสกอาวรุ หรือของใช้ต่างๆ...” (นามสมมุติ 1, 2556) ส่วนมากพระสงฆ์ที่ประจำวัดอยู่ในยุคนี้จะเป็นพระป่าที่เข้ามาอาศัยแบบชั่วคราว (2) ยุคกลาง เป็นช่วงเวลาที่ยาวนานมีเจ้าอาวาสเข้ามาประจำเป็นครั้งแรกและเป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนผ่านทางความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัด ซึ่งในยุคนี้นิมีพระสงฆ์ประจำอยู่ภายในวัดเพียงรูปเดียว คือ เจ้าอาวาสวัดองค์ก่อนองค์ปัจจุบัน (ช่วงทำวิจัย) มีการแสดงพฤติกรรมไม่เป็นไปตามคาดหวังของชาวบ้านวันๆ มัวแต่ตามหาเครื่องรางของขลังดังเช่น ไปหาเหล็กไหลตามถ้ำตั้งแต่เจ้าจรดเย็น ไม่สนใจการบ้านการเมืองทำให้ชาวบ้านขาดความศรัทธาจำต้องย้ายสถานที่ทำบุญไปยังวัดอื่น จนวัดเกิดความเสื่อม ถึงขั้นร้างเจ้าอาวาสจึงจำเป็นต้องลาออก (3) ยุคสมัยใหม่ คือ ช่วงสมัยปัจจุบันที่นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2546-2556 เป็นต้นมา เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงชัดเจนที่สุดของวัดทั้งด้านสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ที่จากเดิมวัดมีเพียงกระต๊อบหลังคามุงเล็กๆ ปัจจุบันวัดมีการขยายขยายกุฏิและสถานที่ประกอบกิจกรรมของวัดมากยิ่งขึ้น เช่น หอวิปัสสนา ศาลากลาง โรงครัว และศูนย์อนามัย เป็นต้น ซึ่งจากยุคกลางความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านเริ่มที่จะส่อเค้าจะสูญสลาย แต่พอมาถึงยุคนี้ความสัมพันธ์ได้เริ่มไปในทิศทางที่ดีขึ้นเพราะวัดให้ความสำคัญกับการบ้านการเมืองในชุมชน ทำให้ชาวบ้านเกิดศรัทธายอมรับและศรัทธา เช่น บทบาทการพัฒนาชุมชนของวัด

ที่ช่วยเป็นตัวกลางในการระดมทุน ฯลฯ คาดว่าในอนาคตวัดจะมีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่องและส่อเค้าว่าจะกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของชุมชนด้วยในทางหนึ่งเนื่องจากวัดจะสร้างโครงการอบรมสร้างอาชีพต่างๆ ขึ้นมา พร้อมกับการสร้างภาพลักษณ์ปฎิหาริย์พระเครื่องให้แก่หลวงพ่อขาวสำหรับการดึงดูดพุทธศาสนิกชนโดยรอบให้สนใจเข้าวัดนามสมมุติมากขึ้น 3.3. การขยายประชากรปัจจุบันประชากรจากภาคใต้ กลาง เหนือ อีสาน ไก่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยภายในชุมชนมากขึ้น แต่จากสภาพการแล้วปัจจัยดังกล่าวยังไม่ส่งผลให้ก่อปัญหาที่ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ความสามัคคีกัน การเกื้อกูลช่วยเหลือพึ่งพากัน ให้สูญหายไป

4. ความยั่งยืนทางความสัมพันธ์ จากการศึกษาพบว่าระบบความเชื่อและลักษณะนิสัยของชาวบ้านเป็นปัจจัยสำคัญต่อการประคับประคองความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนให้ดำเนินไปได้ด้วยดีเนื่องจากระบบความเชื่อได้เป็นส่วนสำคัญยิ่งต่อการขัดความขัดแย้งระหว่างเพื่อนสมาชิกในชุมชนให้เกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ชาวบ้านท่านหนึ่งเล่าว่า “...ชาวบ้านที่นี่จะให้ความเคารพหลวงพ่อขาวกันมาก เวลาถึงงานอะไรที่เกี่ยวกับหลวงพ่อขาวชาวบ้านก็จะออกไปช่วยกันแทบทุกคน เพราะเขาศรัทธากันมาก ถ้ามีงานหาเพื่อหลวงพ่อขาวจากคนที่ไม่ถูกกันก็กลายเป็นถูกหน้ากันซะเดี๋ยวนั้น แต่พอทำงานของหลวงพ่อขาวกันเสร็จพวกเขาก็พาลไม่ชอบกันเหมือนเดิม...” (นามสมมุติ 1, 2556) ซึ่งปัจจุบันวัดเองก็มีทำที่เหมือนกันว่ากำลังผลักดันสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหลวงพ่อขาวให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างเพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่พุทธศาสนิกชนนอกพื้นที่ให้หันมาสนใจต่อวัดมากขึ้น ซึ่งแรงศรัทธาที่วัดได้รับจากชาวบ้านถือเป็นผลประโยชน์ในระยะยาวที่ชาวบ้านหรือพุทธศาสนิกชน จะให้ความสำคัญต่อสำนักสถาบันมากกว่าตัวบุคคล กล่าวคือ วัดจะไม่สามารถล่มสลายได้ด้วย ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากพระสงฆ์ แต่จะล่มสลายได้ก็ต่อเมื่อความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อขาวนั้นเปลี่ยนไป อีกทั้งลักษณะนิสัยของชาวบ้านที่เน้นเรื่องมิตรภาพ ความเป็นเพื่อนพ้องที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันแบบวิถีชนบทก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่คงสถานะทางความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนให้ดำรงอยู่ต่อไปได้

5. เงื่อนไขความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชนในมิติการพัฒนา จากการลงพื้นที่ได้พบ 3 ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ (1) ลักษณะนิสัยชุมชน เหมือนอย่างกล่าวไปข้างต้นว่า ชุมชนมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ที่ชุมชนมองว่าชุมชนเป็นเหมือนครอบครัวใหญ่ที่ต้องช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันซึ่งความสัมพันธ์แบบดังกล่าวได้ส่งผลพฤติกรรมการให้ความร่วมมือของชาวบ้านที่เวลามีสมาธิสาธารณประโยชน์ใดๆ ชาวบ้านจะออกมาช่วยร่วมร่วมใจกันอย่างเหนียวแน่น ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “...ชุมชนนี้มีการร่วมมือกันตลอดแทบทุกครั้ง เวลาถึงงานอะไรชาวบ้านจะออกมาช่วยกันทำ อย่างเหตุการณ์ล่าสุด ที่ชุมชนเราสร้าง

ห้องสมุดทำการเพื่อกันก็มีชาวบ้านเข้ามาช่วยกันอย่างมากกัน ทั้งลูกเด็กเล็กแดงก็มาช่วยกันหมด...” (นามสมมุติ 1, 2556) อีกด้านหนึ่งความร่วมมือของชาวบ้านเองก็เกิดจากแรงกดดันทางสังคมที่บีบการกระทำของชาวบ้านให้เกิดความร่วมมือของกิจกรรมส่วนรวม เพราะถ้าใครไม่ออกมาช่วยอาจจะเกิดกรณีข้อติฉินนินทาระหว่างเพื่อนบ้านได้ ด้านหนึ่งได้พฤติกรรมดังกล่าวช่วยให้ชุมชนเกิดความร่วมมือประคับประคองโครงการต่อไปได้ด้วยดี (2) คาดหวังผลประโยชน์ทางสังคมเป็นการศึกษาผ่านแนวคิดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในความต้องการด้านผลประโยชน์ (Participation in Benefits) ที่แบ่งออก 2 ระดับ ได้แก่ ระดับแรก คือ ผลประโยชน์ในระดับปัจเจกบุคคล จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านมักจะมีค่านิยมที่ชอบทำอะไรเพื่อหวังผลประโยชน์จากสังคม อาทิ ชื่อเสียง การยอมรับจากคนอื่น ระดับที่สอง คือ ผลประโยชน์ในระดับสังคมเป็นการให้ความร่วมมือของชาวบ้านที่คาดหวังไปที่ผลประโยชน์ในการยกคุณภาพชีวิตชุมชนให้ดีขึ้น ทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ การศึกษา และศาสนา การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการปรับตัวของชุมชนในมิติหนึ่งที่สำคัญต่อความต้องการของชาวบ้าน ที่ทำให้ชุมชนเกิดการเท่าทันต่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมเมือง (3) ความเชื่อ เป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความร่วมมือและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ลดความขัดแย้งให้บรรเทาลงด้วย ซึ่งถือเป็นประโยชน์ต่อการให้ความร่วมมือในการทำโครงการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะความศรัทธาของชาวบ้านที่มีให้ต่อหลวงพ่อบุญชว ชาวบ้านได้เล่าว่า “...ชาวบ้านที่นี่ให้ความเคารพศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญชวมาก ถ้ามีงานอะไรเกี่ยวกับหลวงพ่อบุญชว ชาวบ้านจะมากันเต็มลานวัดเลย พวกเขามาด้วยแรงศรัทธา ทำงานกันเต็มที่ไม่ว่าฝนตกแดดออก ทางความขัดแย้งระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นที่เคยแบ่งพรรคแบ่งพวกกันก็หายไป เพราะถ้าเขารู้ว่างานนี้เป็นการทำเพื่อหลวงพ่อบุญชว เขาก็จะลืมความบาดหมางทั้งหมดไปชั่วคราว เพราะหลวงพ่อบุญชวสำคัญกว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มาช่วยทำกัน เพื่อต้องการตอบแทนบุญคุณบุญบารมีของหลวงพ่อบุญชวที่ช่วยปกป้องรักษาชุมชนไว้...” (นามสมมุติ 13, 2556) ซึ่งจากคำบอกเล่าก็พอจะทำให้เรามองเห็นภาพจำลองของชุมชนถึงแรงศรัทธาที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการให้ความร่วมมือในการทำโครงการพัฒนา

6. ปัญหาอุปสรรคความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน พบว่าปัญหาอุปสรรคในช่วงทำการศึกษายังไม่พบให้เห็นเด่นชัด เพราะชุมชนกำลังเป็นช่วงฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนให้เกิดขึ้น โดยมีกิจกรรมพัฒนาชุมชนเข้ามาเป็นตัวประสานความสัมพันธ์ ปัญหาอุปสรรคทางความสัมพันธ์ในการศึกษาคั้งนี้จึงมุ่งเป้าไปที่การดำรงอยู่ของวัดในอนาคตใน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ผลพวงของการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันที่มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีเครือข่ายที่เข้ามาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3 ฝ่าย ได้แก่ บ้าน วัด

โรงเรียน ที่เข้ามาช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาต่อการสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมให้ดีขึ้น โครงการพัฒนาของวัดที่ทำการดำเนินการจะเสร็จสิ้นภายในปี พ.ศ. 2561 ทั้ง 4 โครงการ ได้แก่ การทำแปลงพืชผักปลอดสารพิษการผลิตดินหลวงพ่อบุญชวการสร้างขยายที่พักอาศัยของวัด และหอวิปัสสนา ซึ่งการพัฒนาเหล่านี้ในอนาคตจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่วัด จนสามารถดำรงอยู่ด้วยลำแข้งได้โดยไม่ต้องอิงต่อชุมชนในแบบน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าเหมือนดังอดีต ฉะนั้นการก้าวเข้าสู่สภาวะความทันสมัยอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการสูญสลายในวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน จนเกิดการสวมทับของวัฒนธรรมชุดใหม่ในที่สุด 2) บทบาทของพระสงฆ์ เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อตัวชีวิตด้านความศรัทธาของชาวบ้าน เพราะพระสงฆ์ถือเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของวัด ซึ่งปัจจุบันบทบาทพระสงฆ์ถือว่ามีภาพลักษณ์อยู่ในระดับที่ดี เนื่องจากวัดเคยได้รับบทเรียนจากเจ้าอาวาสองค์ก่อนที่มีการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ชอบ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนขาดความเคารพศรัทธา ความสัมพันธ์ถึงขั้นขาดสะบั้น บาดแผลในอดีตจึงเป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้วัดในปัจจุบันต้องทำการปรับตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านสถานที่และบุคลากร ในช่วงการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ภาพลักษณ์ของวัดเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีอย่างมาก มีการขยายอาคารสถานที่ขึ้นมาอย่างกว้างขวางเทียบเท่ากับวัดในเมือง ในขณะที่อดีตมีเพียงกระต๊อบหลังคามุงจากหลังเล็กๆ เพียงหลังเดียวเท่านั้น จากการศึกษาพบว่าบทบาทพระสงฆ์ที่ควรให้ความสำคัญมี 2 บทบาท ได้แก่ (1) บทบาทวินัยของสงฆ์ ที่สงฆ์จำต้องมีการปฏิบัติตัวให้อยู่ในวินัยที่เคร่งครัด อารมณ์ไวซึ่งศีลธรรม สงบกายวาจาใจต่อตนเองและผู้อื่น ที่เป็นไปตามบทบาทที่คาดหวังจากพุทธศาสนิกชนการทำหน้าที่ของวัดที่ประสบความสำเร็จต่อชุมชน คือ ธรรมเนียมการทำวัตรผ่านเครื่องขยายเสียง เพื่อให้ชาวบ้านรับรู้ถึงการปฏิบัติของวัด ถือเป็น การสื่อสารที่ส่งผลประโยชน์ต่อวัดในหลายด้านด้วยกัน เช่น การได้รับแรงศรัทธาที่เพิ่มขึ้นจากชาวบ้าน ลดข้อครหาการละเลยการปฏิบัติกิจของสงฆ์ ถ้าบทบาทด้านนี้บกพร่องอาจจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ได้โดยตรง (2) บทบาทการพัฒนาชุมชน แต่เดิมวัดมีหน้าที่หาเงินงบประมาณและเป็นตัวแทนในการเปิดประชุมหมู่บ้าน วัดสามารถทำหน้าที่ส่วนนี้ได้ง่ายเพราะวัดมีทุนทางสังคมที่สูงกว่ากลุ่มทางสังคมอื่น เช่นกรณี การทอดพระป่า-กฐิน มาเป็นงบประมาณสร้างอาคารเรียนสามชั้น ห้องสมุดโรงเรียน เป็นต้น ถึงแม้ในปัจจุบันบทบาทพระสงฆ์ของวัดจะดำเนินไปได้ด้วยดี แต่โครงการพัฒนาของวัดที่จะเสร็จสิ้นในอนาคตอันใกล้ อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่เข้ามากำหนดบทบาทพระสงฆ์ให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากเดิม โดยเฉพาะในด้านบทบาทวินัยสงฆ์ที่ปัจจุบันยังคงรักษาภาพลักษณ์ที่ดีต่อชุมชนไว้ได้ เป็นเพราะพระสงฆ์ที่

ประจำอยู่ในปัจจุบันมีจำนวนน้อย (3 รูป) การปกครองจึงง่ายต่อการควบคุมดูแล ซึ่งอนาคตคาดว่าวัดจะมีพระสงฆ์เข้ามาประจำมากขึ้น เพราะวัดได้ทำการพัฒนาขยายอาคารสถานที่ ที่พักอาศัย และพื้นที่ทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น เพื่อรองรับประชากรที่จะเข้ามาพักอาศัยในอนาคตถ้าหากพระสงฆ์ภายในวัดมีจำนวนที่มากขึ้น นั่นก็หมายความว่าการบริหารจัดการด้านบุคลากรของวัดจะต้องมีความเข้มข้นขึ้นด้วยประการหนึ่ง ถ้าผู้ปกครองวัดทำหน้าที่ควบคุมวินัยพระลูกวัดเกิดความบกพร่อง อาจส่งผลให้ญาติโยมมีความรู้สึกทางลบต่อวัดเหมือนดังในอดีต ฉะนั้นทางวัดควรเตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อไม่ให้เกิดเป็นปัญหาอุปสรรคในอนาคต

7. แนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์อย่างที่กล่าวไปข้างต้นในปัญหาอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ที่ว่าในปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนถือว่ายังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ยังไม่มีปัจจัยที่ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ที่ชัดเจน นอกจากปัจจัยการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของวัดและชุมชนที่อาจจะเข้ามาส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนให้หันทอนลงไป การศึกษาแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนจึงเสนอแนวทางการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดให้มีความสอดคล้องกับวิถีของชุมชนในอนาคตให้มากขึ้นมี 2 บทบาท ได้แก่ 1) การบริหารจัดการวัดอย่างมีหลักธรรมาภิบาลวัดจะต้องนำหลักธรรมาภิบาลเข้ามาบริหารจัดการวัดทั้ง 6 องค์ประกอบ อันได้แก่ (1) หลักนิติธรรม หมายถึง การปกครองลูกวัดด้วยหลักกฎหมายศาสนา มาใช้อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน (2) หลักคุณธรรม หมายถึง วัดจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนถึงหลักศีลธรรมจรรยา เพื่อเป็นแม่แบบแก่ชุมชน (3) หลักความโปร่งใส หมายถึง การที่วัดจะต้องสร้างความโปร่งใสให้แก่ชุมชนถึงรายรับ-รายจ่ายของวัด เพื่อลบภาพลักษณ์ของพุทธพาณิชย์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (4) หลักความมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของวัด ที่ทางวัดจะต้องนำตัวแทนของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและโครงการของวัด (5) หลักความรับผิดชอบ หมายถึง เป็นการตอบแทนผลประโยชน์ที่วัดได้รับคืนสู่ชุมชน เพื่อสร้างภาพลักษณ์และความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชนในอนาคต และ (6) หลักความคุ้มค่า หมายถึง เป็นการสร้างความยั่งยืนทั้งทางทรัพยากร เศรษฐกิจและความสัมพันธ์ที่วัดจะต้องควบคุมดูแลให้มีความยั่งยืนและคุ้มค่าที่สุดการศึกษาครั้งนี้จึงเสนอแนวทางการส่งเสริมต่อความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนในบทบาทการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดี เห็นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การสร้างความโปร่งใสทางการเงินโดยติดป้ายรายรับ-รายจ่ายไว้ตามสถานที่จุดเด่นภายในวัด เพื่อให้ชาวบ้านทราบถึงข้อมูลทางการเงินของวัดได้งายขึ้น ซึ่งการแสดงรายรับ-รายจ่ายที่ชัดเจนจะนำไปสู่การ

ผลักดันการทำหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยประการหนึ่ง เพราะถ้าวัดมีกำไรในแต่ละเดือนที่มากจนเกินควร แต่ไม่มีกิจกรรมตอบแทนสังคมกลับคืน ชุมชนอาจจะเกิดคำถามถึงความเป็นพุทธพาณิชย์ของวัด อาจทำให้แรงศรัทธาของชาวบ้านเกิดการเสื่อมถอยได้ 2) การบริหารจัดการบุคลากรอย่างที่กล่าวไปในปัญหาอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ข้างต้นว่าการควบคุมวินัยบุคลากรภายในวัดให้อยู่ภายใต้กฎระเบียบทางพุทธศาสนา จะเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้วัดเกิดความมั่นคงทางระบบเศรษฐกิจและความเชื่อของชุมชน พระสงฆ์จึงเป็นบุคลากรที่สำคัญต่อการชี้วัดถึงความสัมพันธ์ที่ดีต่อชาวบ้าน คาดว่าในอนาคตวัดจะมีการขยายตัวของบุคลากรวัดที่เพิ่มขึ้น ทั้งพระสงฆ์ แม่ชี และฆราวาส วัดจึงต้องเตรียมแผนงานการบริหารจัดการด้านบุคลากรในอนาคตให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อไม่สร้างความเสื่อมเสียให้แก่วัดเหมือนดังที่เคยเกิดขึ้นในอดีต

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาค้นคว้าพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนในปัจจุบัน ยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะมีปัจจัยทั้ง 8 ที่ส่งผลด้านบวกต่อความสัมพันธ์ ได้แก่ ระบบความเชื่อ, บทบาทพระสงฆ์-วัด, ระบบการอบรมของโรงเรียน, ลักษณะนิสัยของชาวบ้าน, วัฒนธรรมเครือญาติ, นโยบายโครงการของบ้าน วัด โรงเรียน, และความต้องการพัฒนาชุมชน ปัจจัยเหล่านี้ได้เป็นสิ่งที่ช่วยเกื้อหนุนการทำหน้าที่ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ซึ่งใกล้เคียงกับงานวิจัยของ ฉัตรชัย ไชโยธา (2549) ในการศึกษาเรื่องบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนา : กรณีศึกษาหลวงปู่เครื่องสุภทโธวัดสระกำแพงใหญ่อำเภอกุทุมพรพิสัยจังหวัดศรีสะเกษ และงานของ พิชิต คำพลงาม (2549) เรื่องพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ที่มองว่าพระสงฆ์ควรมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนเพราะพระสงฆ์เป็นที่พึ่งของประชาชน และต้องทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีบทบาทต่อชุมชนควบคู่กันไป อาทิเช่น ด้านสังคม เศรษฐกิจและการศึกษา ด้านวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งวัดนามสมมุติเองจึงต้องปรับตัวต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนทั้งเรื่อง การศึกษา เศรษฐกิจ และเผยแผ่ศาสนาให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและความเชื่อของชุมชนมาช่วยส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ราบรื่นยิ่งขึ้น เพราะความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความเสมอภาค มิตรภาพ และเอื้อเฟื้อต่อกันสูงกว่ารูปแบบความสัมพันธ์อื่น ในขณะที่เดียวกันบทบาทของวัดในด้านระบบการปกครองสงฆ์ก็มีความสำคัญไม่น้อยต่อการรักษาสถานะความสัมพันธ์กับชุมชนให้ดำรงอยู่ เพราะฆราวาสมักมีความคาดหวังต่อบทบาทของสงฆ์ค่อนข้างสูงถึงบทบาทด้านศีลธรรม

ของสงฆ์ ถ้าสงฆ์มีการควบคุมภาพลักษณ์ของตนไปในทิศทางที่ดี ชาวบ้านจะให้ความศรัทธาที่ดีตามไปด้วย การศึกษาขึ้นนี้จึงหยิบข้อเสนอแนะทางการบริหารของวัดนามสมมุติในอนาคต ที่จำเป็นต้องนำหลักธรรมาภิบาลเข้ามาประยุกต์ต่อการบริหารจัดการทั้ง 6 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) หลักนิติธรรม (2) หลักคุณธรรม (3) หลักความโปร่งใส (4) หลักความมีส่วนร่วม (5) หลักความรับผิดชอบ (6) หลักความคุ้มค่า เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่วัดในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษา วัดนามสมมุติกับชุมชนนามสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยขอเสนอแนะทางการป้องกัน แก้ไข และพัฒนา ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 วัด โรงเรียน และหน่วยงานท้องถิ่น ควรร่วมกันจัดพื้นที่กิจกรรมอบรมสร้างอาชีพชาวบ้านขึ้นภายในวัด โดยมุ่งเน้นอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน เพื่อสร้างบทบาทให้วัดมีส่วนสำคัญกับชุมชน

1.2 วัดและโรงเรียน ควรสร้างหลักสูตรการศึกษาทางเลือกขึ้นภายในชุมชน เพื่อสร้างความรู้และสำนึกทางจริยธรรมให้แก่ชาวบ้านในชุมชน

1.3 วัดควรสร้างแผนการบริหารวัดให้มีระบบการจัดการทั้งทางด้านทรัพยากรบุคคลและการเงินให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 วัดควรส่งเสริมการให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมแก่ลูกวัด เพื่อนำไปต่อยอดในการถ่ายทอดสู่ชุมชน

2.2 ผู้ปกครองวัดควรสร้างความเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัยของสงฆ์ให้เข้มข้นขึ้น เพื่อสร้างบทบาทพระสงฆ์ให้เป็นไปตามคาดหวัง

2.3 วัดควรจัดระบบการบริหารในเรื่องงบประมาณรายรับ-รายจ่ายภายในวัด โดยมีตัวแทนจากชาวบ้านและโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการ พร้อมทั้งติดป้ายแสดงบัญชีรายวัน สัปดาห์ เดือน ปี ไว้ในสถานที่โล่งแจ้งภายในวัด เพื่อสร้างความโปร่งใสให้ชุมชนตรวจสอบได้

3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

3.1 วัดควรเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักธรรมะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของฆราวาส โดยให้น้ำหนักกับทางโลกมากกว่าทางธรรม เพื่อให้ชาวบ้านสามารถประยุกต์ใช้จริงได้ง่ายขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จิตร ภูมิศักดิ์. 2551. **ตำนานแห่งนครวัด**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์.

ฉัตรชัย ไชยโยธา. 2549. **บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนา : กรณีศึกษาหลวงปู่เครื่องสุทโทวัด สระกำแพงใหญ่ อำเภอบุพผพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

นามสมมติ 1. ชาวบ้าน. 2556 (14 มกราคม). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 8. พระสงฆ์. 2556 (12 มกราคม). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 9. ชาวบ้าน. 2556 (18 มกราคม). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 13. ชาวบ้าน. 2556 (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.

ปฐม ตาคะนันทน์. 2551. **คณะสงฆ์สร้างชาติสมัยรัชกาลที่ 5**. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

พระมหาภุชญา นันทเพรช. 2540. **ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พระสุริยญาณ. 2549. **พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ : รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ.

พิชิต คำพลงาม. 2549. **พระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาอำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

พิพัฒน์ พสุธารชาติ. 2545. **รัฐกับศาสนา : บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ**. กรุงเทพมหานคร : ศยาม.

กระบวนการสืบทอดและแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น:
กรณีศึกษา การเล่นทายโจ๊ก อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี

The Inheritance Process and Guidelines to Preserve Local Wisdom:
A Case study of Riddle Game in Phanatnikhom Chonburi.

พัชรินทร์ รุจิรานุกุล, เกศินี ศิริสุนทรไพบูลย์
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาได้ดังนี้

1. การเล่นทายโจ๊กของชาวพนันทนิคม มีความเป็นมาโดยพระพิฆเนศวร ราชบัณฑิต (ชอบ อนุจารีเถร) เจ้าอาวาสวัดราชบุรย์ บำรุงและเจ้าคณะจังหวัดชลบุรีในสมัยนั้น ได้นำเอาการเล่นทายโจ๊กจากกรุงเทพมหานคร มาถ่ายทอดให้พี่ชายที่เป็นเจ้าของโรงเรียนพนันทนิคม คือ ครูประจักษ์ จันทน์พยอม ผู้ที่นำเอาโจ๊กปริศนามาเผยแพร่ในอำเภอนันทนิคมเป็นคนแรก ในสมัยแรกการเล่นทายโจ๊ก จะเล่นในงานสวดศพบนศาลาการเปรียญ ทำให้มีเพื่อนฝูงญาติพี่น้องมาช่วยอยู่เป็นเพื่อนศพนานขึ้น ต่อมาคนที่นำโจ๊กไปออกให้ทายกันนั้นมีทั้งพระและฆราวาส รูปแบบการเล่นทายโจ๊กของพนันทนิคมพัฒนาขึ้นมี 10 แบบ 14 อย่าง

2. กระบวนการสืบทอดการเล่นทายโจ๊กของชาวพนันทนิคม 1) แหล่งความรู้ได้รับมาจากวัด และได้ขยายไปโรงเรียนและชุมชน 2) ผู้ถ่ายทอดและผู้รับรู้การถ่ายทอด ในตอนต้นจากพระสุครู จากครูสุนักเรียน และจากเพื่อนสู่เพื่อน 3) วิธีการถ่ายทอด ได้แก่ การถ่ายทอดทางตรง คือ วิธีการถ่ายทอดการบอกเล่าด้วยปากจากผู้มีทักษะการเล่นทายโจ๊ก การปฏิบัติจริงโดยการเล่นทายโจ๊ก และการฝึกฝนด้วยตนเองในการเขียนและเล่นทายโจ๊ก ส่วนการถ่ายทอดทางอ้อม คือ วิธีการถ่ายทอดจากการสังเกต การจัดทำเป็นหนังสือที่เป็นลายลักษณ์อักษรเผยแพร่ และจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ กลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมทายโจ๊กมี 3 กลุ่ม คือ ผู้ออกโจ๊ก ผู้ทาย และ ผู้สนใจ วิธีการสร้างโจ๊กปริศนามี 4 ขั้นตอน คือ 1) มีความรู้เรื่องวิธีการเล่น 2) สามารถแต่งคำประพันธ์ได้ 3) คัดลอกลงแผ่นกระดาษ และ 4) นำออกแสดง

3. แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊ก ได้แก่ 1) การส่งเสริมให้มีความรู้เกี่ยวกับการเล่นทายโจ๊ก อย่างกว้างขวาง โดยการเริ่มปลูกฝังความรู้การเล่นทายโจ๊กให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายแก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน 2) การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่มีความตระหนักและรู้คุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น การผลิตสื่อเผยแพร่ความรู้ 3) การประสานความร่วมมือกันของผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊ก ควรเป็นกลุ่มคนทุกกลุ่มร่วมมือกัน เช่น ครูอาจารย์ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ทรงภูมิปัญญา ตลอดจนชาวบ้านในชุมชน 4) หน่วยงานหรือสถาบันที่มีความสำคัญในทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊ก ได้แก่ วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการ และชุมชน พยายามนำเอาการเล่นทายโจ๊กไปบรรจุลงในกิจกรรมของหน่วยงาน

คำสำคัญ : การเล่นทายโจ๊ก, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น, แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

This qualitative research aimed to study the history of the Inheritance Process and Guidelines to reserve Local Wisdom : A Case study of Riddle Game at Phanatnikhom, Chonburi. The study collected data from documents, interviews, focus group discussions. Data were analyzed by content analysis.

The results are as follows:

1. The riddle game of people in Phanatnikhom started from Phra Phimontham Ratchabandit (Chob Anujaree) the abbot of Wat Bamrungrat and the primate of Chonburi in those days. He studied how to play from Bangkok and taught his brother, owner of Phanatchantanalai, Praphan Chanphayom who was the first on spreading the game in Phanatnikhom. At first, the game was played at a funeral to attract friends and relatives of the dead to stay at the funeral for long. Later, it became popular among monks and seculars and developed in 10 models and 14 patterns.

2. Inherited process of riddle game of Phanatnikhom people 1) Knowledge derived from temples and has expanded to schools and community 2) The relay and the recipient , at the beginning from monks to teachers, from teachers to students and from friends to friends 3) How to convey include direct is a way the story with the mouth from a joker playing skills competitions, How to convey include direct way that the skilled ones explain others the rules for playing a riddle game, and indirect way is to learn by observing, reading manuals, setting a learning center. The game is consisted of 3 groups which are riddle trail creators, guessers, and those interested. There are 4 steps to create a riddle, 1) Understand the rules, 2) compose a rhyme 3) copy onto paper and 4) be showcasing.

3. The Inheritance Process and Guidelines to reserve Local Wisdom: A Case study of Riddle Game were: 1) Promoting knowledge about playing the game immensely, started by instilling the knowledge of playing the game as widely known to the public, particularly among children and youth, 2) Encouraging children and young people to aware of and appreciate of local knowledge by making the local curriculum, and media to spread the knowledge, 3) The collaboration of those who have a significant role in the conservation of local knowledge of riddle game. It should be a group of all people working together as teachers, monks, community leaders, both official and unofficial, scholars, as well as community residents, and 4) Firms or institutions that are important in the conservation of local knowledge, riddle game, including temples, schools, government agencies and community put efforts to bring the game into the activities of their authorities.

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นรากเหง้าที่บ่งบอกถึงความเป็นมาของท้องถิ่นหรือสังคมนั้นๆ เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องราวของการจัดความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลายด้าน ซึ่งในท้องถิ่นหนึ่งๆ มีปรากฏให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ความเชื่อ ความคิด ศักดิ์คติ ตลอดจนสิ่งก่อสร้าง เครื่องใช้ เครื่องมือต่างๆ กันไปตามแต่ละท้องถิ่น แบ่งเป็น 9 ประเภท (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 หน้า 20-25) คือ 1) ด้านภาษาและวัฒนธรรม 2) ด้านศาสนาและประเพณี 3) ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม 4) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ 5) ด้านการแพทย์และสาธารณสุข 6) ด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 7) ด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต 8) ด้านการปกครองและการบริหาร 9) ด้านการผลิตและการบริโภค

การทายโฉก จัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ในด้านภาษาและวัฒนธรรม โฉก คือ การเขียนปริศนาเป็นคำประพันธ์ตามที่ตนเองถนัดขึ้นให้ผู้สนใจได้ทายกันอย่างสนุกสนาน ไม่ว่าคำประพันธ์ชนิดนั้นจะเป็น โคลง ฉันท์ กาพย์ หรือกลอนก็ได้ โฉก ได้รับการพัฒนามาจาก “โคลงทาย” สมัยรัชกาลที่ 5 โดยในปลายรัชกาลที่ 5 ได้มีผู้นำเอา “ละหมี่” ซึ่งเป็นการทายปริศนาของจีน มาเผยแพร่ที่ย่านสำเพ็งในเขตกรุงเทพมหานคร จึงมีการเอาอย่างโดยการดัดแปลงมาเป็นภาษาไทยใช้คำประพันธ์ไทย และเป็นที่สนพระทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธมกุฎราชกุมารเป็นอย่างยิ่ง ดังพระราชนิพนธ์เรื่องหนึ่งมีชื่อว่า “พระราชนิพนธ์ปริศนา คำโคลงและความเรียง” ของท่านซึ่งทางราชการได้นำมาพิมพ์ใหม่ในการบำเพ็ญพระราชกุศลในวโรกาสคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครบ 35 ปี เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2503 เป็นต้นในคำนำหนังสือเล่มนี้เองได้มีการบันทึกประวัติการเล่นละหมี่ไว้ด้วยว่า

“ในการที่โปรดเกล้าฯ ให้มีการเล่นที่เรียกว่า ละหมี่ ดังกล่าวแล้วนั้น ได้ทรงแต่งร้านแบบจีนเป็นห้องโถงมีช่องผู้ตอบแก่ปริศนาเขียนบนกระดาษสีต่างๆ ติดไว้ตามฝาผนัง ผู้ใดคิดได้ก็ปลดแผ่นปริศนาไปตอบ ผู้ตอบต้องเสียเงิน 1 บาท ก่อนแล้วจึงตอบ เมื่อตอบแล้วก็มิอาจดัดลัญญ์ถามดังขึ้นในห้อง ถ้าอาณัติลัญญ์ถามนั้นเป็นเสียงกลอง ก็แปลว่า ทายถูกแล้ว ก็มีรางวัลเป็นสิ่งของต่างๆ มาให้ตอบแทน ผู้ตอบถูกรับของพร้อมด้วยส่งใบปริศนาคืน ถ้ามีเสียงดังแก็ก ก็เป็นที่เข้าใจว่าคำตอบนั้นผิด ผู้ตอบต้องนำปริศนาไปติดไว้ยังที่เดิม” (สมดุล ทำเนาว์, 2546 หน้า 26)

ด้วยเหตุนี้ ละหมี่ จึงเผยแพร่ออกไปยังจังหวัดต่างๆ ที่มีหลักฐานปรากฏ ได้แก่ นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม นครสวรรค์ ลพบุรี พระนครศรีอยุธยา เชียงใหม่ และจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย รวมแล้วไม่น้อยกว่า 20 จังหวัด

ในจังหวัดชลบุรี ละหมี่ ได้เข้าสู่จังหวัดชลบุรีอย่างจริงจังก่อน พ.ศ. 2458 แต่คนเมืองชลบุรี ไม่เรียกว่า ละหมี่ อย่างในหนังสือพระราชนิพนธ์ แต่จะเรียกว่าปริศนาทักทาย ปริศนาคว่ำทักทาย ปริศนาคำประพันธ์บ้าง ครั้นถึงสมัยพระครูอุดมโกศล เจ้าอาวาสวัดกำแพง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้วัดเครือวัลย์และวัดนอก ได้พัฒนารูปแบบให้ชาวบ้านได้สนุกสนานกับการเล่นทายปริศนานี้กันมากถึงกับมีชาวบ้านใจบุญมาช่วยปลดแผ่นปริศนาให้ท่านเจ้าอาวาส อยู่มาครั้งหนึ่งคนช่วยปลดแผ่นปริศนาก็อารมณ์ดีแต่งกายเป็นตัวตลกด้วยเสื้อผ้าของหุ่นไล่กาบ้าง ด้วยการเขียนหน้าด้วยแป้งขาวให้เป็นตัวตลกบ้าง นอกจากนี้ยังมีกริยาทำทางนำคำด้วยวาจา และการหยอกล้ออีกต่างหาก ประกอบกับสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ภาษาอังกฤษกำลังเฟื่องในเมืองไทย จึงชอบนำมาใช้พูดกันด้วย ตัวตลกก็ตรงกับคำว่า Joke ทำให้คนที่ไปทายปริศนาทักทายเปลี่ยนการเรียกใหม่ว่า “ไปทายปริศนาที่มีตัวตลกกันเถอะ” ต่อมาได้มีการพูดและเรียกให้สั้นเข้าๆ จึงเป็น “ไปทายโฉกกันเถอะ” คำว่าโฉก

ในจังหวัดชลบุรีจึงใช้กันมาทุกวันนี้ (สมดุล ทำเนาว์, 2546 หน้า 29) สำหรับการเล่นทายโฉก ในจังหวัดชลบุรี พื้นที่ที่มีการเล่นอย่างเป็นจริงจัง จนเป็นการเล่นพื้นบ้านที่คู่กับท้องถิ่น คือ เขตอำเภอพนสนิมคม ชาวเมืองพนสนิมคมเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นอย่างมาก การเล่นทายโฉกได้ปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญประจำอำเภอพนสนิมคม คือ “พระพนสนิมคมบ้าน จักสานคู่มือเมือง ลือเลื่องบุญกลางบ้าน ตำนานพระรถเมรี ศักดิ์ศรีเมืองสะอาด เก่งกาจการทายโฉก”

การเล่นทายโฉกมีประโยชน์อย่างมาก อาทิเช่น เป็นการฝึกสมองทดลองปัญญา เป็นการเล่นที่ทำให้สนุกสนานเพลิดเพลิน ส่งเสริมภาษาทุกภาษาที่เป็นความรู้รอบตัว ส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาไทย เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นการฝึกตนให้มีเหตุผล ให้ความกล้าต่อสาธารณชน สร้างความภูมิใจในตัวเอง เป็นการอนุรักษ์คำประพันธ์ไทย และยังเป็นการฝึกตนให้ค้นคว้าหาความรู้ใส่ตนเองอยู่เสมออีกด้วย (สมดุล ทำเนาว์, 2546 หน้า 80-83) ปัจจุบันเพื่อไม่ให้เกิดการเล่นทายโฉกสูญหาย และพัฒนาการเล่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอำเภอพนสนิมคม ได้มีการจัดตั้งเป็นชมรมโฉกขึ้น มีชื่อว่า “ชมรมโฉกปริศนาพนสนิมคม” เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ให้มียุคกับอำเภอพนสนิมคมต่อไป

ผู้ศึกษาวิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโฉก ซึ่งนอกจากจะเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าที่ฝึกสมองทดลองปัญญาแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมการใช้ภาษา และ

การคำประพันธ์ไทยอีกด้วย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น จัดเป็นองค์ความรู้ขนาดใหญ่ที่กระจายกันไปในแต่ละท้องถิ่นทั่วประเทศ และในท่ามกลางกระแสแห่งโลกยุคไร้พรมแดน การหลั่งไหลของวัฒนธรรมจากภายนอกจึงเกิดขึ้นโดยง่าย ส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในบางแห่งกำลังสูญหายไปพร้อมกับกาลเวลา หากไม่มีการสืบทอดให้ดำรงอยู่สืบไป (สุดา เนตรสว่าง, 2549, หน้า 25) ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาความเป็นมา กระบวนการสืบทอดและแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊กของอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี เพื่อจะได้ทราบถึงความเป็นมา กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊กมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการถ่ายทอดความรู้ เทคนิควิธี ในการเขียนและการเล่นทายโจ๊กอย่างไร ซึ่งจะทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องและสนใจได้มีความรู้ความเข้าใจ มีความตระหนักและเห็นคุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊ก ตลอดจนได้แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก เพื่อให้บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการธำรงรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้านให้ดำรงอยู่คู่อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรีต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

พื้นที่ในการศึกษา คือ อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการสัมภาษณ์ จำนวน 10 คน
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการสนทนากลุ่ม จำนวน 10 คน

ด้านเนื้อหาขอบเขตการศึกษา คือ ศึกษาความเป็นมา กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรีตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน และศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊กของอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ระหว่างเดือนกรกฎาคมพ.ศ. 2556 - เดือนมกราคม พ.ศ. 2557

วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาภาคสนาม ข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม มีลักษณะเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ข้อมูลการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่ม
2. ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลจากเอกสารที่ได้มีการเรียบเรียงขึ้นจากแหล่งค้นคว้าอื่นๆ เช่น
 - 2.1 หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยบูรพา
 - 2.2 หอสมุดประชาชน อำเภอพนสนิมคม
 - 2.3 อำเภอพนสนิมคม
 - 2.4 เทศบาลเมืองพนสนิมคม

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความน่าเชื่อถือและได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อทำการสัมภาษณ์ รวมจำนวน 10 คน ตามคุณสมบัติ ดังนี้

1. เป็นผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่มีความรู้ในเรื่องการเล่นทายโจ๊ก จำนวน 2 คน
2. เป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการเล่นทายโจ๊ก ซึ่งได้รับการสืบทอดและมีความรู้เรื่องการเล่นทายโจ๊กเป็นอย่างดี จำนวน 2 คน
3. เป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการเขียนโจ๊ก ซึ่งได้รับการสืบทอดและมีความรู้เรื่องการเล่นทายโจ๊กเป็นอย่างดี จำนวน 2 คน
4. เป็นผู้ทรงภูมิปัญญา วิทยาการที่ให้ความรู้ด้านการเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอพนสนิมคม ซึ่งยังคงดำเนินการสืบทอดอยู่ในปัจจุบัน จำนวน 2 คน
5. เป็นนายโจ๊กในการเล่นทายโจ๊กของอำเภอพนสนิมคม ซึ่งยังคงดำเนินการสืบทอดอยู่ในปัจจุบันจำนวน 2 คน

นอกจากนั้นในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้มีการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้เกี่ยวข้องที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอ้างอิงถึง เพื่อให้ผลการวิจัยเกิดความเที่ยงตรงมีความน่าเชื่อถือและความครบถ้วนของข้อมูล ในส่วนการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้กำหนดผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเล่นทายโจ๊กและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 10 คน ประกอบด้วย

1. ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จำนวน 2 คน
2. ผู้ทรงภูมิปัญญา วิทยาการที่ให้ความรู้ด้านการเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอพนสนิมคม ซึ่งยังคงดำเนินการสืบทอดอยู่ในปัจจุบัน จำนวน 1 คน

3. นายโจ๊กในการเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอพุนสนิม ซึ่งยังคงดำเนินการสืบทอดอยู่ในปัจจุบันจำนวน 1 คน
4. ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการเล่นทายโจ๊ก ซึ่งได้รับการสืบทอดและมีความรู้เรื่องการเล่นทายโจ๊กเป็นอย่างดี จำนวน 1 คน
5. ตัวแทนครูผู้สอนในโรงเรียนเขตอำเภอพุนสนิม ที่มีความรู้เรื่องการเล่นทายโจ๊ก มีความสนใจและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 2 คน
6. ประธานชมรมโจ๊กพนัส จำนวน 1 คน
7. ตัวแทนชาวบ้านเขตอำเภอพุนสนิม ที่มีความรู้เรื่องการเล่นทายโจ๊ก มีความสนใจและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 2 คน

การรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารแนวคิด วิธีการเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ศึกษาลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอพุนสนิม เพื่อให้มีความพร้อมในด้านความรู้ด้านการวิจัยเชิงคุณภาพและความรู้เกี่ยวกับการทายโจ๊กในเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 2 ร่างแนวทางในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยยึดวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นกรอบในการสร้าง

ขั้นตอนที่ 3 เริ่มลงพื้นที่ภาคสนาม แนะนำตัวเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำการวิจัยก่อนทำการสัมภาษณ์ เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยกเลิกการให้ข้อมูลได้ทันทีหากมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่เป็นที่ถูกใจ และมีการยืนยันว่าข้อมูลทั้งหมดจะเก็บเป็นความลับ

ขั้นตอนที่ 4 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จดบันทึก เพื่อศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี และจัดการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ทั้งความตรง (Validity) ของข้อมูลที่นำมาศึกษา ซึ่งผู้วิจัยสร้างแนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากการทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องปรึกษาผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการออกแบบแนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ตรวจสอบ แก้ไข ปรับปรุงก่อนนำไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และตรวจสอบความน่าเชื่อถือ (Reliability) ของข้อมูลโดยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากภาคสนาม ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของข้อความ คำพูด ประโยค หรือวลี ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดกลับไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง และนำข้อสรุปที่ได้เสนอในเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊กของอำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี

1. **ความเป็นมาของการเล่นทายโจ๊ก** โจ๊กปริศนา คือ การเขียนปริศนาเป็นคำประพันธ์ตามที่ตนเองถนัดขึ้นมาให้ผู้สนใจได้ทายกันอย่างสนุกสนาน ไม่ว่าคำประพันธ์ชนิดนั้นจะเป็น โคลง ฉันท์ กาพย์ หรือกลอน จากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง พบว่า โจ๊กปริศนา นั้นได้รับการพัฒนามาจาก “โคลงทาย” สมัยรัชกาลที่ 5 ก่อน ต่อมาถึงปลายรัชสมัยนี้เองได้มีผู้นำเอา “พระหมี่” ซึ่งเป็นการทายปริศนาของจีนมาเผยแพร่ที่ย่านสำเพ็งในเขตกรุงเทพมหานคร จึงมีการเอาอย่างโดยการดัดแปลงมาเป็นภาษาไทยใช้คำประพันธ์ไทย และเป็นที่สนพระทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธมงกุฎราชกุมารเป็นอย่างยิ่ง ทำให้พระหมี่ เผยแพร่ออกไปยังจังหวัดต่างๆ รวมทั้งจังหวัดชลบุรี พระหมี่ ได้เข้าสู่จังหวัดชลบุรีอย่างจริงจังก่อน พ.ศ. 2458 แต่คนเมืองชลบุรีไม่เรียกว่า พระหมี่ แต่จะเรียกว่าปริศนาทวิบ้าง ปริศนาคำทายบ้าง ปริศนาคำประพันธ์บ้าง

การเล่นทายโจ๊กในแรกทีเดียวก็เกิดขึ้นในอำเภอมืองชลบุรีก่อน โดยการเล่นทายโจ๊กของชาวชลบุรีได้รับมาจากกรุงเทพมหานครอีกต่อหนึ่ง ในสมัยแรกโจ๊กเป็นที่รู้จักจากการเล่นกันในวัด เพราะพระภิกษุสามเณรไปรับการถ่ายทอดมาจากกรุงเทพมหานครเมื่อครั้งไปเรียนพระปริยัติธรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 แล้วจึงถ่ายทอดโดยครูอาจารย์เข้าไปในโรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เดิมทีเดียวมิได้มีรูปแบบอย่างที่เห็นเล่นกันอยู่อย่างทุกวันนี้ ต่อมาชาวอำเภอพานทอง บ้านบึงพนสนิม ก็รับเอาไปเผยแพร่กันออกไป สมัยพระครูวุฒิกรโกศล (พระอาจารย์ฮง) เจ้าอาวาสวัดกำแพง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นนายโจ๊กมือหนึ่งของชลบุรีในสมัยนั้น เมื่อมีการทายโจ๊กในวัดกำแพงคราวใดก็จะมีคนใจดีมาช่วยหลวงพ่อบลตแผ่นโจ๊กที่ทายถูกแล้วออกมา แล้วเอาแผ่นใหม่เข้าไปหีบติดเส้นลวดไว้แทนผู้ทำหน้าที่นี้มีนิสัยร่าเริงติดตลกชอบแต่งตัวให้ดูน่าขำและทำ

ท่าทางแปลกๆ เล่นหัวหยอกล้อกับคนตายด้วย ประกอบกับ สมัยรัชกาลที่ 6 นี้ ภาษาอังกฤษกำลังเฟื่องในเมืองไทย จึงชอบ นำมาใช้พูดกัน นานๆ เข้าจึงเรียกชายคนนี้ว่า ตัวโจ๊ก (Joke) คำว่า Joke ในภาษาอังกฤษ หมายถึงตลกนั่นเอง ทำให้คนที่ไป ทายปริศนาวิเปลี่ยนการเรียกใหม่ว่า “ไปทายปริศนาที่มีตัวโจ๊ก กันเถอะ” นานๆ เข้าจึงเหลือเพียง “ไปทายโจ๊กกันเถอะ” คำว่าโจ๊ก จึงมีความหมายแทนแผ่นปริศนาที่ติดไว้ให้ทายกันในงานเทศกาล ต่างๆ ของชลบุรีตั้งแต่นั้นมา จนทุกวันนี้

การเล่นทายโจ๊กของชาวพนัสนิคมมีความเป็นมาโดยได้รับการถ่ายทอดมาจากพระพิมลธรรม ราชบัณฑิต (ชอบ อนุจารีเถร) เจ้าอาวาสวัดราชบุรณารุงและเจ้าคณะจังหวัดชลบุรีในสมัยนั้น (ปัจจุบันมรณภาพแล้ว) เนื่องจากท่านไปศึกษาพระปริยัติธรรม จากวัดมหาธาตุ และได้มาเอาการเล่นทายโจ๊กจากกรุงเทพมหานคร มาถ่ายทอดให้พี่ชาย คือคุณครูประภัสร์ จันทน์พยอม ที่เป็น เจ้าของโรงเรียนราษฎร์ที่พนัสนิคม คือ โรงเรียนพนัสจันทนาลัย (ปัจจุบันยุบเลิกไปแล้ว) ซึ่งถือว่า คุณครูประภัสร์ จันทน์พยอม คือ ผู้ที่นำเอาโจ๊กปริศนามาเผยแพร่ในอำเภอพนัสนิคมเป็นคนแรก พร้อมๆ กับชาวพนัสนิคมคนอื่นๆ เองบางคนก็ไปบวชเรียนในตัวเมือง จึงนำมาเผยแพร่ในวัดไปพร้อมๆ กัน ทำให้เกิดการละเล่นทายโจ๊ก ปริศนาในอำเภอพนัสนิคม ในสมัยแรกการเล่นทายโจ๊กจะเล่นในงานสวดศพบนศาลาการเปรียญ ทำให้มีเพื่อนฝูงญาติพี่น้องมา ช่วยอยู่เป็นเพื่อนศพมากขึ้น คนที่นำโจ๊กไปออกให้ทายกันนั้นมีทั้ง พระและฆราวาส แต่ส่วนมากเป็นพระ เพราะเป็นผู้ไปรับรูปแบบ โดยตรงมาจากที่อื่น

การเล่นทายโจ๊กของอำเภอพนัสนิคมคงจะไม่พัฒนา ไปถึงขนาดนำไปสอนในโรงเรียนกันได้เลย หากไม่มีการตั้ง “ชมรม โจ๊กพนัสนิคม” ขึ้นมาเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2514 ซึ่งตรงกับ “วันสุนทรภู่” โดยการประสานงานของนายอรุณ ทองแดง ผู้ล่วงลับอดีตพนักงานการไฟฟ้าพนัสนิคม ที่มีความสามารถทั้ง ทายโจ๊กและเป็นนายโจ๊กได้ด้วย ยิ่งกว่านั้นนายบุญสังข์ อังคะนาวัน นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองพนัสนิคมได้ให้เกียรติเป็นประธาน ชมรมคนแรก หลังจากนั้นสมาชิกได้เลือกตั้งให้ พระมหาเสมอ โอภาโส เจ้าอาวาสวัดพลับ เป็นประธานคนที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 21 พฤศจิกายน 2524 และปัจจุบันนายสมดุล ทำเนา ข้าราชการ บำนาญ เป็นประธานชมรมคนที่ 3 ต่อมาคณะกรรมการได้มีมติ เปลี่ยนแปลงชื่อชมรมเป็น “ชมรมโจ๊กปริศนาพนัสนิคม” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา งานหลักของชมรมคือ การเผยแพร่ส่วนดี ของการเล่นทายโจ๊กให้กว้างขวางออกไปทั่วประเทศ และเป็น ภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นต่อไป

2. รูปแบบการเล่นของโจ๊ก รูปแบบการเล่นทายโจ๊กของ พนัสนิคมไม่เหมือนกับในสมัยก่อน ปัจจุบันโจ๊กของพนัสนิคม พัฒนาขึ้นมี 10 แบบ 14 อย่าง จนถึงเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

ดังนี้ **แบบที่ 1 พ้องคำเดียว** มี 3 อย่าง ได้แก่ อย่างที่ 1 พ้อง พยัญชนะต้น อย่างที่ 2 พ้องสระ และอย่างที่ 3 พ้องตัวสะกด **แบบที่ 2 พ้องคำหน้า** **แบบที่ 3 พ้องคำหลัง** **แบบที่ 4 พ้องคำกลาง** **แบบที่ 5 คำผัน** มี 3 อย่าง ได้แก่ อย่างที่ 1 อักษรกลาง ผันได้ 5 เสียง อย่างที่ 2 อักษรสูงหรืออักษรต่ำ ผันได้ 5 เสียง และ อย่างที่ 3 การใช้ ห. นำ หรือ อ. นำ อักษรต่ำผัน 5 เสียงเท่ากับ อักษรกลาง **แบบที่ 6 คำพวน** มี 3 อย่าง ได้แก่ อย่างที่ 1 พวนแนวตั้ง อย่างที่ 2 พวนแนวนอน และอย่างที่ 3 พวนกระทุ้ง **แบบที่ 7 สุภาษิต พังเพย คำคม** **แบบที่ 8 คำผันหลักแบบลูกโซ่** มี 2 อย่าง ได้แก่ อย่างที่ 1 สองพยางค์เท่ากันหมด และอย่างที่ 2 สามพยางค์เท่ากันหมด **แบบที่ 9 คำตัดคำต่อ** **แบบที่ 10 โจ๊กภาพ** มี 3 อย่าง ได้แก่ อย่างที่ 1 เป็นชนิดคำตรง อย่างที่ 2 เป็นชนิด คำพวน และอย่างที่ 3 เป็นชนิดคำตัดคำต่อ

3. ประโยชน์ของโจ๊กปริศนา โจ๊กปริศนามีความสำคัญ และประโยชน์ซึ่งมีใช้กิจกรรมยามว่างหรือเล่นเป็นเพื่อนศพหรือ เล่นเฉพาะเทศกาลงานประจำปีเท่านั้น แต่การเล่นทายโจ๊ก จัดให้เล่นกันได้ทุกวัน สามารถสรุปประโยชน์ของโจ๊กปริศนาได้ดังนี้

- 1) เป็นการฝึกสมองทดลองปัญญา
- 2) เป็นการสนุกสนานเพลิดเพลิน
- 3) เป็นการส่งเสริมภาษาทุกภาษาที่เป็นความรู้รอบตัว
- 4) เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาไทย
- 5) เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
- 6) เป็นการฝึกตนให้มีเหตุผล
- 7) เป็นการฝึกตนให้มีความกล้าต่อสาธารณชน
- 8) เป็นการสร้างความภูมิใจในตนเอง
- 9) เป็นการอนุรักษ์คำประพันธ์ไทย
- 10) เป็นการฝึกตนให้ค้นคว้าหาความรู้ใส่ตนเองอยู่เสมอ

กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊ก ของ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

1. ขั้นตอนการสืบทอดการเล่นทายโจ๊ก กระบวนการ สืบทอดการเล่นทายโจ๊กของชาวพนัสนิคมมีขั้นตอนสรุปได้ดังนี้

- 1) **แหล่งความรู้** ซึ่งในตอนแรกแหล่งความรู้ได้รับ มาจากวัด และได้ขยายไปโรงเรียนและชุมชน
- 2) **ผู้ถ่ายทอดและผู้รับรู้การถ่ายทอด** ในตอนต้น จากพระสุครู จากครูสุ่นักเรียน และจากเพื่อนสู่เพื่อน
- 3) **วิธีการถ่ายทอด** ได้แก่ การถ่ายทอดทางตรง คือ วิธีการถ่ายทอดการบอกเล่าด้วยปากจากผู้มีทักษะการเล่น ทายโจ๊ก การปฏิบัติจริงโดยการเล่นทายโจ๊ก และการฝึกฝนด้วย ตนเองในการเขียนและเล่นทายโจ๊ก ส่วนการถ่ายทอดทางอ้อม คือ วิธีการถ่ายทอดจากการสังเกต การจัดทำเป็นหนังสือหนังสือที่เป็น ลายลักษณ์อักษรเผยแพร่ และจัดเป็นแหล่งเรียนรู้

2. **กลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมทายใจ** การเล่นเกมทายใจจะมีผู้ร่วมกิจกรรมไม่น้อยกว่า 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้ออกใจ ประกอบด้วย นายใจ 1 คน ผู้ช่วย 1 คน ผู้ติดและปลดแผ่นใจ 1 คน ทำหน้าที่คือ เตรียมความพร้อม เพื่อความสะดวกของผู้ทาย และการมอบรางวัล การเล่นเกมทายใจปริศนาจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะคนกลุ่มนี้

กลุ่มที่ 2 ผู้ทาย มีหน้าที่ทายปริศนาที่ติดแขวนไว้บนเส้นลวดหรือเส้นเชือก

กลุ่มที่ 3 ผู้สนใจ เช่น เพื่อนนักทายหรือผู้ที่เดินผ่านมาหยุดดูและฟังการเล่น ก่อนจะลองทายดูตามอย่างคนที่เล่นทายอยู่ก่อนหรือจะเดินจากไปเพราะไม่เข้าใจหรือไม่สนใจที่จะเล่น

3. **วิธีการสร้างใจปริศนา** สามารถสรุปได้ออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 มีความรู้เรื่องวิธีการเล่น ผู้จะสร้างใจปริศนาต้องมีความรู้เรื่องชนิดของใจปริศนา 10 แบบ 14 อย่าง ถ้ายังไม่ครบ 10 แบบ ให้ศึกษาคู่มือ 2 - 3 แบบก่อน

ขั้นตอนที่ 2 สามารถแต่งคำประพันธ์ได้ แม้ว่าจะแต่งเป็นเพียงประเภทใดประเภทหนึ่งหรือชนิดใดชนิดหนึ่งที่ตนเองถนัดที่สุดเป็นปริศนาคำทายให้ตรงกับธงคำตอบที่ตั้งไว้นั้น

ขั้นตอนที่ 3 คัดลอกลงแผ่นกระดาษ เมื่อแต่งปริศนาคำทายรวบรวมไว้ได้มากพอสมควรแล้ว นำไปคัดลอกด้วยอักษรตัวบรรจงลงบนแผ่นกระดาษขนาดกว้าง 10 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว เป็นอย่างน้อย เพื่อให้อ่านได้สะดวก รวมทั้ง “หัวใจ”

ขั้นตอนที่ 4 นำออกแสดงมักจะเรียกกันว่า “ออกใจ” การออกใจหรือการเล่นทายใจ คือ การนำแผ่นใจปริศนาที่สร้างสะสมไว้จำนวน 100 แผ่นต่อ 1 คืน ออกมาติดที่ราวลวดให้ผู้สนใจได้ทายกัน

มาตรฐานการเล่นทายใจคือ 3 ทุ่มถึงเที่ยงคืนรวม 3 ชั่วโมง เพราะถ้าจัดในงานศพก็ควรเป็นเวลาหลังจากพระสวดอิติธรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ถ้างานทั่วไปก็จะในช่วงหลังจากผู้มาเที่ยวงานเดินเที่ยวรอบงานจนเหนื่อยแล้วค่อยมานั่งทายใจปริศนาต่อไป นายใจต้องมีการเตรียมการให้มีความยากง่ายพอสมควร การสร้างใจปริศนาเป็น “ปริศนา” ที่ดี มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน น่าเชื่อถือ แม้ว่าบางครั้งไม่มีทางเลียงเพราะกฎเกณฑ์คำประพันธ์บังคับก็ต้องมีการลดกฎเกณฑ์ลงบ้าง จึงควรจะยึดหลักเกณฑ์ 3 ข้อนี้ไว้เป็นอย่างน้อย คือ

1) แผ่นเดียวคำตอบเดียว

2) สร้างปริศนาคำทายมากกว่าสร้างปัญหาธรรมดามาก

3) คำตอบที่ดีต้องมีหลักฐาน การเขียนที่ถูกต้องให้ยึดพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานเล่มล่าสุด คำทายและคำตอบควรจะต้องตามหลักภาษานั้น

4. **วิธีการทายใจ** แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 อ่านหัวใจที่จะทายแล้วรอฟังเสียงนกหวีดให้สัญญาณจากนายใจ จึงเริ่มทาย

ขั้นตอนที่ 2 อ่านทีละบรรทัดพร้อมคำตอบจนครบทุกบรรทัด แล้วจบลงด้วยการทวนคำตอบจากนั้นรอคำตอบตัดสินจากนายใจ

ขั้นตอนที่ 3 นายใจตีระฆังหรือกดกริ่งไฟฟ้าแสดงว่าคำทายนั้นถูกต้อง ให้เตรียมรับรางวัล ถ้านายใจตีกลองแสดงว่าคำทายนั้นผิด จำนวนครั้งในการตีจะแสดงถึงจำนวนคำตอบที่ผิด เช่น ถ้าตี 1 ทีแสดงว่าผิด 1 คำตอบ และหากตีรวนนับได้หลายทีแสดงว่าผิดจริง คือไม่ใช่คำตอบแบบนี้

ขั้นตอนที่ 4 การมอบของรางวัลแก่ผู้ทายถูก

5. **องค์ประกอบของการเล่นเกมทายใจปริศนา**

เมื่อเจ้าภาพได้แจ้งข่าวประชาสัมพันธ์ทั่วไปแล้วว่าจะมีการเล่นเกมทายใจกันที่ใดแล้ว จะต้องมีการติดต่อประสานงานกันเพื่อเตรียมสถานที่ เตรียมบุคคล และเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อมไว้ล่วงหน้า ก่อนที่จะเริ่มลงมือเล่นเกมทายใจกันประมาณ 1 ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย และมีคนงานแค่ 2-3 คน ก็สามารถจัดการให้เรียบร้อยได้ทันการ โดยองค์ประกอบของการเล่นเกมทายใจปริศนาที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

1) **สถานที่** การเล่นเกมทายใจปริศนาควรจัดในสถานที่สงบ ผู้คนไม่พลุกพล่าน เพราะแผ่นกระดาษจะปลิวสะบัดทำให้การเล่นไม่สนุกสนาน มีแสงสว่างมากพอที่จะอ่านคำทายบนแผ่นกระดาษได้อย่างชัดเจน

2) **อุปกรณ์** ประกอบด้วยอุปกรณ์แขวนแผ่นใจปริศนา เช่น ลวดพร้อมไม้หนีบ ติดตั้งเครื่องขยายเสียงครบชุด และมีเครื่องบอกสัญญาณของนายใจ ได้แก่ นกหวีด ระฆังหรือกริ่งไฟฟ้า และกลอง

3) **ของรางวัล** ของรางวัลที่นำมามอบให้ผู้ทายถูกจะเป็นของกินและสิ่งของเครื่องใช้ประจำวันทั่วไป สามารถเก็บไว้ได้นาน เมื่อนำกลับไปบ้านสามารถนำไปใช้ได้ทันที

4) **นายใจ** เป็นผู้ควบคุมการเล่นทายใจปริศนาในแต่ละครั้ง และเป็นเจ้าของแผ่นใจปริศนาทั้งหมดในครั้งนั้น

5) **ผู้ทาย** เป็นผู้มีใจรักสมัครใจจะมาเล่นโดยไม่มีเงื่อนไข

แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นเกมทายใจของอำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี

การเล่นเกมทายใจเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า ที่ฝึกสมอง ทดลองปัญญาแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมการใช้ภาษา และการคำประพันธ์ไทย จึงเป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป แนวทางทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายใจของอำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี มีดังนี้

1. การส่งเสริมให้มีความรู้เกี่ยวกับการเล่นทายโจ๊กอย่างกว้างขวาง โดยการเริ่มปลูกฝังความรู้การเล่นทายโจ๊กให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายแก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน
2. การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่มีความตระหนักและรู้คุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น การผลิตสื่อเผยแพร่ความรู้ วิธีการเล่น รูปแบบต่างๆ ของโจ๊ก แจกจ่ายไปยังโรงเรียนและมหาวิทยาลัยภายในท้องถิ่น
3. การประสานความร่วมมือกันของผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก ควรเป็นกลุ่มคนทุกกลุ่มร่วมมือกัน เช่น ครูบาอาจารย์ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ทรงภูมิปัญญา ตลอดจนชาวบ้านในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการร่วมมือกันวางแผนผลักดันให้การเล่นทายโจ๊กไม่สูญหายและเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป
4. หน่วยงานหรือสถาบันที่มีความสำคัญในทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก ได้แก่ วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการ และชุมชน พยายามนำเอาการเล่นทายโจ๊กไปบรรจุลงในกิจกรรมของหน่วยงาน

อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ความเป็นมาของโจ๊กปริศนา นั้นได้รับการพัฒนามาจาก “โคลงทาย” สมัยรัชกาลที่ 5 ก่อน ต่อมาถึงปลายรัชสมัยนี้เองได้มีผู้นำเอา “ผะหมี่” ซึ่งเป็นการทายปริศนาของจีน มาเผยแพร่ที่ย่านสำเพ็งในเขตกรุงเทพมหานคร จึงมีการเอาอย่างโดยการดัดแปลงมาเป็นภาษาไทยใช้คำประพันธ์ไทย แสดงให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นคือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ ประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือสะสมสืบทอดกันมา สอดคล้องกับ อังกุล สมตะเนย์ (2535) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวลความรู้ และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอดส่งสืบทอดกันมาผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย และสอดคล้องกับที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2535, หน้า 6) ได้กล่าวไว้ว่า เรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างขวาง ลึกซึ้ง เกี่ยวกับคตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัว และการเลือกเฟ้น ความคิด วิธีการ มาใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผลเป็นเรื่องราวของการสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน

การเล่นทายโจ๊กในแรกทีเดียวก็เกิดขึ้นในอำเภอเมืองชลบุรีก่อน โดยการเล่นทายโจ๊กของชาวชลบุรีได้รับมาจากกรุงเทพมหานครอีกต่อหนึ่ง ในสมัยแรกโจ๊กเป็นที่รู้จักจากการเล่นกันในวัด เพราะพระภิกษุสามเณรไปรับการถ่ายทอดมาจาก

กรุงเทพมหานครเมื่อครั้งไปเรียนพระปริยัติธรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 แล้วจึงถ่ายทอดโดยครูอาจารย์เข้าไปในโรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เดิมทีเดียวมิได้มีรูปแบบอย่างที่เราเห็นเล่นกันอยู่อย่างทุกวันนี้ ต่อมาชาวอำเภอบ้านบึง บ้านบึง พนสนิมก็รับเอาไปเผยแพร่กันออกไป การเล่นทายโจ๊กของชาวพนสนิมมีความเป็นมาโดยได้รับการถ่ายทอดมาจากพระพิมลธรรม ราชบัณฑิต (ชอบ อนุจารีเถร) เจ้าอาวาสวัดราชบุรณบุรีและเจ้าคณะจังหวัดชลบุรีในสมัยนั้น (ปัจจุบันมรณภาพแล้ว) เนื่องจากท่านไปศึกษาพระปริยัติธรรมจากวัดมหาธาตุ และได้้นำเอาการเล่นทายโจ๊กจากกรุงเทพมหานคร มาถ่ายทอดให้พี่ชาย คือคุณครูประภัสร์ จันทน์พยอม ที่เป็นเจ้าของโรงเรียนราษฎร์ที่พนสนิม คือโรงเรียนพนสนิมจันทน์พยอม (ปัจจุบันยุบเลิกไปแล้ว) ซึ่งถือว่าคุณครูประภัสร์ จันทน์พยอม คือผู้ที่นำเอาโจ๊กปริศนามาเผยแพร่ในอำเภอบ้านบึงเป็นคนแรก พร้อมๆ กับชาวพนสนิมคนอื่นๆ เองบางคนก็ไปบวชเรียนในตัวเมือง จึงนำมาเผยแพร่ในวัดไปพร้อมๆ กัน ทำให้เกิดการละเล่นทายโจ๊กปริศนาในอำเภอบ้านบึงจากความมั่นใจเป็นเครื่องบ่งบอกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีต และเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ขั้นตอนการสืบทอดการเล่นทายโจ๊ก กระบวนการสืบทอดการเล่นทายโจ๊กของชาวพนสนิมมีขั้นตอนสรุปได้ดังนี้

1. แหล่งความรู้ ซึ่งในตอนแรกแหล่งความรู้ได้รับมาจากวัด และได้ขยายไปโรงเรียนและชุมชน ซึ่งอาจเป็นเพราะวัดในสมัยก่อนนั้นถือเป็นศูนย์รวมกิจกรรมในชุมชนและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน และพระสงฆ์นั้นก็ยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนอย่างยิ่ง จึงทำให้วัดเป็นแหล่งที่มาของภูมิปัญญาหลายอย่าง
2. ผู้ถ่ายทอดและผู้รับรู้การถ่ายทอด ในตอนต้นจากพระสงฆ์ จากครูนักเรียน และจากเพื่อนสู่เพื่อน ซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นสามารถถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งสู่บุคคลหนึ่งได้ ดังนั้นการเล่นทายโจ๊กที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาจึงมีการสืบทอดต่อกันมา มีทั้งผู้ถ่ายทอดและผู้รับรู้การถ่ายทอด ที่มีศักยภาพด้วยสอดคล้องกับสุพัตรา ชาติบุญชาชัย (2549, หน้า 60-65) ที่กล่าวว่า ศักยภาพของผู้ถ่ายทอด ผู้ถ่ายทอดต้องมีความเข้าใจในประเด็นที่จะถ่ายทอดอย่างแจ่มชัด คือ มีความรู้จริง รวมกับความตั้งใจที่ดี ที่จะทำให้ผู้เรียนได้บรรลุตามจุดประสงค์ ความสำเร็จของการถ่ายทอดคือ ผู้เรียนสามารถนำไปปฏิบัติได้ ผู้ถ่ายทอดที่เข้าใจหลักการเรียนรู้จะมีการวางแผน เพื่อให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลเป็นขั้นตอนจากง่ายไปสู่ความยากและค่อยๆ ซับซ้อนขึ้น จะไม่ก้าวกระโดด
3. วิธีการถ่ายทอดได้แก่ การถ่ายทอดทางตรง คือ วิธีการถ่ายทอดการบอกเล่าด้วยปากจากผู้มีทักษะการเล่นทายโจ๊ก

การปฏิบัติจริงโดยการเล่นทายโจ๊ก และการฝึกฝนด้วยตนเอง ในการเขียนและเล่นทายโจ๊ก ส่วนการถ่ายทอดทางอ้อม คือ วิธีการถ่ายทอดจากการสังเกต การจัดทำเป็นหนังสือหนังสือที่เป็น ลายลักษณ์อักษรเผยแพร่ และจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ สอดคล้องกับที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2531, หน้า 63-64) และสามารถ จันทรสุรีย์ (2534, หน้า 50-51) ที่กล่าวไว้ว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา แก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆ ตัวเอง กิจกรรม การถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนานละติงดูดีใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจนการเล่นปริศนาคำทาย วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่า โดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรม ทางศาสนาพิธีกรรมตามธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่างๆ วิธีการ ถ่ายทอด ในรูปแบบการบันเทิง และถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอด ภูมิปัญญา ในอดีตตามรูปแบบใหญ่ๆ อาจจะได้ 2 รูปแบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่ง กระบวนการสืบทอดการเล่นทายโจ๊กของชาวพนมสนั่นสอดคล้อง กับงานวิจัยของพยุพพร ไตรรัตน์สิงกุล (2537) ที่กล่าวว่า กระบวนการถ่ายทอดจะต้องประกอบด้วย 1) แหล่งความรู้ 2) ผู้ถ่ายทอดและผู้รับรู้การถ่ายทอด และ 3) วิธีการถ่ายทอด

แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊ก ของอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ได้แก่

1. การส่งเสริมให้มีความรู้เกี่ยวกับการเล่นทายโจ๊กอย่าง กว้างขวาง โดยการเริ่มปลูกฝังความรู้การเล่นทายโจ๊กให้เป็นที่รู้จัก อย่างแพร่หลายแก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน เนื่องจากช่วงวัยเด็กนั้นเป็นช่วงวัยที่เหมาะสมกับการได้รับการ ปลูกฝัง
2. การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่มีความตระหนัก และรู้คุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น การผลิตสื่อเผยแพร่ความรู้ วิธีการเล่น รูปแบบต่างๆ ของโจ๊ก แจกจ่ายไปยังโรงเรียนและมหาวิทยาลัยภายในท้องถิ่น ซึ่งการทำให้ เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่มีความตระหนักและรู้คุณค่าในภูมิปัญญา ท้องถิ่นได้ จะทำให้ภูมิปัญญานั้นติดฝังไปกับตัวเด็กและเยาวชนด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของจามร พงษ์ไพบูลย์ (2550) ได้กล่าวว่า แนวทางในการธำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำได้โดยจัดให้มีการ จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่

3. การประสานความร่วมมือกันของผู้ที่มีบทบาทสำคัญใน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก ควรเป็นกลุ่มคน ทุกกลุ่มร่วมมือกัน เช่น ครูบาอาจารย์ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนทั้งแบบ เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ทรงภูมิปัญญา ตลอดจนชาวบ้าน ในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการร่วมมือกันวางแผนผลักดันให้การเล่น ทายโจ๊กไม่สูญหายและเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป ซึ่งการมี ส่วนร่วมมีความสำคัญมากในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา สอดคล้องกับ ที่สุดา เนตรสว่าง (2549) กล่าวว่า การธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความเชื่อ ความศรัทธา การรวมกลุ่มของคนในชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรม และความร่วมมือในการถ่ายทอด องค์ความรู้ของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จามร พงษ์ไพบูลย์ (2550) ได้กล่าวว่า แนวทางในการธำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำได้โดย การมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและสถานศึกษา

4. หน่วยงานหรือสถาบันที่มีความสำคัญในทางการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก ได้แก่ วัด โรงเรียน หน่วยงาน ราชการ และชุมชน พยายามนำเอาการเล่นทายโจ๊กไปบรรจุลงใน กิจกรรมของหน่วยงาน ซึ่งหน่วยงานและสถาบันที่เกี่ยวข้องควรมี บทบาทตามหน้าที่แต่ก็สอดแทรกเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่น ทายโจ๊กด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊กควรได้รับการสนับสนุน อย่างจริงจัง ในการเผยแพร่ความรู้ รูปแบบของโจ๊ก วิธีการเล่น ตลอดจนวิธีการสร้างโจ๊กปริศนา จากหน่วยงานจากภาครัฐที่ เกี่ยวข้องภายในชุมชน โดยใช้วิธีการเผยแพร่ที่หลากหลาย
2. มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊กมา พัฒนาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษา เรียนรู้ และเกิดความรัก ภาคภูมิใจและหวงแหนในภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. จัดกิจกรรมภายในชุมชนโดยมีการนำเอาการเล่นทายโจ๊ก มาเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมของแต่ละหน่วยงาน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊กว่ามีสภาพและ ปัญหาอย่างไร
2. ควรมีการศึกษาและพัฒนาแนวทางการจัดทำหลักสูตร ท้องถิ่น เพื่อนำองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นทายโจ๊ก มาถ่ายทอดในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

เอกสารอ้างอิง

- จามร พงษ์ไพบูลย์. 2550. กระบวนการเรียนรู้และสืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา “เพลงโหม่งฟาง” ของ จังหวัดตราด. ปรินยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2531. “การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีสาน” ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- พยุภร ไตรรัตน์สิงห์กุล. 2537. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอด หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองป่าตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา. ปรินยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพัฒนศึกษา, บัณฑิต วิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมดุล ทำเนาว์. 2546. โจ๊กปรีศนาเมืองชล. ชลบุรี : กมลศิลป์ การพิมพ์.
- สามารถ จันทร์สุรย์ 2534. ภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542. แนวทาง ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- สุดา เนตรสว่าง. 2549. การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาการตี กลองปญา โรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม จังหวัดลำปาง. ปรินยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต, สาขาวิชา การบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุพัตรา ซาติปัญญาชัย. 2549. กระบวนการเรียนรู้ แนวคิด ความหมายและบทเรียนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : พิสิษฐ์ไทย ออฟเซ็ท.
- อังกุล สมคะเนย์. 2535. สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญา ชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. ปรินยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขา การบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2535. แนวคิดการศึกษากับการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารครุศาสตร์. 27(2), 15-20.

การพัฒนาแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย
A development of The Learning Model for Creating The Noble Treasure Within
The Thai Nuns Under The Thai Nun Organization

พิญญรักษ์ รุ่งเรืองศรี

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย และ 2) เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพของแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแม่ชีสังกัดสถาบันแม่ชีไทย จำนวน 346 คน

ผลการวิจัยพบว่า แบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทยมีโครงสร้างประกอบด้วยหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ สารสำคัญอันเป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชีสังกัดสถาบันแม่ชีไทย มีเนื้อหาครอบคลุม 5 ด้าน คือ 1) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ 2) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ 3) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ 4) การเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ 5) การเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง แนวทางการนำแบบไปสู่การปฏิบัติ และเงื่อนไขสู่การปฏิบัติ

ผลการประเมินความเหมาะสมการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชีสังกัดสถาบันแม่ชีไทย จากผู้ทรงคุณวุฒิโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน อันดับแรก คือ ด้านเงื่อนไขการนำแบบไปสู่การปฏิบัติ รองลงมา คือ สารสำคัญของแบบ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ ด้านแนวทางการนำแบบไปสู่การปฏิบัติ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ ด้านวัตถุประสงค์ ด้านการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และอันดับสุดท้าย คือ ด้านหลักการและเหตุผล

ผลการตรวจสอบความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ระดับความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน อันดับแรก คือ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ รองลงมา คือ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ และอันดับสุดท้าย ด้านการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ผลการตรวจสอบยืนยันรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ และด้านการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ทุกประเด็น

คำสำคัญ : แบบการเรียนรู้ อริยทรัพย์ แม่ชี

Abstract

The purposes of the research were to development of the learning model for creating the treasure within the Thai nuns under the Thai Nun Organization; and to confirm its efficiency. The sample eassted 346 Thai nuns. Arithmetic means and standard deviation were used for the data analysis. The results found were : The newly created learning model for creating the noble treasure within the Thai nuns were covered five dimensions of learning development : potentiality, capacity, quality, humanity and readiness for led Bringing to the practicality of the learning model and conditioning to the practicality. The usability and practicality of all the five dimensions were at a high level. The efficiency was the development of humanity, quality, capacity, potentiality and readiness for changes.

Keywords : The model learning The Noble Treasure Nuns

บทนำ

วัฒนธรรมทางสังคมส่วนใหญ่ของชาวเอเชีย ผู้หญิงมักจะได้รับทุกข์จากการถูกกดขี่แบ่งแยก การกดขี่ข่มเหงเหล่านี้มีภูมิหลังอยู่ทั้งในประวัติศาสตร์ และในระบบสังคมเศรษฐกิจสมัยใหม่ รากเหง้าของการยอมรับให้ผู้ชายเป็นใหญ่ได้แผ่ครอบงำอยู่ในสถาบันทางสังคม ในทัศนคติ ในปทัสถานทางสังคม ในจารีตประเพณี ในศาสนาและในค่านิยมของสังคมเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นชนชั้น วัฒนธรรม วรณะ หรือเผ่าพันธุ์ การกดขี่เหล่านี้เกิดขึ้นในหลายลักษณะและหลายรูปแบบ สตรีเพศถูกกักขังสติและเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มายาวนาน (อุไรวรรณ เหมมุน, 2545) ประเทศไทย สตรีไทยเป็นกลุ่มประชากรกลุ่มสำคัญของประเทศ ซึ่งอาจจำแนกได้หลายกลุ่ม และกลุ่มสตรีที่ควรได้รับการพัฒนาศักยภาพในการเผยแพร่ส่งเสริมจริยธรรมทางศาสนาแก่ประชาชนในประเทศไทย คือ กลุ่มแม่ชีในพุทธศาสนา เพราะเป็นสตรีกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว และพัฒนาสังคม (พวงเพ็ญ สังขพันธ์, 2536) แม่ชีเป็นบุคลากรทางศาสนาในกลุ่มหนึ่ง ซึ่งถึงแม้จะมีจำนวนไม่มากนักถ้าเปรียบเทียบกับจำนวนพระภิกษุสามเณร ในปี 2554 มีแม่ชีทั่วประเทศ จำนวนทั้งสิ้น ประมาณ 20,000 คน (พระบุญณะ ขนติพล, 2554) และจากการข้อมูลการสำรวจประจำปีของสถาบันแม่ชีไทย พ.ศ. 2555 ที่ได้ขึ้นทะเบียนกับทางสถาบันแม่ชีไทย ทั่วประเทศมีแม่ชีประมาณ 3,047 คน และยังมีแม่ชีบางกลุ่มที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนกับสถาบันแม่ชี จึงเป็นปัญหาในเรื่องการปกครองของแม่ชีที่ไม่สามารถรวมตัวกันได้ และยังไม่มีหน่วยงานใดที่จะเข้าไปดูแลแก้ไขอย่างจริงจัง และแม่ชีเหล่านี้มีสถานภาพไม่แน่ชัดอย่างเป็นทางการว่าเป็นเพียงอุบาสิกา หนึ่งในสี่ของพุทธบริษัท หรืออาจนับเป็น นักบวช กันแน่ตามรูปแบบการปฏิบัติที่พยายามละทิ้งโลกีย์สมบัติเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรมะ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสถานภาพของแม่ชี ยังไม่ได้รับการรับรองแน่ชัด แต่บทบาทและหน้าที่ของแม่ชีก็มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา

การศึกษาจึงเป็นรากฐานสำคัญของการเสริมสร้างสถานภาพของสตรี และเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความเสมอภาคทางสังคม การกิจที่สำคัญของประเทศคือการเพิ่มศักยภาพ ความสามารถให้แก่ผู้หญิง เพื่อจะทำให้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม หากถือว่าผู้หญิงเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาและความก้าวหน้าของสังคม จะเห็นได้ว่า การศึกษาและสถานภาพต้องขึ้นอยู่กับการศึกษา คือ เมื่อแม่ชีมีการศึกษาตามกฎหมายทางสังคม ย่อมได้รับการพัฒนาศักยภาพให้มีความสามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ซึ่งสอดคล้องกับกับแผนพัฒนาสตรีในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ซึ่งเน้นให้สตรีได้รับโอกาสเต็มทีในการพัฒนาศักยภาพ

และมีส่วนร่วมทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร และการปกครอง ผ่านการศึกษาทั้งในและนอกระบบ โดยการส่งเสริมศักยภาพสตรีให้มีความพร้อม ความรู้ ความเข้าใจ ปลุกสำนึก อุดมการณ์ ค่านิยม จริยธรรม วัฒนธรรม เข้าถึง ข้อมูลข่าวสาร ทักษะใหม่ๆ และภาวะผู้นำ (นันทภา ปัญญารัตน์, 2555)

ดังนั้น การสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชีนั้นต้องมียึดความรู้ ที่ฝังแน่นในตนเองเสมือนหนึ่งมีความรู้เป็นอริยทรัพย์ในตน ซึ่งแม่ชีต้องอาศัยรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนเอง อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเองให้มีศักยภาพ สมรรถภาพ คุณภาพ มนุษยภาพ และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ พร้อมนำความรู้ที่พัฒนาด้านตนเองและสังคมได้ โดยลักษณะการเรียนรู้ของแม่ชีเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติตาม คำสั่งสอนของภิกษุสงฆ์ สถานที่เรียนรู้ส่วนมากเป็นวัดกับสำนักปฏิบัติธรรมที่เป็นของภาครัฐและเอกชน ซึ่งการเรียนรู้ของแม่ชีนั้นบางครั้งไม่มีการส่งเสริมการเรียนรู้ของแม่ชีโดยเฉพาะ เช่น แม่ชีต้องเรียนรู้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาร่วมกับภิกษุสถาบันแม่ชีไทยรวมทั้งสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ในปัจจุบันมีการจัดรูปแบบส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่แม่ชีโดยเฉพาะเพื่อพัฒนาด้านตนเองของแม่ชี เช่น ในจังหวัดนครราชสีมา มีการจัดตั้งสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของแม่ชี คือ มหาบัณฑิตเถรวิทยาลั ทำแม่ชีได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชีให้มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยเสาหลักทางการศึกษา 5 ประการ คือ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ การเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ และการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง พัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยศีลเป็นการรักษากายวาจา ทำให้นุชนอยู่ร่วมกันได้ สมาธิเป็นการควบคุมจิตใจพฤติกรรมให้สงบนิ่ง ทางด้านอารมณ์ ด้านจิตใจ ปัญญาเป็นการนำความรู้ไปใช้ได้ทุกโอกาส การส่งเสริมวิธีการเรียนรู้สำหรับแม่ชีส่วนใหญ่ยังไม่ชัดเจนพอที่จะนำไปเป็นแนวทางสู่การพัฒนาการเรียนรู้ที่สถาบันแม่ชีไทยจัดทำขึ้น ซึ่งผู้วิจัยสนใจจะพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ด้วยความคาดหวังว่าจะสามารถนำรูปแบบที่ได้จากการวิจัย มาเป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริมพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของแม่ชีให้สามารถยกระดับความเชื่อมั่นของปัจเจกบุคคลที่ทำให้ประสบความสำเร็จทั้งต่อการพัฒนาตนเอง และการพัฒนาสังคม ที่จะช่วยเสริมสร้างบทบาทผู้นำสตรีทางศาสนา คือ แม่ชี นอกจากนี้ยังสนับสนุนแนวทางการทำงานพระพุทธศาสนาของแม่ชีให้เป็นที่แผ่ขยายมากขึ้น ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับแม่ชีไทยต่อไป

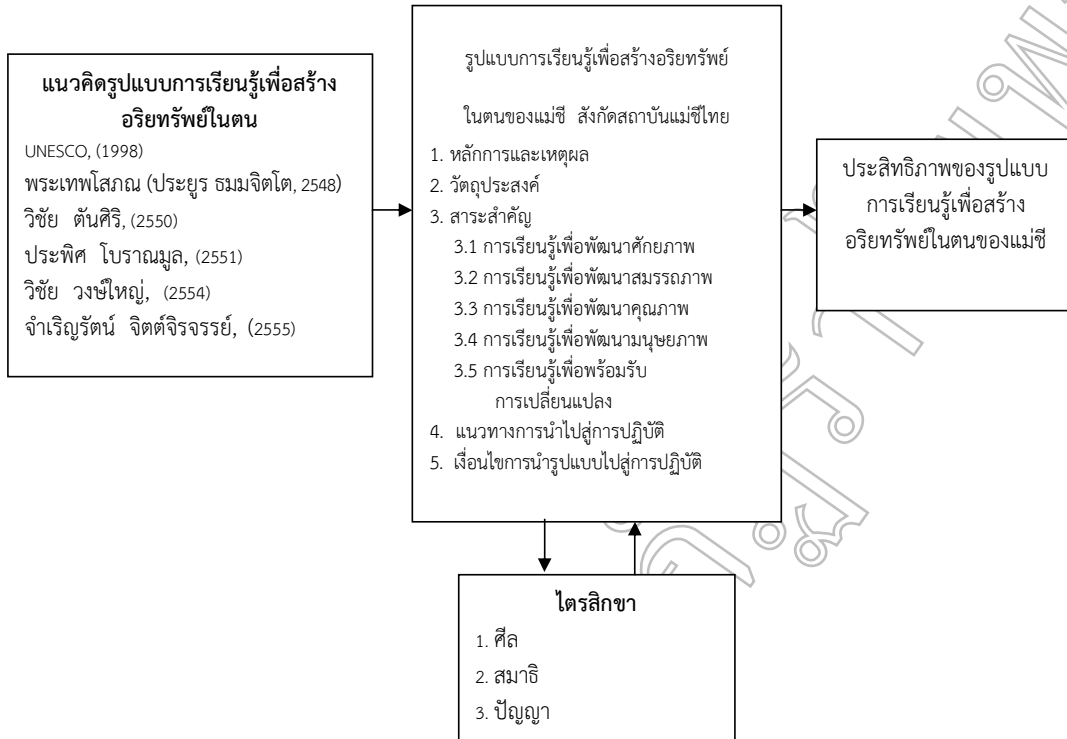

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย
2. เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย

สมรรถภาพ 3) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ 4) การเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ 5) การเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอนึ่งโครงสร้างของรูปแบบมีสาระสำคัญประกอบด้วยหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ และสาระสำคัญอันเป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชีสังกัดสถาบันแม่ชีไทย ครบถ้วน 5 ด้าน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองตามเสาหลักทางการศึกษา การเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนเองของแม่ชี และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของแม่ชี กำหนดเป็นกรอบแนวคิดเพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย

ตอนที่ 2 สร้างรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย

ขั้นที่ 1 ร่างรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ผู้วิจัยได้จัดทำเนื้อหาครอบคลุม 5 ด้าน คือ 1) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ 2) การเรียนรู้พัฒนา

ขั้นที่ 2 จัดกลุ่มสนทนา (Focus Group) ผู้วิจัยนำร่างรูปแบบที่ได้สร้างขึ้นพร้อมแบบประเมินประกอบร่างไปจัดประชุมกลุ่มสนทนา ครั้งที่ 1 (Focus Group 1) กับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 คน พร้อมปรับแก้รูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนนำไปใช้ในการตรวจสอบความเป็นไปได้

ตอนที่ 3 ตรวจสอบความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย

3.1 การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร ได้แก่ แม่ชีที่สังกัดสถาบันแม่ชีไทยจำนวน 3,047 คน

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ แม่ชีที่สังกัดสถาบันแม่ชีไทยจำนวน 346 คน ได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้ตารางเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน

3.2 การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเนื้อหาของแบบสอบถามครอบคลุมการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ครอบคลุม 5 ด้าน 1) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ 2) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ 3) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ 4) การเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ 5) การเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

3.3 การหาคุณภาพเครื่องมือ

3.3.1 นำแบบสอบถามที่ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้วผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (Index of Item Objective Congruence, IOC) ทั้งนี้สามารถพิจารณาข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป โดยใช้เกณฑ์

+1 หมายความว่า มั่นใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามศัพท์

0 หมายความว่า ไม่มั่นใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามศัพท์

-1 หมายความว่า ข้อคำถามไม่มีความสอดคล้องกับนิยามศัพท์

3.3.2 ผู้วิจัยขอหนังสือจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล เพื่อเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม

3.3.3 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับแม่ชีที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ที่มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย จำนวน 30 คน ที่ไม่ได้ถูกเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาคำนวณหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach, Alpha Coefficiency) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาทั้งฉบับเท่ากับ .9652 จากนั้นนำแบบสอบถามดังกล่าวเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบ แก้ไขและให้ข้อเสนอแนะ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอหนังสือเพื่อส่งแบบสอบถามจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล เพื่อให้ออกหนังสือแจ้งไปยังสำนักสถาบันแม่ชีไทย เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้แม่ชีที่สังกัดวัดและสำนักสถาบันแม่ชีไทย 346 คน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ มาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ดังต่อไปนี้

3.5.1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ

3.5.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3.5.3 ข้อเสนอแนะ วิเคราะห์เป็นความเรียง

ตอนที่ 4 ตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย

ตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย จากผู้ทรงคุณวุฒิ มาเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาของแม่ชี เพื่อให้ความคิดเห็นตรวจสอบยืนยันรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี โดยดำเนินการดังนี้

4.1 ผู้วิจัยนำรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน เสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อพิจารณาด้านความรู้ คุณวุฒิ และประสบการณ์ด้านการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย

4.2 ผู้วิจัยขอหนังสือจากคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล เพื่อขอเชิญผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการประชุมกลุ่มสนทนาครั้งที่ 2 (Focus Group 2) เพื่อตรวจสอบยืนยันรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี

4.3 การให้ความคิดเห็นตรวจสอบยืนยันรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย จากการประชุมกลุ่มสนทนาครั้งที่ 2 (Focus Group 2) กับผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการศึกษาของแม่ชี

1) ตรวจสอบยืนยันรูปแบบ โดยที่ประชุมกลุ่มสนทนาครั้งที่ 2 ได้พิจารณารูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย

2) การแปลคะแนน โดยการนำแบบสอบถามมายืนยันรูปแบบว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ในส่วนของความคิดเห็นตรวจสอบยืนยันรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย

3) การตรวจสอบยืนยันประสิทธิภาพของรูปแบบ จะใช้เกณฑ์การแปลความหมายของร้อยละโดยกำหนดระดับความเหมาะสมตั้งแต่ระดับร้อยละ 80 ขึ้นไป

4.4 ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะจากการประชุมกลุ่มสนทนา มาปรับปรุงแก้ไขแล้วสรุปผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชีสังกัดสถาบันแม่ชีไทย ประกอบด้วยหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์สาระสำคัญอันเป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชีสังกัดสถาบันแม่ชีไทย มีเนื้อหาครอบคลุม 5 ด้าน คือ 1) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ 2) การเรียนรู้พัฒนาสมรรถภาพ 3) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ 4) การเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ 5) การเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง แนวทางการนำรูปแบบไปสู่การปฏิบัติ และเงื่อนไขสู่การปฏิบัติ และรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ระดับความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาวิเคราะห์เป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน อันดับแรก คือ การเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ รองลงมา คือ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ และอันดับสุดท้าย คือ การเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

1.1 ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ อันดับแรก คือ รักษาศีล ข้อวัตร ข้อปฏิบัติ กฎระเบียบของแม่ชีอย่างเคร่งครัด รองลงมา คือ ขวนขวายหาเวลาไปฟังธรรม ฟังคำสั่งสอนจากผู้มีธรรมะเพื่อยกระดับจิตใจและสติปัญญาให้สูงขึ้น และอันดับสุดท้าย คือ กำหนดสมาธิแน่วแน่ให้ปราศจากนิเวศหรือเครื่องกั้นขัดขวางไม่ให้บรรลุความรู้แจ้ง

1.2 ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ อันดับแรก คือ นำความผิดพลาดมาเป็นบทเรียนนำไปสู่การปรับปรุงไปสู่ความสำเร็จ รองลงมา คือ ปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะด้วยความจริงใจ และอันดับสุดท้าย คือ ควบคุมความคิดให้อยู่ในระเบียบไม่ฟุ้งซ่าน

1.3 ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ อันดับแรก คือ กตัญญูตถะเวที แสดงออกถึงการรู้คุณค่า บิณฑบาต ผู้มีพระคุณ ชุมชน สังคม และสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รองลงมา คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกับผู้อื่น และอันดับสุดท้าย คือ ทำจิตใจให้เป็นกลางไม่มีอคติต่อสิ่งใด

1.4 ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์

ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ อันดับแรก คือ พัฒนาทักษะเบื้องต้นในการดำรงชีวิต เช่น พุท ฟัง อ่าน เขียน คิดคำนวณ การทำงานพื้นฐานทั่วไป รองลงมา คือ ทำจิตใจให้เข้มแข็งตั้งงามพร้อมด้วยคุณธรรมต่างๆ เช่น ความเสียสละ ความมีเมตตา ความซื่อสัตย์ สุจริต และอันดับสุดท้าย คือ พัฒนาร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บโดยการออกกำลังกายเป็นประจำ

1.5 ด้านการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ อันดับแรก คือ ทำปัจจุบันให้ดีที่สุด ไม่กังวลกับอดีตที่ผ่านมาแล้ว และอนาคตที่ยังมาไม่ถึงเพื่อให้อภัยปราศจากความทุกข์ รองลงมา คือ เตรียมความพร้อมที่จะเรียนรู้กับสถานะสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และอันดับสุดท้าย คือ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารทั้งหลาย

2. ผลการตรวจสอบประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ และด้านการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80 ขึ้นไป ทุกประเด็น

สรุปและอภิปรายผล

การสร้างรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนของแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์และนำข้อมูลพื้นฐานมาสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของแม่ชี มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งกรอบแนวคิดในการวิจัยประกอบด้วยเสาหลักทางการศึกษา 5 เสาหลัก ได้แก่ 1) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ 2) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ 3) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ 4) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ 5) ด้านการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิชัย วงษ์ใหญ่, (2554) ; จำเริญรัตน์ จิตต์จิรจรรย์, (2555) ที่กล่าวว่า เสาหลักทางการศึกษามี 5 ประการ ได้แก่ 1) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ เป็นการผสมผสานความรู้ทั่วไปที่กว้างขวางเพียงพอเข้ากับโอกาสที่จะศึกษาบางวิชาอย่างละเอียดลึกซึ้ง 2) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ เป็นความสามารถในการนำความรู้มาปฏิบัติให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ 3) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ มุ่งสอนให้นักเรียนนักศึกษาเป็นคนดีให้ใช้ความรู้ ความสามารถ

ทำคุณประโยชน์ให้ผู้อื่น 4) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ เป็นการเรียนเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ 5) ด้านการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง มุ่งให้เยาวชนมีทักษะในการดำเนินชีวิต มีความสามารถและความพร้อมที่จะเผชิญหน้าและพร้อมแก้ปัญหา

ผลจากการสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนเองแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย 1) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ พบว่า มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ รักษาศีล ข้อวัตร ข้อปฏิบัติ กฎระเบียบของแม่ชีอย่างเคร่งครัด สอดคล้องกับ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต, 2548) กล่าวว่า สมာธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่มีสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ 2) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ พบว่า มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ นำความผิดพลาดมาเป็นบทเรียนนำไปสู่การปรับปรุงไปสู่ความสำเร็จ สอดคล้องกับ นันทภา ปัญญารัตน์ (2555) กล่าวว่า บุคคลจำเป็นต้องปรับปรุงพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความคิด และทักษะชีวิตให้สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย 3) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพ พบว่า มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ กตัญญูกตเวที แสดงออกถึงการรู้คุณค่าต่อบิดามารดา ผู้มีพระคุณ ชุมชน สังคม และสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต 2546) กล่าวว่า คนที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ต้องมีน้ำใจ กตัญญูไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละ นั่นคือมีจาคะ และสอดคล้องกับ วิชัย ตันศิริ (2550) กล่าวว่า การพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ต้องรู้จักที่จะสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และของชาติ เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้สร้างและใฝ่ฝันในการสร้างสรรค์ 4) ด้านการเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษยภาพ พบว่า มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พัฒนาทักษะเบื้องต้นในการดำรงชีวิต เช่น พุด ฟัง อ่าน เขียน คิดคำนวณ การทำงานพื้นฐานทั่วไป สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) กล่าวว่า การเรียนรู้เพื่อชีวิต เพื่อจะได้สามารถปรับปรุงบุคลิกภาพของตนได้ดีขึ้น ดำเนินงานต่างๆ โดยอิสระยิ่งขึ้น มีความรับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้น ในการจัดการศึกษาต้องไม่ละเลยศักยภาพในด้านใดด้านหนึ่งเป็นอันขาด ความจำ การใช้เหตุผล ความซาบซึ้งในสุนทรียภาพ สมรรถนะทางร่างกาย และทักษะในการดำรงชีวิต 5) ด้านการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ทำปัจจุบันให้ดีที่สุด ไม่กังวลกับอดีตที่ผ่านมาไปแล้ว และอนาคตที่

ยังมาไม่ถึงเพื่อให้จิตใจปราศจากความทุกข์ สอดคล้องกับ จงจรัส แจ่มจันทร์ และสุพน ทิมอ่ำ (2547) กล่าวว่า การมีสมาธิหรือสติอยู่กับตัวตลอดเวลา รู้ตัวตลอดตัวกำลัง ทำ พุด คิด อะไรอยู่ หรือการมีจิตใจที่หนักแน่น มั่นคง เข้มแข็ง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่อกแวก ไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะอะไรจะมาระทบ หรือไม่ว่าจะประสบกับเหตุการณ์หรือสิ่งใด ๆ ก็ตาม เมื่อจิตที่มีสมาธิจะทำให้มีความสุข ความสงบ มีความมั่นคง ว่องไวต่อการทำงานและมีความจำดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากการวิจัยพบว่ารูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนเองแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย มีความเหมาะสมกับการนำไปใช้ในการสร้างอริยทรัพย์ในตนเองแม่ชี ดังนั้น ควรนำรูปแบบไปปฏิบัติ อีกทั้งควรติดตามผลการดำเนินงานเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยสถาบันแม่ชีควรจัดทำรายวิชาเสริมหลักสูตรการสร้างอริยทรัพย์ในตนเองแม่ชีให้เป็นรูปธรรม ส่งเสริมและพัฒนาแม่ชีให้เกิดความรอบรู้ทั้งด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ โดยใช้หลักไตรสิกขาส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติเพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของแม่ชีให้สามารถดำรงตนได้อย่างมีความสุข

1.2 วัดหรือสำนักควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงบูรณาการเพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนเองแม่ชี ควรส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้แม่ชีได้เรียนรู้และเผชิญกับสภาพปัญหาพร้อมกับสะสมองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมภายในวัด และสำนัก อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับแม่ชีที่อยู่ในวัดและสำนักอื่นได้อย่างเหมาะสม

1.3 ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันแม่ชีไทย มีข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนเองแม่ชี สังกัดสถาบันแม่ชีไทย และแนวทางการพัฒนาของแต่ละเสาหลักทางการศึกษาที่ชัดเจน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ร่วมกันและพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของแม่ชี

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างอริยทรัพย์ในตนเองหน่วยงานอื่น

2.2 ควรศึกษางานเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนามนุษยภาพของสถาบันแม่ชี

2.3 ควรศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของสถาบันแม่ชี

2.4 ควรศึกษางานเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถการนำเทคโนโลยีมาพัฒนาการเรียนรู้ของแม่ชี

2.5 ควรนำหลักอริยทรัพย์มาพัฒนาการเรียนรู้ของแม่ชี

เอกสารอ้างอิง

จงจรัส แจ่มจันทร์และสุพน ทิมอำ. 2547. พระพุทธศาสนา
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
จำเริญรัตน์ จิตต์จิรจรรย์. 2555. ความรู้ความเข้าใจปรัชญา
และปรัชญาการศึกษา. นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
นันทภา ปัญญารัตน์. 2555. การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอก
ระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง
เชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
พระบุญณะ ขนดีพล. 2554. แม่ชีไทย : อุบาสิกหรือนักบวช.
นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระเทพโสภณ
(ประยูร ธมมจิตโต). 2548. ขอบฟ้าแห่งความรู้กับผลงาน
ด้านการศึกษา. กรุงเทพฯ : สามลดา.

_____. 2546. ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : สามลดา.
พวงเพ็ญ สังข์นนท์. 2536. ปัญหาและความต้องการทางการศึกษา
นอกโรงเรียนของแม่ชีไทย. วิจัยสนเทศการศึกษานอก
โรงเรียน. 9(1) : 42-48.
วิชัย ตันศิริ. 2550. อุดมการณ์ทางการศึกษา ทฤษฎีและภาค
ปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
วิชัย วงษ์ใหญ่. 2554. นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่
ความเป็นพลเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อาริ แอนด์
เอ็น ปรีน.
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541. การเรียนรู้
อริยทรัพย์ในตน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
อุไรวรรณ เหมมน. 2545. บทบาทของผู้บริหารสตรีระดับสูง
(ระดับอธิบดีขึ้นไป) ในระบบราชการไทยหลังการประกาศ
ใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540.
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

การวิเคราะห์การเป่าปี่ชาวเพลงไหมโรงราโคทางครุมนตรี ตราโมท กรณีศึกษาครูป๊อ คงลายทอง
An Analysis of the Method of Pi Chawa Blowing of Khru Montri Tramot's Pleng Homlong
Rakho: A Case Study of Khru Peep Khonglaithong

กมล แก้วสว่าง

ศิลปมหาบัณฑิต สาขาดุริยางคศิลป์ไทย

บัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์ การเป่าปี่ชาวเพลงไหมโรงราโคทางครุมนตรี ตราโมท กรณีศึกษาครูป๊อ คงลายทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติและผลงานด้านดนตรีของครูป๊อ คงลายทอง ศึกษาบริบทและบทบาทหน้าที่ของปี่ชาวในวงต่างๆ กลวิธีการเป่าปี่ชาว และความสัมพันธ์ทำนองหลักกับทำนองปี่ชาวเพลงไหมโรงราโค การวิจัยนี้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลโดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาจากการมีส่วนร่วมโดยรับการถ่ายทอดเพลงจากครูป๊อ คงลายทอง การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ประเด็น คือ วิเคราะห์ทำนองหลัก วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองหลักกับทำนองปี่ชาว และวิเคราะห์กลวิธีพิเศษการเป่าปี่ชาวเพลงไหมโรงราโค จากการวิจัย พบว่า ครูป๊อ คงลายทอง เป็นศิลปินและบรมครูทางดนตรีไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความรู้ความสามารถในเครื่องมือง่ายประเภทเครื่องเป่า อันได้แก่ ปี่ใน ปี่นอก ปี่มอญ ปี่ชวาและขลุ่ยทุกชนิด เป็นศิลปินดนตรีไทยของสำนักการสังคีตกรมศิลปากร เป็นอาจารย์พิเศษในสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมทั้งมีผลงานทางวิชาการและการบรรเลงดนตรีประเภทเครื่องเป่าในโอกาสต่างๆ การวิเคราะห์ การเป่าปี่ชาวเพลงไหมโรงราโคดังกล่าวนี้ ในทำนองหลักมีการเรียบเรียงทำนองให้เชื่อมต่อด้านเสียงได้อย่างกลมกลืน ไพเราะ มีการประพันธ์ทำนองที่โดดเด่น โดยการเปลี่ยนทำนองประโยคที่ 1 ในท่อนที่ 1 และท่อนที่ 2 ระหว่างเที่ยวแรก และเที่ยวกลับ ให้ความแตกต่างกัน ส่วนทำนองประโยคอื่นๆ ยังคงดำเนินทำนองเหมือนกันดังเดิม ด้านความสัมพันธ์ระหว่างทำนองหลัก และทำนองปี่ชาวยึดเสียงลูกตกกระหว่างประโยคและเสียงลูกตกท้ายประโยคของจังหวะยกและจังหวะตกเป็นสำคัญ ด้านระดับเสียงทำนองทางปี่ชวากับทำนองหลักมีระดับเสียงที่สัมพันธ์กันเป็นส่วนใหญ่ บางประโยคของทำนองทางปี่ชวาเท่านั้น ที่มีระดับเสียงไม่สัมพันธ์กับทำนองหลัก กลวิธีพิเศษที่พบในการเป่าปี่เพลงไหมโรงราโค ได้แก่ การตอดลิ้น การปรับเสียง การตีนิ้ว การกลับลิ้นกลับลม การสะบัด 3 เสียง และการสะบัด 5 เสียงเป็นต้น ลักษณะการดำเนินทำนอง กระชับ สนุกสนานเหมาะสมสำหรับการแปรทำนองของเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการบ่งบอกว่าถึงอัตลักษณ์ของครูป๊อ คงลายทองเป็นอย่างดี เพลงไหมโรงราโคทางปี่ชวาของครูป๊อ คงลายทองเป็นสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของครูทั้งเชิงศาสตร์และเชิงศิลป์ ซึ่งบรรดานักดนตรีประเภทเครื่องเป่าให้การยอมรับเป็นอย่างดีและ สามารถนำไปศึกษาให้เกิดเป็นประโยชน์ต่อวงการดนตรีไทยและสมควรได้รับการสืบทอดไว้เป็นมรดกของชาติสืบไป

คำสำคัญ : วิเคราะห์, ปี่ชวา, เพลงไหมโรงราโค

Abstract

The purpose of this research was to study Khru Peep Khonglaithong biography and the musical works, the context and the role of Pi Chawa in the band, the method of Pi Chawa Blowing and the relationship between the main melody and Pi Chawa's melody in Pleng Homrong Rakho. The data of this quality research were got from Khru Peep Khonglaithong some experts and the review literatures that were analyzed in three issues : main melody, the relationship between main melody and Pi Chawa's melody and the special method to blow Pi Chawa in Pleng Homrong Rakho. The results of the research were that Khru Peep Khonglaithong was very expert in Thaiclassical instrument, especially blowing instruments (Pi Nai, Pi Nok, Pi Mon and Kluiy). He could transfer knowledge and skill very well. He also had a lot of academic works and playing music especially blowing instruments. The main melody to blow Pi Chawa in Pleng Homrong Rakho was compiled the rhythm with the pitch harmoniously and beautifully. The composition of the rhythm was prominence by changing the rhythm of the first sentence of music in the first and the second period of the music that was different between the first playing and turn back playing. The rhythms of other sentences were the same. The relationship between main melody and Pi Chawa melody held on the importance of the sound called Look Tok between the sentence of music and the sound called Look Tok at the rear of sentence of the rhythm lifts and the rhythm falls. The most melody pitches of Pi Chawa and main melody were related. The special method to blow Pi Chawa in Pleng Homrong Rakho were the using of the tongue (Tod Lin) to split the sound (Prip Sieng), the using of fingers (Tee Niew), the using of the tongue and blowing (Klub Lin Klub Lom), the flicking of three and five sounds (Sabad Sam Sieng and Sabad Ha Sieng). The proceeding rhythms were well-fitting and amusing that were appropriate to other Thai classical instruments. Pleng Homrong Rakho by Khu Peep Khonglaithong indicated his intellect that was accepted by other musicians and it was also proper to be the cultural heritage.

Keywords : Analysis, Pi Chawa, Pleng HomlongRakho

บทนำ

ดนตรีไทยถือเป็นศิลปะแขนงหนึ่งของชาติ ที่เกิดจากความเจริญงอกงามทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องบ่งบอกถึงวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาติ สุรพล สุวรรณ ได้กล่าวความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม คือ กิจกรรมที่มนุษย์ได้มีการประเทสังสรรค์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นจากองค์ความรู้ ประสบการณ์ที่สะสมมาของกลุ่มสังคม และมีการยอมรับของสังคม เป็นสิ่งที่ดี มีคุณธรรม และศีลธรรมในการแสดงถึงความเจริญ งอกงามในทุกด้าน นำไปสู่ความรัก ความสามัคคี มีการจัดระเบียบ กฎเกณฑ์เดียวกันนำไปสู่คำว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม (สุรพล สุวรรณ, 2551) ซึ่งดนตรีไทยเกิดขึ้นจากความความเจริญรุ่งเรืองของคนในชาติ ความอุดมสมบูรณ์และความผาสุกของบ้านเมือง ด้วยความเจริญของสังคมไทยจึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์และสะสมองค์ความรู้ในศาสตร์ทางดนตรี ซึ่งในศาสตร์ศิลปะทางดนตรีไทยนั้น สิ่งที่ยังบอกให้เห็นถึงความงามแห่งศิลปะได้ชัดเจนที่สุดคือ การบรรเลง ซึ่งการบรรเลงดนตรีไทย ถือเป็นสิ่งสำคัญในการถ่ายทอดความงามทางศิลปะของดนตรี ซึ่งในการบรรเลงดนตรีไทยนั้น ต้องอาศัยกลวิธี และเทคนิคในการบรรเลง ซึ่งผู้บรรเลงจะต้องมีความประณีตละเอียดอ่อน ในการรังสรรค์ความงามผ่านเสียงดนตรี ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีวัฒนธรรมของตนที่เป็นเอกลักษณ์ที่เกิดจากการสร้างสม ดำรงรักษา พัฒนาสืบทอดขัดเกลาตั้งแต่ต้นบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติทั้งในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ตลอดจนถึงศิลปะอันโดดเด่นโดยเฉพาะ ศิลปะทางดนตรีเครื่องดนตรีไทยแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้ 4 ประเภทได้แก่ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี เครื่องสี เครื่องดีดและเครื่องเป่า โดยเฉพาะเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่มีหลายลักษณะทั้งเครื่องเป่าที่ทำด้วยไม้ ทำด้วยโลหะ เช่น ขลุ่ย และปี่ต่างๆ เป็นต้น ปี่เป็นเครื่องดนตรีในตระกูลเครื่องเป่าที่มีมาแต่โบราณกาล มีอายุเก่าแก่มากที่สุดชนิดหนึ่งซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมาก นอกจากนี้จะพบว่าปี่เข้าไปเกี่ยวข้องกับวรรณคดีเรื่องต่างๆ ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างปี่และชีวิตในสังคมปี่เป็นเครื่องดนตรีหลักที่ใช้เป่านำทำนองในการบรรเลง ทั้งที่การเป่าเดี่ยว (Solo Instrument) และการเป่าบรรเลงรวมวง (Ensemble) (เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, 2530) การแบ่งประเภทของปี่แบ่งออกได้หลายประเภท อาทิ แบ่งตามระดับเสียงได้แก่ ปี่ใน ปี่นอก ปี่กลาง แบ่งตามที่มาเช่นปี่มอญ ปี่ขวา (ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, 2533) ซึ่งแต่ละชนิด มีที่ใช้ต่างกัน วิธีการเป่าและขั้นตอนการฝึกหัดก็มีความแตกต่างกันด้วย ปี่ขวาเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าที่มีมาตั้งแต่โบราณกาล มีบทบาท หน้าที่อันสำคัญต่อการบรรเลง

ในวงต่างๆ รวมไปถึงบทบาทในการเป่าประกอบการแสดงโน้ตโอกาสต่างๆ ปี่มีลักษณะของเสียงที่ดังและแหลมสูงไพเราะน่าฟัง ขอบเขตของเสียงกว้าง และมีเสียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีการพัฒนารูปแบบวิธีการการบรรเลงร่วมกับวงต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และพบว่าปี่ใช้บรรเลงในโอกาสต่างๆ ทั้งงานพระราชพิธี เช่น ประกอบพระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ งานรัฐพิธี และงานทั่วไปเช่นใช้ประกอบการรำกระบี่กระบอง การเล่นตะกร้อลอดบ่วง การชกมวย รวมไปถึงการบรรเลงประกอบการแสดงต่างๆ เช่น ใช้ประกอบการแสดงละครเรื่องอิเหนา ตอนรำกริช ใช้บรรเลงได้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคลนอกจากนี้ปี่ยังใช้บรรเลงในวงดนตรีประเภทต่างๆ หลายประเภทเช่น วงบัวลอย วงปี่พาทย์นางหงส์ วงเครื่องสายปี่ขวา ซึ่งในวงเครื่องสายปี่ขวานั้นและปี่ขวาถือเป็นเครื่องดนตรีชิ้นสำคัญที่มีหน้าที่เป็นผู้นำในวงและเป็นเครื่องดำเนินทำนองที่ให้ความรู้สึกและอารมณ์ในการฟังแตกต่างไปจากเครื่องดนตรีชนิดอื่น ด้วยเป็นเพราะธรรมชาติเสียงที่โดดเด่น แหลมสูงและชัดเจน นอกจากปี่ขวาจะเป็นเครื่องดนตรีที่สร้างสีสันในทำนองเพลงแล้ว เพลงที่ใช้บรรเลงในวงเครื่องสายปี่ขวายังมีเพลงประเภทต่างๆ เช่น เพลงเถา เพลงสามชั้นและเพลงโหมโรงเพลง โหมโรงเป็นเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบด้วยหลายๆ เพลงบรรเลงติดต่อกันยกเว้นประเภทโหมโรงดนตรี เพลงโหมโรงใช้บรรเลงเป็นการเริ่มต้น ก่อนที่จะมีกิจกรรมสำคัญอื่นๆ ตามมาเฉพาะอย่างแล้วแต่ประเภทโหมโรงนั้นๆ และมีรูปแบบในการบรรเลงต่างๆ คือ เพลงโหมโรงการแสดงและโหมโรงดนตรี (ปัญญา รุ่งเรือง 2546) ซึ่งเพลงโหมโรงที่นิยมบรรเลงในวงเครื่องสายปี่ขวาถือเป็นโหมโรงดนตรี ได้แก่ เพลงโหมโรงชมสมุทร โหมโรงไอยเรศ และเพลงโหมโรงราโค เป็นต้น เพลงโหมโรงราโคเป็นเพลงที่สำคัญเพลงหนึ่งที่นิยมนำมาบรรเลงในวงเครื่องสายปี่ขวาเป็นเพลงเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่เดิมเป็นเพลงสองชั้น มีท่อนเดียวต่อมาอาจารย์มนตรี ตราโมทได้แต่งขยายเป็น เพลงอัตราสามชั้น (มนตรี ตราโมทและวิเชียรกุลตันท์ : 102) กล่าวคือเป็นเพลงที่มีสองท่อน ท่อนแรกเป็นทางพื้น ท่อน 2 เป็นทางลูกล่อลูกขัด เหตุที่นิยมนำมาเล่นในวงเครื่องสายปี่ขวาเพราะมีสำนวนเพลงที่กระชับ ติดหู ไพเราะน่าฟัง มีความพิสดารในเรื่องของระบบบันไดเสียง ซึ่งออกแบบไว้สำหรับวงเครื่องสายปี่ขวาโดยเฉพาะ ผู้บรรเลงต้องมีความรู้ มีทักษะในระดับสูง สามารถใช้ปฏิภาณไหวพริบในการสร้างสรรค์สำนวนกลอนได้อย่างอิสระ ใช้กลวิธี เม็ดพราย ได้หลากหลาย (จิรพลเพชรสม, สัมภาษณ์. 10 กุมภาพันธ์ 2555) และผู้ที่จะสามารถเป่าปี่ขวาเพลงโหมโรงราโคได้ไพเราะน่าฟังและมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองนั้นต้องมีคุณสมบัติที่โดดเด่น ควรต้องผ่านกระบวนการฝึกหัดทักษะ พื้นฐานมาก่อน เช่นควรต้องเป่าเพลง

ดัลมพ์ตชายเขา และประเภท เพลงสองชั้นเช่นเพลงมอญรำดาบ เพลงสมิงทอง เพลงกระบี่ลีลา ฯลฯ หรือเพลงชั้นเดียว เป็นเพลงที่มีสำนวนและทำนองเพลงที่ต้องใช้เป็นพื้นฐานในการฝึก ทำให้ผู้เป่าปี่ชาว เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะการใช้นิ้ว การใช้ลม สามารถสร้างคุณภาพของเสียงได้ชัดเจน ไม่เพี้ยนเสียง การดอดลั่น ตอดลม สำนวนกลอนต่างๆ ล้วนแล้วเป็นสิ่งสำคัญในการเป่าปี่ชาว นอกจากนี้ครูปี่บ คงลายทองได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเป่าปี่เพลง โหมโรงราโคไว้ว่า “เพลงโหมโรงราโค ในการบรรเลงเครื่องสายปี่ชาว บางช่วงบางตอนของทำนองเพลง เครื่องดิดและเครื่องสี่จะดำเนิน ทำนองไปในทางพื้น แต่ปี่ชาวทำเสียงเลื่อนไหลเห็นฟ้า ทำเสียงเป็นตัวเชื่อมในระหว่างข้อต่อของเครื่องมือต่างๆ ที่เป็นทางพื้น สมนานให้สนิทมองไม่เห็นตะเข็บ รอยต่อของทำนองเพลง หรือที่กล่าวว่า “เป่าโหยโรยขาว” เป็นกิริยาเป่าโหยแล้วเสียงที่โรยลงมา มันเลื่อนไหลมาลงเสียงที่ต้องการพอดีแล้วก็ผูกกลอน สำนวนต่อไป สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความชำนาญของผู้เป่า ครูกล่าวอีกว่า เพลงโหมโรงราโคไม่ใช่จะ มาหัดเลยไม่ได้ ต่อแล้วต้องมาคิดสร้างทางเอง เมื่อต่อแล้วต้องทำ ความคุ้นเคยกับเพลง เมื่อไปเป่าเข้ากับวงก็เป็นอีกลักษณะหนึ่ง ก็เหมือนกับเพลงอื่นๆ คือต่อเป็นบทเรียนไว้ แต่เวลาใช้จริงๆ ไม่ใช่อย่างนี้ ตอนต่อมันอยู่ในกรอบของบทเรียน แต่ที่จะแตกออกไปนอกกรอบในที่นี้หมายความว่า มันมีการยกเอื้องทำนอง ย้อย หยอกล้อ ฯลฯ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้บรรเลง สิ่งที่เรา ได้ยินเวลาครูผู้ใหญ่เขาเล่น ครูเทียบเป่าจะเล่นอย่างไร เวลาเป่า จะเดินย้อยอย่างไร เดินไปกับเพลงหรือไม่หรือจะโหยไปกับ ทำนองแล้วไปลงเอาสุดท้ายหรือมีลักษณะหยอกล้อกันในกลุ่ม ของเครื่องดนตรีในวงก็มี” (ปี่บ คงลายทอง, สัมภาษณ์. 10 กุมภาพันธ์ 2555) จากความสำคัญของการเป่าปี่ชาวในเพลง โหมโรงราโค ที่บรมครูได้กล่าวมาในเบื้องต้นโดยเฉพาะในเพลง โหมโรงในปัจจุบันศิลปินที่มีความรู้ความสามารถ ในกระบวนการ ที่จะถ่ายทอดการเป่าปี่ชาวเพื่อให้ได้องค์ความรู้ต่างๆ ในเรื่อง วิธีการผูกสำนวนกลอน กลวิธีหรือกลเม็ด การใช้นิ้ว การใช้ลม การใช้ลมเพื่อให้เกิดท่วงทำนองเพลง สามารถเป่าร้อยเรียงเสียง ทำให้เกิดลีลาสำนวนที่หลากหลาย ให้ความไพเราะ วิจิตรบรรจง นั้นหาได้ค่อนข้างยากซึ่งบรมครูที่มีความรู้ความสามารถในการเป่าปี่ ที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงในปัจจุบันได้แก่ ครูปี่บ คงลายทองจาก เหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา วิเคราะห์การเป่าปี่ชาวเพลงโหมโรงราโคทางครุมนตรี ตราโมท กรณีศึกษาครูปี่บ คงลายทอง เพื่อทราบถึงกระบวนการและวิธีการ ถ่ายทอด การเป่าปี่ชาว ทราบถึงชีวประวัติ ผลงานของครู อันจะเกิด ประโยชน์ต่อวงการดนตรีไทย และเกิดประโยชน์กับผู้ที่จะศึกษา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมดนตรีไทยที่ควร แก่การศึกษา อนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่ให้กับอนุชนรุ่นหลังและผู้ที่จะศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติครูปี่บ คงลายทอง
2. เพื่อศึกษาบริบทและบทบาทหน้าที่ของปี่ชาวในวงต่างๆ
3. เพื่อศึกษาท่วงทำนองการเป่าปี่ชาว และหาความสัมพันธ์

ทำนองหลักกับทำนองปี่ชาวเพลงโหมโรงราโค

อุปกรณ์และวิธีการดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย แต่ละสาขา ดังนี้ สาขาเครื่องเป่า จำนวน 3 คน สาขาปี่พาทย์ จำนวน 2 คน สาขาเครื่องสาย จำนวน 3 คน สาขาเครื่องหนัง จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ สังเกต เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ จากภาพถ่ายเทปบันทึกเสียง และเทปบันทึกภาพเกี่ยวกับเรื่องราวทางด้านดนตรีที่เกี่ยวข้อง กับวิเคราะห์การเป่าปี่ชาวเพลงโหมโรงราโคทางครุมนตรี ตราโมท กรณีศึกษาครูปี่บ คงลายทอง แล้วนำมาวิเคราะห์ท่วงทำนองการเป่าปี่ชาว เพลงโหมโรงราโค กรณีศึกษา ครูปี่บ คงลายทอง ที่ผู้วิจัยได้จำแนก แจกแจงออกเป็นหัวข้อย่อยเป็นประเด็นต่างๆ อันประกอบไปด้วย การวิเคราะห์ทำนองหลักเพลงโหมโรงราโค วิเคราะห์ความสัมพันธ์ ระหว่างทำนองหลักและทำนองปี่ชาว และวิเคราะห์ท่วงทำนอง การเป่าปี่ชาวเพลงโหมโรงราโค

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ครูปี่บ คงลายทอง เป็นศิลปินและครู ทางดนตรีไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความรู้ความสามารถ ในเครื่องมือประเภทเครื่องเป่า อันได้แก่ ปี่ใน ปี่นอก ปี่มอญ ปี่ชาวและขลุ่ยทุกชนิด เป็นศิลปินดนตรีไทยของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นอาจารย์พิเศษในสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมทั้ง มีผลงานทางวิชาการและการบรรเลงดนตรีประเภทเครื่องเป่าใน โอกาสต่างๆ การวิเคราะห์ การเป่าปี่ชาวเพลงโหมโรงราโคดังกล่าวนี้ ในทำนองหลักมีการเรียบเรียงทำนองให้เชื่อมต่อดับเสียงได้อย่าง กลมกลืน ไพเราะ มีการประพันธ์ทำนองที่โดดเด่นโดยการเปลี่ยน ทำนองประโยคที่ 1 ในท่อนที่ 1 และท่อนที่ 2 ระหว่างเที่ยวแรก และเที่ยวกลับ ให้ความแตกต่างกัน ส่วนทำนองประโยคอื่นๆ ยังคงดำเนินทำนองเหมือนกันดังเดิม ด้านความสัมพันธ์ระหว่าง ทำนองหลัก และทำนองปี่ชาวยึดเสียงลูกตกระหว่างประโยคและ เสียงลูกตกท้ายประโยค ของจังหวะยกและจังหวะตกเป็นสำคัญ ด้านระดับเสียงทำนองทางปี่ชาวกับทำนองหลักมีระดับเสียงที่ สัมพันธ์กันเป็นส่วนใหญ่ บางประโยคของทำนองทางปี่ชาวเท่านั้น ที่มีระดับเสียงไม่สัมพันธ์กับทำนองหลัก กลวิธีพิเศษที่พบในการ เป่าปี่เพลงโหมโรงราโคได้แก่ การดอดลั่น การปรับเสียง การตีนิ้ว การกลับลิ้นกลับลม การสับ 3 เสียง และการสับ 5 เสียง เป็นต้น ลักษณะการดำเนินทำนอง กระชับ สนุกสนานเหมาะสม

สำหรับการแปรทำนองของเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการบ่งบอกว่าถึงอัตลักษณ์ของครูป๊อปปี้ คงลายทองเป็นอย่างดีเพลงใหม่โรงราโคทางป๊อปปี้ของครูป๊อปปี้ คงลายทองเป็นสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของครู ทั้งเชิงศาสตร์และเชิงศิลป์ ซึ่งบรรดานักดนตรีประเภทเครื่องเป่าให้การยอมรับเป็นอย่างดีและสามารถนำไปศึกษาให้เกิดเป็นประโยชน์ ต่อวงการดนตรีไทยและสมควรได้รับการสืบทอดไว้เป็นมรดกของชาติสืบไป

สรุปและอภิปรายผล

ศึกษาประวัติ ผลงานของครูป๊อปปี้ คงลายทอง

ครูป๊อปปี้ คงลายทอง ภูมิลำเนาเป็นคนกรุงเทพมหานคร โดยกำเนิด เมื่อจบชั้นประถมศึกษาได้เข้าเรียนดนตรีไทยในสาขา ปี่พาทย์ ที่โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม โดยเริ่มหัดเรียนฆ้องวงใหญ่กับครูสอน วงฆ้อง จากนั้นจึงเริ่มหัดเรียนเครื่องเป่ากับครูเทียบ คงลายทอง ผู้เป็นบิดา และได้รับคำแนะนำในการฝึกหัดเครื่องดนตรีไทยเครื่องเป่าเพิ่มเติมจากครูบุญช่วย โสวัตร จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2518 ได้สอบบรรจุเข้ารับราชการ สังกัดกรมศิลปากร ในตำแหน่งชั้น จัตวา จากนั้นจึงศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จนสำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ. 2524 และศึกษาต่อในระดับปริญญาโท จนสำเร็จการศึกษาจากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ในปี พ.ศ.2538 ผลงานและเกียรติประวัติสำคัญของครูป๊อปปี้ คงลายทอง มีทั้งด้านการบรรเลง และผลงานทางวิชาการดนตรี ซึ่งเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาสาธารณะชน เช่น การบรรเลงบันทึกเทปเสียงเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้เยาวชน และผู้ที่กำลังศึกษาดนตรีไทย การบรรเลงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ การบรรเลงเดี่ยวปี่ในเพลงพญาโศก หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การบรรเลงเดี่ยวขลุ่ยเพียงออ เพลงนกขมิ้น เป็นต้น นอกจากนี้ครูป๊อปปี้ คงลายทองยังเป็นผู้แต่งท่วงทำนองความรู้ด้านวิชาการ ท่านเป็นที่ปรึกษา เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับดุริยางคศิลป์หลายแขนงให้กับเยาวชน ลูกศิษย์ และบุคคลทั่วไป ได้รับรางวัลเกียรติยศมากมาย ในส่วนของทักษะการบรรเลงดนตรีไทย ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านทักษะดนตรีไทยโดยเฉพาะในเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าเป็นเลิศด้านคุณธรรมจริยธรรม ท่านปฏิบัติตนเป็นปูชนียบุคคลอันสำคัญที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตให้แก่เยาวชนคนรุ่นหลัง ทั้งในและนอกวงการดนตรีไทยได้เป็นอย่างดี เป็นผู้ที่มีความเสียสละในการทำงาน อนุรักษ์สืบสาน ถ่ายทอดศิลปะของชาติอย่างเต็มความสามารถ และการปฏิบัติตัวของครูที่ตั้งอยู่ในจรรยาบรรณ ศีลธรรมอันดี อุปนิสัยสุภาพเรียบร้อย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับทุกคนทั้งเพื่อนร่วมงาน และลูกศิษย์ของครู จึงทำให้ครูเป็นที่รักของทุกคนทั่วไปและลูกศิษย์ทั้งในและนอกสถาบัน

บริบทและบทบาทหน้าที่ของปี่ขวาในวงดนตรีไทย

ปี่ขวาเป็นเครื่องดนตรีไทยเครื่องเป่า ที่ได้รับมาจากอิทธิพลทางวัฒนธรรมการประโคมดนตรีของอินเดียที่มาจากคำบาลี “ปัญจดุริยางค์” เมื่อแปลงเป็นบาลีไทยแล้วจึงแปลว่า “เบญจดุริยางค์” แปลว่า “ดุริยางค์” ประกอบด้วยองค์ 5 จะเห็นได้ว่าหลักของเบญจดุริยางค์คือ เป่าและตี หลังจากลังกาได้รับแบบแผนเบญจดุริยางค์ (ในลังกาเรียก “ปัญจวาทะ”) ไปจากอินเดียแล้วจึงเรียกประเพณีประโคมตีและเป่าในงานมงคลว่า “มังคลเกร์” ครั้นเมื่อลังกาเริ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสยาม มีชาวสยามบางกลุ่มรับแบบแผน “มังคลเกร์” ของลังกาเข้ามาใช้ในบ้านเมืองของตน จึงยังมีเค้ามูลเหลืออยู่ในวงที่เรียกชื่อคล้ายกันว่า “มังคละ” ซึ่งแพร่หลายในละแวกลุ่มน้ำยม-น่าน แถบจังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดสุโขทัย การเข้ามามีบทบาทของแบบแผนเบญจดุริยางค์จากอินเดียตั้งแต่ยุคแรกนั้นไม่พบหลักฐานปรากฏว่ามีการกำหนดให้เรียกอย่างไร แต่ปรากฏรูปแบบการนำมาใช้โดยกำหนดประเภทหน้าที่ของเครื่องดนตรีชนิดต่างเข้าไปแล้วยังจำแนกได้ 2 ลักษณะคือเครื่องดนตรีที่รวมกันแล้วใช้บรรเลงประโคมสำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนิน ซึ่งร่องรอยและหลักฐานเหล่านี้ย่อมชี้ได้ชัดว่าแบบแผนเบญจดุริยางค์คือเครื่องประโคมตีเป่าเมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออก-เสด็จเข้า การนำเข้ามานั้นคงนำมาคราวเดียวกับกลองแขก และสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นนั้นดัง ปรากฏกว่าเรามีปี่ขวาใช้ในกระบวนพยุหยาตราเสด็จพระราชดำเนิน สืบมาจนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีการ ใช่วงปี่ขวากลองแขกที่นำมาบรรเลงพร้อมกับวงปี่พาทย์ ทั้งในกระบวนพระราชพิธีอาพาธพินาศ ในกระบวนพยุหยาตรา และการประโคมในพระบรมมหาราชวัง นอกจากนั้นบทบาทหน้าที่ของปี่ขวาในวงดนตรีไทยคือการบรรเลงผสมวง เช่น วงปี่ขวากลองแขก วงบ่วงลอย วงปี่พาทย์นางหงส์ และวงเครื่องสายปี่ขวา ซึ่งปี่ขวามีลีลาในการบรรเลงที่รุกเร้า มีเสียงที่เป็นเอกลักษณ์คือ เสียง ฮ่อ เป็นเสียงที่มีลักษณะแหบพ่นลำดำเนินทำนองเก็บถี่บ้าง โหยหวนบ้าง และนอกจากนี้ปี่ขวายังมีบทบาทเป็นผู้นำในวงดนตรีไทย

การวิเคราะห์ทำนองหลักเพลงใหม่โรงราโค

จากการวิเคราะห์รูปแบบ จังหวะ ระดับเสียงและลูกตกพบว่าทำนองหลักเพลงใหม่โรงราโคสามชั้น เป็นเพลงทางพื้นครุมนตรี ตราโหมทนามาแต่งขยายให้มีลูกล่อลูกขัดและเป็นเพลง 2 ท่อน ท่อนละ 8 จังหวะ แต่ละท่อนมีทียะวกลับ และเป็นเพลงอัตราจังหวะสามชั้น ระดับเสียงที่พบในเพลงได้แก่ ระดับเสียงทางขวาทางกลางแหบ ทางกลาง และทางเพียออบน ท่วงทำนองหลักแต่ละประโยคผู้ประพันธ์มีการเรียบเรียงทำนองให้เชื่อมต่อระดับเสียงได้อย่างกลมกลืน ไพเราะ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ทำนองให้มีความโดดเด่น โดยการเปลี่ยนทำนองประโยคที่ 1 ในท่อนที่ 1 และท่อนที่ 2 ระหว่างทียะวแรก และ

เที่ยวกลับ ให้มีความแตกต่างกัน ส่วนทำนองประโยคอื่นๆ ยังคงดำเนินทำนองเหมือนกันดังเดิม แสดงให้เห็นถึงความอัจฉริยภาพของผู้ประพันธ์ที่ประดิษฐ์ท่วงทำนองได้อย่างชาญฉลาด มีชั้นเชิงของสำนวนที่แฝงไว้ซึ่งการคมคายเป็นอย่างยิ่ง ปัจจัยเหล่านี้เองจึงทำให้บทเพลงโหมโรงราโคมีท่วงทำนองที่วิจิตรงดงาม และผู้วิจัยยังพบได้อีกว่าระดับเสียงส่วนใหญ่ของทำนองหลักเพลงโหมโรงราโคอยู่ในระดับเสียงทางซาว เป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์ที่สำคัญและเด่นชัดของเพลงโหมโรงราโคว่าเป็นบทเพลงที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความนิยมบรรเลงในวงเครื่องสายปี่ซาวอย่างแท้จริง

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองหลักและทำนองปี่ซาว

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองหลักกับทำนองปี่ซาวเพลงโหมโรงราโค กรณีศึกษา ครูบ๊ีบ คงลายทอง ผู้วิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์มีการประพันธ์ทำนองทางปี่ซาวโดยยึดความสัมพันธ์กับทำนองหลักในเสียงลูกตกกระหว่างประโยคและเสียงลูกตกท้ายประโยค ของจังหวะยกและจังหวะตกเป็นสำคัญ ด้านความสัมพันธ์ของระดับเสียงก็พบว่าทำนองทางปี่ซาวกับทำนองหลักมีระดับเสียงที่สัมพันธ์กันเป็นส่วนใหญ่ แต่จะมีบางประโยคของทำนองทางปี่ซาวเท่านั้น ที่มีระดับเสียงไม่สัมพันธ์กับทำนองหลัก ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความไพเราะน่าฟังของท่วงทำนองทางปี่ซาวมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการประพันธ์ทำนองทางปี่ซาวเพลงโหมโรงราโค ผู้ประพันธ์มีวิธีการประพันธ์ทำนองที่หลากหลาย มีการพลิกแพลงทำนองเพื่อความไพเราะลงตัว และให้เกิดความเหมาะสมของทำนองกับหน้าที่ของเครื่องดนตรีชนิดนั้นก็คือ ปี่ซาว ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ครูบ๊ีบ คงลายทอง เป็นผู้ที่มีความชำนาญในเรื่องของการประพันธ์ทำนองเพลงทางปี่ซาว ท่านมีวิธีการและรูปแบบในการประดิษฐ์ทำนองให้สัมพันธ์กับทำนองหลักได้อย่างเหมาะสมและลงตัวเป็นอย่างยิ่ง

การวิเคราะห์กลวิธีพิเศษ การเป่าปี่ซาวเพลงโหมโรงราโค

จากการวิเคราะห์กลวิธีพิเศษการเป่าปี่ซาวเพลงโหมโรงราโค พบว่า คือ ครูบ๊ีบ คงลายทอง มีการประดิษฐ์ท่วงทำนองการบรรเลงปี่ซาวได้อย่างวิจิตรงดงาม สิ่งที่ปรากฏในท่วงทำนองทางปี่ซาวนี้พบว่า ผู้ประพันธ์ได้มีการประดิษฐ์ท่วงทำนองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของทำนองทางปี่ซาวซึ่งปรากฏอยู่ในหลายๆ ประโยค รวมทั้งมีการแปรทำนองได้ไพเราะ กลมกลืน มีการสอดแทรกกลวิธีพิเศษของการบรรเลงปี่ซาวในลักษณะต่างๆ เช่น การตอดลิ้น การปรับเสียง การตีนิ้ว การกลับลิ้นกลับลม การสะบัด 3 เสียง และการสะบัด 5 เสียง ซึ่งเป็นการบ่งบอกว่าผู้ประพันธ์ให้ความสำคัญในรายละเอียดของการประดิษฐ์ท่วงทำนองทางปี่ซาวได้เป็นอย่างดี รวมทั้งลักษณะของกลวิธีที่ใช้ในการดำเนินทำนองในบางประโยคได้บ่งบอกถึงความโดดเด่น ของปี่ซาวที่มีการบรรเลงสอดแทรก ทำนองของเครื่องดนตรีประเภทเครื่องรับด้วย มีการ

หยอกล้อเกี่ยวพันไปกับหน้าที่ของเครื่องดนตรีอื่นๆ ที่แสดงถึงอารมณ์สนุกสนานของผู้ประพันธ์ อันสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้ประพันธ์ที่เป็นผู้มีสุนทรียะด้านการบรรเลงดนตรีประเภทเครื่องเป่า และอุปนิสัยสนุกสนานร่าเริง อารมณ์ดี ใจบุญสุนทาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้สื่อออกมาทางทำนองเพลงที่ท่านได้รังสรรค์ อย่างน่ายกย่องและเป็นที่น่าชื่นชมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาการเป่าซาว ของครูบ๊ีบ คงลายทอง ในเพลงลักษณะอื่นๆ เพื่อบันทึกเป็นฐานข้อมูลทางการศึกษา เพื่อมีให้สูญหาย
2. ควรศึกษาวิจัยการเป่าปี่ซาว ของครูผู้เชี่ยวชาญท่านอื่น เพื่อเป็นการสร้างฐานข้อมูลทางการศึกษาที่หลากหลาย และเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. 2530. สังคตินิยมว่าด้วยดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนไตร์.
- ปัญญา รุ่งเรือง. 2546. ประวัติการดนตรีไทย ฉบับปรับปรุง. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์. 2533. ประวัติและการพัฒนาการของปี่ไทย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ : ป.สัมพันธ์พานิช.
- สุรพล สุวรรณ. 2551. ดนตรีไทยในวัฒนธรรมไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็นกรณีศึกษาครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา

Evening Overtures : A case study on Kru Boonchuay Sanganan inherited from Kru Mo Pluempreecha

ประสงค์ จันทพันธุ์

ศิลปะมหาบัณฑิต สาขาดุริยางคศิลป์ไทย

บัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง หน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น กรณีศึกษา ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติและผลงาน ของ ครูบุญช่วย แสงอนันต์ 2) ศึกษาหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น จากครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการสืบทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา 3) วิเคราะห์หน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็นจากครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการสืบทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา วิธีดำเนินการวิจัย โดย 1)การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการจากการมีส่วนร่วมรับการถ่ายทอดหน้าทับเพลงโหมโรงเย็นจากครูบุญช่วย แสงอนันต์ และ จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านดุริยางคศิลป์ 2) ศึกษาข้อมูล 3) วิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ วิเคราะห์จังหวะ รูปแบบหน้าทับเพลง ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองหน้าทับทางครูโม ปลื้มปรีชา และ ทำนองหลักของหน้าทับ กลวิธีพิเศษและการตีหน้าทับ 4)นำเสนอข้อมูล จากการวิจัยพบว่า ครูบุญช่วย แสงอนันต์ มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญ ด้านการบรรเลงตะโพนและกลองทัด ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ท่านเป็นลูกศิษย์ของครูโม ปลื้มปรีชา เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น และอนุรักษ์สืบทอดมาจนทุกวันนี้ จากการเก็บรวบรวมข้อมูล หน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น ประกอบด้วย 16 เพลง ได้แก่ เพลงสาธุการ เพลงตระโหมโรง เพลงร่ำสามลา เพลงต้นเข้าม่าน เพลงเข้าม่าน เพลงปฐุม เพลงลา เพลงเสมอ เพลงร่ำลาเดียว เพลงเชิดสองชั้น เพลงเชิดชั้นเดียว เพลงกลม เพลงขำนาญ เพลงกราวใน เพลงต้นเข้าม่านและเพลงลา เรื่องจังหวะ พบว่า เพลงสาธุการใช้ในลักษณะการตีฉิ่งอย่างเดียว เพลงตระโหมโรงใช้ในลักษณะการตีฉิ่งแบบสามชั้น เพลงร่ำสามลาใช้ในลักษณะการตีฉิ่งอย่างเดียว เพลงต้นเข้าม่านใช้ในลักษณะการตีฉิ่งแบบสองชั้น เพลงเข้าม่านใช้ในลักษณะการตีฉิ่งอย่างเดียว เพลงปฐุมใช้ในลักษณะการตีฉิ่งอย่างเดียว เพลงลาใช้ในลักษณะการตีฉิ่งแบบสองชั้น เพลงเสมอใช้ในลักษณะการตีฉิ่งแบบสองชั้น เพลงร่ำลาเดียวใช้ในลักษณะการตีฉิ่งอย่างเดียว เพลงเชิดสองชั้นใช้ในลักษณะการตีฉิ่งอย่างเดียว เพลงเชิดชั้นเดียวใช้ในลักษณะการตีฉิ่งอย่างเดียว เพลงกลมใช้ในลักษณะการตีฉิ่งอย่างเดียว เพลงขำนาญใช้ในลักษณะการตีฉิ่งแบบสองชั้น เพลงกราวในใช้ในลักษณะการตีฉิ่งอย่างเดียว รูปแบบการบรรเลงเพลงชุดโหมโรงเย็น พบว่า มีการบรรเลงเพลงซ้ำกัน 2 เพลง ได้แก่ เพลงต้นเข้าม่านและเพลงลา ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองหน้าทับทางครูโม ปลื้มปรีชา และหน้าทับหลัก พบว่า การตีหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็นที่เหมือนกัน มีจำนวน 9 เพลง คือ เพลงร่ำสามลา เพลงต้นเข้าม่าน เพลงเข้าม่าน เพลงปฐุม เพลงร่ำลาเดียว เพลงเชิดสองชั้น เพลงเชิดชั้นเดียว เพลงขำนาญและเพลงกราวใน การตีหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็นที่ต่างกัน มีจำนวน 5 เพลง คือ เพลงสาธุการ เพลงตระโหมโรง เพลงลา เพลงเสมอ เพลงกลม กลวิธีการตีหน้าทับและเทคนิคพิเศษในการตีตะโพนและกลองทัดทั้งหมด 3 วิธี คือ การตีสะบัดมือซ้าย การตีสะบัดมือขวา การตีแบบเสียงครึ่ง หน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็นของครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา มีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นประโยชน์ต่อการดนตรีไทย และสมควรได้รับการสืบทอดไว้เป็นมรดกของชาติสืบไป

คำสำคัญ : หน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น

Abstract

The purposes of the research were to study Kru Boonchuay Sanganan's background and his works, to study his inherited rhythms and to analyze his rhythms.

The results found that Kru Boonchuay Sanganan has been a Thai professional Thai musician in the office of Performing Arts, Fine Arts Department, Ministry of Culture. He was Kru Mo Pluempreecha's student and has carried on his tracks. Kru Boonchuay Sanganan has experted in two-faced drum (Ta-pon) and double-headed drum(Klong-Thad) performance. His evening overtures consisted of 16 songs. In his songs, the instrument he used to conduct the rhythms was a pair of cymbal(Ching). He played from a single rhythm to a triple rhythm in his songs. The relation of his songs and Kru Mo's songs were 9 songs were the same rhythms and 5 songs were different. There were 3 techniques in playing Ta-pon and Klong-thad; right hand fricked beating, left hand flicked beating and half rhythm beating.

Keywords : The Evening Overtures Rhythm

บทนำ

ดนตรีเป็นงานศิลปะรูปแบบหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยใช้เสียงเป็นสื่อในการถ่ายทอดทำนองลีลา และอารมณ์ของบทเพลง ดนตรีมีความสำคัญและมีความหมายต่อบุคคลในการพัฒนาคุณภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก ในชีวิตประจำวันดนตรีมีประโยชน์ช่วยให้ชีวิตมีความสุข ช่วยผ่อนคลายอารมณ์ ความรู้สึกเคร่งเครียดหรืออารมณ์ที่เร้าร้อนด้วยโทสะ นอกจากนี้ดนตรีไทยยังมีความสำคัญในด้านการประกอบกิจกรรมตามความเชื่อและพิธีกรรม เป็นสื่อเสริมแต่งให้กิจกรรมทางประเพณีหรือพิธีกรรมที่มนุษย์ประกอบขึ้นนั้นให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดนตรีมีหลายประเภทเช่นเดียวกับศิลปะอื่นๆ มีทั้งที่เป็นแบบง่ายๆ เรียบๆ และแบบที่สลับซับซ้อนอย่างถึงที่สุด แล้วแต่พัฒนาการของดนตรีของแต่ละท้องถิ่น ความเจริญก้าวหน้าทางดนตรีที่ไม่เท่าเทียมกันเพราะบทบาทหน้าที่ของดนตรีและแนวคิดในการสร้างดนตรีของผู้คนในสังคมแตกต่างกันไปตามความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ ความจำเป็นในการใช้งาน และระดับชั้นของสังคม ดนตรีในแบบฉบับของไทยมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมอย่างชัดเจน ทั้งสังคมในระดับราชสำนักและสังคมของชนธรรมดา สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ บทบาทหน้าที่ในพิธีกรรมทางศาสนา และบทบาทหน้าที่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยบทบาทหน้าที่ของดนตรีที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาจะเป็นการแสดงดนตรีเพื่อการแสดง หรือดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบมหรสพต่างๆ เช่น โขน ละคร หนัง หุ่น ลิเก และบรรเลงดนตรีเพื่อความบันเทิง ส่วนบทบาทหน้าที่ในพิธีกรรมทางศาสนาของดนตรีไทยนั้นมีความแตกต่างจากดนตรีเชิงศาสนาของตะวันตก ตรงที่ทางตะวันตกใช้ดนตรีโดยตรงในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนดนตรีไทยนั้นใช้บรรเลงประกอบในพิธีกรรม แต่ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของพิธีกรรมแต่จะมีดนตรีเพื่อการบูชา เช่น บูชาพระรัตนตรัยด้วย เพลงสาธุการ เมื่อเริ่มพิธี และมีการใช้ดนตรีบรรเลงเพลงชุดโหมโรงเพื่อการสักการบูชา ดนตรีพิธีการในสังคมไทยมีหน้าที่สนับสนุนและจูงใจให้ผู้เข้าร่วมพิธีมีสมาธิจดจ่อแน่วแน่นในการเคารพบูชาครูบาอาจารย์ การบรรเลงดนตรีในพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนแต่ใช้บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์ไม่แข็ง และเพลงบรรเลงที่ใช้ก็ล้วนแล้วแต่สลับซับซ้อน มีระเบียบแบบแผนที่รัดกุม ชักจูงให้มีสมาธิที่แน่วแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ปัญญา รุ่งเรือง, 2546) เพลงโหมโรง เป็นแบบแผนการบรรเลงดนตรีไทยที่มีมาแต่โบราณ การบรรเลงดนตรีเพื่อจะประกอบพิธีกรรมหรือบรรเลงประกอบการแสดงก็ตาม ก่อนที่จะเริ่มพิธีหรือการแสดงมหรสพจะต้องมีดนตรีบรรเลงโหมโรงก่อน วงดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงก็นิยมใช้วงปี่พาทย์ไม่แข็ง ส่วนบทเพลงที่ใช้ อาจมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของงานนั้นๆ เช่น การบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมในตอนเช้าจะใช้เพลงโหมโรงเช้า การบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมในตอนกลางวันใช้เพลงโหมโรงกลางวัน หรือการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมในตอนเย็นใช้เพลง

โหมโรงเย็น เพลงโหมโรงที่เก่าแก่และเป็นแบบแผนของเพลงโหมโรงอื่นๆ คือ “เพลงโหมโรงเย็น” เพลงโหมโรงเย็น เป็นเพลงที่นิยมใช้ในพิธีสวดมนต์เย็น จัดอยู่ในประเภทเพลงชุดที่ได้นำเอาบทเพลงหลาย เพลงมาเรียงกัน มีความหมายลึกซึ้งกว่าที่แลเห็นว่าเป็นเพลงสามัญ เป็นเพลงโหมโรงซึ่งเป็นมูลฐานของเพลงโหมโรงอย่างอื่น (สัจด์ ภูเขาทอง, 2532) เพลงโหมโรงต่างๆ ที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมนั้นจะมีความสำคัญอยู่ในทำนองเพลงทุกเพลง เพราะเพลงที่ใช้ในการบรรเลงโหมโรงนั้นล้วนแล้วแต่เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลในงานและตัวบุคคลที่อยู่ในพิธีกรรมนั้น และส่วนสำคัญสิ่งหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบหลักที่ขาดไม่ได้อันเป็นส่วนหนึ่งของเพลงโหมโรงไม่มีใครนึกถึงนั่นคือ เรื่องของ “จังหวะหน้าทับ” เครื่องดนตรีประเภทเครื่องประกอบจังหวะที่สำคัญในวงปี่พาทย์คือ ตะโพนและกลองทัด มีหน้าที่ในการบรรเลงหน้าทับประกอบบทเพลงในวงปี่พาทย์ซึ่งอาจารย์มนตรี ตราโมท ได้กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการสอนดุริยางคศาสตร์ไทย ภาควิชาการ ว่า “การเรียน ดุริยางคศาสตร์ ภาควิชาการนี้ นับเป็นส่วนสำคัญอันหนึ่งของดุริยางค์ศิลป์ที่จะขาดไม่ได้ จริยอยู่การฝึกฝนแต่ภาคปฏิบัติก็อาจสามารถที่จะไปทำการบรรเลงได้ แต่อย่าลืมว่าการแสดงศิลปะทุกชนิด ถ้าผู้แสดงขาดหลักวิชาเสียแล้ว การแสดงนั้นๆ จะดีขึ้นถึงขีดที่ควรจะได้ไม่ได้ โดยเฉพาะการบรรเลง ถ้าผู้บรรเลงไม่รู้จัก “จังหวะหน้าทับ” (ซึ่งเป็นหลักวิชาการ) ว่าเป็นอย่างไรแล้ว การบรรเลงนั้นจะรุ่งโรจน์เพียงไร ที่กล่าวมานี้ก็เพื่อจะให้เห็นว่าการเรียนภาควิชาการนั้นมีคุณสมบัติสนับสนุนภาคปฏิบัติการให้ดีขึ้น” การบรรเลงหน้าทับแม้ว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงจะจัดอยู่ในประเภทเครื่องประกอบจังหวะ แต่หน้าทับของเพลงไทยที่ใช้บรรเลงประกอบเพลงชุดโหมโรงเย็นถือว่าการบรรเลงหน้าทับจังหวะที่เป็นแบบแผนและมาตรฐาน (ธำณู คงอิม, 2539) การตีหน้าทับในเพลงชุดโหมโรงเย็นนั้น ผู้วิจัยพบว่า มีวิธีการที่อยู่ด้วยกันหลายทาง มีเทคนิคในการบรรเลงที่แตกต่างกันไป ซึ่งผู้วิจัยในฐานะที่เป็นครูผู้สอนวิทยาลัยนาฏศิลปบุรี สอนวิชาปฏิบัติเอกเครื่องหนัง ได้ทำการสอนจังหวะหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น โดยใช้ทางของกรมศิลปากรซึ่งเป็นทางส่วนกลางและเป็นทางที่ใช้เป็นมาตรฐานของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์และวิทยาลัยนาฏศิลป์ในการสอน และได้ให้ความสนใจที่จะศึกษาทางในการบรรเลงจังหวะหน้าทับของครูเพลงท่านอื่นๆ เนื่องจากทางที่ใช้ในการบรรเลงจังหวะหน้าทับของครูดนตรีไทยสมัยก่อนมีการบรรเลงด้วยลูกเล่นและเม็ดพรายที่แปรพราย มีความสวยงามในทางดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งในปัจจุบันมีผู้ที่มีความสามารถในการบรรเลงตามแนวทางของครูดนตรีในสมัยก่อนนั้นน้อยลง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็นจากทางของครูเพลงท่านอื่นๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทย

และครุดนตรีไทยท่านหนึ่งที่เป็นผู้มีความสามารถในการบรรเลงหน้าทับตะโพนจนได้ชื่อว่า “เป็นมือในการบรรเลงอย่างหาตัวจับได้ยาก” คือ ครูโม ปลื้มปรีชา ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในการศึกษา รวบรวมข้อมูลครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า ครูบุญช่วย แสงอนันต์ เป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดการตีตะโพนหน้าทับเพลงชุด เพลงโหมโรงเช้า โหมโรงกลางวัน และโหมโรงเย็น จากครูโม ปลื้มปรีชา ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานของพระประณิตวรศัพท์ (เขียน วรวาทีน) เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องในสมัยนั้นว่าเป็นมือตะโพนที่มีฝีมือท่านหนึ่ง “แม้แต่ครูโชติ ดุริยประณีต ยังชมว่ามือตะโพนและกลองทัด ของครูโม ปลื้มปรีชา นั้นเป็นมือที่ดียาก และ จะตีเฉพาะเขียนๆเท่านั้น” และในปัจจุบันผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น คือ ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงมาจากครูโม ปลื้มปรีชา ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น จากครูบุญช่วย แสงอนันต์ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา จากความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้นนี้ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษา และวิเคราะห์วิธีการตีตะโพน – กลองทัด จากครูบุญช่วย แสงอนันต์ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา เพื่อประโยชน์ต่อวงการดนตรีไทยและเป็นการอนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่ความรู้ ทักษะการปฏิบัติเกี่ยวกับการตีหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถของตนอันจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและศิษย์ ทั้งยังต้องการแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางภูมิปัญญาของโบราณจารย์ ที่ได้คิดสร้างสรรค์สิ่งที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ถือเป็นมรดกของชาติให้คงอยู่ และ สืบทอดควรค่าแก่อนุชนรุ่นหลังได้อนุรักษ์สืบทอดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติและผลงานด้านดนตรี ของ ครูบุญช่วย แสงอนันต์ และ ครูโม ปลื้มปรีชา
2. ศึกษาหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น จากครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการสืบทอดมาจาก ครูโม ปลื้มปรีชา
3. วิเคราะห์หน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็นจากครูบุญช่วย แสงอนันต์ที่ได้รับการสืบทอดมาจาก ครูโม ปลื้มปรีชา

อุปกรณ์และวิธีการดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย ดังนี้ 1.ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร 2. ครูยงยุทธ ปลื้มปรีชา อาจารย์พิเศษคณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ 3. ครูสมาน น้อยนิทย์ อาจารย์พิเศษคณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และที่ปรึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม บริษัท โอเซียน มีเดีย

4. ครูสหัสวัฒน์ ปลื้มปรีชา รองคณบดี คณะศิลปศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ 5. ครูอนเภาจ่มงกรผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร และ 6. รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกรัตต์ อาจารย์ประจำวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล สาขาวิชาดนตรีวิทยา รวมทั้งสิ้น 6 คน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ การรวบรวมข้อมูล ศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา หนังสือ งานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับเพลงชุดโหมโรงเย็น ในบริบทต่างๆ รวบรวมข้อมูลจากการมีส่วนร่วม โดยรับการถ่ายทอดหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็นจากครูบุญช่วย แสงอนันต์ ซึ่งได้รับการถ่ายทอด จากครูโม ปลื้มปรีชา นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ วิเคราะห์จังหวะ วิเคราะห์รูปแบบหน้าทับเพลง วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทางครูโม ปลื้มปรีชา และ ทำนองหลักของหน้าทับ และวิเคราะห์กลวิธีพิเศษ และการตีหน้าทับ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า การศึกษาหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็นกรณีศึกษา ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ซึ่งได้รับการสืบทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา ทั้งหมด 16 เพลง ได้แก่ เพลงสาธุการ เพลงหญ้าปากคอก เพลงรวสามลา เพลงต้นเข้ามาน เพลงเข้ามาน เพลงปทุม เพลงลา เพลงเสมอ เพลงร่ำลาเดียว เพลงเชิดสองชั้น เพลงเชิดชั้นเดียว เพลงกลม เพลงขำนาญ เพลงกราวใน เพลงต้นเข้ามาน และเพลงลา มีลักษณะการบรรเลงหน้าทับตะโพน-กลองทัดที่ใกล้เคียงกัน ส่วนมือตะโพนหน้าทับหลัก นั้นเหมาะสำหรับใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งเป็นมือที่ไม่ยากและไม่ง่ายจนเกินไป สามารถใช้ในการฝึกปฏิบัติเป็นแนวทางในการเรียนเครื่องหนึ่งได้ในโอกาสต่อไป จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ครั้งนี้ พบความแตกต่างของเพลงเพียงบางเพลงเท่านั้น เพลงที่มีความแตกต่างกันอย่าง เห็นได้ชัด ได้แก่ เพลงสาธุการ “แม้แต่ครูโชติ ดุริยประณีต ยังชมว่ามือตะโพน ของครูโม ปลื้มปรีชา นั้นเป็นมือที่ดียาก และ จะตีเฉพาะเขียนๆเท่านั้น” และในปัจจุบันผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น คือ ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงมาจากครูโม ปลื้มปรีชา

สรุปและอภิปรายผล

จากการสรุปผลการวิจัยดังกล่าว สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาในการศึกษาด้านดนตรีไทย ของครูบุญช่วย แสงอนันต์ จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมและศึกษาข้อมูลต่างๆ นั้น ทำให้ทราบว่า ครูบุญช่วย แสงอนันต์ เป็นผู้ที่มีความสามารถด้านการบรรเลงตะโพน-กลองทัด ได้ดีมีการบรรเลงจะสอดแทรกลูกเล่นและเม็ดทราย อาจเนื่องมาจาก ประการแรก

ครูเริ่มเรียนดนตรีไทยตั้งแต่เยาว์วัย และในสภาพแวดล้อมและสังคมที่เต็มไปด้วยดนตรีไทย จึงส่งผลให้ครูได้มีโอกาสเข้าศึกษาฝึกฝนอยู่เป็นประจำ สม่่าเสมอ ประการที่สอง เนื่องจากครูบุญช่วย แสงอนันต์ เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดโดยเฉพาะ เรื่องของการบรรเลงดนตรีไทยและเครื่องหนัง จากคุณครูหลายท่าน คือ หลวงบำรุง จิตรเจริญ ครูมนตรี ตรีโมท ครูประสิทธิ์ ถาวร ครูถิร ปี่เพราะ ครูจรัญ ต้นมีสุข ครูพริ้ง กาจญผลิน ครูโม ปลื้มปรีชา ครูโชติ ดุริยประณีต ครูมิ ทรัพย์เย็น และครูสมพงษ์ โลหิตาจร ซึ่งครูทั้งหลายเหล่านี้ ถือเป็นบรมครูด้านดุริยางคศิลป์ไทยทั้งสิ้น ให้คำแนะนำชี้แนะแนวทางและคอยให้การสนับสนุนด้านการบรรเลงดนตรีไทย เพื่อให้มีความก้าวหน้าในการดนตรีเป็นอย่างดี ประการที่สาม เนื่องจากครูบุญช่วย แสงอนันต์ เป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาดนตรีไทยเป็นอันมากจึงส่งผลให้ครูบุญช่วย แสงอนันต์ มีฝีมือดีและเป็นที่ยอมรับของสังคมดนตรีไทยมากมาย หากผู้ใดที่มีความสนใจที่จะศึกษาด้านดนตรีไทย ควรเริ่มเรียนตั้งแต่เยาว์วัย และมีบริบทที่เกี่ยวกับดนตรีไทยที่ครบถ้วน สิ่งที่สำคัญในการเรียนดนตรี คือ ความขยันหมั่นเพียร หากผู้ใดมีผู้นั้นอาจเป็นผู้มีความสามารถได้เช่นเดียวกับครู ก็เป็นไปได้ ดังที่ครูโชติ ดุริยประณีต ได้กล่าวว่า “เมื่อตะโพนและกลองทัดของครูโม ปลื้มปรีชา นั้นเป็นมือที่ดียาก และ จะตีเฉพาะเขียนๆ เท่านั้น” นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่ธำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของชาติ อีกด้านหนึ่งด้วย ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ได้พระราชทานแนวพระราชดำริเกี่ยวกับความหมายของการศึกษา เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2520 (ศูนย์สารสนเทศสำนักประชาสัมพันธ์ เขต 3 จังหวัดเชียงใหม่ : Website) ไว้ว่า “การศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ ทัศนคติ ค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ และประสิทธิภาพการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนได้ผลที่แน่นอนและรวดเร็ว”

2. ประวัติความเป็นมาในการศึกษาด้านดนตรีไทย ของครูโม ปลื้มปรีชา จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมและศึกษาข้อมูลต่างๆ นั้นทำให้ทราบว่า เนื่องจากทางที่ใช้ในการบรรเลงจังหวะหน้าทับของครูดนตรีไทยสมัยก่อนมีการบรรเลงด้วยลูกเล่นและเม็ดพรายที่แพร่พราย มีความสวยงามในทางดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละบุคคลในการตีตะโพน-กลองทัด ซึ่งในปัจจุบันมีผู้รู้ที่มีความสามารถในการบรรเลงตามแนวทางของครูดนตรีในสมัยก่อนนั้นน้อยลง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น จากทางของครูเพลงท่านอื่นๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทย และครูดนตรีไทยท่านหนึ่งที่เป็นผู้มีความสามารถในการบรรเลงหน้าทับตะโพนจนได้ชื่อว่า “เป็นมือในการบรรเลงอย่างหาตัวจับได้ยาก” ครูโม ปลื้มปรีชา ซึ่งเป็นบุคคลหนึ่งที่เป็นศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และ

พระประณิตวรศัพท์ (เขียน วราวาทิน) ครูโม ปลื้มปรีชา ได้ศึกษาวิชาความรู้ทางด้านดนตรีไทยในทุกด้านและทุกเครื่องมือทั้งปี่พาทย์ไทย ปี่พาทย์มอญและรวมถึงเครื่องกำกับจังหวะหน้าทับต่างๆ ตลอดจนเรียนรู้หลักการเทียบเสียงเครื่องดนตรีไทย ครูโม ปลื้มปรีชา ท่านเป็นผู้ที่มีความถนัดในเรื่องช่าง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการสร้างเครื่องดนตรีไทย ท่านได้สร้างเครื่องดนตรีไทยและปี่พาทย์มอญ นอกจากนี้การที่ครูโม ปลื้มปรีชา เข้าฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของคุณครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เพื่อนร่วมรุ่นของท่านที่เป็นลูกศิษย์รุ่นเดียวกัน ประกอบด้วย ครูประสิทธิ์ ถาวร ครูถิร เพชรพลอย ครูบุญยงค์ เกตุคง ฯลฯ ท่านเป็นผู้บรรเลงเครื่องหนังในวงปี่พาทย์ และเป็นที่ยอมรับของรุ่นพี่ รุ่นเดียวกัน และรุ่นน้องๆ ทุกครั้งที่คุณครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีงาน ครูโม ปลื้มปรีชา จะถูกคุณครูเรียกใช้เพื่อไปปฏิบัติงานอยู่สม่่าเสมอ ครูโม ปลื้มปรีชา เป็นผู้บุกเบิกวงอังกะลุง ตามรอยของคุณครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยท่านได้ประดิษฐ์อังกะลุงขึ้นใช้เอง ซึ่งได้รับจากที่ได้เรียนรู้กับคุณครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ต่อมาท่านได้เริ่มก่อตั้งวงอังกะลุงขึ้น ด้วยความเป็นผู้มีความสามารถด้านดนตรีไทยและความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีของครูโม ปลื้มปรีชา จึงส่งผลให้ มีลูกศิษย์มากมายกว่า 100 ชีวิต และหลายท่านเป็นคนมีชื่อเสียงในวงการดนตรีไทย ซึ่งศิษย์รุ่นแรกๆ ประกอบไปด้วย ครูวิจิตร เย็นเปี่ยม ครูเสวี เย็นเปี่ยม ครูบุญพงศ์ ไสวัตร ครูบุญช่วย ไสวัตร ครูมนัส ขาวปลื้ม ครูยงยุทธ ปลื้มปรีชา (บุตร) ครูวิเชียร อ่อนละมูล ครูนิกร จันทศร ครูสมาน น้อยนิตย์ ครูไพฑูรย์ เฉยเจริญ ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ครูกลม ปลื้มปรีชา (บุตร) ครูลายอง ไสวัตร ฯลฯ ท่านได้อุปการะเลี้ยงดูลูกศิษย์เป็นอย่างดีบรรดาศิษย์ที่ท่านอุปการะส่วนใหญ่ได้เป็นอาจารย์สอนดนตรีไทยตามสถานศึกษา มหาวิทยาลัย โรงเรียนรวมทั้งสถาบันต่างๆ ที่ดำเนินการสอนดนตรี เช่น กรมศิลปากร วิทยาลัยนาฏศิลป์ และมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งนี้ในบรรดาลูกศิษย์ครูโม ปลื้มปรีชา โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักดนตรีที่มีชื่อเสียงในวงการดนตรีไทย กระบวนการถ่ายทอดวิชาความรู้เรื่องดนตรีไทย และการบรรเลงหน้าทับ ของ ครูโม ปลื้มปรีชา ไม่ว่าจะเป็นเครื่องดนตรีใดๆ เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซ้องวงใหญ่ ซ้องวงเล็ก โดยเฉพาะการบรรเลงเครื่องหนัง นอกจากท่านจะบรรเลงเครื่องดำเนินทำนองได้แล้ว ท่านเป็นผู้มีความสามารถในการบรรเลงด้านเครื่องหนังอีกด้านหนึ่งด้วย อันจะเห็นได้จาก ลูกศิษย์ของท่าน คือ ครูบุญช่วย แสงอนันต์ วิธีการและกระบวนการเรียนการสอนของครูโม ปลื้มปรีชา มีความเข้มงวดเอาจริงเอาจังกับการสอนเพื่อให้ลูกศิษย์ได้ดี ส่วนใหญ่ครูสาธิตวิธีการบรรเลงแล้วให้ลูกศิษย์ฝึกปฏิบัติตาม ในขณะที่ด้วยกันครูจะอธิบายวิธีปฏิบัติ อธิบายความแตกต่างของเครื่องดนตรีในแต่ละเครื่อง โดยแรกจะฝึกให้ตีหน้าทับ

แบบพื้นฐานก่อน เมื่อเกิดความชำนาญโดยดีได้ไม่คมจังหวะ ครุจึงจะเพิ่มเทคนิคการตีที่ซับซ้อนและการใช้มือที่ยากขึ้น เพื่อให้เกิดความไพเราะ โดยรูปแบบทางที่มีลักษณะพิเศษ คือ จะตีปิดทางพื้นฐานไม่ให้เห็นหน้าทับเดิม ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า ทางของครูโม ปลื้มปรีชา นั้นจะดีได้ก็จะมีแต่เฉพาะเขียนเท่านั้น นอกจากนี้ยังวิธีการไล่มือ ของเครื่องหนังในแต่ละชนิด เช่น กลองแขก กลองสองหน้า กลองมลายู ฯลฯ อีกด้วย

3. ศึกษาหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น

จากการวิจัยผู้วิจัย พบว่า เนื่องจากหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น คือ เพลงสาธุการ เพลงตระโหมโรง เพลงร่ำสามลา เพลงต้นเข้าม่าน เพลงเข้าม่าน เพลงปฐม เพลงลา เพลงเสมอ เพลงร่ำลาเดียว เพลงเชิดสองชั้น เพลงเชิดชั้นเดียว เพลงกลม เพลงขำนาญ เพลงกราวใน เพลงต้นเข้าม่านและเพลงลา เป็นการบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีพิธีกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นงานพิธีมงคล เช่น งานกฐิน งานโกนจุก งานบุญประเพณีต่างๆ ในตอนเย็น ก่อนที่จะเริ่มพิธีกรรมใดๆ ถ้ามีวงดนตรีปี่พาทย์เข้าไปบรรเลงประกอบอยู่ในงาน ก็จะต้องบรรเลงเพลงชุดโหมโรงเป็นอันดับแรก อีกส่วนยังเป็นการเป่าประกาศให้ทราบถึงว่างานพิธีนั้นๆ กำลังจะเริ่มขึ้นแล้ว นอกจากนี้ยังมีคติความเชื่อว่าบทเพลงที่นำมาบรรเลงในเพลงชุดโหมโรงเย็นมีความหมายในการอัญเชิญเทพเจ้าบนพิภพวิมานลงมาสู่สมณพลพิธิส่วนการบรรเลงดนตรีก่อนที่จะเริ่มการแสดง มีจากคติความเชื่อในเรื่องของการอัญเชิญเทพเจ้าให้ลงมาสู่ ณ ที่จัดการแสดงเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่บรรเลงและผู้แสดงอีกด้วย

เนื่องจากเพลงชุดโหมโรงเย็น จัดเป็นเพลงอันดับแรกของการ “ครอบ” เพื่อที่จะเริ่มเรียน การเรียนดนตรีไทยในทางปี่พาทย์ทั้งในสำนักดนตรีไทยโดยทั่วไปและสถาบันที่จัดการเรียนการสอนดนตรีไทย โดยเฉพาะวิทยาลัยนาฏศิลป์ ทุกแห่งในประเทศไทย นิยมใช้กันสืบต่อกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน มีลำดับขั้นตอนการครอบ เพื่อที่จะต่อเพลงนั้นๆ การเรียนดนตรีไทย สาขาปี่พาทย์ เพลงชุดโหมโรงเย็นจัดได้ว่าเป็นเพลงที่ใช้ในการฝึกหัดเบื้องต้น ซึ่งได้จัดขั้นตอนการเรียนรู้ในบทเพลงไว้ 2 ขั้นตอน คือ ก่อนที่จะเริ่มเรียนจะต้อง “ครอบ” เสียก่อนโดยครูผู้ถ่ายทอดจะจับมือให้ตีฆ้องวงใหญ่ ประโยคแรกของเพลงสาธุการ 3 เที้ยว หลังจากนั้นก็จะต่อเพลงสาธุการไปจบจน และต่อเพลงอื่นๆ ในชุดโหมโรงเย็นทั้งหมด ยกเว้นเพลงตระ ซึ่งจะต้องให้ครูผู้ถ่ายทอดได้จับมือตีฆ้องวงใหญ่ในทำนองเพลงประโยคแรกของเพลงตระหญ่าปากคอก 3 ครั้ง แล้วก็ต่อเพลงตระหญ่าปากคอกจนจบ จากนั้นจึงต่อเพลงตระโหมโรงเพลงอื่นๆ ถือเป็นการเรียนขั้นที่ 2 นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่ายังเพลงหน้าพาทย์ขั้นที่สูง อีกหลายเพลง จาริตของนักดนตรีไทยโดยทั่วไป ก็จะต้องรู้ในหมู่นักดนตรีว่า จะต้องมีการครอบ หรือ รับมอบ เพื่อที่จะเรียนเพลงนั้นๆ ต่อไป เช่น เมื่อครอบเพลงสาธุการเพื่อที่จะต่อเพลงชุดโหมโรงเช้า เพลงชุด

โหมโรงเย็น ยกเว้นเพลงตระหญ่าปากคอก ครอบเพลงตระโหมโรงหญ่าปากคอกเพื่อต่อเพลงตระหญ่าปากคอก และเพลงตระโหมโรงเพลงอื่นๆ ได้แก่ ตระปลายพระลักษณ์ ตระมารละหม่อม ฯลฯ ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมการปฏิบัติที่สืบต่อๆ กันมา

จากการศึกษาหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น ของ ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา จำนวนเพลงทั้งหมด 16 เพลง คือ เพลงสาธุการ เพลงตระโหมโรง เพลงร่ำสามลา เพลงต้นเข้าม่าน เพลงเข้าม่าน เพลงปฐม เพลงลา เพลงเสมอ เพลงร่ำลาเดียว เพลงเชิดสองชั้น เพลงเชิดชั้นเดียว เพลงกลม เพลงขำนาญ เพลงกราวใน เพลงต้นเข้าม่านและเพลงลา พบว่า ลักษณะการบรรเลงหน้าทับ จำแนกได้ คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มหน้าทับเฉพาะแบบตะโพน ได้แก่ เพลงสาธุการ มีการบรรเลงหน้าทับเฉพาะตะโพน กระสวนจังหวะของหน้าทับมีเพียง 1 เที้ยว แต่หน้าทับตะโพนบรรเลง 3 หน้าทับ จากการสัมภาษณ์ครูบุญช่วย แสงอนันต์ รศ.ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกริษฐ์ และครูสหวัดน์ ปลื้มปรีชา ทั้ง 3 ท่าน มีความคิดเห็นที่ตรงกันว่า การตีหน้าทับตะโพน 1 หน้าทับ สามารถเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “1 ท่า” เพราะฉะนั้นสามารถเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า เพลงสาธุการตะโพนจะตีหน้าทับ 3 ท่า

กลุ่มที่ 2 กลุ่มหน้าทับพิเศษ ตะโพน-กลองทัด แบบ 5 ไม้ คือ หน้าทับเพลงต้นเข้าม่านและหน้าทับเพลงเสมอ ทั้ง 2 เพลง มีการตีกลองทัดในไม้เดิน 5 ไม้ เพลงต้นเข้าม่านใช้หน้าทับเพียงไม้เดินเท่านั้น ไม่มีการตีไม้ลัก ส่วนเพลงเสมอจะมีไม้ลักในกระบวน การบรรเลงเครื่องหนัง

กลุ่มที่ 3 กลุ่มหน้าทับพิเศษ ตะโพน-กลองทัด แบบ 4 ไม้ คือ หน้าทับเพลงตระโหมโรงและหน้าทับเพลงลา จากการสัมภาษณ์ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ครูสหวัดน์ ปลื้มปรีชา ครูสมาน น้อยนิธย์ และครูเอก อาจมิงกร ทั้ง 4 ท่าน มีความเห็นที่ตรงกันว่า หากเปรียบเทียบโดยใช้กระบวนการวัดหน้าทับเพลง เช่น เพลงตระโหมโรง เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับ หน้าทับปรบโป่ “อัตรารัจจะสองชั้น” เห็นได้ว่า อัตรารัจจะ 2 ชั้น เท่ากับ ห้องเพลง 8 ห้อง เพราะฉะนั้นใน 1 ไม้เดิน มีความยาวเท่ากับ 2 หน้าทับปรบโป่ ดังนั้น สามารถอธิบายได้ว่าเพลงตระโหมโรงมีอัตรารัจจะ 3 ชั้น ส่วนเพลงลามีความยาวเพียง 1 ใน 4 ของเพลงตระโหมโรง ดังนั้นเพลงลาเป็นเพลงที่มีอัตรารัจจะชั้นเดียว

กลุ่มที่ 4 กลุ่มหน้าทับพิเศษ ตะโพน-กลองทัด แบบ ไม้เดิน คือ หน้าทับเพลงเข้าม่าน หน้าทับเพลงปฐม หน้าทับเพลงเชิดสองชั้น หน้าทับเพลงเชิดชั้นเดียว หน้าทับเพลงกลมและหน้าทับเพลงกราวใน จากการสัมภาษณ์ครูบุญช่วย แสงอนันต์ และครูสมาน น้อยนิธย์ ทั้ง 2 ท่าน มีความคิดเห็นที่ตรงกัน คือ เพลงในกลุ่มนี้ เป็นลักษณะการตีกลองทัดแบบไม้เดินเพียงอย่างเดียว เช่น เพลงเข้าม่าน ตะโพนตีทำกลองว่า “-ตพ -ต-ต” กลองทัดตีรับ ว่า “---- -ต” เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ผู้บรรเลงกลองทัดตีกลองไปแบบนี้จนจบเพลง

กลุ่มที่ 5 กลุ่มหน้าทับเฉพาะ ตะโพน-กลองทัด แบบไม่มี จังหวะ คือ หน้าทับเพลงร่ำสามลาและหน้าทับเพลงร่ำลาเดียว จากการสัมภาษณ์ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ครูสหวัดน์ ปลื้มปรีชา ครูสมาน น้อยนิธย์ และครูเอก อาจมั่งกร ทั้ง 4 ท่าน มีความเห็นตรงกันว่า เพลงประเภทเพลงร่ำเป็นเพลงที่ไม่มีจังหวะที่คงที่แน่นอน เหมือนหน้าทับปรบไก่และหน้าทับสองไม้

กลุ่มที่ 6 กลุ่มหน้าทับเฉพาะ ตะโพน-กลองทัด แบบไม่ ประคน คือ หน้าทับเพลงขำนางจากการสัมภาษณ์ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ครูสหวัดน์ ปลื้มปรีชา ครูสมาน น้อยนิธย์ และครูเอก อาจมั่งกร ทั้ง 4 ท่าน มีความเห็นตรงกันว่า คำว่า “ประคน” คือ การตีซ้ำหน้าทับ

ซึ่งสอดคล้องกับ ถาวร หัสดี เรื่อง การวิเคราะห์หน้าทับ ตะโพน-กลองทัด เพลงหน้าพาทย์เกี่ยวกับการเดินทาง สามารถ จำแนกเพลงออกเป็นกลุ่มตามลักษณะหน้าทับแต่ละประเภทได้ 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มเพลงที่ใช้หน้าทับวนซ้ำแบบไม่มีบากเสียง และไม่มีบากหมดท่อน/ตัว เพลงในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีส่วนของ ทำนองค่อนข้างยาว มักจะใช้บรรเลงประกอบการแสดงในลักษณะ เป็นการเต้นหรือการรำเป็นหมู่คณะ กระสวนจังหวะของหน้าทับ จึงมีลักษณะเป็นวลีสั้นๆ แต่ตัววนซ้ำไปอย่างต่อเนื่อง หน้าทับของ เพลงกลุ่มนี้มีส่วนสัมพันธ์กันกับการกำหนดความสั้น-ยาวของ ทำนองเพลงแต่อย่างใด

กลุ่มที่ 2 กลุ่มเพลงที่ใช้หน้าทับวนซ้ำ แบบมีการบากเสียง มีไม้เดิน และมีมือบากแสดงการหมดท่อน/ตัว เพลงในกลุ่มนี้ เฉพาะที่ทำการศึกษามีเพียง 3 เพลงคือเพลงเชิด เพลงเชิดฉาน และเพลงรุกรัน ในเพลงเชิดนั้นแยกออกเป็นเพลงเชิดสองชั้นกับ เพลงเชิดชั้นเดียว การแบ่งสัดส่วนของทำนองเพลงนั้นกำหนดเรียก เป็น “ตัว” คือ ตัวที่ 1 ตัวที่ 2 ฯลฯ ทั้งเพลงเชิดสองชั้นและเพลง เชิดชั้นเดียว มีวิธีการปฏิบัติหน้าทับในตอนบากเสียงอย่างเดียวกัน คือ บากเสียงตอนขึ้นตัวใหม่ครั้งหนึ่ง กับ บากเสียงตอนกลางตัว เพื่อเปลี่ยนเสียงกลองอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทำนองเพลงตอนหลังมี เหมือนกันหมดทุกตัว เพลงเชิดสองชั้นก็มีทำนองเฉพาะของสองชั้น เพลงเชิดชั้นเดียวก็มีทำนองเฉพาะของชั้นเดียวเมื่อตะโพนทำการ บากเสียงขึ้นตัวใหม่แล้ว ก็เข้าสู่ไม้เดิน โดยกระสวนจังหวะของ ตะโพนในเพลงเชิดสองชั้นของการนำกลองทัด แต่ในเพลงเชิด ชั้นเดียวมีลักษณะขัด สอดแทรกกับเสียงกลองทัด เนื่องจากมี จังหวะค่อนข้างเร็ว

ส่วนในเพลงเชิดฉานกับเพลงรุกรันนั้น กระสวนจังหวะของ หน้าทับใช้เหมือนกันทุกประการ เพลงเชิดฉานเรียกการแบ่ง สัดส่วนของเพลงเป็น “ตัว” เช่นเดียวกับเพลงเชิด แต่เพลงรุกรัน เรียกเป็น “ท่อน” หน้าทับที่ใช้มือบากเสียง 2 เสียง แล้วจึงเข้าสู่ไม้ เดินไปตามทำนองเพลง เมื่อทำนองเพลงวนกลับมาเที่ยวที่ 2 จนหมด ตัว/ท่อน ในเที่ยวที่ 2 จึงทำการบากมือตะโพนและไม้กลองเพื่อ

แสดงการจบตัว/ท่อน หรือลงจบเพลง

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้หน้าทับเสมอ เพลงใน กลุ่มนี้ทั้งหมดเป็นเพลงที่มีลักษณะทำนองตายตัว สามารถกำหนด รูปแบบได้อย่างชัดเจนหน้าทับของเพลงหน้าพาทย์กลุ่มนี้ มี ค่าโครงสร้างเหมือนกันทุกประการโดยได้จากในแต่ละมือที่ใช้ทั้งใน ไม้กลอง และไม้ลา ล้วนมีกระสวนจังหวะ อย่างเดียวกันทั้งสิ้นเพียง แต่มีความแตกต่างกันที่ รูปแบบเพลงเท่านั้น

4. การวิเคราะห์หน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็น โดยเปรียบเทียบ ระหว่างหน้าทับเพลงชุด โหมโรงเย็นของครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับสืบทอดมาจาก ครูโม ปลื้มปรีชา กับ หน้าทับหลัก จาก ทั้งหมด 16 เพลง พบว่าเพลงที่มีการบรรเลงหน้าทับที่แตกต่างกัน มีจำนวน 5 เพลง ได้แก่ 1) เพลงสาธุการ 2) เพลงตระโหมโรง 3) เพลงลา 4) เพลงเสมอ 5) เพลงกลม

เพลงสาธุการ เป็นเพลงแรกในการบรรเลงเพลงชุดโหมโรง เย็น ซึ่งทางของครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการสืบทอดมาจาก ครูโม ปลื้มปรีชา มีเอกลักษณ์อันโดดเด่นที่สุดในบรรดาเพลงชุด โหมโรงเย็น มีลักษณะการบรรเลงหน้าทับต่างจาก จากการบรรเลง หน้าทับทางหลักโดยสิ้นเชิง ทางของครูโม ปลื้มปรีชา นั้นมีลักษณะ การตีที่ถี่กว่า ตีละเอียดกว่า มีลูกเล่นมากกว่าทางหลัก มีการใช้ กลเม็ดเด็ดพลายในการตีอันมีรูปแบบการเฉพาะตัว มีการใช้ ลักษณะมือที่เรียกว่า “การตีสะบัดซ้ายประคบขวา” อันเป็นการใช้ มือซ้ายในลักษณะการตีแบบสะบัด ส่วนมือขวานั้นมีลักษณะการ ตีแบบประคบ นอกจากนี้ยังมีลักษณะเฉพาะตัวในการตีหน้าทับหลัก ที่เรียกว่า “ตีแบบปิดหน้าทับหลัก” คือการตีหน้าทับที่มีความ ละเอียดมากกว่า โดยตีปิดทางหน้าทับหลัก ซึ่งเป็นลักษณะที่โดดเด่น อันเป็นเอกลักษณ์ของหน้าทับสาธุการ จากการสัมภาษณ์ครูบุญช่วย แสงอนันต์ท่านกล่าวว่า “แม้แต่ครูโชติ ดุริยประณีต ยังชมว่า มือตะโพนและกลองทัด ของครูโม ปลื้มปรีชา นั้นเป็นมือที่ดียาก และจะตีเฉพาะเขื่อนเท่านั้น”

เพลงตระโหมโรง เป็นเพลงลำดับที่สองในการบรรเลงเพลง ชุดโหมโรงเย็น ความแตกต่างของการบรรเลงหน้าทับเพลงตระโหมโรง ทางของครูโม ปลื้มปรีชา จะมีลักษณะการบรรเลงที่เรียกว่า “ตีสอดไม้ลัก” คือ การตีตะโพนสอดสลับรับกับไม้กลอง ซึ่งแตกต่าง กับหน้าทับหลัก ซึ่งหน้าทับหลักจะเป็นการตีต่อเนื่อง

เพลงลา เป็นเพลงลำดับที่หกในการบรรเลงเพลงชุด โหมโรงเย็น ทางของครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการสืบทอด มาจากครูโม ปลื้มปรีชา มีลักษณะการใช้มือตีที่ละเอียด และ ถี่กว่าทางหลัก

เพลงเสมอ เป็นเพลงลำดับที่เจ็ดในการบรรเลงเพลงชุด โหมโรงเย็น ลักษณะการตีทางของครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้ รับการสืบทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา ในแต่ละหน้าทับมีการใช้ มือตีที่ละเอียด ดีกว่าหน้าทับหลัก

เพลงกลม เป็นเพลงลำดับที่ 12 ในการบรรเลงเพลงชุดโหมโรงเย็น การบรรเลงหน้าทับเพลงกลมทางของครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการสืบทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา ต่างกันเพียงเล็กน้อยโดยหน้าทับหลัก ดี “-ต-ท -ตต-ท-ต -พ-ท” ทางครูโม ปลื้มปรีชา ดี “-ต-ท -ตต-ต-ต -พ-ท”

เพลงที่มีการบรรเลงหน้าทับเหมือนกันมีจำนวน 9 เพลง ได้แก่ 1) เพลงร่ำสามลา 2) เพลงตันเข้าม่าน 3) เพลงเข้าม่าน 4) เพลงปฐม 5) เพลงร่ำลาเดียว 6) เพลงเชิดสองชั้น 7) เพลงเชิดชั้นเดียว 8) เพลงชำนาญ 9) เพลงกราวใน จะเห็นว่าเมื่อสรุปเปรียบเทียบจำนวนเพลงที่มีหน้าทับที่แตกต่างกัน 5 เพลง และหน้าทับที่เหมือนกัน 9 เพลง รวมจำนวนเพลงได้ 14 เพลงนั้นเพราะ ในการบรรเลงมีการบรรเลงเพลงซ้ำจำนวน 2 เพลง คือ เพลงตันเข้าม่าน และเพลงลา ส่วนการตีกลองทัด จากจำนวนเพลงทั้งหมด 16 เพลง มีเพลงเพียง 1 เพลง ที่ไม่มีกลองทัดในการบรรเลง คือ เพลงสาธุการ นอกนั้นทั้ง 15 เพลงมีการบรรเลงที่เหมือนกับทางหลักทุกเพลง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ลักษณะการบรรเลงหน้าทับเพลงชุดโหมโรงเย็นทางของครูบุญช่วย แสงอนันต์ ที่ได้รับการสืบทอดมาจากครูโม ปลื้มปรีชา สังเกตได้ว่า มีการใช้มือตีที่มีความละเอียดค่อนข้างดี มีกลเม็ด ลูกเล่นในการบรรเลง เสียงของตะโพนในแต่ละประโยคเพลงมีความแตกต่างกับทางหลัก บางประโยคเพลงก็แตกต่างมาก บางประโยคก็แตกต่างเพียงเสียงเดียว อันเป็นลักษณะเด่นของการบรรเลงหน้าทับในเพลงชุดโหมโรงเย็นทางของครูโม ปลื้มปรีชา ในส่วนของไม้กลองนั้นมีการบรรเลงที่ไม่แตกต่างจากบรรเลงหน้าทับหลัก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การจัดการเรียนการสอน ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ วัฒนธรรมภาคทุกแห่ง ในหน่วยงาน สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เมื่อผู้เรียนมีความสามารถในการปฏิบัติหน้าทับได้ถูกต้องตามหลักของหน้าทับพื้นฐานแล้ว เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ควรจะนำรูปแบบการตีหน้าทับที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้ในการเรียนของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาที่สูงขึ้นต่อไป

1.2 นำผลการศึกษาในครั้งนี้เผยแพร่ให้แก่ครูผู้สอนเค รื่องหนึ่ง หรือผู้ที่สนใจจะศึกษาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาทักษะทางวิชาชีพของบุคลากรทางการศึกษาในการพัฒนาตนเอง อีกทั้งยังเป็นการช่วยอนุรักษ์ทางตะโพนของครูโม ปลื้มปรีชา อีกด้วย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาหน้าทับที่ใช้ในเพลงชุดโหมโรงเช้า และ โหมโรงกลางวัน ของครูโม ปลื้มปรีชา และรวบรวมไว้เป็นชุดเดียวกัน

2.2 ควรมีการศึกษาหน้าทับที่ใช้ในเพลงชุดโหมโรงเช้า โหมโรงกลางวัน และโหมโรงเย็นจากทางของครูเครื่องหนึ่งท่านอื่นๆ เพิ่มเติม

เอกสารอ้างอิง

- ชำนาญ คงอิม. 2539. วิเคราะห์หน้าทับตะโพนและกลองทัดของ เพลงชุดโหมโรงเย็น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปัญญา รุ่งเรือง. 2546. ประวัติการดนตรีไทย ฉบับปรับปรุง. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ศูนย์สารสนเทศ สำนักประชาสัมพันธ์เขต 3 จังหวัดเชียงใหม่ : 2556. [ออนไลน์].แหล่งข้อมูล : [http://www.prdnorth.in.th/ queen/](http://www.prdnorth.in.th/queen/) [12 มกราคม 2557]
- สังัด ภูเขทอง. 2532. การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.

การจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑล

Waste Management of the Bangkok Metropolitan Administration and
the Local Administrative Organizations in Vicinity

จักรกริช กาญจนกิจ วิสาขา ภูจินดา จำลอง โพธิ์บุญ
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย ที่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตปริมณฑล วิเคราะห์เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับความล้มเหลวและความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยและเพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการปัญหาขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑล โดยใช้วิธีการทบทวนเอกสารและรายงาน ต่างๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งจากกรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview) ผู้บริหาร ผู้กำหนดนโยบายและเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอย

ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยที่พบมากที่สุดคือปัญหาการเก็บขนขยะมูลฝอยจากบ้านเรือนประชาชนหรือจุดทิ้งขยะรวมของชุมชน รองลงมาคือ ปัญหาภาชนะรองรับขยะมูลฝอยมีไม่เพียงพอและปัญหาของคุณภาพการบริการเก็บขนขยะมูลฝอยที่ ทำความสกปรกขณะทำการเก็บขนขยะ และปัญหาการเก็บขนขยะมูลฝอยที่ไม่ตรงต่อเวลา ทำให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยตกค้างส่งกลิ่นเหม็น เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์นำโรคต่างๆ ตามมา และปัญหาการกำจัดขยะมูลฝอยซึ่งได้รับการต่อต้านจากประชาชนในพื้นที่

ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑล คือ ปัจจัยด้านสภาพ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อแหล่งที่มา ประเภทและปริมาณของขยะมูลฝอย พบว่า ประชาชนในพื้นที่ไม่ให้ความสำคัญและไม่สนใจการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกต้อง

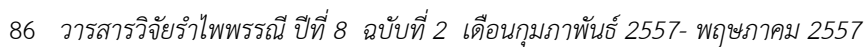
ปัจจัยด้านองค์ประกอบของระบบ พบว่า การปฏิบัติตามนโยบายที่กำหนดมีจำนวนน้อย การรณรงค์ยังไม่เพียงพอที่จะทำ ให้ประชาชนเกิดความตระหนักและลงมือปฏิบัติ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานไม่เพียงพอ ด้านงบประมาณ พบว่า งบประมาณมีเพียงพอต่อการ ปฏิบัติงานแต่ถูกนำมาใช้กับเทคโนโลยีเดิมที่เคยปฏิบัติมา คือ เตาเผาขยะและบ่อฝังกลบ ด้านอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้การจัดการขยะมูลฝอย พบว่า ไม่มีปัญหาด้านอุปกรณ์เครื่องมือ ด้านสถานที่ พบว่า มีปัญหาขาดแคลนที่ดินในการก่อสร้างศูนย์คัดแยกขยะ และการต่อต้านจาก ประชาชนทำให้ไม่สามารถเข้าดำเนินการในพื้นที่ที่จัดเตรียมไว้ได้ ปัจจัยด้านกระบวนการ พบว่า นโยบายและแผนการดำเนินการจัดการ ขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑลมีนโยบายที่เหมือนกัน คือ การลดขยะมูลฝอยจาก แหล่งกำเนิด ด้านการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอย พบว่า ส่วนใหญ่ใช้การจ้างเหมาเอกชนดำเนินการ

ด้านปริมาณขยะมูลฝอย พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยมีปริมาณเพิ่มขึ้นแต่เหลือตกค้างตามแหล่งชุมชนน้อยลงทั้งในพื้นที่ กรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑล

ผลกระทบจากการจัดการขยะมูลฝอย พบว่า ภาครัฐมีการรณรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยเพิ่ม มากขึ้นโดยมุ่งเน้นตั้งแต่ระดับครัวเรือนจนถึงระดับชุมชน

แนวทางการจัดการขยะมูลฝอย ได้แก่ การหามาตรการจูงใจหรือมาตรการบังคับใช้ที่สามารถลดปริมาณขยะมูลฝอยให้ได้มากที่สุด เช่น การเก็บค่าธรรมเนียมการกำจัดขยะ หรือมาตรการจูงใจให้ประชาชนคัดแยกขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง เช่น ธนาคารขยะรีไซเคิลที่ให้ผล ตอบแทนในระดับที่นำสนใจเพียงพอที่จะทำให้ประชาชนหันมาทำการคัดแยกขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง

คำสำคัญ : การจัดการขยะมูลฝอย, กรุงเทพมหานคร, เงื่อนไขความสำเร็จ ความล้มเหลว

Abstract

This study aimed at examining waste management problems occurring in Bangkok Metropolitan Administration and the local administrative organizations in vicinity; investigating success and failure conditions towards waste management; and proposing the waste management model for the aforementioned organizations. The researcher conducted literature review on authorities concerned in both Bangkok Metropolitan Administration and the local administrative organizations, and also in-dept interview with executives, policy-makers and officials of the organizations relating waste management such as Pollution Control Department, Department of Environmental Quality Promotion, Bangkok Metropolitan Administration, Samut Prakarn Municipality, Pathum Thani Municipality, Nonthaburi Municipality, Nonthaburi Provincial Administrative Organization, Samut Prakarn Provincial Administrative Organization, Pathum Thani Provincial Administrative Organization, Khlong Sam Sub-district Administrative Organization, Bang Nam Pheung Sub-district Administrative Organization, and Koh Kred Sub-district Administrative Organization.

The results of the study indicate that the most common waste management problem is about waste collection from households to community waste stations. The inferior arise from inadequate numbers of containers; inefficient waste collection services leading to dirtiness; unpunctual collection services causing waste remainder which brings about bad odor and vector habilitation; and anti-refuse disposal by locals.

The factors affecting waste management of Bangkok Metropolitan Administration and the local administrative organizations in vicinity were economic, social and environmental conditions having an influence on sources, types and quantities of waste. The findings indicated that the people in those areas did not pay enough attention and take significant consideration to appropriate waste management.

So far as the systematic factors are concerned, the study found that there was little policy compliance; insufficient campaigns to raise public awareness and performance; and a lack of operational staff. In terms of budget, it was found to be adequate to operate, but it was spent on traditional technology - namely incinerators and sanitary landfills. With regards to equipment employed for waste management, there was no problem at this juncture. With regards to sites, the problems were a lack of land for a waste segregation center, and public resistance in operational sites. In terms of procedure, Bangkok Metropolitan Administration and the local administrative organizations in vicinity had the same policies and action plans for waste management; that is to say, a reduction in waste from its sources. Moreover, in terms of waste management employment, outsourcing was the large proportion.

As far as the quantities of waste are concerned, Bangkok Metropolitan Administration and the local administrative organizations in vicinity encountered increasing amount of waste, but less remain waste in community.

The effect on waste management indicated that the public sector conducted more campaigns to promote people's participation in this mentioned management from domestic to communal levels.

The means of waste management was proposed to be persuasive and enforcement measures for maximum waste reduction – such as disposal fees, or persuasion measures for people to sort waste prior to disposing it – such as a recycle bank which appropriately rewards them for the sorting / separating the waste.

Keywords : waste management, Bangkok Metropolitan Administration, success and failure conditions

บทนำ

จากรายงานปริมาณขยะชุมชนที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2548-2553 ของกรมควบคุมมลพิษพบว่า ปริมาณขยะชุมชนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2548 กรุงเทพมหานครมีปริมาณขยะ 8,291 ตันต่อวัน เป็น 8,766 ตันต่อวัน ในปีพ.ศ. 2553 เพิ่มขึ้นถึง 475 ตันต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2556)

กรุงเทพมหานครเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษที่มีขนาดใหญ่ มีพื้นที่เชื่อมต่อกับปริมณฑล 3 จังหวัด คือ จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลต่างๆ ของทั้ง 3 จังหวัดเป็นจุดเชื่อมต่อ ด้วยความเจริญของกรุงเทพมหานครที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จึงทำให้พื้นที่โดยรอบกรุงเทพมหานครได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของความเจริญนี้ด้วย รวมถึงปัญหาที่มาพร้อมกับความเจริญเติบโตของสังคมเมือง คือ ปัญหาขยะมูลฝอย

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑลใช้วิธีการจ้างเหมาเอกชนดำเนินการมาโดยตลอดระยะเวลา 10 ปี โดยการขนขยะมูลฝอยไปฝังกลบนอกพื้นที่กรุงเทพมหานครโดยมีสถานีย้ายขยะมูลฝอยเป็นจุดพักขยะมูลฝอยรวมถึงเป็นจุดคัดแยกขยะมูลฝอยก่อนนำไปฝังกลบ ซึ่งมีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนบริเวณรอบๆ สถานีขนถ่ายขยะมูลฝอย ในด้านมลภาวะทางกลิ่นและอาจมีผลต่อคุณภาพน้ำใต้ดินในบริเวณรอบๆ สถานีขนถ่ายขยะมูลฝอยด้วย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบสถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑลที่มีพื้นที่ติดกับกรุงเทพมหานครและจังหวัดที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดสมุทรปราการ รวมถึงวิเคราะห์เงื่อนไขความสำเร็จและความล้มเหลว เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และเสนอแนะการจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑลต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบของการวิจัย (Research Design) เชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยใช้วิธีการศึกษาดังนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Document Study) โดยการทบทวนเอกสารและรายงานต่างๆ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความและเอกสารทางวิชาการ เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ทั้งจากกรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ บันทึกเอกสารทางราชการ สถิติเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย เอกสารเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย เป็นต้น

2. ข้อมูลปฐมภูมิโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติงาน ได้แก่ กรมควบคุมมลพิษ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี เทศบาลนครนนทบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี เทศบาลเมืองปทุมธานี องค์การบริหารส่วนตำบลคลองสาม องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรปราการ เทศบาลนครสมุทรปราการ องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง และใช้แบบสอบถามกับประชาชนในพื้นที่สำนักงานเขตสายไหม เทศบาลนครนนทบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ดองค์การบริหารส่วนตำบลคลองสาม และองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง ชุมชนละ 20 ตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

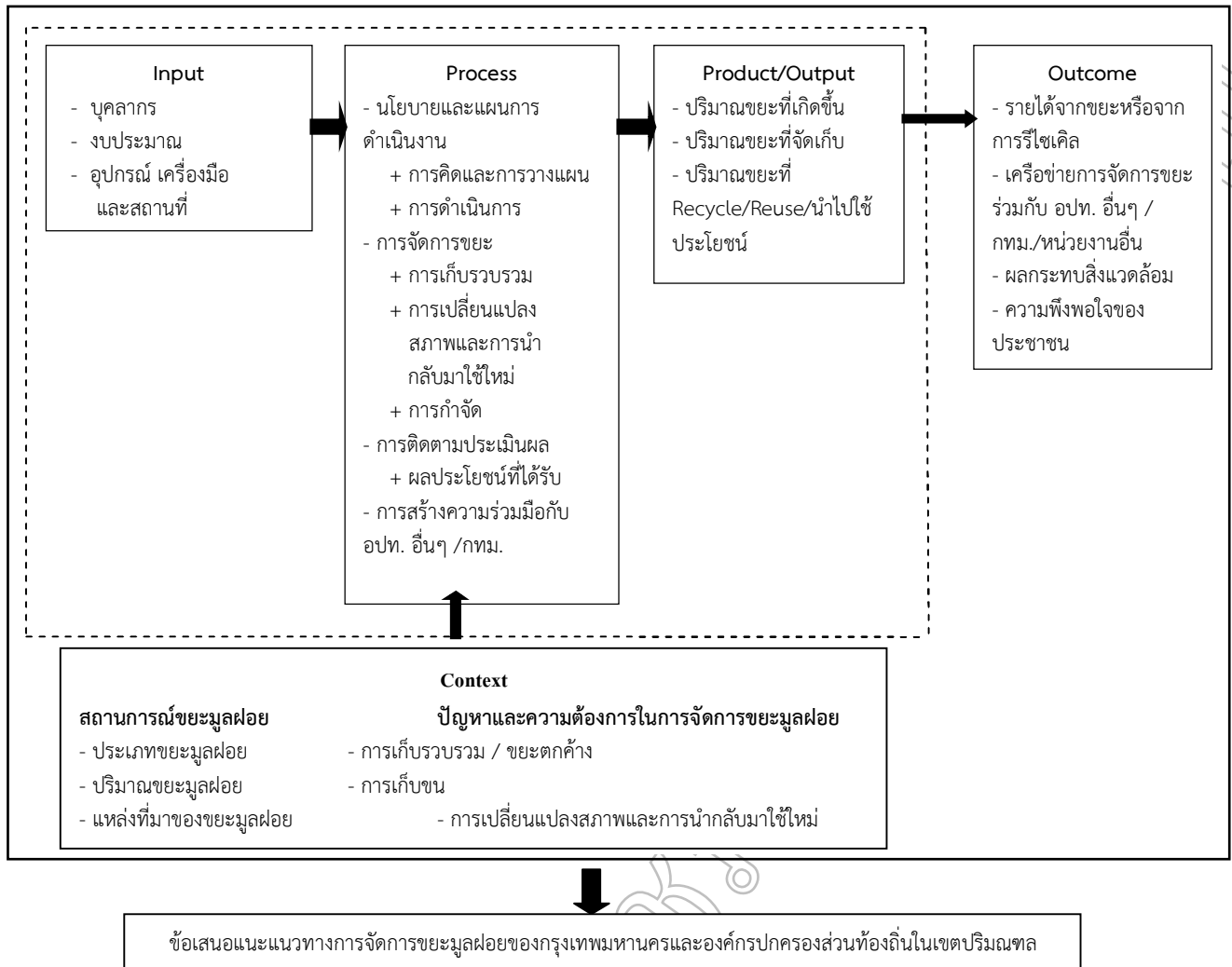
การศึกษานี้ใช้เทคนิค CIPP-I Model เป็นแนวทางสำหรับการประเมินผลการจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑล ดังภาพที่ 1

ผลการศึกษา

การศึกษานี้มีผลการศึกษาโดยแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1) สถานการณ์และปัญหาของการจัดการขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในเขตปริมณฑล

1. ปัญหาเกี่ยวกับขยะมูลฝอยในพื้นที่กรุงเทพมหานครเกิดจากพื้นที่สำหรับการกำจัดขยะมูลฝอยมีจำกัด ขยะมูลฝอยทั้งหมดถูกนำไปกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการเพียง 5.8 ล้านตัน หรือร้อยละ 36 ขยะส่วนที่เหลือประมาณ 10 ล้านตันถูกกำจัดทั้งโดยการเผา กองทิ้งในบ่อดินเก่าหรือพื้นที่รกร้างซึ่งส่วนที่จัดการไม่ได้จะตกค้างและมีปริมาณเพิ่มขึ้น กรุงเทพมหานครมีปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนที่จัดเก็บได้เฉลี่ย 8,867 ตันต่อวันหรือคิดเป็นร้อยละ 21 ของขยะมูลฝอยของทั้งประเทศ และมีแนวโน้มมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของเศรษฐกิจและประชากรที่เพิ่มขึ้น ขยะมูลฝอยในกรุงเทพมหานครแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ มูลฝอยเปียก ได้แก่ เศษอาหาร เศษอินทรีย์วัตถุที่สามารถย่อยสลายเน่าเปื่อยง่าย มีความชื้นสูง และส่งกลิ่นเหม็นได้รวดเร็ว (ศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร, 2555)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2. สถานการณ์และปัญหาของขยะมูลฝอยชุมชนของจังหวัดนนทบุรี พบว่า ขยะมูลฝอยในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นขยะที่มาจากบ้านเรือนประชาชน ได้แก่ เศษอาหาร พลาสติก กระดาษไม้ และขยะที่เกิดจากตลาดสด ได้แก่ เปลือกผลไม้ ผัก พลาสติก ปริมาณขยะมูลฝอยเฉลี่ย 960 ตัน/วัน อัตราเกิดขยะมูลฝอยเฉลี่ย 1.310 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (สำนักงานจังหวัดนนทบุรี, 2556) โดยปริมาณขยะของเทศบาลนครนนทบุรีเกิดขึ้นวันละ 290 ตัน ซึ่งการเก็บขนและรวบรวมขยะมูลฝอยของจังหวัดนนทบุรีนั้นทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรีได้ใช้วิธีการจ้างเหมา หจก. กิจการร่วมค้าซีพีจี กรีนเวสต์ ดำเนินการบนพื้นที่ประมาณ 256 ไร่ ด้วยวิธีฝังกลบ (ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554) สำหรับสถานการณ์และปัญหาขยะมูลฝอยของพื้นที่เกาะเกร็ด คือ ขยะมูลฝอยและน้ำเสียที่ไหลมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา และจำนวนบุคลากรไม่เพียงพอเนื่องจากถนนบนเกาะเกร็ดเป็นถนนเส้นเล็กๆ ไม่สามารถใช้รถขนขยะได้ต้องอาศัยแรงงานคนเดินเก็บขยะมูลฝอยตามจุดที่กระจายอยู่ทั่วเกาะเพื่อขนขยะมูลฝอยที่รวบรวมได้ลงเรือบรรทุกข้ามฟากไปทางปากเกร็ด

เมื่อถึงฝั่งปากเกร็ดต้องขนขยะมูลฝอยขึ้นจากเรืออีก ทำให้การจัดการขยะมูลฝอยบนเกาะเกร็ดกลายเป็นงานที่หนักและสิ้นเปลืองแรงงานมากกว่าปกติ อีกปัญหาหนึ่งคือการจัดเก็บค่าบริการจัดเก็บขยะมูลฝอยซึ่งไม่สามารถจัดเก็บได้ครบทุกบ้านเรือน เพราะบางบ้านเป็นพื้นที่สวนชาวบ้านอ้างว่าชาวบ้านใช้วิธีเผาและฝังกลบขยะมูลฝอยไปแล้ว

3. สถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในจังหวัดปทุมธานี พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลของจังหวัดปทุมธานีมีประมาณ 587.7 ตันต่อวัน สามารถเก็บขนได้ประมาณ 485 ตันต่อวัน และมีปริมาณขยะมูลฝอยที่ตกค้างประมาณ 102.7 ตันต่อวัน โดยในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานีมีปริมาณขยะเกิดขึ้นวันละ 34.05 ตัน อัตราการเกิดขยะเท่ากับ 1.80 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ได้แก่ ขยะที่สามารถนำไปรีไซเคิลร้อยละ 40 ขยะอินทรีย์ที่นำไปหมักทำปุ๋ยชีวภาพร้อยละ 40 และขยะที่แปรรูปและนำมาใช้ใหม่ไม่ได้ร้อยละ 20 แหล่งที่มาของขยะส่วนใหญ่เป็นเศษอาหารจากตลาด และขยะจากบ้านเรือนแหล่งประกอบการต่างๆ สำหรับพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลคลองสาม

มีหมู่บ้านจัดสรรประมาณ 30 โครงการ มีจำนวนปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นประมาณ 50-60 ตันต่อวัน ปัญหาที่พบ คือ ที่ทิ้งขยะไม่เพียงพอและการนำขยะมูลฝอยมาใช้ถมที่ แต่เป็นการถมที่ไม่ถูกสุขลักษณะทำให้เกิดกลิ่นเหม็น สร้างความรำคาญ และส่งผลกระทบต่อสุขภาพจนเกิดข้อร้องเรียน องค์การบริหารส่วนตำบลคลองสามได้ทำการสั่งปิดไปหลายบ่อ ในขณะเดียวกันเมื่อถึงฤดูแล้งเกิดก๊าซมีเทน ทำให้เกิดไฟไหม้ในพื้นที่ ปัญหาอีกประการ คือ การระบายน้ำที่ไม่ผ่านการบำบัดลงสู่แม่น้ำลำคลองของหมู่บ้านจัดสรร

4. สถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากชุมชนในจังหวัดสมุทรปราการทั้งในเขตเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลมีปริมาณ 1,846.25 ตันต่อวัน องค์ประกอบของขยะมูลฝอยเป็นขยะเศษอาหารร้อยละ 58.81 ของเสียอันตรายจากชุมชนร้อยละ 0.05 นอกนั้นเป็นขยะรีไซเคิล เช่น กระดาษ พลาสติก และโฟม ร้อยละ 41.14 การจัดการขยะมูลฝอยของจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ปัญหาขยะตกค้างน้อยลง และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่เข้าพื้นที่เอกชนในการกำจัดขยะมูลฝอยโดยวิธีการฝังกลบมีเพียงเทศบาลนครสมุทรปราการและเทศบาลตำบลคลองสวนที่มีพื้นที่กำจัดขยะมูลฝอยเป็นของตนเอง ปัญหาอุปสรรคในการจัดการขยะมูลฝอยขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรปราการ คือ การจุดไฟเผาขยะในพื้นที่เทกองทำให้เกิดควันเป็นมลภาวะในอากาศ ปริมาณพื้นที่สำหรับเทกองขยะมูลฝอยและสถานที่ฝังกลบขยะมูลฝอยไม่เพียงพอ ไม่มีบ่อรองรับน้ำเสีย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สามารถสรุปสถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑลได้ดังตารางที่ 1

2) เจ็อนไขที่เก็วข้องกับควมล้มเหลวและควมสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑล

ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑล แบ่งออกได้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านสภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อแหล่งที่มา ประเภทและปริมาณของขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑล พบว่า ประชาชนในพื้นที่กรุงเทพมหานครและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑลไม่ให้ความสนใจ และความสำคัญกับการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกต้องเท่าที่ควร ทั้งเรื่องการคัดแยกขยะ การนำขยะไปแปรรูป หรือการนำกลับมาใช้ใหม่ อาจเป็นที่การประชาสัมพันธ์น้อยเกินไป ยังเข้าไม่ถึงกลุ่มคนหรือปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีการแข่งขันสูงจึงไม่มีเวลาสนใจกับการจัดการขยะมูลฝอย เพราะมองว่าเป็นเรื่องไกลตัวและไม่ใช่วิธีหาเงินทำให้ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยเป็นปัญหาที่สำคัญลำดับต้นๆ ในทุกพื้นที่ที่ทำการศึกษ

2. ปัจจัยด้านองค์ประกอบของระบบ คือ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product/Output)

1) ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ด้านบุคลากร พบว่า มีความรู้ความเข้าใจ โดยมีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ และบุคลากรที่ปฏิบัติงานทำตรงกับงาน ในด้านงบประมาณ พบว่า งบประมาณที่ได้รับมีค่อนข้างจำกัด ไม่เหมาะสมกับปริมาณงาน/โครงการที่ต้องดำเนินงาน สำหรับการใช้งบประมาณผู้กำหนดนโยบายเห็นว่าเป็นการใช้งบประมาณอย่างเหมาะสม สำหรับในด้านอุปกรณ์ เครื่องมือ และสถานที่ พบว่า มีอย่างเพียงพอเหมาะสม

ตารางที่ 1 สถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑล

พื้นที่	สถานการณ์	ปัญหา
กรุงเทพมหานคร	ปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้นทุกปี ประมาณ 8,867 ตันต่อวัน ได้รับการกำจัดตามหลักวิชาการ ร้อยละ 36	-ไม่มีพื้นที่ฝังกลบในพื้นที่กรุงเทพมหานคร - การรณรงค์ลดปริมาณขยะจากแหล่งกำเนิดไม่ได้รับความร่วมมือ
นนทบุรี	ปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นวันละ 290 ตัน ใช้เทคโนโลยีฝังกลบในการกำจัดขยะมูลฝอย	- ภาชนะรองรับขยะมูลฝอยมีไม่เพียงพอ - การรณรงค์คัดแยกขยะมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดไม่ได้รับความร่วมมือ
ปทุมธานี	ปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นวันละ 587.7 ตัน ใช้เทคโนโลยีฝังกลบในการกำจัดขยะมูลฝอย	- จำนวนรถเก็บขนขยะมูลฝอยไม่เพียงพอทำให้มีขยะมูลฝอยตกค้าง ประมาณวันละ 102.7 ตัน - การฝังกลบขยะมูลฝอยไม่ถูกสุขลักษณะทำให้มีการร้องเรียนเรื่องกลิ่นเหม็น
สมุทรปราการ	ปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นวันละ 1,846.25 ตัน ใช้เทคโนโลยีฝังกลบในการกำจัดขยะมูลฝอย	- มีปัญหาการจุดไฟเผาขยะมูลฝอยทำให้เกิดมลภาวะทางอากาศ - พื้นที่เทกองขยะมูลฝอยไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล - พื้นที่เทกองขยะมูลฝอยไม่เพียงพอต่อปริมาณขยะมูลฝอย

ยกเว้นที่จังหวัดปทุมธานีที่มีความเห็นว่าอุปกรณ์เครื่องมือบางส่วนมีสภาพเก่า ชำรุด ไม่สมบูรณ์ และยังไม่เพียงพอต่อการใช้งานในด้านสถานที่ มาตรฐานของสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยยังมีปัญหาด้านมาตรฐานที่ยังไม่พอ ประชาชนในพื้นที่ที่มีความกังวลและไม่ยอมรับต่อสถานที่กำหนดขยะมูลฝอย มีเพียงจังหวัดนนทบุรีที่มีมาตรฐาน และประชาชนในพื้นที่ให้ความยอมรับต่อสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย

2) กระบวนการ (Process) ได้แก่ ด้านนโยบายและแผนการดำเนินงาน ผู้กำหนดนโยบายที่ไปสัมภาษณ์เห็นว่า นโยบายและแผนการดำเนินงาน ปัจจุบันมีความชัดเจนและครอบคลุมพอสมควร มีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาปัจจุบันและมีการนำนโยบายและแผนการดำเนินงานไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมพอสมควร

ในด้านการจัดการขยะมูลฝอย ผู้กำหนดนโยบายที่ไปสัมภาษณ์เห็นว่า สามารถจัดเก็บขยะมูลฝอยในพื้นที่แต่ละวันได้เกือบหมด และส่งขยะมูลฝอยไปกำจัดโดยวิธีฝังกลบ ส่วนที่จังหวัดนนทบุรีมีสถานที่ฝังกลบและเตาเผาขยะในพื้นที่ ส่วนที่กรุงเทพมหานครกับจังหวัดปทุมธานีหลังจากการจัดเก็บขยะมูลฝอยแล้วจะนำไปพักเพื่อรอนำไปกำจัดยังพื้นที่อื่นต่อไป และที่กรุงเทพมหานคร จังหวัดนนทบุรี สมุทรปราการขยะมูลฝอยส่วนหนึ่งสามารถนำไปแปรรูปใช้เป็นปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในการเกษตรต่อไปได้

ในด้านการติดตามและประเมินผล ผู้กำหนดนโยบายที่ไปสัมภาษณ์เห็นว่า หากมีการติดตามผลการดำเนินงาน และประเมินผลการปฏิบัติงาน ก็สามารถนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์ขยะมูลฝอย เพื่อที่จะใช้เป็นฐานข้อมูลในการวางแผนกำหนดนโยบายการดำเนินการต่อไปในอนาคตได้

ในด้านความร่วมมือ ผู้กำหนดนโยบายที่ไปสัมภาษณ์เห็นว่าที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบันมีความร่วมมือเกิดขึ้นในเฉพาะภายในจังหวัดของตัวเอง เช่น ความร่วมมือระหว่าง อบต. ส่วนความร่วมมือระหว่างจังหวัดหรือระหว่างองค์กรด้วยกันยังไม่มีความร่วมมือในการจัดการขยะมูลฝอยเกิดขึ้นมีแต่ความร่วมมือด้านอื่นๆ เช่น ด้านการท่องเที่ยว

3) แนวทางการจัดการปัญหาขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑลที่เหมาะสม

1. แนวทางการรณรงค์และสนับสนุนการลดปริมาณขยะมูลฝอยจากแหล่งกำเนิด

นโยบายและแผนการดำเนินงานการจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครควรจัดทำแผนแม่บทในการกำจัดขยะมูลฝอยที่สามารถกำจัดขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานครให้ได้มากที่สุด มีประสิทธิภาพไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นที่ยอมรับของประชาชน รวมถึงสามารถนำขยะมูลฝอยมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วย แต่เนื่องจากนโยบายของกรุงเทพมหานครไม่มีการบูรณาการเท่าที่ควร เพราะปัจจุบันพระราชบัญญัติการร่วมทุนมีข้อห้ามมิให้กรุงเทพมหานครดำเนินการเชิงธุรกิจกับผลิตภัณฑ์

หลังจากแปรรูปขยะ ซึ่งในปัจจุบันบริษัทกรุงเทพมหานครเข้ามาดูแลแทน และนอกจากนี้ขยะชนิดอื่นๆ ก็ยังไม่มีมีการดำเนินการอย่างบูรณาการ เช่น ขยะเปียก กรมโรงงานอุตสาหกรรมควรจะมีการนำไปบำบัดเสียก่อน หรือขยะจากโรงพยาบาลควรจะมีการสร้างเตาเผาพิเศษเพื่อเผาทำลาย เป็นต้น

การรณรงค์และส่งเสริมการทิ้งขยะให้ถูกที่และการแยกขยะเป็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมหากทำให้ประชาชนเห็นว่าการคัดแยกขยะมูลฝอยนอกจากจะเป็นการลดปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว การคัดแยกขยะยังสามารถลดรายจ่ายหรือเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวได้ การให้ความรู้เทคโนโลยีการผลิตก๊าซชีวภาพจากขยะมูลฝอยระดับครัวเรือนเป็นการนำขยะมูลฝอยอินทรีย์มาผลิตก๊าซชีวภาพใช้แทนก๊าซหุงต้มในครัวเรือน เป็นการลดค่าใช้จ่ายด้านพลังงานได้อีกทางหนึ่ง

จากผลการศึกษาพบว่า การรณรงค์ลดปริมาณขยะมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดยังไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร เนื่องจาก ประชาชนยังไม่เห็นประโยชน์ที่ได้รับจากการคัดแยกขยะอย่างชัดเจน จึงควรรณรงค์ให้เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อเป็นการกระตุ้นสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมและเป็นการทำให้ประชาชนเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการคัดแยกขยะมูลฝอย เช่น การเปลี่ยนขยะมูลฝอยเป็นรายได้กลับเข้าครัวเรือน และการผลิตก๊าซชีวภาพจากขยะมูลฝอยเพื่อลดรายจ่ายค่าก๊าซหุงต้ม เป็นต้น

2. แนวทางการลดปริมาณขยะมูลฝอยประเภทที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้

นอกจากนี้มาตรการด้านนโยบายที่น่าสนใจในการลดปริมาณขยะมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้อย่างพลาสติค เช่น มาตรการการเก็บภาษีถุงพลาสติค (วรางคณา ศรีนิล, 2555)

ประเทศไอร์แลนด์เป็นประเทศแรกที่ดำเนินการในเรื่องการเก็บภาษีถุงพลาสติคและถือเป็นประเทศต้นแบบและเป็นกรณีศึกษาให้แก่ประเทศต่างๆ โดยเริ่มดำเนินการในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 วัตถุประสงค์หลักของการเก็บภาษีถุงพลาสติคของประเทศไอร์แลนด์ เพื่อแก้ปัญหาขยะมูลฝอยที่ส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพความสวยงามของเมืองและแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งเพื่อสร้างตระหนักเกี่ยวกับเรื่องถุงพลาสติคและความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อสาธารณะ ภาษีที่จัดเก็บได้นำไปใช้ในกองทุนสิ่งแวดล้อม (Environmental Fund) เพื่อสนับสนุนการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยและกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ภายหลังการดำเนินการตามมาตรการการเก็บภาษีถุงพลาสติคของประเทศไอร์แลนด์พบว่าปริมาณการใช้ถุงพลาสติคลดลงอย่างมากประมาณร้อยละ 90 แต่ความร่วมมือของผู้บริโภคลดลงเมื่อเวลาผ่านไป ในปี พ.ศ. 2550 ประเทศไอร์แลนด์ใช้การเพิ่มอัตราภาษีจาก 0.15 ยูโรต่อถุงหรือประมาณ 6 บาทเป็น 0.22 ยูโรต่อถุง หรือประมาณ 9 บาท การดำเนินมาตรการเก็บภาษีถุงพลาสติคจากผู้บริโภคได้รับการตอบรับจากผู้ค้าปลีกค่อนข้างดีเพราะนอกจากผู้ค้าปลีกสามารถลด

ต้นทุนจากการซื้อถุงพลาสติกแล้วยังมีรายได้จากการขายถุงแบบที่ใช้ได้หลายครั้ง และมีรายได้จากเพิ่มจากการขายถุงสำหรับใส่ขยะในครัวเรือน สำหรับผู้ประกอบการที่เปลี่ยนไปใช้ถุงกระดาษแทนถุงพลาสติกจะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากเดิมถึง 4 เท่า จากการซื้อถุงกระดาษที่มีราคาแพงกว่า ในปี พ.ศ. 2553 การใช้ถุงพลาสติกในประเทศไอซ์แลนด์ลดลงเหลือร้อยละ 11 ของปริมาณการใช้ก่อนดำเนินมาตรการ และเก็บภาษีได้ 20 ล้านยูโรต่อปีหรือประมาณ 829 ล้านบาท

จากการดำเนินงานใช้มาตรการทางกฎหมายในประเทศต่างๆ พบว่า ประสบความสำเร็จในการลดการใช้ถุงพลาสติกลงอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงแรกของการดำเนินมาตรการ แต่ผลการดำเนินงานในระยะถัดมาพบว่ามีความโน้มเอียงการกลับมาใช้ถุงพลาสติกเพิ่มมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายจำเป็นต้องมีการตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง

ที่ผ่านมาประเทศไทยใช้มาตรการลดการใช้ถุงพลาสติกแบบสมัครใจ เช่น โครงการ 45 วันรวมพลัง ลดถุงพลาสติกลดโลกร้อนที่เป็นความร่วมมือระหว่างกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้ประกอบการ ห้างสรรพสินค้า ร้านสะดวกซื้อ สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย และกรุงเทพมหานคร ร่วมกันรณรงค์ในวันคุ้มครองโลก 22 เมษายน พ.ศ. 2522 ซึ่งคาดว่าจะลดปริมาณการใช้ถุงพลาสติกได้ 3,691,732 ใบ แต่ไม่ได้มีการรายงานผลสำเร็จถึงจำนวนถุงพลาสติกที่สามารถลดได้จริง

จากประสบการณ์ของประเทศต่างๆ พบว่า มาตรการแบบสมัครใจประสบผลสำเร็จได้น้อยกว่ามาตรการทางกฎหมายอย่างใดก็ได้ ผู้บริโภคของประเทศไทยมีความโน้มเอียงต่อต้านมาตรการการเก็บภาษีถุงพลาสติก ดังนั้นควรมีการดำเนินโครงการนำร่องอย่างเป็นรูปธรรมโดยเลือกดำเนินการในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ หากโครงการนำร่องประสบความสำเร็จก็จะสามารถขยายพื้นที่ไปยังพื้นที่อื่นๆ ของประเทศได้ต่อไป

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่ากรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑลมีปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นตามการเพิ่มของจำนวนประชากรและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการบริหารและจัดการขยะมูลฝอยที่กรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑลใช้มีแนวทางส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย ด้วยการรณรงค์คัดแยกขยะจากแหล่งกำเนิดเพื่อเป็นการลดปริมาณขยะมูลฝอยที่กรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดเก็บและดำเนินการกำจัด

ด้านเทคโนโลยีการกำจัดขยะมูลฝอย กรุงเทพมหานครยังคงใช้การฝังกลบเป็นส่วนใหญ่โดยการจ้างเหมาเอกชนดำเนินการ เช่นเดียวกับจังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี และ จังหวัดสมุทรปราการ

ซึ่งได้รับการต่อต้านจากประชาชนในพื้นที่ หรือมีปัญหาบ่อฝังกลบเต็มได้ในอนาคต

การบูรณาการจัดการขยะมูลฝอยระหว่างกรุงเทพมหานครกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปริมณฑล พบว่า ณ ปัจจุบันยังไม่มีโครงการความร่วมมือในการจัดการขยะกับกรุงเทพมหานคร มีแต่ความร่วมมือระหว่างเทศบาลด้วยกัน ซึ่งแนวโน้มด้านความร่วมมือกับกรุงเทพมหานครเป็นไปได้ยาก หากจังหวัดนนทบุรีมีการสร้างโรงงานขยะเกิดขึ้นในอนาคตอาจสามารถรองรับขยะมูลฝอยจากกรุงเทพมหานครเพื่อนำมาเผาและนำพลังงานไปใช้ต่อไป ด้านสถานที่พักขยะเพื่อทำการฝังกลบด้วยคงเป็นไปได้ เพราะกรุงเทพมหานครเองมีปริมาณขยะต่อวันเป็นจำนวนมาก เกินกว่าความสามารถของจังหวัดนนทบุรีจะรองรับได้หมด

จากผลการศึกษา กล่าวได้ว่า การจัดปัญหาขยะมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพ คือ การบูรณาการการจัดการขยะมูลฝอย ตั้งแต่การจัดการระดับต้น การจัดการระดับกลางและการจัดการระดับปลาย

การจัดการระดับต้น หมายถึง การลดปริมาณขยะมูลฝอยจากแหล่งกำเนิด การจัดการขยะมูลฝอยต้องเริ่มจากการรายงานสถานการณ์ปัญหาขยะมูลฝอยตั้งแต่สถานการณ์ปัญหาขยะมูลฝอยยังไม่ส่งผลกระทบรุนแรงเพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนักและให้ความร่วมมือในการลดปริมาณขยะมูลฝอยจากครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า ขยะมูลฝอยจากครัวเรือนสามารถนำกลับมาใช้ได้ร้อยละ 90 คือ การรีไซเคิล และการนำขยะอินทรีย์เป็นวัตถุดิบผลิตก๊าซชีวภาพ ระดับครัวเรือน หน่วยงานราชการต้องมีความพร้อมในการสนับสนุน และการให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ประชาชนสามารถลดปริมาณขยะมูลฝอยจากครัวเรือนได้ด้วยตนเอง เช่น การมีแหล่งรับซื้อขยะรีไซเคิลที่สะดวก ใกล้บ้าน หรือการบริการรับซื้อขยะรีไซเคิลตามแหล่งชุมชน สถานศึกษา หรือมีเทคโนโลยีการกำจัดขยะมูลฝอยระดับครัวเรือน ราคาถูกจำหน่ายให้ครัวเรือนที่สนใจ เป็นต้น

การจัดการระดับกลาง หมายถึง การจัดการของภาครัฐในการจัดการขยะมูลฝอยที่ผ่านการคัดแยกจากครัวเรือนของประชาชน นำมาใช้ประโยชน์ คือ การรีไซเคิลขยะมูลฝอยและการนำขยะมูลฝอยอินทรีย์มาผลิตเป็นพลังงานระดับชุมชน ที่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูงกว่าระดับครัวเรือนในการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการขยะมูลฝอยให้เกิดประโยชน์ได้มากขึ้น เช่น เทคโนโลยีการผลิตน้ำมันจากถุงพลาสติก เป็นต้น

การจัดการระดับปลาย หมายถึง การกำจัดขยะมูลฝอยที่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ อันได้แก่ ขยะมูลฝอยอันตราย และขยะมูลฝอยติดเชื้อ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของหน่วยงานภาครัฐ ในการจัดการกำจัดขยะมูลฝอยอันตรายและขยะมูลฝอยติดเชื้ออย่างถูกหลักสุขาภิบาลให้ครอบคลุมทุกพื้นที่เพื่อความปลอดภัยของประชาชน ซึ่งภาครัฐควรศึกษาเทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการขยะมูลฝอยประเภทนี้ให้มีความเหมาะสมต่อบริบทของพื้นที่และมีความคุ้มค่าในการลงทุน เป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรจัดให้มีการปรับปรุงหรือแก้ไขระเบียบการบริหารจัดการขยะทั้ง พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดบ้านเมืองของกรุงเทพมหานคร และ พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นให้ทันสมัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งอัตราการจัดเก็บขยะมูลฝอย ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน
2. ประสานงานสื่อต่างๆ ให้ครอบคลุมอย่างทั่วถึงในการประชาสัมพันธ์กระบวนการขั้นตอน การจัดเก็บขยะมูลฝอย เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและส่งเสริมให้มีการนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์เชิงธุรกิจโดยการนำกลับมาใช้ใหม่ เพื่อให้ประชาชนตื่นตัว และมีทัศนคติที่ดีต่อการนำขยะมาคัดแยก
3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสานหน่วยงานกลาง ได้แก่ กรุงเทพมหานครและกรมควบคุมมลพิษในการวางนโยบายการทำงานที่แต่ละท้องถิ่นสามารถดำเนินการสอดคล้องกันและเอื้อประโยชน์ให้ชุมชนใกล้เคียงด้วย เนื่องจากบางชุมชนอาจจะไม่มีข้อจำกัดเรื่อง สถานที่การจัดเก็บ ในชุมชนที่มีพื้นที่เหมาะสมกว่าก็ให้ดำเนินการด้านการคัดแยกและการทำลาย เป็นต้น
4. จัดทำกล่องรับฟังความคิดเห็นตั้งไว้ที่องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น ปัญหาและข้อเสนอแนะต่างๆ เกี่ยวกับการจัดเก็บขยะมูลฝอยเนื่องจากพบว่าการร้องเรียน
5. ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการผลิตสินค้าที่มีหีบห่อ บรรจุภัณฑ์ให้สามารถนำมาใช้ใหม่ได้ และการผลิตจากสินค้าที่ทำลายได้ง่าย โดยเข้ามาตรการด้านภาษี โดยการลดภาษีให้ผู้ประกอบการที่ช่วยลดมลพิษและเพิ่มภาษีให้กับผู้ที่ผลิตสินค้าที่ก่อให้เกิดขยะ หรือมลพิษมากขึ้น
6. ส่งเสริมการคิดประดิษฐ์ ออกแบบ อุปกรณ์เพื่อการทำลายขยะโดยจัดทำเป็นลักษณะของกองทุนเพื่อการศึกษา และพัฒนาโดยใช้วัสดุที่ผลิตในประเทศ
7. สร้างระบบการตรวจสอบการใช้งบประมาณในการบริหารจัดการขยะของแต่ละท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ด้านบุคลากรควรเพิ่มพนักงานจัดเก็บให้เพียงพอ มีการอบรมเรื่องระเบียบวินัยและสร้างจิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้ดีขึ้น
2. ด้านอุปกรณ์ ควรเพิ่มรถขนขยะ ถึงขยะให้มากขึ้น และมีความทันสมัย ตลอดจนการทำความสะดวกบริเวณที่ทิ้งขยะเพื่อป้องกันกลิ่นเหม็น
3. ด้านการจัดการ ควรกำหนดเวลาการจัดเก็บขยะให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการทุกวันและตรงเวลา และกำหนดวิธีการกำจัด

ขยะให้ถูกวิธีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. สนับสนุนศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการเตาเผาขยะมูลฝอย หรือโรงงานคัดแยกขยะมูลฝอยเพื่อนำผลการศึกษาไปดำเนินการเขตพื้นที่ระดับเทศบาลนคร เทศบาลเมืองที่มีปริมาณขยะจำนวนมาก
2. ศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่ ผังกลบ และคัดแยกขยะให้ถูกต้องตามสุขอนามัย

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. 2554. โครงการสนับสนุนและเสริมสร้างสมรรถนะให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายจากชุมชน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554. เข้าถึงได้จาก http://infofile.pcd.go.th/waste/1314FEB2012_SumUp.pdf?CFID=14549823&CFTOKEN=49849413 (29 มิถุนายน 2556)
- กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม. 2550. โครงการสัมมนาการจัดการขยะมูลฝอยจังหวัดสมุทรปราการ. เทศบาลนครสมุทรปราการ. จังหวัดสมุทรปราการ.
- วรจกมา ศรีนิล. 2555. มาตรการทางนโยบายเพื่อลดการใช้ถุงพลาสติก : ประสบการณ์ของต่างประเทศกับการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2555
- สำนักงานเทศบาลปทุมธานี. 2556. แผนที่เทศบาลปทุมธานี. เข้าถึงได้จาก <http://www.nmt.or.th/pathum/MuangPathum/DocLib13/แผนที่เทศบาลแผนที่เทศบาล-1.JPG> (27 สิงหาคม 2556)
- สำนักงานจังหวัดนนทบุรี. 2556. ข้อมูลทั่วไปจังหวัดนนทบุรี. เข้าถึงได้จาก <http://www.nonthaburi.go.th> (25 สิงหาคม 2556)
- ศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร. 2552. สถิติกรุงเทพมหานคร เข้าถึงได้จาก www.bangkok.go.th (2 สิงหาคม 2556)
- ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2554. โครงการจัดทำมาตรฐานกลางเพื่อกำกับการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการจัดการขยะมูลฝอย. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. กระทรวงมหาดไทย.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี. 2556. รายละเอียดโครงการพัฒนา แผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2555-2557 เข้าถึงได้จาก http://www.nont-pro.go.th/UserFiles/File/plan/plan/plan_55-57_part5-2.pdf (25 สิงหาคม 2556)

บทบาทของตะกอนแขวนลอยต่อคุณภาพน้ำในการเลี้ยงปลาในระบบหมุนเวียนน้ำแบบปิด

The Role of Suspended Solids on Water Quality in
Closed Recirculating Tilapia Culture Systemเอกนรินทร์ ธนะกิจไพรินทร์¹, สรวิต เผ่าทองสุข^{2,3}, วิบูลย์ลักษณ์ ฟังรัมย์⁴¹ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี 22000²ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 12120

³ศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพทางทะเล ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล คณะวิทยาศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 10330

⁴ภาควิชาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 10330

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาบทบาทของตะกอนแขวนลอยในถังเลี้ยงปลาต่อการควบคุมสารประกอบไนโตรเจนในโตรเจน โดยดำเนินการในสภาวะแบบหมุนเวียนน้ำระบบปิดซึ่งทำการทดลองเลี้ยงปลาที่ระดับความหนาแน่นสูง (2 กก./ลบ.ม.) และความหนาแน่นต่ำ (0.5 กก./ลบ.ม.) สำหรับอาหารที่ให้ในแต่ละวันด้วยอัตราร้อยละ 5 ของน้ำหนักปลาทั้งหมด ซึ่งตะกอนแขวนลอยที่เกิดขึ้นภายในระบบมาจากสิ่งขับถ่ายของปลา เศษอาหารที่เหลือตกค้างในบ่อ จุลชีพและสารอินทรีย์ หลังการทดลอง 56 วัน พบว่าปลาที่มีอัตราการเติบโต 0.18 และ 0.14 ก./วัน สำหรับการเลี้ยงที่ระดับความหนาแน่นสูงและความหนาแน่นต่ำ ตามลำดับ และมีอัตราการรอดตายร้อยละ 100 โดยการเลี้ยงปลาที่ระดับความหนาแน่นสูงผลของปริมาณตะกอนแขวนลอยมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการไนตริฟิเคชันจากแบคทีเรียไนโตรฟิโองที่ยึดเกาะอยู่กับตะกอนแขวนลอย โดยส่งผลให้มีปริมาณไนโตรเจนเพิ่มขึ้นในถังเลี้ยงปลาในระหว่างการทดลองทำการดึงตะกอนแขวนลอยที่มีอินทรีย์ไนโตรเจนเป็นองค์ประกอบออกจากถังเลี้ยงทั้งสองระดับความหนาแน่นด้วยอัตราร้อยละ 50 ของปริมาตรน้ำในถัง โดยทำซ้ำจำนวน 6 รอบ สำหรับผลการประเมินสมดุลไนโตรเจนในวันสุดท้ายของการเลี้ยงปลาที่ความหนาแน่นต่ำและสูง พบว่าไนโตรเจนมีการสะสมที่ตัวปลามากที่สุดคือร้อยละ 47.23 และ 37.64 ไนโตรเจนละลายน้ำทั้งหมดร้อยละ 45.96 และ 36.34 และอยู่ในตะกอนแขวนลอยร้อยละ 0.99 และ 1.23 สำหรับสิ่งที่ไม่สามารถระบุได้ร้อยละ 5.82 และ 24.79 ตามลำดับ ดังนั้นไนโตรเจนที่สูญหายไปจากระบบเกิดจากกระบวนการดีไนตริฟิเคชันบริเวณชั้นไบโอฟิล์มและการสะสมของตะกอนภายในถัง

คำสำคัญ : ตะกอนแขวนลอย สารประกอบไนโตรเจน ระบบเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแบบหมุนเวียนน้ำระบบปิด ปลาไน

Abstract

This research involved the study of the role of suspended residual deposits of inorganic nitrogen waste removal in closed recirculating tilapia culture system. The experiment was conducted with Tilapia cultivation at two densities i.e. 2 kg/m³ (high density) and 0.5 kg/m³ (low density). Feeding rate was 5% of total fish weight per day. During fish culture, suspended solid as derived from feces, feed residue, microorganisms and organic matter was found accumulate in the water. After 56 days of experiment, the average daily growth rate of Tilapia was 0.18 and 0.14 g/day for high and low density culture, respectively. The survival rate was 100% in both treatments. It was found that high density Tilapia culture generated significantly higher suspended solids concentrations. This enhanced the nitrification activity of nitrifying bacteria attached with the suspended residual deposits. This was illustrated by an increase of nitrate in fish tanks. During the experiment, excess suspended solid was partially removed 6 times, there fore, the number of organic nitrogen waste was also reduced. The nitrogen balance analysis on the final day of tilapia culture for low and high density revealed that 47.23 and 37.64% of nitrogen input was incorporated in fish while 45.96 and 36.34% was total nitrogen in water, and 0.99 and 1.23% were in suspended residual deposits. Larger portion of nitrogen 5.82 and 24.79%, was assigned as unaccounted nitrogen which was the nitrogen lost from the system, through of denitrification process from the accumulation of suspended residual deposits and biofilm

Key Words : Suspended solids, Nitrogen compounds, Closed Recirculation Aquaculture System, Tilapia

บทนำ

ในปัจจุบันอุตสาหกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการในการบริโภคของประชากร โดยมีการคาดการณ์แนวโน้มความต้องการผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำในปี 2030 จะมีมูลค่าการซื้อขายสูงถึง 40 ล้านตัน (FAO, 2006) ดังนั้นการพัฒนารูปแบบการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำภายใต้เงื่อนไขที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจึงเป็นมาตรการที่สำคัญ ซึ่งในปัจจุบันได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการจัดการบ่อด้วยการเลี้ยงสัตว์น้ำในระบบหมุนเวียนน้ำแบบปิด (Closed-recirculating aquaculture system) ที่ระดับความหนาแน่นสูง โดยระบบดังกล่าวมักจะประสบปัญหาการสะสมของสารประกอบอินทรีย์ในโตรเจนที่เกิดจากเศษอาหารที่เหลือตกค้าง ของเสียจากการขับถ่ายของสัตว์น้ำ และการย่อยสลายโปรตีนจากซากสัตว์น้ำที่ตาย โดยความเข้มข้นของแอมโมเนียทั้งหมดและไนไตรต์ในน้ำหากสูงกว่า 1.0 มก. ไนโตรเจน/ล. อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของสัตว์น้ำและสิ่งแวดล้อมหากไม่ผ่านกระบวนการบำบัด (Tchobanoglous, et al., 2003) เนื่องจากอาหารสัตว์น้ำส่วนใหญ่มีปริมาณไนโตรเจนสูง และไนโตรเจนที่สัตว์น้ำขับถ่ายออกมาอยู่ในรูปแอมโมเนีย ดังนั้นการเลี้ยงสัตว์น้ำแบบหนาแน่นระบบปิดจึงเกิดการสะสมของแอมโมเนียในปริมาณที่สูง โดยพบว่าร้อยละ 25 - 30 ของโปรตีนในอาหารจะถูกเปลี่ยนเป็นแอมโมเนีย และถูกขับถ่ายออกมาในน้ำ (Avnimelech and Rityo, 2003) ซึ่งแอมโมเนียจะทำลายเหงือกและความสามารถในการขนส่งออกซิเจนส่งผลให้สัตว์น้ำอ่อนแอและติดโรคง่าย (ชล ลัมสุวรรณ และพรเลิศ จันทร์รัชกุล, 2547) และเมื่อมีปริมาณความเข้มข้นมากกว่า 0.5 มก./ล. จะส่งผลให้ปลาอ่อนแอและติดโรคได้ง่าย (Liao and Mayo, 1972) สำหรับการบำบัดแอมโมเนียในน้ำที่มีประสิทธิภาพดีก็คือการบำบัดด้วยตัวกรองชีวภาพไนตริฟิเคชันซึ่งจะเปลี่ยนแอมโมเนียเป็นไนไตรต์และไนเตรต ตามลำดับ จึงช่วยยืดระยะเวลาที่จะต้องเปลี่ยนถ่ายน้ำทั้งออกนอกระบบ เนื่องจากไนเตรตเป็นสารประกอบไนโตรเจนที่มีความเป็นพิษน้อยกว่าแอมโมเนียและไนไตรต์ แต่ถ้ามีการสะสมของไนเตรตปริมาณสูงมากจะส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำได้เช่นเดียวกัน (Whiston, et al., 1994) อย่างไรก็ตามการบำบัดไนเตรตตามธรรมชาติสามารถเกิดขึ้นได้ในตะกอนที่ขาดออกซิเจนโดยกระบวนการดีไนตริฟิเคชัน แต่การบำบัดไนเตรตจะพบได้น้อยในการเลี้ยงสัตว์น้ำระบบปิดที่มีการเติมออกซิเจนอย่างเพียงพอ (Gross, et al., 2000; Lawson, 1995)

สำหรับการแก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำในระบบเลี้ยงสัตว์น้ำสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีตะกอนชีวภาพ (Biofloc) มาผนวกกับระบบเลี้ยงสัตว์น้ำแบบหมุนเวียนน้ำระบบปิดเพื่อช่วยควบคุมคุณภาพน้ำ (Azim and Little, 2008; Nootong, et al., 2011)

โดยตะกอนแขวนลอยภายในระบบจะส่งผลโดยตรงต่อการควบคุมอินทรีย์ไนโตรเจนในระบบเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งประสิทธิภาพดังกล่าวเป็นผลมาจากการเติบโตของแบคทีเรียกลุ่มเฮโทโทรฟที่ช่วยดูดซับไนโตรเจนเพื่อนำไปสร้างเซลล์ใหม่ และทำให้ตะกอนแขวนลอยที่เกิดขึ้นรวมตัวกันเป็นกลุ่มฟล็อก (Schneider, et al., 2007) สำหรับหัวใจสำคัญของระบบนี้คือการควบคุมปริมาณตะกอนซึ่งจะต้องมีปริมาณของแข็งแขวนลอยในระบบไม่เกิน 500 มก./ล. เนื่องจากตะกอนที่มากเกินไปจะทำให้ออกซิเจนในน้ำลดลงและบดบังการมองเห็นในการหาอาหารของสัตว์น้ำ (Azim, et al., 2008) ซึ่งในประเทศไทยได้มีการศึกษาการเลี้ยงปลาด้วยระบบตะกอนชีวภาพที่มีการเติมสารอินทรีย์คาร์บอนเพื่อเร่งการเพิ่มจำนวนตะกอน เช่นการศึกษาของ Vanitchanai, et al., (2009) และ Nootong, et al., (2011) โดยพบว่าตะกอนชีวภาพสามารถช่วยควบคุมคุณภาพน้ำได้ แต่ระบบดังกล่าวมีข้อจำกัดคือต้องมีค่าใช้จ่ายในการเติมสารอินทรีย์เพื่อเร่งการเพิ่มจำนวนของตะกอนอินทรีย์ นอกจากนี้ระบบที่มีตะกอนสะสมความหนาแน่นสูงมากจะเสี่ยงต่อการขาดออกซิเจนในน้ำ ทำให้ต้องใช้พลังงานในระบบเติมอากาศเพิ่มมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลของการเปลี่ยนแปลงปริมาณตะกอนแขวนลอยต่อสารอินทรีย์ไนโตรเจนในระบบเลี้ยงปลานิลที่ ระดับความหนาแน่นต่ำ (0.5 กก./ลบ.ม.) และระดับความหนาแน่นสูง (2 กก./ลบ.ม.)

วิธีดำเนินการวิจัย

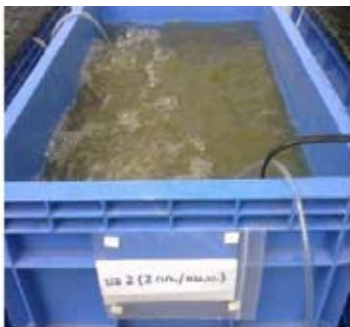
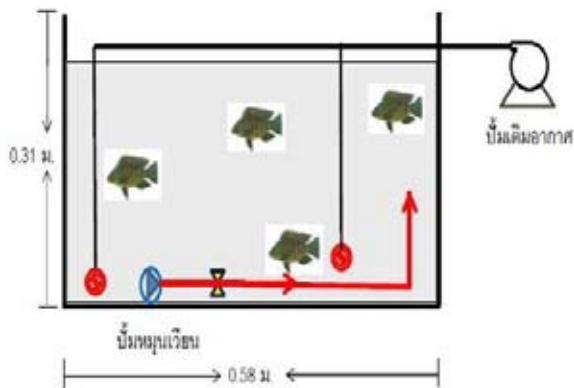
งานวิจัยนี้ดำเนินการทดลอง ณ ศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพทางทะเล ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระบบเลี้ยงปลานิล

เลี้ยงปลานิลโดยมีน้ำหนักเริ่มต้นเฉลี่ย 2.28 ± 0.34 กรัม และความยาวเฉลี่ย 5.08 ± 0.33 ซม. ที่ระดับความหนาแน่นสูงและต่ำ คือ 2.0 และ 0.5 กก./ลบ.ม. (ระดับความหนาแน่นละ 3 ซ้ำ) ในถังปริมาตร 52 ลิตร ที่มีขนาด $38 \times 58 \times 31$ ซม. ในสภาพเหมือนจริงของบ่อไร้อินในโรงเรือนโดยไม่มีการเปลี่ยนน้ำเป็นระยะเวลา 56 วัน ดังภาพที่ 1 สำหรับอาหารที่ให้แต่ละวันเป็นอาหารเม็ดสำเร็จรูปที่มีโปรตีนร้อยละ 25 วันละ 3 ครั้ง ในอัตราร้อยละ 5 ของน้ำหนักปลาทั้งหมด ซึ่งในถังเลี้ยงปลานิลทำการเติมอากาศตลอดเวลาด้วยหัวเติมอากาศและหมุนเวียนน้ำภายในถังเพื่อไม่ให้เกิดการสะสมของตะกอนบริเวณก้นถังด้วยปั๊มได้น้ำ (Resun SP-6600) ควบคุมค่าปริมาณออกซิเจนละลายน้ำให้มากกว่า 5 มก./ล. และควบคุมค่าพีเอชให้อยู่ในช่วง 7-8 สำหรับค่าสภาพ

ต่างของน้ำควบคุมให้อยู่ในช่วง 100-150 มก./ล. แคลเซียมคาร์บอเนต โดยทำการเก็บตัวอย่างน้ำเพื่อวิเคราะห์พารามิเตอร์ต่างๆ ทางคุณภาพน้ำ ร่วมกับการตรวจวัดอัตราการเติบโตของปลาในทุกลบสัปดาห์ด้วยการนับจำนวนปลา ซึ่งน้ำหนักและวัดความยาวของตัวปลาทุกตัว โดยเมื่อสิ้นสุดการทดลองทำการประเมินสมมูลไนโตรเจนภายในถังเลี้ยงสัตว์น้ำ

ภาพที่ 1 การติดตั้งชุดอุปกรณ์สำหรับการเลี้ยงปลาในระบบบ่อไรต์ (แสดงรายละเอียดต่อ 1 ถึงการทดลอง)

พารามิเตอร์คุณภาพน้ำและวิธีการวิเคราะห์

ในระหว่างการทดลองทำการเก็บตัวอย่างน้ำเพื่อวิเคราะห์พารามิเตอร์ต่างๆ ทางคุณภาพน้ำได้แก่ แอมโมเนียทั้งหมด ไนไตรต์ ไนเตรต ฟอสเฟต ไนโตรเจนทั้งหมด และฟอสฟอรัสทั้งหมด ด้วยวิธีตามมาตรฐานที่อ้างอิงจาก Standard Methods for the Examination of Water and Wastewater (APHA, 2005) นอกจากนี้วิเคราะห์พารามิเตอร์ทางกายภาพ ได้แก่ สภาพต่างพีเอช ของแข็งแขวนลอย ออกซิเจนละลายน้ำ และอุณหภูมิสำหรับการประเมินสมมูลไนโตรเจนในถังเลี้ยงปลา เช่น อาหารปลา ปลา และตะกอนแขวนลอย เป็นต้น โดยการอบตัวอย่างให้แห้งและเป็นเนื้อเดียวกัน หลังจากนั้นวิเคราะห์ตัวอย่าง ณ ศูนย์เครื่องมือวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ด้วยเครื่อง Dynamic flash combustion, CHNS-O analyzer รวมทั้งการวิเคราะห์ค่าทางสถิติ (T-test) และคำนวณความเข้มข้นของสารประกอบไนโตรเจนและฟอสเฟตด้วยโปรแกรม Microsoft Excel 2007

ปริมาณตะกอนแขวนลอยและอัตราการผลิตตะกอน

ทำการวิเคราะห์ปริมาณตะกอนแขวนลอยในถังเลี้ยงปลาในทุกลบ 3 วัน ด้วยการตรวจวัดค่าตะกอนแขวนลอยจากการกรองตัวอย่างน้ำผ่านกระดาษกรอง และชั่งน้ำหนักที่เปลี่ยนแปลงภายหลังการอบแห้งที่อุณหภูมิ 103 - 105 °C. สำหรับอัตราการผลิตตะกอนแขวนลอยต่อวันทำการวิเคราะห์ด้วยการตึงตะกอนแขวนลอยออกจากกระบอกร้อยละ 50 ของปริมาตรน้ำในถัง และเมื่อปริมาณตะกอนแขวนลอยเพิ่มขึ้นจนมีระดับใกล้เคียงเดิมจึงตึงตะกอนแขวนลอยออกจากกระบอกซ้ำอีกจำนวน 6 รอบ ด้วยผ้ากรองความละเอียด 300 ไมครอนส่วนน้ำที่ผ่านผ้ากรองจะถูกหมุนเวียนนำกลับคืนสู่ถังเลี้ยงปลาเดิม

ผลการวิจัย

การเติบโตของปลาและปัจจัยสภาพแวดล้อมระหว่างการทดลอง

จากการเลี้ยงปลาแบบหมุนเวียนน้ำในระบบปิดเป็นระยะเวลา 56 วัน พบว่าอัตราการเติบโตของปลาที่ระดับความหนาแน่นสูงและความหนาแน่นต่ำมีค่าใกล้เคียงกันคือ 0.18 ± 0.03 และ 0.14 ± 0.01 กรัม/วัน โดยเมื่อวิเคราะห์ค่าทางสถิติ (T-test) พบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญสำหรับอัตราการแลกเนื้อเท่ากับ 1.86 และ 1.47 ตามลำดับ และอัตราการรอดตายร้อยละ 100 ซึ่งน้ำหนักตัวปลาเพิ่มจาก 2.31 ± 0.42 และ 2.01 ± 0.38 กรัม เป็น 12.65 ± 1.80 และ 9.86 ± 1.12 กรัม ตามลำดับ สำหรับผลการตรวจวิเคราะห์พารามิเตอร์คุณภาพน้ำดังตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าค่าออกซิเจนละลายน้ำ พีเอช ค่าสภาพต่าง และอุณหภูมิของน้ำในบ่อเลี้ยงทั้งสองระดับความหนาแน่นอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ของระบบเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยเมื่อทำการประเมินสมมูลไนโตรเจนในทั้งสองระดับความหนาแน่นในวันสุดท้ายของการทดลอง ดังผลการทดลองในตารางที่ 2 พบว่ามีค่าใกล้เคียงกัน นั่นคือแหล่งไนโตรเจนที่เข้าสู่ระบบส่วนใหญ่มาจากอาหารปลาคิดเป็นร้อยละ 90.50 และ 92.20 เมื่อสิ้นสุดการทดลองมีปริมาณไนโตรเจนละลายน้ำทั้งหมดร้อยละ 36.34 และ 45.96 ส่วนปริมาณไนโตรเจนในตะกอนแขวนลอยคิดเป็นร้อยละ 1.23 และ 0.99 ตามลำดับ สำหรับไนโตรเจนที่เปลี่ยนเป็นเนื้อปลาจากการเลี้ยงที่ระดับความหนาแน่นสูงคิดเป็นร้อยละ 37.64 ส่วนการเลี้ยงที่ระดับความหนาแน่นต่ำคิดเป็นร้อยละ 47.23 ซึ่งสิ่งที่ไม่สามารถระบุได้มีร้อยละ 24.79 และ 5.82 ตามลำดับ

ปริมาณตะกอนแขวนลอยและอัตราการผลิตตะกอน

ระบบเลี้ยงปลาในถังที่ระดับความหนาแน่นสูงและความหนาแน่นต่ำ มีค่าปริมาณตะกอนแขวนลอยเริ่มต้นเท่ากับ 150 ± 21.20 มก./ล. และ 60 ± 2.94 มก./ล. โดยเมื่อทดลองถึงตะกอนแขวนลอยออกจากกระบอกร้อยละ 50 ของปริมาตรน้ำในถังในวันที่ 21 ของการทดลอง เพื่อควบคุมปริมาณตะกอนในน้ำและตรวจวัดอัตราการเกิดตะกอนแขวนลอย ผลการทดลองดังภาพที่ 2 พบว่าทั้งสองระดับความหนาแน่นใช้ระยะเวลาในการสร้างตะกอน

แขวนลอยประมาณ 3 วัน เพื่อให้มีปริมาณเพิ่มขึ้นจนเท่าเดิมก่อนที่จะทำการดึงตะกอนแขวนลอยออกจากกระบอกครั้งต่อไป โดยอัตราการผลิตตะกอนแขวนลอยต่อวันของระบบเลี้ยงปลาในถังที่ระดับความหนาแน่นสูงและความหนาแน่นต่ำคิดเป็น 19.84 ± 0.28 มก./ล. และ 9.36 ± 1.12 มก./ล. ตามลำดับ และเมื่อสิ้นสุดการทดลองมีปริมาณตะกอนแขวนลอยในน้ำเท่ากับ 555.56 ± 90.02 มก./ล. และ 255.56 ± 36.72 มก./ล. ตามลำดับ

ตารางที่ 1 พารามิเตอร์ทางคุณภาพน้ำในถังเลี้ยงปลาในถังที่ระดับความหนาแน่นสูง (2 กก./ลบ.ม.) และความหนาแน่นต่ำ (0.5 กก./ลบ.ม.) ตลอดระยะเวลาการทดลอง 56 วัน

พารามิเตอร์	ค่าเฉลี่ย±ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ค่าต่ำสุด-ค่าสูงสุด)	
	ความหนาแน่นสูง	ความหนาแน่นต่ำ
ออกซิเจนละลายน้ำ(mg/L)	6.70 ± 0.46 (6.20-7.67)	6.90 ± 0.75 (6.20-8.41)
ค่าพีเอช(pH)	7.28 ± 0.64 (5.66-8.19)	8.15 ± 0.35 (7.30-8.52)
ค่าสภาพต่าง(mg-CO ₃ ²⁻ /L)	125.51 ± 15.58 (110.00-180.00)	130.00 ± 23.24 (110.00-220.00)
อุณหภูมิ (°C)	28.80 ± 1.91 (25.00-33.60)	28.70 ± 1.77 (25.00-32.70)

ตารางที่ 2 ปริมาณและสัดส่วนไนโตรเจนในวันเริ่มต้น (ขาเข้า) และในวันสุดท้าย (ขาออก) ของการทดลองในถังเลี้ยงปลาในระบบปิดที่ระดับความหนาแน่นต่ำ (0.5 กก./ลบ.ม.) และความหนาแน่นสูง (2.0 กก./ลบ.ม.)

	องค์ประกอบไนโตรเจน	น้ำหนักแห้ง (ก.)		%ไนโตรเจน*	ก.-ไนโตรเจน/ถัง		%ไนโตรเจนเทียบทั้งระบบ	
		ขาเข้า	ขาออก		ขาเข้า	ขาออก	ขาเข้า	ขาออก
หนาแน่นต่ำ	อาหารปลา	115.83	-	5.61	6.50	-	92.20	-
	ปลานิล	5.23	41.62	9.40/9.16	0.49	3.33	6.95	47.23
	ละลายน้ำทั้งหมด	-	-	-	0.06	3.24	0.85	45.96
	ตะกอนแขวนลอย	-	4.05	1.77	-	0.07	-	0.99
	สิ่งที่ไม่สามารถระบุได้	-	-	-	-	0.41	-	5.82
	ผลรวม				7.05	7.05	100	100
หนาแน่นสูง	อาหารปลา	470.54	-	5.61	26.40	-	90.50	-
	ปลานิล	28.84	152.72	9.40/8.86	2.71	10.98	9.29	37.64
	ละลายน้ำทั้งหมด	-	-	-	0.06	10.60	0.21	36.34
	ตะกอนแขวนลอย	-	19.68	1.85	-	0.36	-	1.23
	สิ่งที่ไม่สามารถระบุได้	-	-	-	-	7.23	-	24.79
	ผลรวม				29.17	29.17	100	100

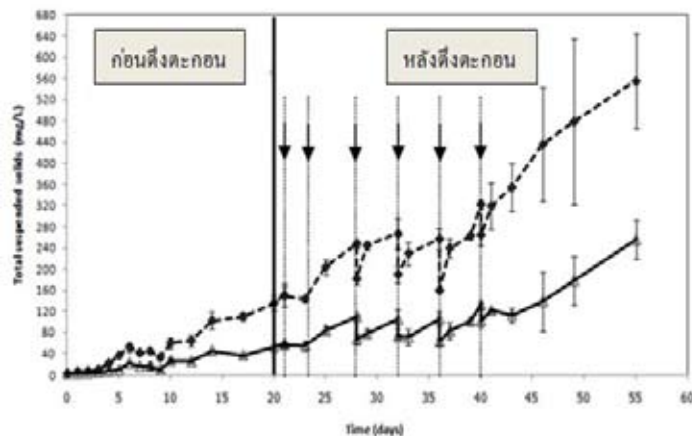
หมายเหตุ * CHNS-O Analyzer, CE Instruments Flash EA 1112 Series, Thermo Quest, Italy

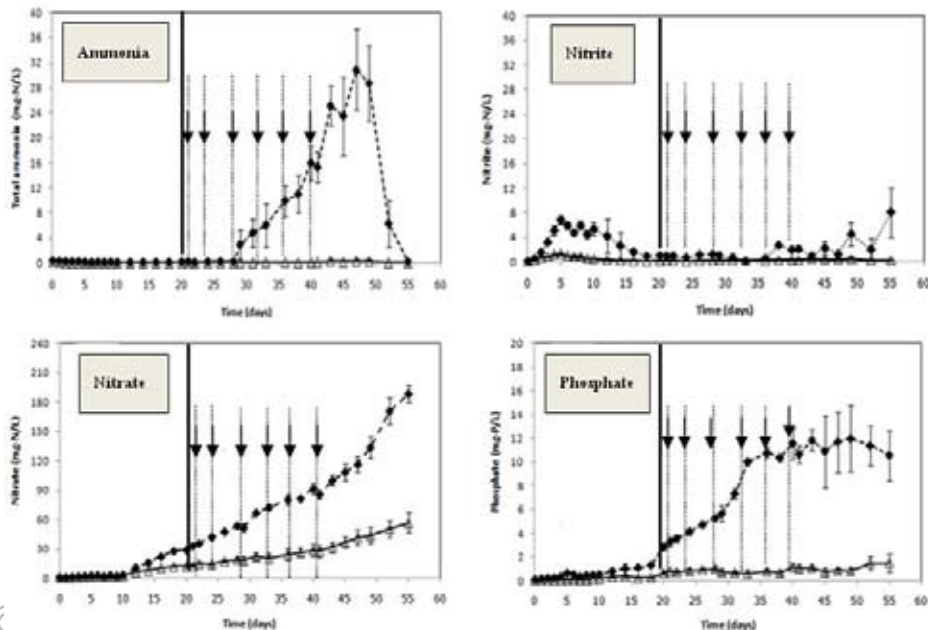
การเปลี่ยนแปลงของสารประกอบไนโตรเจนและฟอสเฟต

จากการตรวจวัดความเข้มข้นสารอนินทรีย์ไนโตรเจนของน้ำในถังเลี้ยงปลานิลที่ระดับความหนาแน่นสูงและความหนาแน่นต่ำ ดังแสดงตามภาพที่ 3 พบว่าปริมาณแอมโมเนียในช่วงแรกมีค่าต่ำ โดยไม่เกิดการสะสมในระบบ แต่พบการสะสมไนไตรต์สูงสุดในวันที่ 5 ของการทดลอง โดยมีค่าเท่ากับ 6.79 ± 0.59 และ 1.35 ± 0.11 มก.ไนโตรเจน/ล. ตามลำดับ จากนั้นเมื่อไนไตรต์ลดลงจะพบการเพิ่มขึ้นของไนเตรตขึ้นมาแทนที่ ลักษณะดังกล่าว แสดงว่ามีการบำบัดด้วยกระบวนการไนตริฟิเคชันเกิดขึ้นภายในระบบ ซึ่งเมื่อเริ่มทำการดึงตะกอนแขวนลอยออกจากระบบร้อยละ 50 ของปริมาตรน้ำในถัง พบว่าระบบเกิดการสะสมแอมโมเนียขึ้นใน

ระบบที่ระดับความหนาแน่นสูง ซึ่งปริมาณแอมโมเนียสะสมมีค่าสูงสุดในวันที่ 47 ของการทดลองเท่ากับ 30.89 ± 6.38 มก.ไนโตรเจน/ล. ในขณะที่การเลี้ยงที่ระดับความหนาแน่นต่ำไม่เกิดการสะสมแอมโมเนีย จนเมื่อสิ้นสุดการทดลองมีปริมาณแอมโมเนียสะสมเท่ากับ 0.17 ± 0.08 และ 0.07 ± 0.06 มก.ไนโตรเจน/ล. ตามลำดับ สำหรับปริมาณไนไตรต์สะสมสูงสุดมีค่าเท่ากับ 8.06 ± 3.98 และ 0.46 ± 0.16 มก.ไนโตรเจน/ล. ตามลำดับ โดยพบการสะสมของไนเตรตเพิ่มขึ้นตลอดการทดลองคือมีปริมาณการสะสมเป็น 188.81 ± 8.84 และ 56.87 ± 10.08 มก.ไนโตรเจน/ล. เมื่อสิ้นสุดการทดลอง ส่วนค่าฟอสเฟตทั้งสองชุดการทดลองเมื่อสิ้นสุดการทดลองเท่ากับ 11.98 ± 2.79 และ 1.48 ± 0.71 มก.ฟอสฟอรัส/ล.

ภาพที่ 2 การเปลี่ยนแปลงปริมาณตะกอนแขวนลอยในถังเลี้ยงปลานิลตลอดระยะเวลา 56 วัน ที่ระดับความหนาแน่นสูง 2 กก./ลบ.ม. (◆) และที่ระดับความหนาแน่นต่ำ 0.5 กก./ลบ.ม. (△) รวมถึงการดึงน้ำร้อยละ 50 ของถังออกไปแยกตะกอนแขวนลอย (↓)

ภาพที่ 3 การเปลี่ยนแปลงความเข้มข้นของแอมโมเนีย ไนไตรต์ ไนเตรต และฟอสเฟตของน้ำในถังเลี้ยงปลานิลตลอดระยะเวลาการเลี้ยง 56 วัน ที่ระดับความหนาแน่นสูง 2 กก./ลบ.ม. (◆) และที่ระดับความหนาแน่นต่ำ 0.5 กก./ลบ.ม. (△) รวมถึงการดึงน้ำร้อยละ 50 ของถังออกไปแยกตะกอนแขวนลอย (↓)

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

อัตราการเติบโตของปลานิลที่ทำการเลี้ยงที่ระดับความหนาแน่นสูงและต่ำไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนการประเมินสมมูลไนโตรเจนภายในระบบเลี้ยงปลานิลแสดงให้เห็นว่าไนโตรเจนที่เข้าสู่ระบบสะสมในตัวปลามากที่สุด รองลงมาอยู่ในน้ำ และตะกอนแขวนลอย ตามลำดับ รวมทั้งสิ่งที่ไม่สามารถระบุได้ซึ่งเป็นส่วนของไนโตรเจนที่สูญหายจากระบบผ่านกระบวนการดีไนริฟิเคชัน โดยเมื่อทำการดึงตะกอนแขวนลอยออกจากระบบร้อยละ 50 ของปริมาณน้ำในถัง ส่งผลต่อการสะสมของแอมโมเนียเพิ่มสูงขึ้นในถังเลี้ยงปลานิลที่ระดับความหนาแน่นสูง ส่วนที่ระดับความหนาแน่นต่ำไม่เกิดการสะสมแอมโมเนียและไนไตรต์ ดังนั้นจึงเป็นข้อยืนยันอย่างชัดเจนว่าปริมาณตะกอนแขวนลอยในระบบเลี้ยงสัตว์น้ำมีผลโดยตรงในการช่วยควบคุมสารประกอบอินทรีย์ไนโตรเจนโดยกระบวนการไนไตรฟิเคชัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อทำการเลี้ยงสัตว์น้ำในสภาวะที่มีความหนาแน่นสูง

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

อัตราการเติบโตของปลานิลที่ระดับความหนาแน่นสูงและต่ำในการทดลองครั้งนี้ให้ผลที่สอดคล้องกับการศึกษาของ Azim and Little (2008) ซึ่งรายงานค่าอัตราการเติบโตเฉลี่ยของปลานิลเท่ากับ 0.16 ± 0.09 กรัม/วัน ที่ระดับความหนาแน่น 12 กก./ลบ.ม. นั่นคือด้วยพฤติกรรมของปลานิลเป็นสัตว์สังคมจึงอยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่ ดังนั้นการเลี้ยงที่ระดับความหนาแน่นสูงจึงช่วยส่งเสริมการบริโภคอาหารและสุขภาพของปลานิล อีกทั้งยังขึ้นกับปัจจัยสภาวะแวดล้อมของการเลี้ยงด้วย โดยผลการประเมินสมมูลไนโตรเจนภายในระบบเลี้ยงทั้งสองระดับความหนาแน่นพบว่าไนโตรเจนที่เข้าระบบเกิดการสะสมที่ตัวปลามากที่สุด และสะสมที่ตะกอนแขวนลอยน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับผลการศึกษาของ Gross, et al., (2000) โดยไนโตรเจนสะสมในตัวปลาร้อยละ 31.5 และสะสมในตะกอนแขวนลอยร้อยละ 22.6 ซึ่งไนโตรเจนที่สะสมในตะกอนแขวนลอยและน้ำในระบบเลี้ยงปลาเกิดการสูญเสียจากกระบวนการดีไนริฟิเคชันร้อยละ 17.4 และการระเหยของแอมโมเนียร้อยละ 12.5 ซึ่งการทดลองนี้การสูญเสียไนโตรเจนอาจเกิดจากกระบวนการดีไนริฟิเคชันภายในถังเลี้ยงปลานิลเนื่องจากการมีสารสะสมของตะกอนแขวนลอยและชั้นไบโอฟิล์มภายในถังเลี้ยงปลานิล ถึงแม้มีการให้อากาศที่มากเกินพอก็ตามแต่การกระจายของอากาศอาจไม่ทั่วพื้นที่จากที่เป็นถึงทรงสี่เหลี่ยมสำหรับระบบเลี้ยงสัตว์น้ำระบบปิดความหนาแน่นสูงที่ถูกดึงตะกอนแขวนลอยที่มีองค์ประกอบของจุลชีพศักยภาพสูงออกจากระบบพบว่าส่งผลกระทบโดยตรงต่อการควบคุมความเข้มข้นของแอมโมเนียภายในระบบทำให้มีปริมาณการสะสมที่เพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นระบบจึงต้องใช้ระยะเวลาในการปรับสมดุลที่ยาวนาน อาจส่งผลให้

ช่วงเวลาดังกล่าวกระทบต่อความเครียดและสุขภาพของสัตว์น้ำ โดยมีรายงานว่าความเข้มข้นของแอมโมเนียทั้งหมดและไนไตรต์ในน้ำควรน้อยกว่า 1.0 มก. ไนโตรเจน/ล. (Timmons, et al., 2002) และไนไตรต์ไม่ควรสะสมเกิน 100 มก. ไนโตรเจน/ล. (Hart and O'sullivan, 1993) แต่จากผลการทดลองครั้งนี้พบว่าเมื่อถึงตะกอนแขวนลอยออกจากระบบร้อยละ 50 ของปริมาณน้ำในถังส่งผลให้แอมโมเนียและไนไตรต์สะสมสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดจนกว่าระบบจะเข้าสู่สมดุล เมื่อระบบสามารถสร้างตะกอนแขวนลอยให้มีปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอต่อการควบคุมสารประกอบอินทรีย์ไนโตรเจนที่สะสมภายในระบบ ซึ่งข้อยืนยันเกี่ยวกับความสำคัญของระบบตะกอนชีวภาพจะขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการดูดซับสารพิษโดยตะกอนแขวนลอย และกระบวนการไนไตรฟิเคชันที่ทำงานผสมผสานกัน (Nootong, 2011) ดังนั้นจากการศึกษานี้จึงอาจช่วยยืนยันได้ว่าตะกอนแขวนลอยในระบบเลี้ยงสัตว์น้ำแบบหมุนเวียนน้ำระบบปิดมีบทบาทสำคัญต่อการควบคุมความเข้มข้นของสารประกอบอินทรีย์ไนโตรเจน

ผลจากการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าตะกอนแขวนลอยในน้ำมีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพน้ำในบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยในช่วงท้ายของการทดลองเมื่อปริมาณตะกอนเพิ่มสูงขึ้นถึง 500 มก./ล. ในวันที่ 50 ของการทดลอง พบว่าปริมาณแอมโมเนียในน้ำกลับลดลงอย่างรวดเร็วและในเวลาเดียวกันปริมาณไนไตรต์ในน้ำกลับเพิ่มสูงขึ้น แสดงให้เห็นว่าตะกอนในน้ำมีบทบาทของการบำบัดแบบไนไตรฟิเคชัน ซึ่งเมื่อมีตะกอนในปริมาณที่เหมาะสมจะช่วยบำบัดแอมโมเนียให้เป็นไนไตรต์ได้ การใช้ตะกอนแขวนลอยทำหน้าที่เป็นตัวกรองชีวภาพไนไตรฟิเคชันจึงเป็นแนวทางใหม่ที่จะช่วยควบคุมคุณภาพน้ำในระบบเลี้ยงสัตว์น้ำ ทั้งนี้จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของความสมดุลของอัตราการบำบัดและปริมาณของเสียที่เกิดจากการเลี้ยงปลา

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนเงินทุนวิจัยจากโครงการส่งเสริมการทำงานวิจัยเชิงลึกในสาขาวิชาที่มีศักยภาพสูง ศูนย์นวัตกรรมสหศาสตร์ โครงการในแผนพัฒนาวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (รหัสโครงการ : CU56-FW14) โครงการวิจัยต่อเนื่อง 3 ปี ภายใต้โครงการมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ (รหัสโครงการ : FW1017A) โครงการทุนวิจัยต่อเนื่อง 7 คลัสเตอร์ กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (รหัสโครงการ : RES560530068-FW) และเงินทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ที่ให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการทำวิจัย ตลอดจนจัดซื้อเครื่องมือและครุภัณฑ์ต่างๆ นอกจากนี้ศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพทางทะเล ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้อนุเคราะห์สถานที่สำหรับการทำวิจัย ตลอดจนเครื่องมือ อุปกรณ์ และสารเคมี

เอกสารอ้างอิง

- ชลอ ลิมสุวรรณ์ และพรเลิศ จันทร์รัชกุล. 2547. **อุตสาหกรรมการเพาะเลี้ยงกุ้งในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- American Public Health Association, American Water Works Association, and Water Pollution Control Federation. 2005. **Standard Methods for the Examination of Water and Wastewater**. 21st edition. Washington DC: American Public Health Association.
- Avnivelech, Y. and Rityo, G. 2003. Shrimp and fish pond soils processes and management. **Aquaculture**. 264 : 140-147.
- Azim, M.E. and Little, D.C. 2008. The biofloc technology (BFT) in indoor tanks : Water quality, biofloc composition, and growth and welfare of Nile tilapia (*Oreochromis niloticus*). **Aquaculture**. 283 : 29 - 35.
- Azim, M.E., Little, D.C. and Bron, J.E. 2008. Microbial protein production in activated suspension tanks manipulating C : N ratio in feed and the implications for fish culture. **Bioresource Technology**. 99 : 3590 - 3599.
- Food and Agriculture Organization of the United Nation. 2006. The State of World Aquaculture. **FAO Fisheries Department Rome**. p. 145.
- Gross, A., Boyd, C.E., and Wood, C.W. 2000. Nitrogen transformations and balance in Nile tilapia ponds. **Aquacultural Engineering**. 24 : 1 - 14.
- Hart, P. and O'sullivan, D. 1993. **Recirculating system : Design, construction and management**. Australia : Turtle Press Pty.
- Lawson, T.B. 1995. **Fundamentals of Aquaculture Engineering**. New York, USA: Chapman & Hall.
- Liao, P.B. and Mayo, R.D. 1972. Salmonid hatchery water reusesytem. **Aquaculture**. 1 : 317 - 335.
- Nootong, K., Pavasant, P. and Powtongsook, S. 2011. Effects of organic carbon addition in controlling inorganic nitrogen concentrations in a biofloc system. **Journal of TheWorld Aquaculture Society**. 42(3) : 339-346.
- Schneider, O., Sereti, V., Eding, E.H. and Verreth, J.A.J. 2007. Heterotrophic bacterial production on solid fish waste : TAN and nitrate as nitrogen source under practical RAS conditions. **Bioresource Technology**. 98 : 1924-1930.
- Timmons, M.B., Ebeling, J.M., Wheaton, F.W., Summerfelt, S.T. and Vinci, B.J. 2002. **Recirculatingaquaculture system**. 2nd edition. New York, USA. : Cayuga Aqua Ventures, Ithaca.
- Tchobanoglous, G., Burton, F.L., and Stensel, H.D. 2003. **Wastewater engineering treatment and reuse**. USA. : Mc Graw-Hill, Boston, Massachusetts.
- Vanitchanai, W., Powtongsook, S. and Nootong, K. 2009. Effects of organic carbon addition on inorganic nitrogen control and biofloc characteristics during the closed-water tilaplagrowth in suspension system. ³⁵**th Congress on Science and Technology of Thailand**. 15-17th October.
- Whiston, J., Turk, P. and Lee, P. 1994. Biological Denitrification in a Closed Recirculating marine culture system. In : **Aquaculture Engineering Conference**. 21 - 23 June, USA.

วารสารวิจัยรำไพพรรณี Rajabhat Rambhai Barni Research Journal

วารสารวิจัยรำไพพรรณี เป็นวารสารระดับชาติ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ ผลงานวิจัย และวิชาการ วิชาการของคณาจารย์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ทั้งภายในภายนอกมหาวิทยาลัย

เพื่อแพร่บทความทางวิชาการและบทความวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยจัดทำเป็นวารสารราย 4 เดือน (ปีละ 3 ฉบับ) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพของบุคลากรทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย 2) เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการ และ 3) ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพทางวิชาการของบุคลากร

คำแนะนำการเตรียมต้นฉบับ

บทความที่รับตีพิมพ์ในวารสารได้แก่ 1) บทความวิจัย 2) นิพนธ์ปริทัศน์ (Review articles) โดยให้พิมพ์ผลงานด้วยกระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว จำนวน ไม่เกิน 10-12 หน้า โดยทุกบทความต้องมีบทคัดย่อเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และมีส่วนประกอบดังนี้ บทนำ วัตถุประสงค์ของการวิจัย อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย สรุปและอภิปรายผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ และเอกสารอ้างอิง

ระเบียบการตีพิมพ์

- 1) ผู้วิจัยดำเนินการเขียนบทความวิจัยตามข้อกำหนดรูปแบบของวารสารวิจัยรำไพพรรณี ของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
- 2) ผู้วิจัยส่งบทความที่สมบูรณ์ตรงตามแบบฟอร์มเป็นไฟล์นามสกุล .doc (Word) ความยาวไม่เกิน 10-12 หน้า ทางอีเมล anna_24t@hotmail.com , research_rbru2010@hotmail.com หรือทางไปรษณีย์ โดยส่งมาที่ สถาบันวิจัยและพัฒนา (อาคารเฉลิมพระเกียรติฯ ชั้น 5) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เลขที่ 41 หมู่ 5 ถนนรักศักดิ์ชุม ตำบลท่าช้าง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี 22000 โดยวงเล็บมุมซองว่า **ส่งบทความตีพิมพ์** ทั้งนี้สามารถติดตามรายละเอียดและดาวน์โหลดแบบฟอร์มต่าง ๆ ได้ที่ www.rbru.ac.th/org/research/ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี โทรศัพท์ 0-3947-1056 หรือ 0-3931-9111 ต่อ 3505 โทรสาร 0-3947-1056

- 3) ผู้วิจัยต้องชำระค่าธรรมเนียมในการดำเนินการตีพิมพ์ของวารสารวิจัยรำไพพรรณี จำนวน 1,500 บาท โดยผู้วิจัยสามารถชำระค่าธรรมเนียมได้ ดังนี้

โอนเงินเข้าบัญชีหมายเลข 178-1-48958-7 ชื่อบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ประเภทบัญชีออมทรัพย์ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา (สาขาสีแยกเขาไระยา) เมื่อโอนเงินเข้าบัญชีแล้วกรุณา SCAN ใบสมัครและหลักฐานการชำระเงินได้ที่ E-mail : research_rbru2010@hotmail.com หรือโทรสาร 0-3947-1056

- 4) กองบรรณาธิการจะไม่คืนเงินในกรณีที่บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ไม่ว่ากรณีใดๆ เพราะเป็นค่าตอบแทนการพิจารณาบทความของผู้ทรงคุณวุฒิ
- 5) ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการปรับแก้บทความตามผลการตรวจประเมินของกองบรรณาธิการ และผู้ทรงคุณวุฒิของวารสารวิจัยรำไพพรรณี อย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการในการตีพิมพ์
- 6) เมื่อผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบ ข้อที่ 1 - 5 เรียบร้อยแล้ว กองบรรณาธิการจะออกใบตอบรับการตีพิมพ์และใบเสร็จรับเงินจากทางราชการให้กับผู้วิจัย และดำเนินการตามกระบวนการตีพิมพ์ต่อไป
- 7) ถ้าผู้วิจัยไม่ปฏิบัติตามระเบียบการตีพิมพ์กองบรรณาธิการจะแจ้งยกเลิกการตีพิมพ์บทความ การวิจัยไปยังหน่วยงาน/มหาวิทยาลัยที่ท่านสังกัดอยู่ และจะไม่ได้รับค่าธรรมเนียมคืน

ข้อกำหนดในการเตรียมต้นฉบับ

- ขนาดกระดาษ A4
- ขอบกระดาษ ขอบบน 1 นิ้ว ขอบล่าง 1 นิ้ว ขอบซ้าย 1.25 นิ้ว ขอบขวา 1 นิ้ว
- ระยะระหว่างบรรทัด หนึ่งเท่า (Single Space)
- ตัวอักษร ใช้ TH Sarabun PSK ตามที่กำหนดดังนี้
 - ชื่อเรื่อง (Title)
 - ภาษาไทย ขนาด 18 point, กำหนดกึ่งกลาง, ตัวหนา
 - ภาษาอังกฤษ ขนาด 18 point, กำหนดกึ่งกลาง, ตัวหนา
 - ชื่อผู้เขียน (ทุกคน)
 - ชื่อผู้เขียน ภาษาไทย – อังกฤษ ขนาด 14 point , กำหนดกึ่งกลาง, ตัวหนา
 - ที่อยู่ผู้เขียน ขนาด 14 point , กำหนดกึ่งกลาง, ตัวหนา และเว้น 1 บรรทัด
 - บทคัดย่อ
 - ชื่อ “บทคัดย่อ” และ “Abstract” ขนาด 16 point , กำหนดกึ่งกลาง , ตัวหนา และเว้น 1 บรรทัด
 - เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทย ขนาด 14 point , กำหนดชิดขอบ , ตัวธรรมดา
 - คำสำคัญ ให้พิมพ์ต่อจากส่วนบทคัดย่อ ควรเลือกคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบทความ ประมาณ 4-5 คำ ใช้ตัวอักษร ภาษาไทย หรือ อังกฤษ ขนาด 14 point
 - เนื้อหา บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ขนาด 14 point , กำหนดชิดขอบ , ตัวหนา
 - ย่อหน้า 0.5 นิ้ว
 - Keyword ให้พิมพ์ต่อจากส่วน Abstract ควรเลือกคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบทความ ภาษาอังกฤษ ขนาด 14 point
 - รายละเอียดบทความ (Body)
 - คำหลักบทความขนาด 16 point , กำหนดชิดซ้าย , ตัวหนา
 - หัวข้อย่อยขนาด 14 point , กำหนดชิดซ้าย , ตัวหนา
 - ตัวอักษรขนาด 14 point , กำหนดชิดขอบ , ตัวธรรมดา
 - ย่อหน้า 0.5 นิ้ว

รายละเอียดบทความประกอบด้วย บทนำ วัตถุประสงค์ของการวิจัย อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย สรุปและอภิปรายผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ และเอกสารอ้างอิง

- คำศัพท์ ให้ใช้ศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถาน
- รูปภาพและตาราง กรณีรูปภาพและตาราง หัวตารางให้จัดชิดซ้ายของคอลัมน์ คำบรรยายรูปภาพ

ให้อยู่ใต้รูปภาพ และจัดกึ่งกลางคอลัมน์ เนื้อหา และคำบรรยายภาพ ใช้ตัวอักษรขนาด 14 point ตัวปกติ

รูปแบบการพิมพ์เอกสารอ้างอิง

1. อ้างอิงจากหนังสือ

รูปแบบ :

ชื่อผู้แต่ง./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่อง./จำนวนเล่ม./ครั้งที่พิมพ์ (ถ้ามี)/ชื่อชุดหนังสือ./เมืองที่พิมพ์/สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม. 2547. **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัย**

ปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล. กรุงเทพมหานคร: เพ็ญฟ้า พรินต์.

Rothwell, William J.; Lindholm, John Edwin and Wallick, William G. 2003. **What CEOs**

Expect from Corporate Training: Building Workplace Learning and

Performance Initiatives that Advance Organizational Goals. New York: AMACOM.

2. อ้างอิงจากบทความในหนังสือ รายงานการประชุมทางวิชาการ สัมนาทางวิชาการ

รูปแบบ :

ชื่อผู้เขียนบทความ./ปีที่พิมพ์./ชื่อบทความ./ใน ชื่อหนังสือ./ชื่อบรรณาธิการหรือผู้รวบรวม.

ครั้งที่พิมพ์./ชื่อชุดหนังสือ./เมืองที่พิมพ์/สำนักพิมพ์./หน้า.

ตัวอย่าง :

ปกรณัม ปริยาการ. 2532. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการ
บริหารการพัฒนาชนบท. หน่วยที่ 1. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิทยาการ
จัดการ. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. หน้า 33-34.

Fitzroy, Felix R. and Kraft, Kornelius. 1991. Firm Size, Growth and Innovation: Some Evidence
from West Germany. In **Innovation and Technological Change: An International
Comparizon**. Zottan J. Aes and David B. Audretsh, eds. New York: Harester
Wheatsheaf. Pp. 152-159.

3. อ้างอิงจากบทความในวารสาร

รูปแบบ :

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่ (เดือน):/เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุรัชช์ พุ่งเกียรติ. 2547. นานาเทคโนโลยีวิสัยทัศน์เทคโนโลยีระดับไมโคร. **ผู้ส่งออก**. 17 (ปีที่แรก เมษายน): 19-22.

Mintrom, Michael and Vergari, Sandra. 1996. Advocacy Coalitions, Policy Entrepreneurs and Policy Change.
Policy Studies Journal. 24 (Autumn): 420-434.

4. อ้างอิงจากวิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ และสารนิพนธ์

รูปแบบ :

ชื่อผู้เขียน. ปี. ชื่อวิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ หรือสารนิพนธ์. ระดับปริญญา มหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง :

ธีรวัฒน์ พันธุ์สุผล. 2547. การรับรู้กิจกรรมการพัฒนาทหารกองประจำการเพื่อการพัฒนา
ประเทศ กรณีศึกษา กรมทหารต่อสู้อากาศยาน หน่วยบัญชาการอากาศโยธิน
กองบัญชาการยุทธทางอากาศ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตร. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร.

ปิโย เล็กกำแหง. 2547. พฤติกรรมการซื้อและการบริโภคเครื่องดื่มในร้านกาแฟขนาดเล็กของ
นักศึกษาภายในมหาวิทยาลัย: กรณีศึกษานักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร.
ภาคนิพนธ์โครงการบัณฑิตศึกษาเทคโนโลยีการบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร.

Thawilwadee Bureekul. 1998. **Major Factors Affecting Industrial Hazardous Waste Policy
Implementation in Central Thailand**. Doctoral dissertation, National Institute of
Development Administration.

5. อ้างอิงจากรายงานการวิจัย และเอกสารวิจัยที่เสนอต่อหน่วยงานต่าง ๆ

รูปแบบ :

ชื่อผู้เขียน. ปี. ชื่อเอกสาร. รายงานการวิจัย/เอกสารวิจัย หน่วยงาน.

ตัวอย่าง :

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์. 2538. **จริยธรรมในงานวิจัย**. เอกสารวิจัย เสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริม
งานวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร.

6. อ้างอิงจากสิ่งพิมพ์กฎหมาย

รูปแบบ :

ชื่อกฎหมาย./ชื่อวารสาร./ฉบับ/เล่มที่/ตอนที่/(วัน เดือน):/เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

พระราชบัญญัติโอนกิจการบริหารในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เฉพาะที่เกี่ยวกับราชการของคณะ
รัฐประศาสนศาสตร ไปเป็นของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร พ.ศ.2509. **ราชกิจจานุเบกษา**.
ฉบับกฤษฎีกา 83, 29 ฉบับพิเศษ (31 มีนาคม): 23-36.

The Act on Revenue Code Amendment (No.35) B.E. 2544. **Royal Thai Government Gazette**.
118, 85A (27 September 2001): 1-4.

7. อ้างอิงจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ชื่อเรื่อง./[CD-ROM].//สถานที่ผลิต./ผู้ผลิต./ปี พ.ศ. ที่เผยแพร่.

ผู้แต่ง./ชื่อเรื่อง./[Online].//เข้าถึงได้จาก./วิธีการเข้าถึงและสถานที่ของข้อมูล/ปี พ.ศ. ที่เผยแพร่ (หรือสืบค้น).

ตัวอย่าง :

Noam, E.M. Telecommunication Policy Issue for the Next Century. [online]. Available:

gopher://198.80.36.../global/telcom.txt. 1994.

Texas Instruments. Speech Synthesis Processors. [online] available :

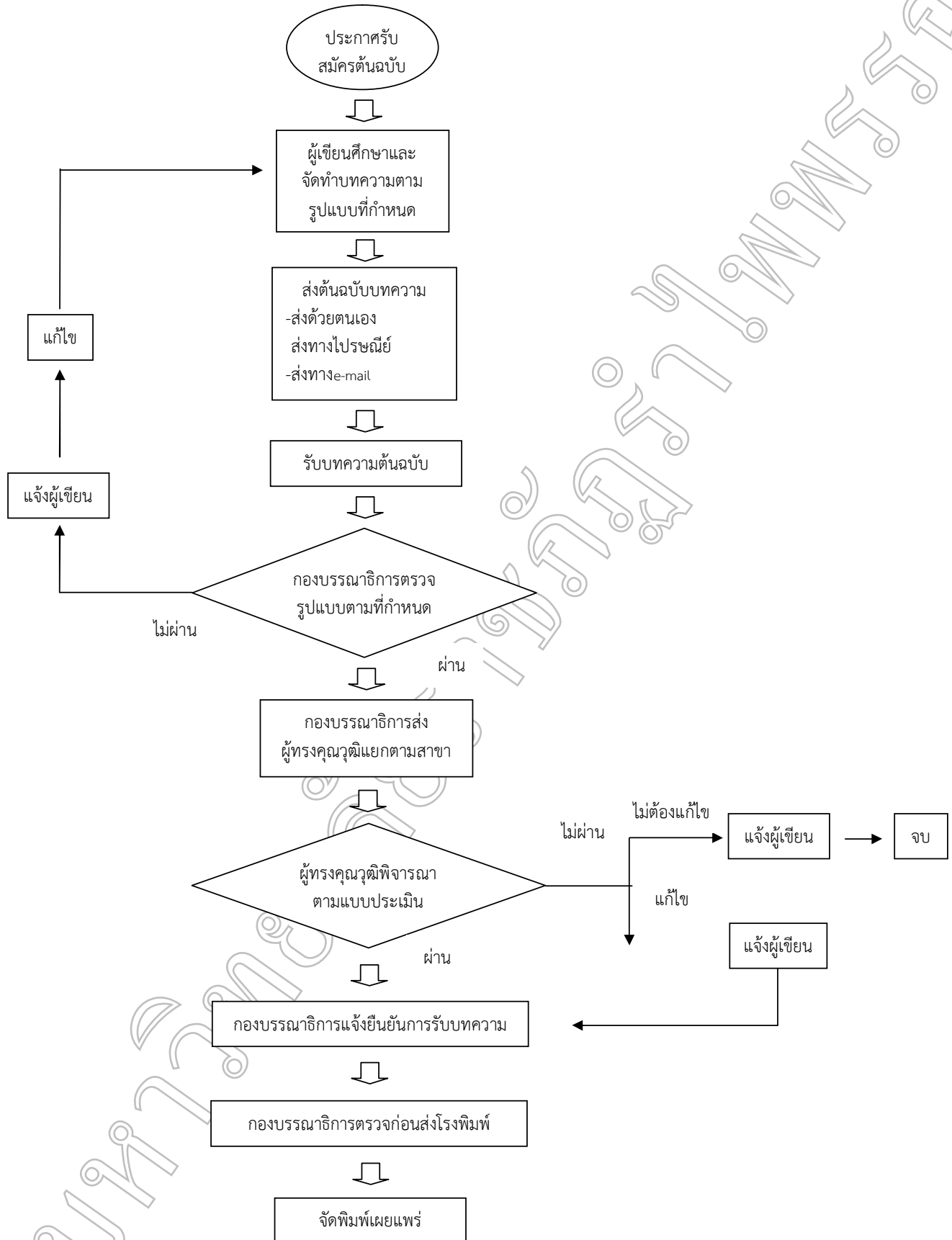
<http://www.ti.com/sc/does/msp/speech/index.htm>. 1998.

หลักเกณฑ์การประเมินบทความเพื่อการตอบรับการตีพิมพ์

กองบรรณาธิการจะดำเนินการพิจารณาบทความตามรูปแบบที่กำหนด หากบทความใดไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับคืนให้ผู้เขียนแก้ไข หากผ่านการพิจารณาจะเข้าสู่การประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน และภายนอก เมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ เมื่อบทความได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับหนังสือรับรองการตีพิมพ์ พร้อมวารสารฉบับที่บทความนั้นตีพิมพ์ จำนวน 1 ฉบับ โดยจะให้ผู้เขียนที่เป็นชื่อแรก

ขั้นตอนการจัดทำวารสารวิจัยรำไพพรรณี

ใบสมัครขอส่งบทความลงตีพิมพ์
(การกรอกใบสมัครโปรดใช้วิธีการพิมพ์)

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

ข้าพเจ้า ☐ นาย ☐ นาง ☐ นางสาว ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ)

ชื่อ - สกุล

ตำแหน่งทางวิชาการ (โปรดระบุ)

สังกัดมหาวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน

ที่อยู่

โทรศัพท์ที่ทำงาน.....โทรศัพท์มือถือ.....

โทรสาร.....E-mail.....

มีความประสงค์ขอส่งบทความ เรื่อง :

ชื่อบทความ (ภาษาไทย).....

.....

ชื่อบทความ (ภาษาอังกฤษ).....

.....

เพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารวิจัยรำไพพรรณี (Rajabhat Rambhai Barni Research Journal) ISSN 1906-372X

☐ สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

☐ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องชำระค่าธรรมเนียมในการดำเนินการตีพิมพ์ของวารสารวิจัยรำไพพรรณี จำนวน 1,500 บาท โดยผู้วิจัยสามารถชำระค่าธรรมเนียมได้ ดังนี้

- ☒ โอนเงินเข้าบัญชีหมายเลข 178-1-48958-7 ชื่อบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ประเภทบัญชีออมทรัพย์ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา (สาขาสีแยกเขาไผ่) เมื่อโอนเงินเข้าบัญชีแล้วกรุณา SCAN ใบสมัครและหลักฐานการชำระเงินส่งมาที่ E-mail : research_rbru2010@hotmail.com หรือ anna_24t@hotmail.com โทรสาร 0-3947-1056

กองบรรณาธิการสามารถติดต่อข้าพเจ้า ได้ที่ ☐ สถานที่ทำงานที่ระบุข้างต้น ☐ ที่อยู่ดังต่อไปนี้

.....

.....

โทรศัพท์ที่ทำงาน.....โทรศัพท์มือถือ.....

โทรสาร.....E-mail.....

และในกรณีที่ไม่สามารถติดต่อข้าพเจ้าได้ กองบรรณาธิการสามารถติดต่อบุคคลดังต่อไปนี้

ชื่อ - สกุล.....

โทรศัพท์.....

โทรสาร.....E-mail.....

มีความเกี่ยวข้องเป็น.....

.....ลายมือชื่อ
(.....)

...../...../.....

เจ้าของผลงาน

กรุณาส่งใบสมัคร และหลักฐานการโอนเงิน ไปยัง สถาบันวิจัยและพัฒนา (อาคารเฉลิมพระเกียรติฯ ชั้น 5)
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เลขที่ 41 หมู่ 5 ถนนรัชชศักดิ์ขุมล ตำบลท่าช้าง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี 22000
โทรศัพท์ 0-3947-1056 หรือ 0-3931-9111 ต่อ 3505 โทรสาร 0-3947-1056
อีเมลล์ anna_24t@hotmail.com, research_rbru2010@hotmail.com, research@rbru.ac.th

ผลการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ใน “วารสารวิจัยรำไพพรรณี”
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ชื่อบทความวิจัย

.....
.....
.....

ชื่อผู้ประเมิน..... ส่งคืนภายในวันที่.....

1. ความเป็นมา / ความสำคัญของปัญหาวิจัย

.....
.....
.....

2. การประมวลเอกสาร (กรอบแนวคิด / คุณภาพการประมวลเอกสาร / ความเป็นวิชาการ / ความเกี่ยวข้องกับสมมติฐาน ฯลฯ)

.....
.....
.....

3. วิธีการวิจัย (กลุ่มตัวอย่างและวิธีการสุ่ม / ความน่าเชื่อถือของเครื่องมือ / ข้อมูล ฯลฯ)

.....
.....
.....

4. ผลการวิจัย (ใช้สถิติครบถ้วนเหมาะสม / ความถูกต้องของการรายงาน ฯลฯ)

.....
.....
.....

5. การอภิปรายผล (ความเหมาะสมทางวิชาการ ฯลฯ)

.....
.....
.....

6. อื่น ๆ (เช่น การใช้ภาพ / การจัดระเบียบบทความ / การอ้างอิง / ความถูกต้องเชิงวิชาการ ฯลฯ)

.....

.....

.....

7. โดยภาพรวมท่านประเมินว่าบทความวิจัยนี้มีคุณภาพระดับใด (กรุณาทำเครื่องหมาย ✓)

- ☐ 1) ควรตีพิมพ์ โดยมีการแก้ไขเล็กน้อย (เช่น คำผิด)
- ☐ 2) ควรตีพิมพ์ โดยอาจแก้ตามคำแนะนำของผู้ประเมิน หรือไม่ก็ได้
- ☐ 3) ควรตีพิมพ์ แต่ต้องแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้ประเมินก่อน โดย
- ☐ ผู้ประเมินขอพิจารณาสิ่งที่ปรับแก้แล้วอีกครั้ง
- ☐ ผู้ประเมินไม่ขอพิจารณาอีกครั้ง
- ☐ 4) อาจตีพิมพ์ได้ โดยผู้เขียนต้องทบทวนและปรับปรุงบทความใหม่ และผ่านการประเมินใหม่อีกครั้ง

โดย

- ☐ ผู้ประเมินขอพิจารณาสิ่งที่ปรับแก้แล้วอีกครั้ง
- ☐ ผู้ประเมินไม่ขอพิจารณาอีกครั้ง
- ☐ 5) ไม่ควรตีพิมพ์ในวารสารวิจัยรำไพพรรณี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน
(.....)

วันที่

หมายเหตุ 1. ถ้าเนื้อที่กระดาษไม่พอ ท่านสามารถเขียนคำแนะนำเพิ่มเติมได้
2. กองบรรณาธิการจะไม่เปิดเผยแบบประเมินนี้แก่ผู้เขียนบทความ แต่จะรวบรวมส่งข้อวิจารณ์
และข้อเสนอแนะให้แก่ผู้เขียน โดยพิจารณาตามแต่กรณี

กรุณาส่ง กองบรรณาธิการวารสารวิจัยรำไพพรรณี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
สถาบันวิจัยและพัฒนา (อาคารเฉลิมพระเกียรติฯ ชั้น 5)
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เลขที่ 41 หมู่ 5 ถนนรักษาศักดิ์ขุมล ตำบลท่าช้าง
อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี 22000
โทรศัพท์ 0-3947-1056 หรือ 0-3931-9111 ต่อ 3505, 3515 โทรสาร 0-3947-1056
อีเมลล์ research_rbru2010@hotmail.com หรือ anna_24t@hotmail.com